ફ્લેશ કાર્ડ્સ — યાદ રાખવાની યુક્તિઓ સાથે

પ્રકરણ 1 · ભારતનું નિયમનકારી માળખું (Indian Regulatory Framework) · 15 કાર્ડ

આ કાર્ડ્સનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો

- પહેલાં **પ્રશ્ન** વાંચો અને પાછળ જોતાં પહેલાં **મોટેથી બોલીને** જવાબ આપો.
- પછી **યાદ રાખવાની યુક્તિ** વાંચો. જો તે ન બેસે, તો પોતાની યુક્તિ બનાવીને કાર્ડ પાસે લખી લો.
- દરેક કાર્ડ પર તેના **Scanner પ્રશ્ન નંબર** (TQ = theory question, CSQ = case scenario question) આપેલા છે, જેથી તમે કાર્ડ પછી તરત તે પ્રશ્નો ઉકેલી શકો.
- દરેક કાર્ડ **1 દિવસ પછી અને ફરી 1 અઠવાડિયા પછી** ફરીથી જુઓ.

તારાનો અર્થ

★★★	ICAI એ 6 કે તેથી વધુ વાર પૂછ્યું. શબ્દશઃ યાદ કરો.
★★	3 થી 5 વાર પૂછ્યું. મુખ્ય શબ્દો અને યાદીઓ જાણો.
★	1 કે 2 વાર પૂછ્યું. એક વાર વાંચો; પરીક્ષામાં ઓળખી શકો તેટલું.
–	Study Material ના પાઠમાંથી લીધું. One Liner ની પંક્તિ નથી, પણ સમજવામાં ઉપયોગી.

આ પ્રકરણના વિષયો

વિષય	નામ	કાર્ડ સંખ્યા	કુલ	સર્વોચ્ચ તારા
3	કાયદાના સ્રોત (Sources of Law)	1.01	1	★
4	કાયદો બનાવવાની પ્રક્રિયા (The Process of Making A Law)	1.02 – 1.05	4	★★
5	કાયદાનો અમલ (Enforcing The Law)	1.06 – 1.12	7	★
6	ભારતીય ન્યાયતંત્રનું માળખું (Structure of the Indian Judicial System)	1.13 – 1.15	3	★★★

સ્રોત: ICAI Study Material (July 2026), Scanner Business Laws 2026 October, One Liners P2. તારા One Liners deck મુજબ છે. "OL" = One Liner સંદર્ભ; "TQ" / "CSQ" = Scanner પ્રશ્ન નંબર (પ્રકરણ 2, 3 અને 4 માં unit સાથે, જેમ કે U3); "SM p." = Study Material નું પૃષ્ઠ.

કાર્ડ 1.01 T3 · યાદ કરો

★ OL 3.1 · Scanner TQ 3.1 · SM pp.1.3–1.4

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Law ની વ્યાખ્યા આપો. ભારતમાં **sources of law** કયા મુખ્ય છે, અને Constitution કાયદા બનાવવાની સત્તાને કેટલી lists માં વહેંચે છે?

જવાબ

- **Law** = સમાજના **welfare** અને **justice** માટે **સરકાર દ્વારા લાદવામાં આવેલી ફરજો અને જવાબદારીઓનો સમૂહ**.
- મુખ્ય સ્રોત: **Constitution**; Parliament અને State Assemblies દ્વારા બનાવેલા **statutes**; **precedents** (ન્યાયિક ચુકાદાઓ); કેટલાક કિસ્સામાં સ્થાપિત **customs and usages**.
- Constitution કાયદા બનાવવાની સત્તાને **ત્રણ lists** માં વહેંચે છે: **Central**, **State** અને **Joint**.
- MCQ trap: **legal text books** કાયદાનો મુખ્ય સ્રોત નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **C-S-P-C**: Constitution, Statutes, Precedents, Customs. પછી કામ વહેંચવા **3 lists**: Centre, State, Joint.

કાર્ડ 1.02 T4 · યાદ કરો

★★ OL 4.1 · Scanner TQ 4.2, TQ 4.3 · SM p.1.5

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Bill કેવી રીતે Act of Parliament બને છે તેના **પગલાં** ક્રમશઃ જણાવો.

જવાબ

- Parliament માં રજૂ થયેલા પ્રસ્તાવિત કાયદાને **Bill** કહેવાય છે.
- ચર્ચા અને વિવાદ પછી તે પહેલાં **Lok Sabha** માં, પછી **Rajya Sabha** માં પસાર થાય છે.
- તેને **President of India ની assent** મળવી જરૂરી છે.
- તે **Official Gazette of India** માં notify થાય છે અને notification માં જણાવેલી **effective date** થી લાગુ પડે છે.
- notify થયા પછી અને અમલમાં આવ્યા પછી તે **Act of Parliament** કહેવાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **B-L-R-P-G-E-A**: Bill, Lok Sabha, Rajya Sabha, President, Gazette, Effective date, Act. સાત અક્ષરો, સાત પગલાં.

કાર્ડ 1.03 T4 · યાદ કરો

★★ OL 4.3 · Scanner TQ 4.1 · SM pp.1.5–1.6

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

ભારતની કાયદાકીય પ્રણાલીમાં **ચાર પ્રકારના કાયદા** કયા છે? criminal law કઈ code થી અને civil law કઈ code થી ચાલે છે?

જવાબ

- **Criminal law**: public wrongs અને તેની સજા. SM: **IPC, 1860** (ગુનો અને સજા નક્કી કરે છે) અને **CrPC, 1973** (procedure). Scanner ના model answer માં **BNS, 2023** અને **BNSS, 2023** આપેલા છે, જે **1 July 2024** થી અમલમાં છે.
- **Civil law**: વ્યક્તિઓ કે સંસ્થાઓ વચ્ચેના વિવાદો; **સજા કરતાં dispute resolution**; **Code of Civil Procedure, 1908 (CPC)** થી ચાલે છે.
- **Common law** (judicial precedent) અને **principles of natural justice** મળીને ચાર પૂરા થાય છે.
- Civil ના ઉદાહરણો: breach of contract, માલની ડિલિવરી ન થવી, લેણાંની ચુકવણી ન થવી. MCQ trap: **traffic offences** civil law નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **C-C-C-N**: Criminal, Civil, Common, Natural justice. Criminal law **સજા કરે છે**; civil law **સમાધાન કરાવે છે**.

કાર્ડ 1.04 T 4 · સંકલ્પના	★★ OL 4.4 · Scanner TQ 4.1, TQ 4.4 · SM p.1.6
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Common law** એટલે શું? કયો Article અને કયો doctrine તેને ટેકો આપે છે, અને શું ચુકાદો statute ને override કરી શકે?	જવાબ • **Common law** = judicial precedent અથવા **case law**. • **Article 141**: Supreme Court નો ચુકાદો ભારતના ક્ષેત્રની અંદરની બધી courts ને બંધનકર્તા છે. • **Stare Decisis** ના doctrine થી સમર્થિત: "જે નક્કી થઈ ગયું છે તેને વળગી રહેવું". તથ્યો સમાન હોય ત્યાં courts અગાઉના ચુકાદાઓને અનુસરે છે ("on all four legs"). • MCQ trap: ચુકાદો **common law ને override કે બદલી શકે**, પરંતુ **statute ને override કે બદલી શકતો નથી**.
યાદ રાખવાની યુક્તિ ન્યાયાધીશો ન્યાયાધીશોએ બનાવેલું બદલી શકે, પણ Parliament એ બનાવેલું કદી નહીં.	

કાર્ડ 1.05 T 4 · યાદ કરો	★★ OL 4.4 · Scanner TQ 4.1, TQ 4.4 · SM p.1.6
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Latin શબ્દો અને તેમના અર્થ સાથે **natural justice ના ત્રણ નિયમો** જણાવો.	જવાબ • Natural justice (**Jus Naturale**) = **લખેલા કાયદાથી પર** રહેલા ન્યાયના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો. • **Nemo judex in causa sua**: કોઈને પોતાના જ કેસમાં judge ન બનાવવો; પૂર્વગ્રહ સામેનો નિયમ. • **Audi alteram partem**: સામા પક્ષને સાંભળો; ન્યાયી સુનાવણી આપો. • **Reasoned decision**: નિર્ણય સ્પષ્ટ કારણો દ્વારા સમર્થિત હોવો જોઈએ.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **N-A-R**: Nemo = judge તરીકે "હું નહીં"; Audi = "બધા પક્ષ સંભળાય"; Reasoned = "કારણ અપાય".	

કાર્ડ 1.06 T 5 · સંકલ્પના	★ OL 4.2 · Scanner TQ 4.3 · SM p.1.6
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Parliament કાયદો પસાર કરે પછી તેનો અમલ કોણ કરે છે, અને Ministry નો સ્ટાફ કેવો હોય છે? Income Tax Act નું ઉદાહરણ આપો.	જવાબ • અમલ કરવાનું કામ **executive** નું છે; કાયદો Central હોય કે State, તે મુજબ Central અથવા State Government અમલ કરે છે. • કાર્યો **ministries** માં વહેંચાયેલા છે, જેના વડા minister હોય છે અને જે Indian administrative અને અન્ય services ના અધિકારીઓ ચલાવે છે. • Ministry **civil servants** ની બનેલી છે અને minister દ્વારા રાજકીય રીતે જવાબદાર છે. મોટી Ministry ના વડા **Cabinet Minister** હોય છે, જેમને **Ministers of State** કહેવાતા જુનિયર ministers સહાય કરે છે. • Income Tax Act: **Ministry of Finance → Central Board for Direct Taxes (Department of Revenue) → Indian Revenue Service** ના અધિકારીઓ.
યાદ રાખવાની યુક્તિ Minister ચહેરો છે; civil servants હાથ છે. ઉપર Cabinet Minister, બાજુમાં Ministers of State.	

કાર્ડ 1.07 T5 · યાદ કરો

★ OL 5.2 · Scanner TQ 5.2 · SM pp.1.7–1.8

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Ministry of Finance શેની સાથે સંકળાયેલ છે, તે કઈ services ને નિયંત્રિત કરે છે, અને તેના departments કયા છે?

જવાબ

- **Vitta Mantralaya**: અર્થતંત્ર સાથે સંકળાયેલ, **Treasury** તરીકે કાર્ય કરે છે; taxation, financial legislation, financial institutions, capital markets, centre અને state finances તથા **Union Budget**.
- **ચાર Central Civil Services** ની સર્વોચ્ચ નિયંત્રક સત્તા: Indian Revenue Service, Indian Audit and Accounts Service, Indian Economic Service, Indian Civil Accounts Service.
- એક central commerce service ની પણ સર્વોચ્ચ સત્તા: **Indian Cost and Management Accounts Service (ICMAS)**.
- **૯ departments**: Economic Affairs, Expenditure, Revenue, Financial Services, Investment and Public Asset Management, Public Enterprises.
- MCQ trap: **Department of States** તેમાંનો નથી (તે Home Ministry નો છે).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **4 + 1**: ચાર Central Civil Services વત્તા એક commerce service, ICMAS. Budget નો દિવસ Treasury નો મોટો દિવસ.

કાર્ડ 1.08 T5 · યાદ કરો

★ OL 5.3 · Scanner TQ 5.2 · SM p.1.8

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Ministry of Corporate Affairs કયા Acts નું સંચાલન કરે છે, અને **ICLS** cadre ની ભૂમિકા શું છે?

જવાબ

- **Companies Act 2013**, **Companies Act 1956**, **Limited Liability Partnership Act, 2008** અને **Insolvency and Bankruptcy Code, 2016** નું સંચાલન કરે છે.
- industrial અને services ક્ષેત્રના ભારતીય enterprises નું નિયમન કરે છે.
- મોટા ભાગે **ICLS** cadre ના civil servants દ્વારા ચલાવાય છે, જેમની પસંદગી **UPSC** દ્વારા લેવાતી Civil Services Examination થી થાય છે.
- સર્વોચ્ચ પદ: **Director General of Corporate Affairs (DGCoA)**, જે ICLS માટે **Apex Scale** પર નક્કી કરેલું છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ વર્ષોને કોડની જેમ બોલો: **તેર, છપ્પન, ઝીરો-આઠ, સોળ** એટલે 2013, 1956, 2008, 2016.

કાર્ડ 1.09 T5 · યાદ કરો

★ OL 5.1 · Scanner TQ 5.1, TQ 5.4 · SM p.1.9

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Ministry of Home Affairs મુખ્યત્વે શેના માટે જવાબદાર છે, અને તે કયા **૯ departments** ને આવરી લે છે?

જવાબ

- **Gṛha Mantralaya**: interior ministry, મુખ્યત્વે **internal security અને domestic policy** માટે જવાબદાર; Union Minister of Home Affairs તેના વડા છે.
- ૯ departments: **Border Management**, **Internal Security**, **Jammu, Kashmir and Ladakh Affairs**, **Home**, **Official Language**, **States**.
- જવાબમાં departments ને અલગ યાદી તરીકે આપો; તેના માટે અલગ marks મળે છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ આદ્યાક્ષરો **B-I-J-H-O-S**: Border, Internal, J-K-Ladakh, Home, Official Language, States. ૯ અક્ષરો, ૯ departments.

કાર્ડ 1.10 T5 · યાદ કરો

★ OL 5.4 · Scanner TQ 5.2 · SM p.1.9

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Ministry of Law and Justice ના **ત્રણ departments** ના નામ આપો અને દરેક શું કરે છે તે જણાવો.

જવાબ

- Ministry of Law and Justice એ **Cabinet Ministry** છે.
- **Department of Legal Affairs**: કાનૂની બાબતોનું સંચાલન; Central Government ની વિવિધ Ministries ને **સલાહ** આપે છે.
- **Legislative Department**: legislative પ્રવૃત્તિઓ; Central Government માટે મુખ્ય કાયદાઓનો **ખરડો ઘડે** છે.
- **Department of Justice**: ભારતમાં **ન્યાયનું વહીવટ**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **સલાહ, મુસદ્દો, વહીવટ**: ક્રમ Legal Affairs, Legislative, Justice: **A-D-A**.

કાર્ડ 1.11 T5 · યાદ કરો

★ OL 5.5, 5.6, 5.7 · Scanner TQ 5.3 · SM pp.1.10–1.11

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

SEBI અને **IBBI** ની મુખ્ય **તારીખો અને તથ્યો** આપો.

જવાબ

- **SEBI**: securities અને commodity market નું regulator, Ministry of Finance હેઠળ. **12 April 1988** ના રોજ executive body તરીકે સ્થાપિત; **SEBI Act, 1992** દ્વારા **30 January 1992** ના રોજ statutory powers મળ્યા.
- **IBBI**: insolvency proceedings પર દેખરેખ રાખતું regulator, તેમજ **Insolvency Professional Agencies (IPA)**, **Insolvency Professionals (IP)** અને **Information Utilities (IU)** પર.
- IBBI ની સ્થાપના **1 October 2016** ના રોજ થઈ, **Insolvency and Bankruptcy Code** દ્વારા statutory powers સાથે (Lok Sabha એ 5 May 2016 ના રોજ પસાર કર્યો).
- IBBI કેસોનું સંચાલન બે tribunals દ્વારા કરે છે: **NCLT** અને **Debt Recovery Tribunal**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ SEBI: **88 પછી 92**, પહેલાં executive, પછી statutory. IBBI: **1-10-2016**, અને ત્રણ એકમો **IPA, IP, IU**.

કાર્ડ 1.12 T5 · યાદ કરો

★ OL 5.5, 5.6, 5.7 · Scanner TQ 5.3 · SM p.1.10

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

RBI ના કાર્યો અને તેના **ત્રણ specialised divisions** (BRBNM, NPCI, DICGC) જણાવો.

જવાબ

- ભારતની **Central Bank**, ભારતીય બેંકિંગ પ્રણાલીનું નિયમન કરે છે; Ministry of Finance હેઠળ.
- **ભારતીય રૂપિયાના issue અને supply** પર નિયંત્રણ રાખે છે, મુખ્ય **payment systems** નું સંચાલન કરે છે અને આર્થિક વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવાનું કામ કરે છે.
- **BRBNM** (Bharatiya Reserve Bank Note Mudran): **Nashik** (Western India) અને **Dewas** (Central India) માં currency notes છાપે છે અને બનાવે છે.
- **NPCI** (National Payments Corporation of India): payment અને settlement systems નું નિયમન કરે છે.
- **DICGC** (Deposit Insurance and Credit Guarantee Corporation): બધી ભારતીય બેંકોની deposits નો વીમો ઉતારે છે અને credit facilities ની ગેરંટી આપે છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Note, Pay, Insure**: BRBNM Note છાપે, NPCI Payments સંભાળે, DICGC Insurance આપે. પ્રેસ: **N**ashik અને **D**ewas.

કાર્ડ 1.13 T6 · સંકલ્પના

★★★ OL 6.1 · Scanner TQ 6.1, TQ 6.2 · SM p.1.11

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

ભારતીય ન્યાયતંત્રના ત્રણ કાર્યો કયા છે, courts નો ક્રમ કેવો છે, અને કોનો નિર્ણય કોને બંધનકર્તા છે?

જવાબ

- ન્યાયતંત્ર નાગરિકો વચ્ચે, અથવા નાગરિકો અને સરકાર વચ્ચેના વિવાદો ઉકેલે છે.
- કાર્યો: **Acts અને Codes ના અર્થઘટનનું નિયમન**; **dispute resolution**; નાગરિકો વચ્ચે **ન્યાયીપણાને પ્રોત્સાહન**.
- ક્રમ: **Supreme Court → High Courts → District Courts** (Scanner ના જવાબોમાં Metropolitan Courts પણ ઉમેરાય છે).
- **High Court** નો નિર્ણય પોતાના રાજ્યમાં બંધનકર્તા છે, પરંતુ અન્ય રાજ્યોમાં માત્ર **persuasive** છે.
- **Supreme Court** નો નિર્ણય **Article 141** હેઠળ બધી High Courts ને બંધનકર્તા છે: અંતિમ શબ્દ.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **I-D-F**: Interpret, Decide disputes, Foster fairness. પછી સીડી ચડો: District, High, Supreme.

કાર્ડ 1.14 T6 · યાદ કરો

★★ OL 6.2 · Scanner TQ 6.2 · SM pp.1.11–1.12

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Supreme Court અને **High Courts** ની મુખ્ય હકીકતો જણાવો: તારીખ, સંખ્યા, Articles અને writs.

જવાબ

- **Supreme Court**: ન્યાયતંત્રની સર્વોચ્ચ સંસ્થા, **26 January 1950** ના રોજ સ્થાપિત; Chief Justice of India સર્વોચ્ચ અધિકારી છે, જેમની નિમણૂક **Article 126** હેઠળ થાય છે.
- મુખ્ય bench: CJI સહિત **સાત** સભ્યો; હવે CJI સહિત **34**. રાહત **Article 32 હેઠળ writ petition** દ્વારા.
- **High Court**: દરેક રાજ્ય અને union territory ની સર્વોચ્ચ appeal court; **Article 214**: દરેક રાજ્યમાં એક High Court; appellate, original અને supervisory jurisdiction (supervisory સત્તા **Article 227** દ્વારા મર્યાદિત).
- ભારતમાં **25** High Courts; **છ રાજ્યો એક જ** High Court વહેંચે છે. fundamental rights ના ભંગ માટે writ **Article 226** હેઠળ.

યાદ રાખવાની યુક્તિ Writs: સર્વોચ્ચ court માટે **32**, High Courts માટે **226**. Bench: **7 થી વધીને 34**.

કાર્ડ 1.15 T6 · યાદ કરો

★★ OL 6.2 · Scanner TQ 6.2 · SM p.1.12

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

District Courts અને **Metropolitan Courts** શેનો નિકાલ કરે છે? નાણાકીય મર્યાદા અને વસ્તીની શરત જણાવો.

જવાબ

- **District Courts** High Courts ની નીચે છે. **Courts of District Judge**: civil બાબતો (contractual disputes, damages ના દાવા). **Courts of Sessions**: criminal બાબતો.
- Pecuniary jurisdiction: civil judge **₹2 crore થી વધુ નહીં** એટલી કિંમતના દાવા ચલાવી શકે.
- Territorial jurisdiction એ સ્થાનિક સીમાઓ પર આધારિત છે, જેની અંદર પક્ષકારો રહે છે અથવા વિવાદિત મિલકત આવેલી છે.
- **Metropolitan Courts**: જ્યાં વસ્તી **ten lakh કે તેથી વધુ** હોય તેવા metropolitan શહેરોમાં High Court ની સલાહથી સ્થાપવામાં આવે છે.
- **Chief Metropolitan Magistrate**: Chief Judicial Magistrate ની સત્તાઓ. **Metropolitan Magistrate**: first class Magistrate ની સત્તાઓ.

યાદ રાખવાની યુક્તિ District: **Judge = civil, Sessions = criminal**. બે સંખ્યા યાદ રાખો: **₹2 crore** મર્યાદા, **10 lakh** નું શહેર.

CA Foundation · Paper 2 · વ્યાવસાયિક કાયદા (Business Laws)

ફ્લેશ કાર્ડ્સ — યાદ રાખવાની યુક્તિઓ સાથે

પ્રકરણ 2 · ભારતીય કરાર અધિનિયમ, 1872 (The Indian Contract Act, 1872) · Units 1–3 · 58 કાર્ડ

આ કાર્ડ્સનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો

- પહેલાં **પ્રશ્ન** વાંચો અને પાછળ જોતાં પહેલાં **મોટેથી બોલીને** જવાબ આપો.
- પછી **યાદ રાખવાની યુક્તિ** વાંચો. જો તે ન બેસે, તો પોતાની યુક્તિ બનાવીને કાર્ડ પાસે લખી લો.
- દરેક કાર્ડ પર તેના **Scanner પ્રશ્ન નંબર** (TQ = theory question, CSQ = case scenario question) આપેલા છે, જેથી તમે કાર્ડ પછી તરત તે પ્રશ્નો ઉકેલી શકો.
- દરેક કાર્ડ **1 દિવસ પછી અને ફરી 1 અઠવાડિયા પછી** ફરીથી જુઓ.

તારાનો અર્થ

★★★	ICAI એ 6 કે તેથી વધુ વાર પૂછ્યું. શબ્દશઃ યાદ કરો.
★★	3 થી 5 વાર પૂછ્યું. મુખ્ય શબ્દો અને યાદીઓ જાણો.
★	1 કે 2 વાર પૂછ્યું. એક વાર વાંચો; પરીક્ષામાં ઓળખી શકો તેટલું.
–	Study Material ના પાઠમાંથી લીધું. One Liner ની પંક્તિ નથી, પણ સમજવામાં ઉપયોગી.

આ પ્રકરણના વિષયો

વિષય	નામ	કાર્ડ સંખ્યા	કુલ	સર્વોચ્ચ તારા
1.1	કરાર શું છે? (What is Contract?)	2.01	1	★
1.2	માન્ય Contract ની આવશ્યકતાઓ (Essentials of Valid Contract)	2.02 – 2.03	2	★★
1.3	Contracts ના પ્રકારો (Types of Contracts)	2.04 – 2.07	4	★★★
1.4	Proposal/Offer (પ્રસ્તાવ/ઓફર) [Section 2(a) of the Indian Contract Act, 1872]	2.08 – 2.11	4	★★★
1.5	Acceptance (સ્વીકૃતિ)	2.12 – 2.13	2	★
1.6	Offer અને Acceptance નું Communication (Communication of Offer and Acceptance)	2.14	1	★
1.8	Offer અને Acceptance નું Revocation (Revocation of Offer and Acceptance)	2.15 – 2.17	3	★
2.1	Consideration શું છે? (What is Consideration?)	2.18	1	★★★
2.2	Consideration સંબંધી કાનૂની નિયમો (Legal Rules Regarding Consideration)	2.19 – 2.21	3	★★★
2.3	Contract ના ત્રીજા પક્ષનો દાવો (Suit by a Third Party to a Contract)	2.22	1	★★
2.4	Consideration વિનાના Agreement ની માન્યતા (Validity of an Agreement without Consideration)	2.23 – 2.27	5	★★★
3.1	Contract કરવાની ક્ષમતા (Capacity to Contract)	2.28 – 2.32	5	★★★
3.2	Free Consent (મુક્ત સંમતિ)	2.33	1	★★
3.3	સંમતિને દૂષિત કરતાં તત્ત્વો (Elements Vitiating Free Consent)	2.34 – 2.44	11	★★★
3.4	Object અને Consideration ની કાયદેસરતા (Legality of Object and Consideration)	2.45 – 2.50	6	★★
3.5	Void Agreements (રદબાતલ કરાર)	2.51 – 2.58	8	★★★

સ્રોત: ICAI Study Material (July 2026), Scanner Business Laws 2026 October, One Liners P2. તારા One Liners deck મુજબ છે. "OL" = One Liner સંદર્ભ; "TQ" / "CSQ" = Scanner પ્રશ્ન નંબર (પ્રકરણ 2, 3 અને 4 માં unit સાથે, જેમ કે U3); "SM p." = Study Material નું પૃષ્ઠ.

કાર્ડ 2.01 T 1.1 · સંકલ્પના

★ OL 1.1.1 · Scanner U1 TQ 1.1 · SM pp.2.4–2.5

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Contract અને **agreement** ની વ્યાખ્યા આપો. “બધા contracts agreements છે, પણ બધા agreements contracts નથી” એવું કેમ?

જવાબ

Contract (s. 2(h)) = **કાયદા દ્વારા enforceable** એવો agreement. એટલે Contract = Agreement + Enforceability.

Agreement (s. 2(e)) = દરેક promise અને promises નો દરેક સમૂહ, જે એકબીજા માટે consideration બને છે.

દરેક contract માટે agreement જરૂરી છે, તેથી **બધા contracts agreements છે**.

જે agreement કોઈ કાનૂની જવાબદારી ઊભી કરતો નથી (સામાજિક, નૈતિક કે ધાર્મિક) તે contract **નથી**, તેથી **બધા agreements contracts નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Agreement મોટું વર્તુળ છે; contract તેની અંદરનું નાનું વર્તુળ.** નાના વર્તુળમાં પ્રવેશની એક જ ટિકિટ: કાયદા દ્વારા enforceability.

કાર્ડ 2.02 T 1.2 · યાદ કરો

★ OL 1.2.5, 1.2.4 · Scanner U1 CSQ 2.2, U1 CSQ 2.4 · SM pp.2.5–2.7

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

માન્ય contract માટે **Section 10** કયા તત્ત્વો જણાવે છે? Study Material બીજી કઈ આવશ્યકતાઓ ઉમેરે છે?

જવાબ

Section 10: agreement · **free consent** · **competent** parties · **lawful consideration** અને **lawful object** · **not expressly declared void**.

ઉદાહરણો: બંદૂકની અણીએ કઢાવેલું વચન coercion હેઠળ છે, તેથી માન્ય contract નથી; કોકેઇન માટે ઘર વેચવું unlawful consideration ને કારણે નિષ્ફળ જાય છે (CSQ 2.2).

અન્ય આવશ્યકતાઓ (s. 10 માં નથી): **two parties, intention to create legal relationship, legal formalities, certainty of meaning, possibility of performance**.

Certainty: જાતનો ઉલ્લેખ કર્યા વિના 2,000 packets biscuits નો order આપ્યો → certainty ના અભાવે enforceable નથી (CSQ 2.4).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Section 10 ની અંદર છ, બહાર પાંચ.** બહારના પાંચ **T-I-F-C-P** બને છે: Two parties, Intention, Formalities, Certainty, Possibility.

કાર્ડ 2.03 T 1.2 · પરીક્ષા જાળ

★★ OL 1.2.1, 1.2.2, 1.2.3 · Scanner U1 CSQ 2.1, U1 CSQ 2.3, U1 CSQ 2.5 · SM pp.2.6, 2.18, 2.52

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

સામાજિક અને ઘરેલુ agreements enforceable છે? કુટુંબનું વચન ક્યારે enforceable બને, અને contributory party નું શું?

જવાબ

NOT enforceable: પક્ષકારોનો legal relations ઊભા કરવાનો ઇરાદો નથી (**Balfour v. Balfour**: પતિએ પત્નીને માસિક maintenance આપવાનું વચન આપ્યું).

સામાજિક આમંત્રણ, જેમ કે birthday party, contract ઊભો કરતું નથી; ન આવનાર મિત્રો પર દાવો કરી શકાય નહીં (CSQ 2.3).

Contributory party (દા.ત. contributory New Year celebration) enforceable હોઈ શકે, કારણ કે તે legal relations ઊભા કરી શકે (CSQ 2.3).

અપવાદ: નજીકના સંબંધીઓ વચ્ચે કુદરતી પ્રેમ અને લાગણીથી આપેલું **લેખિત અને registered** વચન **s. 25(1)** (Unit 2) હેઠળ માન્ય છે. આ હકીકતો વિના તેને સામાજિક agreement ગણો.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કાનૂની ઇરાદો નહીં, તો કાનૂની દાવો નહીં.** કુટુંબના વચન માટે લખાણ અને registrar ની મહોર (s. 25(1)) જોઈએ, પછી જ court સાંભળે.

કાર્ડ 2.04 T 1.3 · સરખામણી

★ OL 1.3.1 · Scanner U1 TQ 3.1 · SM pp.2.10–2.12

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Void contract અને **voidable** contract વચ્ચે Study Material ના પાંચ આધારો પર ભેદ કરો.

જવાબ

Meaning: void [s. 2(j)] = કાયદા દ્વારા enforceable રહેતો નથી; voidable [s. 2(i)] = એક કે વધુ પક્ષકારોની મરજીથી enforceable, બીજા પક્ષકાર(ઓ)ની મરજીથી નહીં.

Enforceability: void: બિલકુલ enforce કરી શકાતો નથી; voidable: ફક્ત aggrieved party ની મરજીથી.

Cause: void: કાયદા કે સંજોગોમાં એવો ફેરફાર જે પક્ષકારોની કલ્પનાની બહાર હોય; voidable: પક્ષકારની સંમતિ free ન હતી.

Performance: void: perform થઈ શકતો નથી; voidable: જો aggrieved party વાજબી સમયમાં avoid ન કરે, તો કોઈ પણ પક્ષકાર performance માટે દાવો કરી શકે.

Rights: void: કોઈ પક્ષકારને કાનૂની ઉપાય નથી; voidable: aggrieved party વાજબી સમયમાં rescind કરી શકે (ત્યારે તે void બને); rescind ન કરે તો તે valid બને.

યાદ રાખવાની યુક્તિ M-E-C-P-R: Meaning, Enforceability, Cause, Performance, Rights. Void એટલે બંધ ગલી; voidable એટલે એવું બારણું જે ફક્ત અન્યાય પામનાર ખોલી શકે.

કાર્ડ 2.05 T 1.3 · સંકલ્પના

★★★ OL 1.3.2, 1.3.3 · Scanner U1 CSQ 2.2, U1 CSQ 3.3, U1 CSQ 3.4, U1 CSQ 3.5 · SM pp.2.10, 2.73

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

પછીની કઈ ઘટનાઓ valid contract ને **void** બનાવે છે? Contract થતી વખતે જ subject matter પહેલેથી નાશ પામેલું હોય તો શું?

જવાબ

Valid contract પછીથી perform કરવો અશક્ય બને ત્યારે તે **void** બને છે: લેખક પુસ્તક લખતાં પહેલાં મૃત્યુ પામે; કારખાનામાં આગ લાગે અને પુરવઠા માટેની ખાંડ નાશ પામે (SM).

Scanner CSQ 3.4 ઉમેરે છે: કલાકાર બંને હાથ ગુમાવે (personal contract); ટ્રક મોડી પહોંચવાથી સફરજન સડી ગયાં (time is of the essence); આયાત પછીથી પ્રતિબંધિત થઈ (subsequent illegality). દરેકમાં performance ની માગણી કરી શકાતી નથી.

Agreement વખતે subject matter **પહેલેથી મૃત** હોય (હાથી, બળદ), બંને પક્ષકારો અજાણ → **bilateral mistake** (s. 20) → agreement શરૂઆતથી જ **void** (CSQ 3.3, CSQ 3.5(ii)).

યાદ રાખવાની યુક્તિ આગ, મૃત્યુ, પહેલેથી-મૃત. સોદા પછીની અશક્યતા contract ને void કરે છે; સોદા પહેલાંની અશક્યતા (મૃત હાથી) એટલે contract ક્યારેય જન્મ્યો જ નહીં.

કાર્ડ 2.06 T 1.3 · સંકલ્પના

★★ OL 1.3.4, 1.3.5, 1.3.6 · Scanner U1 CSQ 3.1, U1 CSQ 3.5, U1 CSQ 3.6 · SM pp.2.11, 2.13, 2.76

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Valid, voidable અને **unenforceable** contract નું એક-એક ઉદાહરણ આપો.

જવાબ

Valid: બધી આવશ્યકતાઓ ધરાવે છે, દા.ત. marriage bureau ને ફક્ત સંભવિત વરો વિશેની માહિતી માટે ચૂકવણી (bureau માહિતી આપે છે; બદલા માટે લગ્નની વાટાઘાટ કરતું નથી) (CSQ 3.5).

Voidable: નિશ્ચિત તારીખ સુધીમાં કામ પૂરું કરવાનું વચન આપનાર પક્ષકાર તે ચૂકે → promisee ની મરજીથી voidable. જે interior કામથી CA Sarthak Jain ને કોઈ લાભ થયો નહીં, તેના પૈસા ચૂકવવાની તેમને જરૂર નથી (CSQ 3.6).

Unenforceable: મૂળભૂત રીતે સારો, પણ ટેકનિકલ ખામી દાવો અટકાવે, દા.ત. ત્રણ વર્ષ પછી Limitation Act થી બાધિત દેવું (CSQ 3.1).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Valid = બધાં ખાનાં ટિક. Voidable = પીડિતની પસંદગી. Unenforceable = હક છે, પણ court નું બારણું બંધ.**

કાર્ડ 2.07 T 1.3 · યાદ કરો

★★★ OL 1.3.7, 1.3.8 · Scanner U1 TQ 3.2, U1 TQ 3.3, U1 CSQ 3.2 · SM pp.2.13–2.15

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Formation પ્રમાણે contracts ના પ્રકાર ઉદાહરણ સાથે જણાવો અને **executed** તથા **executory** contracts વચ્ચે ભેદ કરો.

જવાબ

Express (શબ્દો કે લેખનથી, s. 9) · **Implied** (વર્તનથી; ગણવેશમાં કુલી કહ્યા વિના સામાન ઉપાડે) · **Tacit** (મૌન, દા.ત. ATM માંથી ઉપાડ; implied નો ભાગ) · **Quasi** (કાયદાથી સર્જાયેલ, દા.ત. ખોવાયેલો માલ મળનારે પાછો આપવો પડે) · **E-contract** (electronic માધ્યમથી, EDI કે mouse-click).

Executed: કૃત્ય થઈ ગયું છે કે forbearance નોંધાઈ ગઈ છે, દા.ત. ખાંડનું રોકડ વેચાણ.

Executory: consideration એટલે ભવિષ્યમાં પાળવાનું વચન, દા.ત. આવતા મહિનાથી માસિક ફી સામે tuition.

Unilateral અને bilateral contracts executory contract ના પ્રકાર છે, અલગ પ્રકાર નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **E-I-T-Q-E:** Express, Implied, Tacit, Quasi, E-contract. Executed = **થઈ ગયું**; Executory = **થવાનું બાકી**.

કાર્ડ 2.08 T 1.4 · યાદ કરો

★ OL 1.4.1 · Scanner U1 TQ 4.1 · SM pp.2.15, 2.18–2.20

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 2(a) હેઠળ **offer** ની વ્યાખ્યા આપો અને માન્ય offer ની **નવ આવશ્યકતાઓ** જણાવો.

જવાબ

s. 2(a): એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિની assent મેળવવાના હેતુથી કંઈ કરવાની કે કરવાથી દૂર રહેવાની પોતાની તૈયારી દર્શાવે.

(1) **legal relations** ઊભા કરવા સક્ષમ; (2) **certain**, સ્પષ્ટ, અસ્પષ્ટ નહીં; (3) offeree ને **communicate** થયેલ; (4) **assent** મેળવવાના હેતુથી કરેલ; (5) **conditional** હોઈ શકે;

(6) એવી કોઈ શરત નહીં કે પાલન ન કરવું (મૌન) એ acceptance ગણાશે; (7) **specific કે general** હોઈ શકે; (8) **express કે implied** હોઈ શકે; (9) **કિંમતનું કથન offer નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **પહેલા ત્રણ ફરજિયાત: L-C-C** (Legal relations, Certain, Communicated). બાકીના: assent માગવી, conditional, specific કે general, express કે implied, ઉપરાંત બે 'ના': મૌન એટલે હા એવી શરત નહીં; ફક્ત કિંમત એ offer નહીં.

કાર્ડ 2.09 T 1.4 · સરખામણી

★ OL 1.4.1 · Scanner U1 TQ 4.1 · SM pp.2.21–2.22

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Offer અને **invitation to offer** વચ્ચે ભેદ કરો.

જવાબ

Meaning: offer = બીજો પક્ષ સ્વીકારે તો બંધાવાની તૈયારીની અંતિમ અભિવ્યક્તિ; invitation = જે શરતો પર વાટાઘાટ કરવા તૈયાર છે તે રજૂ કરવી (offers મેળવવા માટેની offer).

Intention: offer: બીજો પક્ષ સ્વીકારે કે તરત બંધાવાનો ઇરાદો; invitation: શરતો પર વાટાઘાટ કરવાનો ઇરાદો.

Sequence: offer એ invitation પહેલાંનું પગલું નથી; invitation હંમેશાં offer ની **પહેલાંનું** કૃત્ય હોય છે.

Test: **બંધાવાનો ઇરાદો.** Invitations ના દાખલા: company prospectus, દુકાનની બારીમાં મૂકેલો માલ, જાહેર કરેલી auctions, પૂછપરછના જવાબમાં ભાવનું quotation.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Offer = 'હું તૈયાર છું; હા કહો.' Invitation = 'આવો, વાત કરીએ.'** કસોટી હંમેશાં બંધાવાનો ઇરાદો.

કાર્ડ 2.10 T 1.4 · સંકલ્પના

★★★ OL 1.4.2, 1.6.4 · Scanner U1 CSQ 4.1, U1 CSQ 6.4 · SM pp.2.17, 2.26, 2.30–2.31

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

અખબારમાં **reward** ની જાહેરાત offer છે કે invitation? તે કેવી રીતે accept થાય, અને કૃત્ય થઈ ગયા પછી તે revoke થઈ શકે?

જવાબ

Reward ની જાહેરાત જનતાને **general offer** છે (**Carlill v. Carbolic Smoke Ball Co.**, 1893, £100 નું reward).

શરતો પૂર્ણ કરનાર કોઈ પણ તેને accept કરે છે (s. 8): **performance એ જ acceptance** છે અને અલગ communication ની જરૂર નથી.

લાગુ: ચોરાયેલી કાર અંગે માહિતી માટેની જાહેરાત → general offer; શોધનાર ₹10,000 નું reward માગી શકે (CSQ 4.1).

Revocation offeree ને ત્યારે જ બંધનકર્તા છે જ્યારે તે **તેના જાણમાં આવે**: Mr Arjun નો bonus offer પાછો ખેંચતો e-mail Meera ને મળ્યો તે પહેલાં તેણે bug સુધારી દીધો, તેથી તે તેને બંધનકર્તા ન હતો (CSQ 6.4).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Reward ની જાહેરાત = આખી દુનિયા માટે ખુલ્લું દ્વાર; કૃત્ય કરીને અંદર જાઓ.** દ્વાર બંધ ત્યારે જ થાય જ્યારે બંધ થયાના સમાચાર તમારા સુધી પહોંચે.

કાર્ડ 2.11 T 1.4 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 1.4.3, 1.4.4 · Scanner U1 CSQ 4.2, U1 CSQ 4.3, U1 CSQ 4.4 · SM pp.2.20–2.22

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Price tag સાથે પ્રદર્શિત માલ offer છે? Self-service display અને **auction ની જાહેરાત** નું શું?

જવાબ

offer NOT છે. દરેક ફક્ત **invitation to offer** છે.

Price tag કે દુકાનનું display: counter પર ચૂકવણી કરવા કહેનાર ગ્રાહક **offer** કરે છે; દુકાનદાર ના પાડી શકે (CSQ 4.2).

Self-service mall: cashier પાસે ઊભેલો ખરીદદાર offer કરે છે; cashier દસમી વસ્તુની કિંમત સ્વીકારવા બંધાયેલો નથી (CSQ 4.3).

Auction ની જાહેરાત: auctioneer હાજર રહેનારાઓ સાથે contract કરતો નથી (**Harris v. Nickerson**, 1873); furniture પાછું ખેંચાઈ જતાં Kanha પોતાનું મુસાફરીનું નુકસાન માગી શકતો નથી (CSQ 4.4).

લલચાવનારો ખોટો જવાબ: **reward** ની જાહેરાત અલગ છે; તે general offer છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Tag લલચાવે છે; tender કરતું નથી.** Shelf, price tag અને auction notice તમને offer કરવા બોલાવે છે; હા કહેવી કે નહીં તે દુકાન નક્કી કરે છે.

કાર્ડ 2.12 T 1.5 · યાદ કરો

★ OL 1.5.1 · Scanner U1 TQ 5.1 · SM pp.2.22–2.26

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Acceptance (s. 2(b)) ની વ્યાખ્યા આપો અને માન્ય acceptance ના **સાત નિયમો** જણાવો.

જવાબ

s. 2(b): જેને proposal કરવામાં આવ્યું છે તે વ્યક્તિ પોતાની assent દર્શાવે ત્યારે proposal accept થયું ગણાય; accept થયેલું proposal **promise** બને છે.

(1) **યોગ્ય વ્યક્તિ** દ્વારા (specific offer: ફક્ત તે વ્યક્તિ; general offer: તેની જાણ ધરાવનાર કોઈ પણ); (2) **absolute અને unqualified** (s. 7); (3) **communicated**; (4) **prescribed mode** માં;

(5) **સમય** ની અંદર (નિર્દિષ્ટ, અથવા વાજબી); (6) **માત્ર મૌન** acceptance નથી; (7) **conduct** દ્વારા (s. 8): proposal ની શરતોનું પાલન.

Qualified acceptance એ **counter offer** છે અને મૂળ offer ને નકારે છે (Union of India v. Bahulal).

યાદ રાખવાની યુક્તિ સાત અક્ષર, સાત નિયમ: **R-A-C-M-T-S-C** = Right person, Absolute, Communicated, Mode, Time, Silence, Conduct. Silence ખાલી ખાનું છે (acceptance નથી); Conduct ભરેલું ખાનું છે.

કાર્ડ 2.13 T 1.5 · પરીક્ષા જાળ

★ OL 1.5.2 · Scanner U1 CSQ 5.1 · SM p.2.25

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

A પોતાની કાર offer કરે છે અને કહે છે: "એક અઠવાડિયામાં જવાબ ન આપો તો હું offer accept થયેલી ગણીશ." મૌન acceptance છે? B અઠવાડિયા પછી accept કરે તો?

જવાબ

મૌન acceptance NOT છે. Offer કરનાર જવાબ ન આપવાને acceptance ગણાવી શકતો નથી (**Felthouse v. Bindley**: કાકાનું "જો મને વધુ સાંભળવા ન મળે તો હું ઘોડો મારો ગણીશ").

અપવાદ: offeree ના પોતાના અગાઉના વર્તને દર્શાવ્યું હોય કે તેનું મૌન acceptance નો પુરાવો છે.

Offeror એ નક્કી કરેલા સમય પછી acceptance આપવાથી offer **contract બનતી નથી** (CSQ 5.1).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **જવાબ ન આપવો એ 'હા' નથી.** Offeror તમારો જવાબ તમારા વતી લખી શકતો નથી.

કાર્ડ 2.14 T 1.6 · સંકલ્પના

★ OL 1.6.1, 1.6.2 · Scanner U1 TQ 6.1, U1 CSQ 6.1 · SM pp.2.26–2.28

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Offer અને acceptance નું communication ક્યારે પૂર્ણ ગણાય (ss. 3 અને 4)? Committee ના એક સભ્ય દ્વારા leak થયેલું acceptance communicated ગણાય?

જવાબ

Modes (s. 3): કોઈ પણ **act** દ્વારા (લેખિત કે મૌખિક શબ્દો, conduct) અથવા communicate કરવાના ઇરાદાવાળી **omission** દ્વારા; મૌન omission નથી; માત્ર માનસિક assent communication નથી.

Offer ત્યારે પૂર્ણ થાય જ્યારે તે offeree ના **જાણમાં આવે** (12મીએ પહોંચેલો પણ 15મીએ વાંચેલો પત્ર → 15મીએ communicated).

Acceptance (s. 4): proposer સામે, જ્યારે તે acceptor ની સત્તા બહાર transmission ના માર્ગે મૂકાય (post કરતાં); acceptor સામે, જ્યારે તે proposer ના જાણમાં આવે.

Committee ના એક સભ્યનો ખાનગી શબ્દ શાળાનું communication નથી: Mr Parth પાસે contract ન હતો (CSQ 6.1; Central Bank Yeotmal માં uncommunicated bank resolution).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Post કરો એટલે proposer બંધાય; પહોંચે એટલે acceptor બંધાય.**

કાર્ડ 2.15 T 1.8 · સંકલ્પના

★ OL 1.8.3, 1.6.3 · Scanner U1 CSQ 6.3, U1 CSQ 8.1, U1 CSQ 8.2 · SM pp.2.27–2.28, 2.31–2.32

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

A post દ્વારા offer કરે છે અને B post દ્વારા accept કરે છે. કોણ શું, ક્યાં સુધી revoke કરી શકે? Revocation નો telegram પહેલાં અથવા acceptance ના પત્ર સાથે પહોંચે તો શું?

જવાબ

Post દ્વારા offer ત્યારે પૂર્ણ થાય જ્યારે પત્ર **વાંચવામાં આવે**. Proposer acceptance post થાય ત્યાં સુધી તેને revoke કરી શકે, પછી નહીં (s. 5).

Acceptance ને acceptor, acceptance નો પત્ર proposer સુધી પહોંચે તે પહેલાં **કે તે જ ક્ષણે** કોઈ પણ સમયે revoke કરી શકે, પછી નહીં.

જો **revocation telegram પહેલાં અથવા સાથે** acceptance ના પત્ર સાથે પહોંચે, તો revocation **absolute** છે (SM). Scanner જવાબો ઉમેરે છે કે જો બંને સાથે પહોંચે, તો કયું પહેલાં વંચાય છે તેના પર આધાર રાખી શકે.

Offer ના revocation ની offeree ને જાણ થાય તે પહેલાં post થયેલું acceptance અસરકારક છે (CSQ 6.3); પરંતુ કોઈ પ્રકાર નિર્દિષ્ટ ન હોય અને stock ન હોય એવું 'oil' → agreement હજુ void છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Offer: acceptance post થાય ત્યાં સુધી પાછી ખેંચો. Acceptance: તે પહોંચે ત્યાં સુધી પાછું ખેંચો.** બે ઘડિયાળ, બે અટકવાના બિંદુ.

કાર્ડ 2.16 T 1.8 · પરીક્ષા જાળ

★ OL 1.8.4 · Scanner U1 CSQ 8.3 · SM p.2.31

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

X offer 6 pm સુધી ખુલ્લી રાખવાનું વચન આપે છે, પણ તે પહેલાં માલ બીજાને વેચી દે છે. Offeree હજુ accept કરી શકે?

જવાબ

NO. Offer ખુલ્લી રાખવાનું વચન acceptance પહેલાં તેના revocation ને **અટકાવતું નથી**.

s. 5 હેઠળ, proposer સામે acceptance નું communication પૂર્ણ થાય તે પહેલાં કોઈ પણ સમયે offer revoke થઈ શકે, ભલે તેણે નિશ્ચિત સમય સુધી તેને ખુલ્લી રાખવા સંમતિ આપી હોય.

ખુરશીઓ 15.02 સુધી offer કરી પણ 13.02 ના રોજ C ને વેચી; B એ 14.02 ના રોજ accept કર્યું: B damages માગી શકતો નથી, કારણ કે તે માત્ર offer હતી (CSQ 8.3).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **'6 pm સુધી ખુલ્લી' એ ઇચ્છા છે, તાળું નથી.** Offer ને ફક્ત acceptance તાળું મારે છે.

કાર્ડ 2.17 T 1.8 · યાદ કરો

★ OL 1.8.1, 1.8.2, 1.6.5 · Scanner U1 TQ 8.1, U1 CSQ 6.2 · SM pp.2.32–2.33

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Offer ના revocation ની **સાત રીતો** જણાવો. **Condition precedent** પૂર્ણ ન થાય તો શું થાય?

જવાબ

(1) revocation ની **notice**; (2) **સમયની સમાપ્તિ** (નિર્દિષ્ટ કે વાજબી); (3) **condition precedent** ની નિષ્ફળતા (s. 6); (4) proposer નું **મૃત્યુ કે insanity**, જો acceptance પહેલાં acceptor ના જાણમાં આવે;

(5) **counter offer**; (6) **prescribed કે usual mode** માં accept ન થવું; (7) **subsequent illegality**.

Condition precedent: offeror દસ્તાવેજ કે earnest money માગી શકે; જો ન અપાય, તો proposal **communication વિના** આપોઆપ lapse થાય છે.

Bright Scholars: ફી ચૂકવી પણ નિયત તારીખ સુધી દસ્તાવેજો submit ન કર્યા → admission offer revoke થયેલી ગણાઈ; Vishal ને જાણ કર્યા વિના cancel કરવું માન્ય હતું (CSQ 6.2).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **N-L-C-D-C-M-I** = Notice, Lapse, Condition, Death, Counter offer, Mode, Illegality. સાત અક્ષર એક શ્વાસમાં બોલો: 'નોટિસ આવે, સમય જાય, શરત તૂટે, મૃત્યુ, counter, mode, illegality'.

કાર્ડ 2.18 T 2.1 · યાદ કરો

★★★ OL 2.1.1 · Scanner U2 TQ 1.1 · SM pp.2.46–2.47

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Consideration ની વ્યાખ્યા આપો. **s. 2(d)** શું કહે છે અને વ્યાખ્યા માટે કયો case ટાંકવામાં આવે છે?

જવાબ

Consideration = **quid pro quo**, "બદલામાં કંઈક". તેના બે પાસાં: promisor ને benefit, promisee ને detriment.

s. 2(d): promisor ની ઇચ્છાથી, promisee કે અન્ય કોઈ વ્યક્તિએ કંઈ કર્યું હોય કે કરવાથી દૂર રહી હોય, કરે કે કરવાથી દૂર રહે, અથવા કરવાનું કે દૂર રહેવાનું વચન આપે; તે act, abstinence કે promise consideration છે.

Misa v. Currie: એક પક્ષકારને કોઈ right, interest, profit કે benefit, અથવા બીજા પક્ષકારે આપેલ, ભોગવેલ કે સ્વીકારેલ forbearance, detriment, loss કે responsibility.

Consideration પૈસાનું હોવું જરૂરી નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **A-A-P: Act, Abstinence, Promise**: વચનની કિંમત ચૂકવવાના આ ત્રણ સિક્કા છે.

કાર્ડ 2.19 T 2.2 · યાદ કરો

★★★ OL 2.1.2, 2.2.2 · Scanner U2 TQ 1.1, U2 TQ 2.2 · SM pp.2.48–2.50

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Consideration સંબંધી **આઠ કાનૂની નિયમો** જણાવો.

જવાબ

(1) **promisor ની ઇચ્છાથી** આપેલ હોવું જોઈએ; (2) **promisee કે અન્ય કોઈ વ્યક્તિ** તરફથી આવી શકે; (3) **executed કે executory** હોઈ શકે; (4) **past, present કે future** હોઈ શકે;

(5) **adequate હોવું જરૂરી નથી**; (6) **જે કરવા માટે વ્યક્તિ પહેલેથી કાયદેસર બંધાયેલ છે** તે નહીં; (7) **real** હોવું જોઈએ, illusory નહીં; (8) unlawful, immoral કે public policy વિરુદ્ધ **ન** હોવું જોઈએ.

ઉદાહરણો: ત્રીજા પક્ષની ઇચ્છાથી કરેલું કૃત્ય consideration નથી (Durga Prasad v. Baldeo); સાક્ષીને ચૂકવણીનું વચન void છે; ડૉક્ટરને ફી ઉપરાંત ₹2,000 void છે; જાદુથી ખજાનો શોધવો illusory છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **D-P-E-P-A-L-R-L** = Desire, Person, Executed/executory, Past/present/future, Adequacy, Legal duty, Real, Lawful. આઠ અક્ષર, આઠ નિયમ; 'A' પર અટકો, ત્યાં 'ના' આવે છે: adequate હોવું જરૂરી નથી.

કાર્ડ 2.20 T 2.2 · પરીક્ષા જાળ

★★ OL 2.2.1 · Scanner U2 TQ 2.1 · SM pp.2.49, 2.57

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

"Valid contract માટે consideration adequate હોવું જોઈએ." ટિપ્પણી કરો.

જવાબ

સાચું NOT. Consideration **adequate હોવું જરૂરી નથી**; તે એવું હોવું જોઇએ જેને કાયદો **કંઈક મૂલ્ય** આપે. Adequacy agreement વખતે પક્ષકારોએ જોવાની બાબત છે, court એ નહીં (Bolton v. Modden).

s. 25 નું Explanation 2: જે agreement માં promisor ની સંમતિ મુક્તપણે આપેલી હોય તે માત્ર consideration inadequate હોવાને કારણે void નથી.

પરંતુ **gross inadequacy** ને સંમતિ **free ન હતી** તેના પુરાવા તરીકે લઈ શકાય: ₹60 lakh નું ઘર ₹10 lakh માં વેચ્યું તે coercion, undue influence કે fraud દર્શાવ્યા વિના ફક્ત કિંમતથી void નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Courts વચનો તોળે છે, ભાવ નહીં.** ખોટો સોદો પણ સોદો જ છે, સિવાય કે ભાવ એટલો નીચો હોય કે દબાણની ગંધ આવે.

કાર્ડ 2.21 T 2.2 · સંકલ્પના

★ OL 2.2.3, 2.3.3 · Scanner U2 CSQ 2.1, U2 CSQ 3.2 · SM pp.2.48, 2.50

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

જેણે consideration આપ્યું નથી તે પોતાના લાભ માટે કરેલા વચન પર દાવો કરી શકે? “stranger to consideration” અને “stranger to contract” સમજાવો.

જવાબ

Consideration promisee **કે અન્ય કોઈ** વ્યક્તિ તરફથી આવી શકે: **stranger to a consideration હોઈ શકે, પણ stranger to a contract** નહીં (s. 2(d)).

Chinnayya v. Ramayya (1882): એક વૃદ્ધ સ્ત્રીએ પુત્રીને મિલકત આપી અને તેના ભાઈ (મામા) ને annuity ચૂકવવાની સૂચના આપી; પુત્રીએ તે જ દિવસે તેના નામે લખાણ પર સહી કરી. મામા વસૂલ કરી શક્યા.

Deed of gift અને promise એક જ transaction તરીકે સાથે execute થયાં; donor તરફથી consideration પૂરતું હતું (CSQ 2.1, CSQ 3.2).

Stranger to the contract દાવો કરી શકે નહીં, સિવાય કે કોઈ અપવાદ લાગુ પડે (આગળનો topic).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કિંમત કોઈ પણ ચૂકવી શકે; દાવો ફક્ત પક્ષકાર કરી શકે.** મામા ચૂકવણી માટે અજાણ્યા હતા, વચન માટે નહીં.

કાર્ડ 2.22 T 2.3 · યાદ કરો

★★ OL 2.3.1, 2.3.2 · Scanner U2 TQ 3.1, U2 TQ 3.2, U2 TQ 3.3, U2 CSQ 3.1 · SM pp.2.50–2.52, 2.57

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Privity of contract નો સિદ્ધાંત અને તેના **સાત અપવાદો** જણાવો. Covenant running with land વેચનારના પુત્રને કેવી રીતે મદદ કરે છે?

જવાબ

Privity: contract ના પક્ષકાર જ તેના પર દાવો કરી શકે; contract નો stranger કરી શકે નહીં.

અપવાદો: (1) **trust**; (2) લેખિતમાં ઉતારેલું **family settlement**; (3) **marriage** ની ગોઠવણો; (4) **assignment** (personal skill સામેલ ન હોય); (5) **acknowledgement કે estoppel**; (6) **covenant running with land**; (7) સત્તાની મર્યાદામાં **agent** દ્વારા contract.

Covenant running with land: notice ધરાવતો ખરીદદાર બંધાયેલ છે, અને વેચનારનો successor તેનો અમલ કરાવી શકે. Chotelal, Mohanlal સામે 1 acre નો દાવો કરી શક્યો (CSQ 3.1).

તે case માં consideration Chotelal ના પિતા તરફથી પણ આવ્યું હતું, અને sale deed તથા promise સાથે execute થયાં હતાં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **T-F-M-A-A-C-A** = Trust, Family settlement, Marriage, Assignment, Acknowledgement, Covenant, Agent. ‘ટી ફોર મમ્મી’ બોલતાં સાત અક્ષર લયમાં યાદ રહેશે.

કાર્ડ 2.23 T 2.4 · યાદ કરો

★★ OL 2.4.1, 2.4.8 · Scanner U2 TQ 4.1, U2 CSQ 4.7 · SM pp.2.52–2.53

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

“No consideration, no contract” (s. 25). Consideration વિનાનો agreement valid હોય તેવા **સાત અપવાદો** જણાવો.

જવાબ

(1) **કુદરતી પ્રેમ અને લાગણી** [s. 25(1)]; (2) **ભૂતકાળની સ્વૈચ્છિક સેવાઓ** માટે વળતર [s. 25(2)]; (3) **time-barred debt** ચૂકવવાનું વચન [s. 25(3)]; (4) **agency** (s. 185); (5) **completed gift** (s. 25 નું Explanation 1); (6) **bailment** (s. 148); (7) **charity**.

Agency અને bailment ને consideration ની **બિલકુલ** જરૂર નથી (ss. 185 અને 148).

Completed gift: donor અને donee વચ્ચે valid, દા.ત. મિત્રએ જન્મદિવસે ખરેખર ભેટ આપેલો iPhone (CSQ 4.7).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **N-P-T-A-G-B-C** = Natural love, Past service, Time-barred debt, Agency, Gift, Bailment, Charity. સાત દરવાજા, સાત અક્ષર: પહેલો દરવાજો પ્રેમનો, છેલ્લો દાનનો.

કાર્ડ 2.24 T 2.4 · યાદ કરો

★★★ OL 2.4.2, 2.4.4, 2.4.5 · Scanner U2 TQ 4.2, U2 CSQ 4.2, U2 CSQ 4.8, U1 CSQ 2.1 · SM p.2.52

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 25(1) (કુદરતી પ્રેમ અને લાગણી) ની **ચાર શરતો** જણાવો. Unregistered deed કે મિત્રો વચ્ચેનું વચન લાયક ઠરે?

જવાબ

(i) **કુદરતી પ્રેમ અને લાગણી**થી કરેલું; (ii) પક્ષકારો **નજીકના સંબંધ**માં; (iii) **લેખિતમાં**; (iv) કાયદા હેઠળ **registered**.

પતિ-પત્ની વચ્ચે લેખિત અને registered વચન (દા.ત. પોતાની કમાણી ચૂકવવાનું, કે પુત્રવધૂ માટે સોનાનો હાર) consideration વિના enforceable છે.

Unregistered deed નિષ્ફળ: Om Kashyap દ્વારા પુત્રીને ઘરની લેખિત ભેટ, તેમના મૃત્યુ પહેલાં registered ન થઈ, તેથી enforceable ન હતી (CSQ 4.2).

મિત્રો નિષ્ફળ: Amol નું મિત્રને સોનાની વીંટી આપવાનું વચન enforceable નથી; પતિ-પત્ની વચ્ચે તે ત્યારે જ enforceable છે જો લેખિત અને registered હોય (CSQ 4.8).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **પ્રેમ + નજીકના + લેખિત + Registered = ચાર તાળાં.** મિત્રો પાસે ચાવી નથી; unregistered deed એક તાળું ખુલ્લું છોડે છે.

કાર્ડ 2.25 T 2.4 · યાદ કરો

★★★ OL 2.4.2, 2.4.3 · Scanner U2 TQ 4.2, U2 CSQ 4.1, U2 CSQ 4.6 · SM pp.2.13, 2.53

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

નવા consideration વિના **time-barred debt** ચૂકવવાનું વચન ક્યારે enforceable છે (s. 25(3))?

જવાબ

વચન **લેખિતમાં** અને **debtor કે તેના authorised agent ની સહીવાળું** હોવું જોઈએ, limitation થી બાધિત દેવું પૂરેપૂરું કે અંશતઃ ચૂકવવા માટે.

Limitation Act હેઠળ દેવું **ત્રણ વર્ષ** પછી unenforceable બને છે.

SM ઉદાહરણ: A ₹60,000 (time-barred) નો દેવાદાર છે અને અંતિમ settlement માં ₹50,000 ચૂકવવાના લેખિત વચન પર સહી કરે છે → **ફક્ત ₹50,000** માટે enforceable.

Bhuvika નું પોતાની time-barred loan ચૂકવવાનું લેખિત વચન Madan નો દાવો valid બનાવે છે (CSQ 4.6).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **મૃત દેવું, જીવંત પેન:** ફક્ત સહી કરેલું લેખિત વચન તેને સજીવન કરે છે, અને ફક્ત વચન આપેલી રકમ માટે.

કાર્ડ 2.26 T 2.4 · યાદ કરો

★ OL 2.4.7 · Scanner U2 CSQ 4.5 · SM pp.2.52–2.53

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

ભૂતકાળની સ્વૈચ્છિક સેવાઓ માટે વળતર આપવાના વચન અંગે s. 25(2) ની **ચાર શરતો** જણાવો.

જવાબ

(i) સેવાઓ **સ્વેચ્છાએ** આપી હોય; (ii) **promisor માટે** આપી હોય; (iii) સેવાઓ આપી ત્યારે promisor **અસ્તિત્વમાં** હોય; (iv) promisor નો **વળતર આપવાનો ઇરાદો** હોય.

SM ઉદાહરણો: P ને R નું wallet મળે અને તે પાછું આપે, R ₹10,000 નું વચન આપે → valid; ભત્રીજાએ lawsuit માં મદદ કરી, પછી ₹10,000 નું વચન → valid.

CSQ 4.5: Ramesh એ ખોવાયેલા દસ્તાવેજો કહ્યા વિના પાછા આપ્યા; Abhimanyu એ પછી ₹50,000 નું વચન આપ્યું અને તે જવાબદાર છે (Scanner જવાબ લેખિત, સહી કરેલા વચન પર આધાર રાખે છે; SM માત્ર ચાર શરતો જણાવે છે).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **V-F-E-I** = Voluntary, For promisor, Existing, Intended. 'સ્વેચ્છાએ, તેના માટે, ત્યારે હાજર, વળતરનો ઇરાદો': ચાર શબ્દો, ચાર શરતો.

કાર્ડ 2.27 T 2.4 · સંકલ્પના

★★ OL 2.4.6 · Scanner U2 CSQ 4.3, U2 CSQ 4.4 · SM p.2.53

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Charity માં ફાળો આપવાનું વચન consideration વિના ક્યારે enforceable છે? Case નું નામ આપો.

જવાબ

Valid જ્યારે **promisee ફાળાના વચનના વિશ્વાસે જવાબદારી સ્વીકારે** (**Kadarnath v. Gorie Mohammad**).

SM ઉદાહરણ: મંદિરના secretary ને ₹1,00,000 નું વચન; તે તેના વિશ્વાસે renovation નો ખર્ચ કરે; તે દાવો કરી શકે.

CSQ 4.3: Mr S એ બાળકની સારવાર માટે ₹2 lakh નું વચન આપ્યું; Mr A એ emergency માં ₹1.5 lakh ખર્ચ્યા → A ₹1.5 lakh માગી શકે. CSQ 4.4: temple trust એ સભ્યોના વચનો પર કામ વધાર્યું → committee સફળ થાય.

Scanner: જવાબદારી વચન આપેલી રકમ કે સ્વીકારેલી જવાબદારી, જે ઓછી હોય, ત્યાં સુધી મર્યાદિત છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **વચન + સ્વીકારેલી જવાબદારી = enforceable.** જેના પર કોઈએ અમલ ન કર્યો હોય તેવું charity નું ખાલી વચન માત્ર ઇચ્છા છે.

કાર્ડ 2.28 T 3.1 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 3.1.4 · Scanner U3 CSQ 1.4, U3 CSQ 1.5, U3 CSQ 1.7 · SM pp.2.59–2.60, 2.62

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Minor નો agreement void, voidable કે valid છે? તે majority મળ્યા પછી ratify કરી શકે? Lender માતા-પિતા પર દાવો કરી શકે?

જવાબ

Minor (**18** થી નીચે, Indian Majority Act, 1875) સક્ષમ નથી: તેનો agreement **void ab initio**, એટલે શરૂઆતથી જ void છે.

Mohori Bibi v. Dharmo Das Ghose (1903): minor એ ₹20,000 માટે પોતાનું ઘર mortgage કર્યું પણ ₹8,000 મળ્યા; contract void હતો અને તેનું કોઈ દેવું ન હતું.

Ratify NOT થાય: void agreement majority મળ્યા પછી ક્યારેય ratify થઈ શકતો નથી; majority પર આપેલી નવી promissory note consideration ના અભાવે void છે (SM Example 1; CSQ 1.4).

માતા-પિતા સામે દાવો નહીં: minor પોતાના parent કે guardian ને બાંધી શકતો નથી, સિવાય કે તેમના agent તરીકે કામ કરતો હોય (CSQ 1.5, CSQ 1.7).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **જે બીજ વવાયું જ નથી તેને પાણી પાઈ ન શકાય.** 18 વર્ષ થવાથી શરૂઆતથી void રહેલો agreement સજીવન થતો નથી.

કાર્ડ 2.29 T 3.1 · સંકલ્પના

★ OL 3.1.3, 3.1.6, 3.1.7 · Scanner U3 TQ 1.2, U3 CSQ 1.2, U3 CSQ 1.6 · SM pp.2.60, 2.62

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Minor શું કરી શકે? **Beneficiary**, **agent** તરીકે minor અને minor માટે **surety** તરીકે પુખ્ત વ્યક્તિ સમજાવો.

જવાબ

Beneficiary: minor બીજા પક્ષકારને પોતાની સામે બંધાયેલ બનાવે તેમાં કોઇ અડચણ નથી; તેની તરફેણમાં promissory note કે mortgage પર દાવો થઇ શકે. તે partner બની શકતો નથી, પણ બધા partners ની સંમતિથી partnership ના **benefits** માં દાખલ થઇ શકે.

Agent: minor agent તરીકે કામ કરી શકે પણ **principal સામે જવાબદાર નથી**; minor agent પાસેથી ખરીદનાર સારો title જાળવે છે (CSQ 1.6).

Surety: minor ની ખરીદી માટે surety બનનાર પુખ્ત વ્યક્તિ **જવાબદાર** છે (creditor સાથે સીધો contract); જો surety પોતે પણ minor હોય, તો guarantee void છે (CSQ 1.2).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **લો, કરો, ક્યારેય દેવાદાર નહીં:** minor લાભ લઇ શકે અને agent બની શકે, ક્યારેય દેવાદાર બન્યા વિના; તેની guarantee નો ભાર પુખ્ત વ્યક્તિ ઉપાડે.

કાર્ડ 2.30 T 3.1 · સંકલ્પના

★★ OL 3.1.5 · Scanner U3 CSQ 1.3 · SM p.2.60

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Minor ખોટી રીતે પોતાને પુખ્ત કહીને ₹40,000 ઉછીના લે છે. Lender વસૂલ કરી શકે? ન વપરાયેલા પૈસાનું શું?

જવાબ

Minor **હંમેશાં minority નો બચાવ કરી શકે**; તેની સામે **estoppel નો નિયમ લાગુ પડતો નથી**, ભલે તેણે પોતે major હોવાનું ખોટું કહીને loan લીધી હોય.

જે રકમ તે પહેલેથી ખર્ચી ચૂક્યો છે તેના માટે તે **જવાબદાર નથી**.

ન વપરાયેલા પૈસા પાછા માગી શકાય; Scanner ઉમેરે છે કે હજુ તેના કબજામાં રહેલી મિલકત (laptop) પાછી આપવાનો આદેશ થઇ શકે (CSQ 1.3).

Rahul: ₹40,000 પાછા ચૂકવવા જવાબદાર નથી પણ laptop પાછું આપવાનો આદેશ થઇ શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **'મેં ઉંમર વિશે ખોટું કહ્યું' એ lender માટે ઢાલ નથી.** Minor નો બચાવ કાયમ રહે છે; ફક્ત હાથમાં રહેલું જ પાછું લઇ શકાય.

કાર્ડ 2.31 T 3.1 · સંકલ્પના

★★ OL 3.1.1, 3.1.2 · Scanner U3 TQ 1.1, U3 CSQ 1.1, U3 CSQ 1.4, U3 CSQ 1.7 · SM pp.2.60–2.61

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

"Minor ને પૂરી પાડેલી necessaries ની ચુકવણી કરવા તે જવાબદાર છે." સાચું કે ખોટું? s. 68 સમજાવો.

જવાબ

શબ્દો પ્રમાણે ખોટું. s. 68 હેઠળ supplier ને minor ની **મિલકત**માંથી વળતર મળે છે; **વ્યક્તિગત જવાબદારી નથી**, અને necessaries ની કિંમતથી વધુ ક્યારેય નહીં.

બે શરતો: માલ તેની **station in life** મુજબ તેના નિભાવ માટે વાજબી રીતે જરૂરી હોય, અને તેની પાસે પહેલેથી પૂરતો પુરવઠો ન હોય.

Necessaries માં શિક્ષણ અને અંતિમ સંસ્કારનો ખર્ચ આવે; luxuries કે મોંઘી વસ્તુઓ નહીં. Utility, ઘરેણું નહીં, એ કસોટી છે.

Shruti નું ઉધાર ₹70,000 નું laptop: ફક્ત ₹20,000 (તેની assets) વસૂલ થઇ શકે. College fees અને પુસ્તકો માટે loan: minor ની assets માંથી વસૂલ થઇ શકે (CSQ 1.1).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Estate ચૂકવે; minor ક્યારેય નહીં.** 'Utility, ઘરેણું નહીં' નક્કી કરે છે કે necessary શું છે.

કાર્ડ 2.32 T 3.1 · સંકલ્પના

★★ OL 3.1.8 · Scanner U3 CSQ 1.8 · SM pp.2.59, 2.63

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Unsound mind ની વ્યક્તિ contract માટે ક્યારે સક્ષમ છે (s. 12)? s. 11 હેઠળ બીજું કોણ અયોગ્ય ઠરે છે?

જવાબ

s. 11: age of majority ધરાવતી, **sound mind** ની, અને પોતાને લાગુ પડતા કોઈ કાયદાથી અયોગ્ય ન ઠરેલી વ્યક્તિ સક્ષમ છે.

s. 12: વ્યક્તિ sound mind ની ત્યારે ગણાય જ્યારે તે સમયે તે contract સમજવા અને તેની પોતાના હિત પર અસર અંગે તર્કસંગત નિર્ણય બનાવવા સક્ષમ હોય. Sound mind ન હોય તેવી વ્યક્તિનો agreement **void** છે.

સામાન્ય રીતે unsound પણ ક્યારેક sound → lucid intervals માં contract કરી શકે; સામાન્ય રીતે sound પણ ક્યારેક unsound (delirium, નશો) → ત્યારે contract કરી શકે નહીં.

દરજ્જાને કારણે અયોગ્ય: foreign sovereigns અને ambassadors, alien enemy, corporations, convicts, insolvents. ₹2,00,000 ની મિલકત unsound mind ની વ્યક્તિએ ₹25,000 માં વેચી → void (CSQ 1.8).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **સહી કરવાની ક્ષણની કસોટી:** તે ક્ષણે sound હોય તો contract કરી શકે; lucid interval ગણાય, delirium નહીં.

કાર્ડ 2.33 T 3.2 · સંકલ્પના

★★ OL 3.2.1, 3.3.15 · Scanner U3 CSQ 2.1, U3 CSQ 2.2, U3 CSQ 3.9 · SM pp.2.64–2.65

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Consent (s. 13) અને **free consent** (s. 14) ની વ્યાખ્યા આપો. Joy flat no. 101 offer કરે છે પણ Roy ને લાગે છે કે તે flat no. 102 છે: contract થયો?

જવાબ

s. 13: બે કે વધુ વ્યક્તિઓ **એ જ વસ્તુ પર એ જ અર્થમાં** સંમત થાય ત્યારે consent આપે છે (consensus ad idem).

s. 14: consent ત્યારે free છે જ્યારે તે **coercion, undue influence, fraud, misrepresentation કે mistake** દ્વારા ન થયું હોય.

પહેલા ચારમાંથી કોઈથી થયું હોય → જેના consent પર તેવી અસર થઈ તે પક્ષકારની મરજીથી contract **voidable**; mistake થી દૂષિત → **void**.

જુદો flat, લાલ કાર સામે કાળી કાર, મનમાં Maruti સામે Wagon R → consensus ad idem નથી → **contract નથી** (CSQ 2.1, CSQ 2.2, CSQ 3.9).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **એ જ વસ્તુ, એ જ અર્થ.** એક '101' કહે અને બીજો '102' સાંભળે, તો enforce કરવા જેવું કંઈ નથી.

કાર્ડ 2.34 T 3.3 · સંકલ્પના

★★ OL 3.3.1, 3.3.2 · Scanner U3 TQ 3.5, U3 TQ 3.8, U3 TQ 3.10 · SM pp.2.65–2.66

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Coercion (s. 15) ની વ્યાખ્યા આપો અને તેની અસરો જણાવો. **Suicide** ની ધમકી coercion છે?

જવાબ

s. 15: agreement કરાવવાના ઇરાદાથી, કોઈ વ્યક્તિને નુકસાન થાય તે રીતે **Indian Penal Code** દ્વારા પ્રતિબંધિત કોઈ કૃત્ય કરવું કે કરવાની ધમકી આપવી (Scanner જવાબો Bharatiya Nyaya Sanhita, 2023 ટાંકે છે), અથવા કોઈ મિલકતને ગેરકાયદેસર રીતે અટકાવી રાખવી કે અટકાવી રાખવાની ધમકી આપવી.

તે કોઈ પક્ષકાર તરફથી આવવું જરૂરી નથી અને તે ત્રીજી વ્યક્તિ સામે પણ હોઈ શકે.

અસરો: જેના પર coercion થયું તે પક્ષકારની મરજીથી contract **voidable** છે (**s. 19**); coercion હેઠળ મળેલા પૈસા કે માલ પાછા ચૂકવવા કે આપવા પડે (**s. 72**).

Suicide ની ધમકી = coercion: Penal Code મુજબ suicide પ્રતિબંધિત છે, ભલે શિક્ષાપાત્ર ન હોય; પત્ની અને પુત્ર પાસેથી suicide ની ધમકીથી કઢાવેલો release deed રદ કરવામાં આવ્યો.

બંદૂકની અણીએ scooter નું વેચાણ → X ની મરજીથી voidable, Y ની નહીં (TQ 3.8).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ધમકી + ગુનો, અથવા ધમકી + પકડી રાખેલી મિલકત = coercion.** Voidable (s. 19), પરત (s. 72); 'હું મરી જઈશ' ની ધમકી પણ ગણાય.

કાર્ડ 2.35 T 3.3 · સંકલ્પના

★ OL 3.3.3 · Scanner U3 TQ 3.4, U3 TQ 3.6 · SM pp.2.66–2.67, 2.84

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Undue influence (s. 16) ની વ્યાખ્યા આપો. કઈ ચાર પરિસ્થિતિઓમાં વ્યક્તિ બીજાની **ઇચ્છા પર પ્રભુત્વ** મેળવી શકે? Burden of proof કોના પર છે?

જવાબ

s. 16: સંબંધો એવા હોય કે એક પક્ષકાર બીજાની **ઇચ્છા પર પ્રભુત્વ** મેળવી શકે અને તે સ્થિતિનો ઉપયોગ **અયોગ્ય લાભ** મેળવવા કરે.

પ્રભુત્વવાળી સ્થિતિ આનાથી ઊભી થાય: (a) વાસ્તવિક કે દેખીતી **authority** (master અને servant, doctor અને patient); (b) **fiduciary** સંબંધ (solicitor અને client, guru અને devotee); (c) બીમારી, વૃદ્ધાવસ્થા કે શારીરિક પીડાથી **mental distress**; (d) **unconscionable bargain** (undue influence ધારી લેવાય, દા.ત. money-lender ની loan).

Burden of proof: પહેલાં aggrieved party પર (dominant position, તેનો ઉપયોગ, અયોગ્ય transaction); પછી બીજા પક્ષકારે સાબિત કરવું પડે કે undue influence ન હતો.

Money stringency માં banker નું ઊંચું વ્યાજ લેવું સામાન્ય ધંધો છે, undue influence નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **A-F-M-U** = Authority, Fiduciary, Mental distress, Unconscionable bargain. ચાર અક્ષર, ચાર સ્રોત, જ્યાંથી ઇચ્છા પર પ્રભુત્વ આવે છે.

કાર્ડ 2.36 T 3.3 · સંકલ્પના	★★★ OL 3.3.4, 3.3.5 · Scanner U3 CSQ 3.3, U3 CSQ 3.4, U3 CSQ 3.7, U3 CSQ 3.11 · SM pp.2.67–2.68
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Employer, teacher કે doctor** દ્વારા undue influence ની અસર શું (s. 19A)? Doctor promissory note વસૂલ કરી શકે? Coercion અને undue influence બંને હોય તો?	જવાબ **s. 19A:** જેની સંમતિ એ રીતે થઈ તે પક્ષકારની મરજીથી contract **voidable** છે; court તેને સંપૂર્ણપણે રદ કરી શકે અથવા, જો તેને લાભ મળ્યો હોય, તો **just terms** પર. Employer અને employee (promotion મેળવવા flat બજાર ભાવથી નીચે વેચ્યો), teacher અને student (marks માટે bike સસ્તી વેચી): authority → voidable, અને નબળો પક્ષકાર દાવો કરી શકે. **Doctor:** Chandan એ ભારે પીડામાં ₹300 ની consultation માટે ₹5,000 ની note પર સહી કરી. Doctor note વસૂલ કરી શકતા નથી પણ ફક્ત **normal fee** માગી શકે. વૃદ્ધ Mr Sen પર ખોટી criminal-complaint ની ધમકી (coercion) અને caretaker નો ભાવનાત્મક પ્રભાવ (undue influence) → gift deed તેમની મરજીથી **voidable** (CSQ 3.11).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Boss, teacher, doctor = dominant. Voidable, ક્યારેય void નહીં.** Doctor ફક્ત પોતાની normal fee રાખે છે.

કાર્ડ 2.37 T 3.3 · યાદ કરો	★★ OL 3.3.6 · Scanner U3 TQ 3.1, U3 TQ 3.7, U3 TQ 3.11, U3 CSQ 3.5 · SM p.2.68
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Fraud** (s. 17) ની વ્યાખ્યા આપો. પાંચ કૃત્યો જણાવો.	જવાબ Contract ના પક્ષકારે, કે તેની મિલીભગતથી, કે તેના agent એ, બીજા પક્ષકારને (કે તેના agent ને) **છેતરવાના ઇરાદાથી** અથવા તેને contract માં પ્રેરવા કરેલાં કૃત્યો: (1) જે સાચું નથી તે **હકીકત તરીકે સૂચવવું**, જે તેને સાચું માનતો નથી તેના દ્વારા; (2) હકીકત જાણતી કે માનતી વ્યક્તિ દ્વારા તેનું **active concealment**; (3) **પાળવાના કોઈ ઇરાદા વિના કરેલું વચન**; (4) **છેતરવા યોગ્ય અન્ય કોઈ કૃત્ય**; (5) એવું કોઈ કૃત્ય કે omission જેને **કાયદો ખાસ fraudulent જાહેર કરે**. Karan નું table, જેના તૂટેલા પગ પર ચોંટાડીને ખામી છુપાવી હતી: active concealment → fraud; તે rescind કરી શકે અને નુકસાની માગી શકે (CSQ 3.5).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **S-C-P-A-L** = Suggestion, Concealment, Promise, Act, Law. પાંચ અક્ષર, પાંચ છેતરપિંડી: ‘સૂચવો, છુપાવો, વચન આપો, કરતૂત, કાયદો’.

કાર્ડ 2.38 T 3.3 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 3.3.7, 3.3.8 · Scanner U3 TQ 3.1, U3 TQ 3.3, U3 TQ 3.9, U3 CSQ 3.2, U3 CSQ 3.8 · SM pp.2.68–2.69

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

માત્ર મૌન fraud છે? મૌન ક્યારે fraud ગણાય? ઘોડાના ઉદાહરણો (A), (B), (C) સાથે ચકાસો.

જવાબ

Fraud NOT: contract કરવાની ઇચ્છાને અસર કરે તેવી હકીકતો અંગે માત્ર મૌન fraud નથી, **સિવાય કે** (a) **બોલવાની ફરજ** હોય, અથવા (b) મૌન **બોલવા સમાન** હોય.

(A) Unsound ઘોડાનો વેચનાર auction ના ખરીદદારને કશું કહેતો નથી → **fraud નથી**; જાહેર કરવાની ફરજ નથી (caveat emptor). એ જ રીતે Kapil ને aluminium નું તપેલું પસંદ કરતાં જોતો salesman (CSQ 3.2).

(B) ખરીદદાર વેચનારનું પોતાનું સંતાન છે → સંબંધને કારણે **બોલવાની ફરજ** બને છે → મૌન fraud છે.

(C) ખરીદદાર કહે છે "જો તમે નકારશો નહીં, તો હું ઘોડો sound માની લઈશ" અને વેચનાર મૌન રહે છે → મૌન એટલે વાણી → fraud.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **મૌન સોનું છે, સિવાય કે ફરજ બોલાવે કે મૌન જ બોલે.** Auction નો અજાણ્યો: સોનું. પોતાનું સંતાન: ફરજ. 'જો તમે નકારશો નહીં...': વાણી.

કાર્ડ 2.39 T 3.3 · સંકલ્પના

★★ OL 3.3.9 · Scanner U3 TQ 3.11, U3 CSQ 3.1 · SM p.2.69

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

જેની સંમતિ fraud થી થઈ તે પક્ષકારના **ઉપાયો** શું છે? કયા બે કિસ્સામાં contract **voidable નથી**?

જવાબ

Defrauded પક્ષકારની મરજીથી contract **voidable** છે. તે: (1) વાજબી સમયમાં **rescind** કરી શકે; (2) **damages** માટે દાવો કરી શકે; (3) **performance નો આગ્રહ** રાખી શકે, અને representation સાચું હોત તો જે સ્થિતિમાં હોત તે સ્થિતિમાં મૂકાય.

અપવાદો (voidable નથી): (i) fraud બરાબર ગણાતા મૌનથી સંમતિ થઈ, પણ તેની પાસે **સામાન્ય ખંતથી સત્ય શોધવાના સાધનો** હતા; (ii) fraud ને કારણે તેની સંમતિ **થઈ ન હતી**.

ઉદાહરણ: prospectus માં B ને ખોટી રીતે director દર્શાવ્યા તેના આધારે શેરો ખરીધા; A એ B વિશે ક્યારેય સાંભળ્યું ન હતું, તેથી તે કથને તેને પ્રેર્યો નહીં અને તેનો દાવો નિષ્ફળ ગયો.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **R-D-P** = Rescind, Damages, Performance: ત્રણ બારણાં. બે બંધ નિકાસ: 'ચકાસી શકતા હતા' અને 'ભરોસો કર્યો જ નહીં'.

કાર્ડ 2.40 T 3.3 · સંકલ્પના

★★★ OL 3.3.10, 3.3.11 · Scanner U3 TQ 3.2, U3 TQ 3.7, U3 CSQ 3.10 · SM p.2.70

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Misrepresentation (s. 18) ના **ત્રણ અંગો** જણાવો. છેતરવાનો ઇરાદો જરૂરી છે?

જવાબ

(1) બોલનારની માહિતીથી ન્યાયી ન ઠરતું, જે અસત્ય છે તેનું **positive assertion**, ભલે તે **તેને સાચું માનતો** હોય; (2) છેતરવાના ઇરાદા વિના **ફરજનો ભંગ**, જે બીજાને ગેરમાર્ગે દોરીને તેને લાભ અપાવે;

(3) **ગમે તેટલી નિર્દોષ રીતે**, agreement ના કોઈ પક્ષકારને agreement ના વિષય બનેલી વસ્તુના સારતત્ત્વ અંગે mistake કરાવવી.

છેતરવાનો ઇરાદો જરૂરી નથી અને હોતો પણ નથી; ગેરમાર્ગે દોરાયેલા પક્ષકારની મરજીથી contract voidable છે.

ઉદાહરણો: વેચનાર ચકાસ્યા વિના કહે છે કે motorcycle નું engine ઉત્તમ સ્થિતિમાં છે; પૂરતા આધાર વિના ઘોડી સંપૂર્ણ sound હોવાનું કહ્યું.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **નિર્દોષતાના A-B-C:** Assertion without warrant, Breach of duty, Causing a mistake. ત્રણમાંથી એકમાં પણ દુષ્ટ ઇરાદો નથી.

કાર્ડ 2.41 T 3.3 · પરીક્ષા જાળ

★★ OL 3.3.14 · Scanner U3 CSQ 3.10, U3 TQ 3.7 · SM pp.2.70–2.71

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Dealer Sahil એ Raju પાસેથી fraud થી ખરીદેલી અકસ્માતગ્રસ્ત કાર નિર્દોષ રીતે ફરી વેચી. Buyer contract avoid કરી શકે? તે Sahil પાસે damages માગી શકે?

જવાબ

Misrepresentation damages નો કોઈ અધિકાર આપતું નથી, ફક્ત fraud આપે છે.

Sahil ને ખબર ન હતી કે કાર અકસ્માતગ્રસ્ત છે, તેથી તેનું વેચાણ **misrepresentation** છે, fraud નથી: Akshay contract **avoid** કરી શકે પણ **damages માગી શકતો નથી** (CSQ 3.10).

Fraud: અન્યાય પામનાર repudiate કરી શકે **અને** damages માગી શકે. Misrepresentation: repudiate કરી શકે (કે restitution માટે દાવો), પણ **damages નહીં**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **અપ્રામાણિક damages ચૂકવે; પ્રામાણિક પણ ખોટો ફક્ત સોદો ગુમાવે.**

કાર્ડ 2.42 T 3.3 · સંકલ્પના

★★ OL 3.3.12, 3.3.13 · Scanner U3 CSQ 3.1, U3 CSQ 3.6 · SM pp.2.69, 2.93–2.94

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

ગેરમાર્ગે દોરાયેલો buyer rescind કરવાનો અધિકાર ક્યારે ગુમાવે: (a) જ્યારે તેની પાસે **સત્ય શોધવાના સાધનો** હતા; (b) જ્યારે તેણે **repair** ની offer સ્વીકારી?

જવાબ

સત્ય શોધવાના સાધનો: misrepresentation (કે fraud ગણાતા મૌન) થી જેની સંમતિ થઈ તેની પાસે સામાન્ય ખંતથી સત્ય શોધવાના સાધનો હોય, તો contract **voidable નથી**.

કારની fuel-efficiency નો દાવો: fuel meter અને speed meter બંને બરાબર ચાલતાં હતાં, તેથી Harish ચકાસી શકતો હતો → rescind કરી શકે નહીં (CSQ 3.1).

Affirmation: misrepresentation ની જાણ થયા પછી aggrieved party contract હેઠળ લાભ લે કે તેને **affirm** કરે, તો તે rescind કરવાનો અધિકાર ગુમાવે છે.

Suraj એ Sohan ની repair ખર્ચનો ભાગ ઉપાડવાની offer સ્વીકારી → વેચાણ implied રીતે સ્વીકાર્યું → rescind કરી શકે નહીં (CSQ 3.6).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ચકાસી શકતા હતા? તો ના. Repair ની ડીલ લીધી? તો તમે રોકાયા.** બંને નિકાસ-દ્વાર બંધ કરે છે.

કાર્ડ 2.43 T 3.3 · સરખામણી

★★★ OL 3.3.10, 3.3.11, 3.3.14 · Scanner U3 TQ 3.7 · SM p.2.71

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Fraud અને **misrepresentation** વચ્ચે ભેદ કરો.

જવાબ

Intention: fraud: સત્ય છુપાવીને બીજા પક્ષકારને છેતરવાનો; misrepresentation: છેતરવાનો ઇરાદો નથી.

Knowledge: fraud: કથન કરનાર તેને અસત્ય માને છે; misrepresentation: કથન કરનાર તેને સાચું માને છે, ભલે તે સાચું ન હોય.

Remedy: fraud: repudiate કરી **damages** માગી શકાય; misrepresentation: repudiate કે restitution માટે દાવો, પણ **damages નહીં**.

Means to discover truth: fraud: છેતરનાર એમ કહીને બચી શકતો નથી કે બીજા પાસે સાધનો હતાં; misrepresentation: કથન કરનાર બચાવ કરી શકે કે અન્યાય પામનાર પાસે સાધનો હતાં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **I-K-R-M** = Intention, Knowledge, Remedy, Means-to-discover: જવાબમાં લખવાની ચાર હરોળ.

કાર્ડ 2.44 T 3.3 · પુનરાવર્તન કડી	★★★ OL 3.3.1, 3.3.3, 3.3.6, 3.3.10 · No direct Q · SM pp.2.65–2.73
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો સંમતિને બગાડતાં પાંચ પરિબળો અને દરેકની અસર યાદ કરો.	જવાબ **Coercion** (s. 15): ગુના તરીકે પ્રતિબંધિત કૃત્ય કે મિલકતનો ગેરકાયદેસર અટકાવ → voidable (s. 19). **Undue influence** (s. 16): પ્રભુત્વવાળી ઇચ્છા સાથે અયોગ્ય લાભ → voidable (s. 19A). **Fraud** (s. 17): ઇરાદાપૂર્વકની છેતરપિંડી → voidable, damages સાથે. **Misrepresentation** (s. 18): નિર્દોષ અસત્ય → voidable, damages નહીં. **Mistake** (ss. 20–22): હકીકતની bilateral mistake → **void**; unilateral mistake → voidable નહીં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ C-U-F-M-M = Coercion, Undue influence, Fraud, Misrepresentation, Mistake. પહેલા ચાર voidable; ફક્ત (bilateral) mistake agreement ને void બનાવે છે.

કાર્ડ 2.45 T 3.4 · યાદ કરો	★★ OL 3.4.1, 3.4.2, 3.5.8 · Scanner U3 TQ 4.3, U3 CSQ 4.3, U3 CSQ 5.1 · SM pp.2.73–2.74
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો s. 23 હેઠળ consideration કે object unlawful ગણાય તેવા **છ મુદ્દા** જણાવો. ખૂન માટે ચૂકવણી કરવા લીધેલી loan valid છે?	જવાબ (1) **કાયદાથી પ્રતિબંધિત**; (2) એવી પ્રકૃતિનું કે જે **કાયદાની જોગવાઈઓને નિષ્ફળ બનાવે**; (3) **fraudulent**; (4) બીજાની **વ્યક્તિ કે મિલકતને હાનિ**; (5) **immoral**; (6) **public policy** વિરુદ્ધ. ઉદાહરણો: dowry સાથે જોડાયેલો લગ્ન contract (પ્રતિબંધિત); fraud થી મેળવેલા લાભની વહેંચણી; copyright ભંગ કરીને પુસ્તક છાપવું; પરિણીત સ્ત્રીને છૂટાછેડા લઈ loan આપનાર સાથે લગ્ન કરવા માટે loan (immoral, SM Example 36). **Collateral loan:** X, Z ને મારવા Y ને ₹1,00,000 નું વચન આપે છે; W હેતુ જાણીને X ને પૈસા ઉછીના આપે છે → X–Y agreement void (illegal) અને X–W agreement પણ void, કારણ કે illegal agreement સાથે જોડાયેલા agreements void છે (CSQ 4.3).

યાદ રાખવાની યુક્તિ F-D-F-I-I-P = Forbidden, Defeats law, Fraudulent, Injury, Immoral, Public policy. છ અક્ષર, છ મુદ્દા: એકમાં પણ આવી જાય તો unlawful.

કાર્ડ 2.46 T 3.4 · સંકલ્પના

★★ OL 3.4.3, 3.5.8 · Scanner U3 CSQ 4.5, U3 CSQ 5.2 · SM p.2.77

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

જ્યાં consideration કે object નો એક ભાગ unlawful હોય ત્યાં **s. 24** ની અસર શું? સોનાની smuggling સાથે textile clause અને જુગારના દંડવાળા ઘરના વેચાણમાં તે લાગુ કરો.

જવાબ

s. 24: જો એક કે વધુ objects માટેના એક consideration નો કોઈ ભાગ, અથવા એક object માટેના અનેક considerations માંથી એકનો કોઈ ભાગ, unlawful હોય, તો **agreement void** છે.

જ્યાં કાયદેસર ભાગ **જુદો પાડી શકાય** ત્યાં ખરાબ ભાગ નકારાય અને સારો જળવાય; જ્યાં illegal ભાગ **જુદો પાડી શકાતો નથી** ત્યાં આખો contract void છે.

સોનાની smuggling, નફો textile ધંધામાં રોકવાનો: રોકાણ illegal નફા પર આધારિત હતું → અલગ ન થઈ શકે → **આખો agreement void** (CSQ 4.5).

ઘર ₹10,00,000 માં વેચ્યું અને જુગાર માટે વપરાય તો વધારાના ₹50,000 ચૂકવવાના: **વેચાણ valid** છે, જુગારની શરત void છે; A ₹50,000 માગી શકતો નથી (CSQ 5.2).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **શું તેને સાફ રીતે કાપી શકાય?** હા, તો કાપીને સારો ભાગ રાખો; ના, તો આખું કાઢી નાખો. Gold-and-textiles: ગૂંચવાયેલું. House-and-gambling: અલગ કરી શકાય.

કાર્ડ 2.47 T 3.4 · યાદ કરો

★ OL 3.4.4 · Scanner U3 TQ 4.2 · SM pp.2.75–2.77

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Public policy વિરુદ્ધના agreements ના નવ મુદ્દા જણાવો.

જવાબ

(1) **Trading with enemy**; (2) **stifling prosecution**; (3) **maintenance and champerty**;

(4) **trafficking in public offices and titles**; (5) **monopolies** ઊભી કરવા તરફ વલણ ધરાવતા agreements; (6) **marriage brokerage** agreements;

(7) **interference with the course of justice**; (8) **interest against obligation** (દા.ત. સામા પક્ષ પાસેથી ખાનગી રીતે ચૂકવણી મેળવતો agent); (9) **અંશતઃ unlawful consideration** (s. 24).

જે marriage bureau ફક્ત માહિતી આપે છે તે marriage brokerage માં આવતું નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ત્રણ ત્રિકડી, ત્રણ શ્વાસ:** (Enemy, Prosecution, Maintenance) · (Offices, Monopolies, Marriage brokers) · (Justice, Interest, Part-unlawful).

કાર્ડ 2.48 T 3.4 · સંકલ્પના

★★ OL 3.4.5 · Scanner U3 TQ 4.1, U3 CSQ 4.2 · SM p.2.76

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Public offices and titles નો વેપાર એટલે શું? Public servant ને retire થવા ચૂકવણી કરવી, કે Padma award અપાવવા ચૂકવણી કરવી valid છે?

જવાબ

Public policy વિરુદ્ધ: તે public service માટે **સૌથી લાયક** વ્યક્તિની નિમણૂકમાં દખલ કરે છે. જે office માં જનતાનું હિત હોય તેમાં નિમણૂક માટે **પૈસાનું કોઈ consideration** ન હોવું જોઈએ.

Void: બીજાની નિમણૂક થઈ શકે તે માટે public servant ને **retire** થવા ચૂકવણી કરવાનો agreement (Mr D એ Mr S ને ₹10 lakh ની offer કરી, CSQ 4.2); બદલામાં **Padma Vibhushan** જેવી જાહેર માન્યતા અપાવવાનો agreement.

SM ઉદાહરણ: ચૂકવનારના પુત્ર માટે Forest-department ની નોકરી અપાવવા અધિકારીને આપેલા ₹15,000 પાછા મેળવી શકાતા નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Offices અને honours વેચાણ માટે નથી.** પદ કે Padma પર ભાવનું ટેગ લટકે, તો સોદો void.

કાર્ડ 2.49 T 3.4 · સંકલ્પના

★★ OL 3.4.6 · Scanner U3 TQ 4.1 · SM pp.2.9, 2.75

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Stifling prosecution એટલે શું? ફોજદારી case પાછો ખેંચવાનો agreement ક્યારેય valid હોય છે?

જવાબ

પહેલેથી શરૂ થયેલી કાર્યવાહીને તેના સામાન્ય માર્ગે ચાલતી અટકાવવાનો agreement; તે ન્યાયને વિકૃત કે દુરુપયોગ કરે છે અને **void** છે.

સિદ્ધાંત: કોઈએ **felony નો વેપાર ન કરવો**; કોઈ પણ public offence નું સમાધાન સામાન્ય રીતે illegal છે.

અપવાદ: compoundable offence (Criminal Procedure Code હેઠળની statutory યાદી): બદલામાં કંઈક મળતાં કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાનો agreement public policy વિરુદ્ધ **નથી**. **Uncompoundable** offence માટે એવું નથી.

SM ઉદાહરણો: compoundable offence માટે B પર કેસ ન કરવાના બદલામાં B ને જમીન વેચી → valid; B લૂંટેલી વસ્તુઓની કિંમત પાછી આપે તેના બદલામાં A, B સામેનો robbery નો કેસ પાછો ખેંચે → void.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Compoundable નું સમાધાન થઈ શકે; uncompoundable વેચાય નહીં.** Felony નો વેપાર ક્યારેય નહીં.

કાર્ડ 2.50 T 3.4 · સંકલ્પના

★★ OL 3.4.7, 3.5.7 · Scanner U3 CSQ 4.1, U3 CSQ 5.4 · SM pp.2.76–2.77

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

X એક judicial officer (કે કાનૂની નિષ્ણાત) ને ₹10 lakh નું વચન આપે છે કે તે વિરોધીનો brief ન લે. તે વચન આપેલી રકમ વસૂલ કરી શકે?

જવાબ

ના. Agreement **void** છે: તે **course of justice** માં દખલ કરે છે અને public policy વિરુદ્ધ છે.

SM: judicial officer ને પક્ષપાતી કે ભ્રષ્ટ રીતે વર્તવા પ્રેરવાનો agreement void છે; તેમજ ઇચ્છિત સાક્ષીને trial માં ગેરહાજર રહેવા માટે reward આપવું પણ void છે.

CSQ 4.1 તેને public policy વિરુદ્ધ ગણે છે; CSQ 5.4 **s. 27** (lawful profession પર પ્રતિબંધ) હેઠળ તર્ક આપે છે. બંને રીતે Mr C / Mr X રકમ વસૂલ કરી શકતા નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **જજને ખરીદી ન શકાય, વકીલના મૌનને પણ નહીં.** ન્યાય કોઈ વેચવાની વસ્તુ નથી.

કાર્ડ 2.51 T 3.5 · યાદ કરો

SM text · No direct Q · SM pp.2.77–2.78

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Contract Act દ્વારા **સ્પષ્ટ રીતે void જાહેર કરેલા** agreements section નંબર સાથે જણાવો.

જવાબ

Incompetent parties (**s. 11**) · હકીકતની bilateral mistake (**s. 20**) · unlawful consideration કે object (**s. 23**) · અંશતઃ unlawful (**s. 24**) · consideration વિના (**s. 25**, Unit 2 જુઓ).

Restraint of marriage (**s. 26**) · restraint of trade (**s. 27**) · restraint of legal proceedings (**s. 28**) · uncertain meaning (**s. 29**) · wagering (**s. 30**) · impossible acts (**s. 56**).

s. 26 **minor સિવાયની** કોઈ પણ વ્યક્તિના restraint of marriage ને void ઠરાવે છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **11, 20, પછી 23 થી 30, પછી 56.** કુલ અગિયાર: s. 11 નો એક, s. 20 નો એક, હરોળમાં આઠ (ss. 23–30), અને s. 56 નો એક.

કાર્ડ 2.52 T 3.5 · સંકલ્પના

★★★ OL 3.4.8, 3.5.5, 3.5.6 · Scanner U3 CSQ 4.4, U3 CSQ 5.1, U3 CSQ 5.3, U3 CSQ 5.5, U3 CSQ 5.6 · SM p.2.78

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 27 અને **goodwill exception** જણાવો. બીજા કયા restraints valid છે, દા.ત. નોકરી દરમિયાન employee?

જવાબ

s. 27: કોઈ પણ પ્રકારનો lawful profession, trade કે business કરવાથી વ્યક્તિને રોકતો agreement, તેટલા અંશે, **void** છે.

Goodwill exception: goodwill નો વેચનાર **similar business** ન કરવા સંમત થઈ શકે, **નિર્દિષ્ટ સ્થાનિક મર્યાદાઓમાં**, જ્યાં સુધી ખરીદદાર કે તેનો successor ત્યાં એવો જ ધંધો કરે; મર્યાદાઓ **વાજબી** હોવી જોઈએ.

Void: 'કાયમ અને ભારતમાં ગમે ત્યાં' (CSQ 5.1); દસ વર્ષ માટે આખા ભારતમાં (CSQ 5.3). Valid: Rishabh goodwill વેચે છે, સ્થાનિક મર્યાદાઓ (CSQ 4.4). ફક્ત **similar** ધંધા પર પ્રતિબંધ: artificial jewellery ના વેચાણથી diamond jewellery આવરી લેવાતી ન હતી (CSQ 5.5).

નોકરી દરમિયાન employee ને પોતાના employer સાથે સ્પર્ધા કરતાં રોકી શકાય (surgeon નો assistant, CSQ 5.6); તેમજ valid: નિવૃત્ત થતો partner (s. 36, Partnership Act) અને partnership દરમિયાન partners (s. 11, Partnership Act).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **G-L-R: Goodwill વેચાયું, Limits સ્થાનિક, Reasonable.** દુકાન વેચો, બધે કમાવાનો અધિકાર નહીં.

કાર્ડ 2.53 T 3.5 · સંકલ્પના

★★ OL 3.5.6 · Scanner U3 CSQ 5.1, U3 CSQ 5.6 · SM pp.2.78–2.79

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 28 જણાવો. બે સક્ષમ courts માંથી ફક્ત એક જ માં દાવો કરવાનો agreement valid છે? Arbitration clause નું શું?

જવાબ

s. 28: જે agreement પક્ષકારને court દ્વારા પોતાના અધિકારોનો અમલ કરાવવાથી **સંપૂર્ણપણે રોકે**, અથવા કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરવાનો **સામાન્ય સમયગાળો ટૂંકાવે**, તે **void** છે.

Prakash અને Girish સંમતિ વિના એકબીજા સામે કાનૂની કાર્યવાહી ન કરવા સંમત થાય → void (CSQ 5.1).

Valid: જ્યાં બે courts ને jurisdiction હોય, ત્યાં તેમાંથી **એક જ** માં દાવો કરવાનો agreement; સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ નથી (CSQ 5.6).

Arbitration: વિવાદો arbitration માં મોકલવા અને ફક્ત award વસૂલ કરી શકાય તે valid છે; ઊભા થઈ ચૂકેલા કે ભવિષ્યમાં ઊભા થનારા પ્રશ્નો, લેખિતમાં હોય તો, મોકલી શકાય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Courthouse ના બારણાને તાળું ન મારો.** એક બારણું પસંદ કરી શકો; બધાં બંધ ન કરી શકો.

કાર્ડ 2.54 T 3.5 · સંકલ્પના

★ OL 3.5.4 · Scanner U3 TQ 5.2 · SM p.2.79

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 29 જણાવો. "સો ટન તેલ" નો agreement ક્યારે void અને ક્યારે valid?

જવાબ

s. 29: જેનો અર્થ **નિશ્ચિત નથી** તેવો agreement **void** છે; જો અર્થ **નિશ્ચિત બનાવી શકાય** તેવો હોય, તો તે valid છે.

A, B ને "સો ટન તેલ" વેચવા સંમત થાય છે અને કયું તેલ તે દર્શાવવા કંઈ નથી → **અનિશ્ચિતતાને કારણે void**.

જો A **ફક્ત નારિયેળ તેલનો** વેપાર કરતો હોય, તો અર્થ નિશ્ચિત બનાવી શકાય → **valid**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કયું તેલ?** હકીકતો જવાબ આપે તો agreement valid; કંઈ જવાબ ન આપે તો void.

કાર્ડ 2.55 T 3.5 · યાદ કરો

★★ OL 3.5.1 · Scanner U3 TQ 5.3, U3 TQ 5.4 · SM pp.2.79, 2.86

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Wagering agreement (s. 30) ની વ્યાખ્યા આપો અને તેની **આવશ્યકતાઓ** જણાવો.

જવાબ

Wager રૂપે કરેલો agreement void છે: **અનિશ્ચિત ઘટના** ના નિર્ણય પર પૈસાની ચુકવણી, જેમાં દરેક પક્ષ જીતે કે હારે. Wager પર જીતેલી રકમ વસૂલ કરવા દાવો થઈ શકતો નથી.

આવશ્યકતાઓ: (1) **પૈસા કે પૈસાની કિંમત** ચૂકવવાનું વચન; (2) ઘટના બને કે ન બને તેના પર **conditional**; (3) ઘટનાની **અનિશ્ચિતતા**; (4) **બે પક્ષકારો**, દરેક જીતે કે હારે; (5) **bet લગાવવાનો સમાન ઇરાદો**; (6) stake સિવાય ઘટનામાં કોઈ હિત નહીં.

ઉદાહરણ: વરસાદ પડે તો A, B ને ₹50,000 ચૂકવે, ન પડે તો B, A ને તેટલું જ ચૂકવે. પણ જો એક પક્ષકારનું ઘટના પર નિયંત્રણ હોય, તો તે wager નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **M-C-U-T-I-N** = Money, Conditional, Uncertain, Two sides, Intention to bet, No other interest. છ અક્ષર, છ શરતો: એક પણ ખૂટે તો wager નહીં.

કાર્ડ 2.56 T 3.5 · યાદ કરો

★★ OL 3.5.2 · Scanner U3 TQ 5.3, U3 TQ 5.4 · SM pp.2.80–2.81

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

કયા transactions wager જેવા દેખાય પણ **void નથી**? Skill competitions અને horse-race prizes માટેની ₹ મર્યાદાઓ જણાવો.

જવાબ

Chit fund; જ્યાં **delivery** નો ઇરાદો હોય તેવા commercial કે share-market transactions; **skill ની games** (skill અને બુદ્ધિ પર અપાતાં prizes); **insurance નો contract**; horse-race plate કે prize.

Skill competitions: prize money **₹1,000 થી વધુ ન હોય** તો **Prize Competition Act, 1955** હેઠળ valid.

Horse race: s. 30, winner ને **₹500 કે તેથી વધુ** કિંમતના plate, prize કે રકમના ફાળાને લાગુ પડતી નથી; **₹500 થી ઓછા**નું horse-race prize wager છે.

ડિલિવરીના ઇરાદા વિના ફક્ત **તફાવત** ચૂકવવો એ જુગાર અને void છે; lottery, સરકાર માન્ય હોય તો પણ, wager છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Chit, Delivery, Skill, Insurance** સલામત છે. બે આંકડા: **₹1,000 skill ની છત; ₹500 horse-race નું તળિયું.**

કાર્ડ 2.57 T 3.5 · સરખામણી

★ OL 3.5.3 · Scanner U3 TQ 5.1 · SM pp.2.81–2.82

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Insurance contract અને **wagering agreement** વચ્ચે (સાત મુદ્દે) ભેદ કરો.

જવાબ

Meaning: insurance: નુકસાનની indemnity આપતો contract; wager: અનિશ્ચિત ઘટના પર પૈસા કે પૈસાની કિંમત ચૂકવવાનું વચન.

Consideration: insurance: પરસ્પર (premium અને વળતર); wager: ફક્ત પૈસા માટે જુગાર.

Insurable interest: insurance: insured નું જીવન કે મિલકતમાં હિત હોય છે; wager: કોઈ નહીં, બીજાના જીવન કે મિલકત પર સટ્ટો.

Indemnity: insurance (life સિવાય) insured ને indemnify કરે છે; wager: હારનાર નિશ્ચિત રકમ ચૂકવે. **Enforceability:** insurance valid; wager void.

Premium: જોખમની વૈજ્ઞાનિક, actuarial ગણતરી વિરુદ્ધ, કોઈ તાર્કિક ગણતરી નહીં. **Public welfare:** સમાજને લાભકારક વિરુદ્ધ, public welfare ની વિરુદ્ધ.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **M-C-I-I-E-P-P** = Meaning, Consideration, Interest, Indemnity, Enforceability, Premium, Public welfare. ‘My Cat Is In Every Perfect Place’ વાક્ય સાત અક્ષર લયમાં યાદ કરાવે છે.

કાર્ડ 2.58 T 3.5 · સંકલ્પના	★★ OL 3.5.9 · Scanner U3 CSQ 5.1, U3 CSQ 5.7, U1 CSQ 3.3, U1 CSQ 3.5 · SM pp.2.72–2.73
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Subject matter ના અસ્તિત્વ અંગે **bilateral mistake** (s. 20) ની અસર શું? Unilateral mistake અને mistake of law સાથે સરખામણી કરો.	જવાબ **s. 20:** જ્યાં **બંને પક્ષકારો agreement માટે અનિવાર્ય** હકીકતની બાબતમાં mistake હેઠળ હોય, ત્યાં agreement **void** છે. ઉદાહરણો: કાળો ઘોડો પહેલેથી મૃત (CSQ 5.1(ii)); Block D નો flat બંનેની જાણ બહાર ભૂકંપથી નાશ પામ્યો, તેથી Sakshi બદલામાં Block A માગી શકતી નથી (CSQ 5.7). Bilateral mistake subject matter ની quality, existence, identity, title, price કે quantity સંબંધિત હોઈ શકે. **s. 22:** હકીકતની unilateral mistake contract ને voidable **બનાવતી નથી**. **Indian law** ની mistake કોઈ રાહત આપતી નથી; **foreign law** ની mistake હકીકતની mistake ગણાય (void).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **બંને ખોટા = void; એક ખોટો = બંધાયેલો.** મૃત ઘોડો, નાશ પામેલો flat: વેચવા માટે કંઈ બચ્યું નથી.

ફ્લેશ કાર્ડ્સ — યાદ રાખવાની યુક્તિઓ સાથે

પ્રકરણ 2 · ભારતીય કરાર અધિનિયમ, 1872 (The Indian Contract Act, 1872) · Units 4–6 · 63 કાર્ડ

આ કાર્ડ્સનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો

- પહેલાં **પ્રશ્ન** વાંચો અને પાછળ જોતાં પહેલાં **મોટેથી બોલીને** જવાબ આપો.
- પછી **યાદ રાખવાની યુક્તિ** વાંચો. જો તે ન બેસે, તો પોતાની યુક્તિ બનાવીને કાર્ડ પાસે લખી લો.
- દરેક કાર્ડ પર તેના **Scanner પ્રશ્ન નંબર** (TQ = theory question, CSQ = case scenario question) આપેલા છે, જેથી તમે કાર્ડ પછી તરત તે પ્રશ્નો ઉકેલી શકો.
- દરેક કાર્ડ **1 દિવસ પછી અને ફરી 1 અઠવાડિયા પછી** ફરીથી જુઓ.

તારાનો અર્થ

★★★	ICAI એ 6 કે તેથી વધુ વાર પૂછ્યું. શબ્દશઃ યાદ કરો.
★★	3 થી 5 વાર પૂછ્યું. મુખ્ય શબ્દો અને યાદીઓ જાણો.
★	1 કે 2 વાર પૂછ્યું. એક વાર વાંચો; પરીક્ષામાં ઓળખી શકો તેટલું.
–	Study Material ના પાઠમાંથી લીધું. One Liner ની પંક્તિ નથી, પણ સમજવામાં ઉપયોગી.

આ પ્રકરણના વિષયો

વિષય	નામ	કાર્ડ સંખ્યા	કુલ	સર્વોચ્ચ તારા
4.1	કરારનું પાલન (Performance of Contract)	2.59 – 2.61	3	★★
4.3	કરાર કોણ પૂરો કરી શકે (By Whom a Contract May Be Performed (Section 40, 41 and 42))	2.62 – 2.66	5	★★
4.5	Joint Promisor અને Promisee ની જવાબદારી (Liability of Joint Promisor & Promisee)	2.67 – 2.71	5	★★★
4.7	Reciprocal Promise નું પાલન (Performance of Reciprocal Promise)	2.72 – 2.74	3	★★
4.8	Payments નું Appropriation (Appropriation of Payments)	2.75 – 2.78	4	★★★
4.9	જે કરારો પૂરા કરવાની જરૂર નથી, બંને પક્ષોની સંમતિથી (Contracts, Which Need not be Performed – with the consent of both the parties)	2.79 – 2.81	3	★★
4.10	કરારનું Discharge (Discharge of a Contract)	2.82 – 2.86	5	★★★
5.1	Anticipatory Breach of Contract (કરાર પૂરો થવાના સમય પહેલાંનો ભંગ)	2.87 – 2.90	4	★★★
5.3	Damages માટે દાવો (Suit for Damages)	2.91 – 2.97	7	★★★
5.4	Penalty અને Liquidated Damages (Penalty and Liquidated Damages (Section 74))	2.98 – 2.105	8	★★
6.1	Contingent Contracts (ઘટના પર આધારિત કરારો)	2.106 – 2.111	6	★★★
6.2	Enforcement ને લગતા નિયમો (Rules Relating to Enforcement)	2.112	1	★
6.3	Quasi Contracts (કાયદાએ લાદેલા contract જેવા અધિકાર-ફરજ)	2.113 – 2.121	9	★★★

સ્રોત: ICAI Study Material (July 2026), Scanner Business Laws 2026 October, One Liners P2. તારા One Liners deck મુજબ છે. "OL" = One Liner સંદર્ભ; "TQ" / "CSQ" = Scanner પ્રશ્ન નંબર (પ્રકરણ 2, 3 અને 4 માં unit સાથે, જેમ કે U3); "SM p." = Study Material નું પૃષ્ઠ.

કાર્ડ 2.59 T 4.1 · યાદ કરો

★ OL 4.1.1 · Scanner U4 TQ 1.1, U4 CSQ 1.1 · SM p.2.96

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Section 37 મુજબ કરારના પક્ષકારોએ શું કરવાનું હોય છે, અને performance કઈ બે રીતે થઈ શકે?

જવાબ

પક્ષકારોએ પોતાનાં promises **perform કરવાં અથવા perform કરવાની offer કરવી** જોઈએ, સિવાય કે performance આ Act અથવા અન્ય કાયદા દ્વારા માફ કરેલું કે અપવાદરૂપ હોય.

Performance **actual** અથવા **attempted** (tender) હોઈ શકે.

Promises, વિરુદ્ધનો ઇરાદો ન જણાય તો, promisor ના મૃત્યુ પછી તેના **representatives** ને બાંધે છે; જે contract માં **personal skill** જોઈએ તે સમાપ્ત થાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ P-O-P: Perform or Offer to Perform. બે રીતે, એક નિયમ: કાં વચન પાળો, કાં પાળવાની offer કરો.

કાર્ડ 2.60 T 4.1 · યાદ કરો

★★ OL 4.1.2, 4.1.3 · Scanner U4 CSQ 1.1, U4 CSQ 1.2 · SM pp.2.96–2.97

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

valid tender (attempted performance) ની **ચાર શરતો** લખો.

જવાબ

(i) **Unconditional**.

(ii) **યોગ્ય સમયે અને સ્થળે** કરેલી.

(iii) goods ની **તપાસ કરવાની વાજબી તક** આપેલી.

(iv) **સમગ્ર obligation** માટે (100 માંથી 80 bales આપવી એ valid tender નથી).

યાદ રાખવાની યુક્તિ U-T-E-W: Unconditional, Time-and-place, Examine, Whole. “You Tender Entire Whole” એમ બોલો.

કાર્ડ 2.61 T 4.1 · સંકલ્પના

★★ OL 4.1.2, 4.1.3 · Scanner U4 CSQ 1.1, U4 CSQ 1.2 · SM pp.2.96–2.97

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Supplier નક્કી તારીખે 10,000 માંથી 5,000 bricks પહોંચાડે છે અને બાકીની આવતીકાલે આપવાનું વચન આપે છે. શું buyer contract avoid કરી શકે? બીજા buyer ને quality check માટે નક્કી કરેલી તારીખ પછી જ jute મળે છે. એ જ પ્રશ્ન.

જવાબ

Part delivery એ valid performance નથી: tender **સમગ્ર obligation** માટે હોવો જોઈએ, તેથી buyer contract avoid કરી શકે.

જે delivery promisee ને goods ની **તપાસ કરવાની વાજબી તક** ન આપે તે પણ valid performance નથી, તેથી buyer તેને avoid કરી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ Tender એટલે ભરેલો ટિફિન: અડધો ભરેલો હોય કે ખોલવાનો સમય જ ન મળે, તો તેને પૂરું ભોજન માનીને સ્વીકારાય નહીં.

કાર્ડ 2.62 T 4.3 · યાદ કરો

★ OL 4.3.1 · Scanner U4 TQ 3.1 · SM pp.2.97–2.98

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Contract કોણ perform કરી શકે (Ss. 40–42)? પાંચેય નામ આપો.

જવાબ

(1) **promisor પોતે** (જ્યાં personal skill અથવા વિશ્વાસ સામેલ હોય).

(2) તેનો **agent**, જ્યાં personal consideration પાયામાં ન હોય.

(3) તેનો **legal representative** (liability વારસામાં મળેલી property ની કિંમત સુધી મર્યાદિત).

(4) **third person**, જેનું performance promisee સ્વીકારે (S. 41).

(5) **Joint promisors** (S. 42).

યાદ રાખવાની યુક્તિ P-A-L-T-J: Promisor, Agent, Legal rep, Third person, Joint promisors, "પાલ, TJ" તરીકે બોલો. પાંચ જણની ટોળી, નામ એક શ્વાસે.

કાર્ડ 2.63 T 4.3 · સંકલ્પના

★ OL 4.3.2 · Scanner U4 TQ 3.1, U4 CSQ 3.1, U4 CSQ 3.2 · SM p.2.98

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

X એ Y ને ₹1,00,000 દેવા છે. અજાણ્યો Z, X ની વતી ₹60,000 ચૂકવે છે અને Y તે સ્વીકારે છે. શું Y, X સામે પૂરી રકમ માટે દાવો કરી શકે? Section જણાવો.

જવાબ

Section 41: જ્યારે promisee third person પાસેથી performance સ્વીકારે, ત્યારે તે પછી promisor સામે તેનો અમલ કરાવી શકતો નથી.

Promisor તેટલા અંશે discharge થાય છે, ભલે તેણે તેને authorise કે ratify ન કર્યું હોય.

તેથી Y, X સામે **ફક્ત બાકીના** ₹40,000 માટે દાવો કરી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ અજાણ્યાના પૈસા લીધા, એટલું દેવું ઘટ્યું. જેટલી રકમ સ્વીકારી, બરાબર તેટલી જ રકમ બાદ થાય.

કાર્ડ 2.64 T 4.3 · સંકલ્પના

★ OL 4.3.3 · Scanner U4 CSQ 3.2 · SM pp.2.97–2.98

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

ગાયિકા માંદગીને કારણે ત્રીજા અઠવાડિયે ગેરહાજર રહે છે અને hotel contract terminate કરે છે. જો hotel તેને ચોથા અઠવાડિયે ગાવા દે, અથવા કંઈ કહ્યા વિના ત્રીજા અઠવાડિયે બદલીના કલાકારને ગાવા દે, તો શું?

જવાબ

ગાયિકા ગેરહાજર: hotel contract **repudiate** કરી શકે (personal performance, S. 40).

Default પછી performance ની મંજૂરી આપવી એ ચાલુ રાખવાની સંમતિ દર્શાવે છે: hotel **terminate કરી શકતી નથી** પણ ગાયિકા પાસે **damages** માગી શકે.

Substitute ને વાંધા વિના મંજૂરી આપવી: third party દ્વારા performance ની સંમતિ, તેથી termination નથી અને **damages પણ નથી** (S. 41).

યાદ રાખવાની યુક્તિ મૌન એટલે લીલી ઝંડી: hotel ના મૌનથી કાર્યક્રમ ચાલુ રહે છે, અને મોડું થયાની કિંમત ફક્ત damages માં ચૂકવાય છે.

કાર્ડ 2.65 T 4.3 · સંકલ્પના	★★ OL 4.3.4, 4.7.4 · Scanner U4 CSQ 3.3, U4 CSQ 7.1 · SM pp.2.97–2.98, 2.104–2.105
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો ચિત્રકાર portrait બનાવવાનું વચન આપે છે અને પૂરું કરતાં પહેલાં મૃત્યુ પામે છે અથવા લકવાગ્રસ્ત થાય છે. શું contract ટકે છે? જો promisor photographs આપતાં પહેલાં મૃત્યુ પામે તો?	જવાબ Painting માં **personal skill** છે: મૃત્યુથી contract **સમાપ્ત** થાય છે; representatives બંધાતા **નથી** અને promisee તેનો અમલ કરાવી શકતો નથી (S. 40). લકવો એ **supervening impossibility** (personal incapacity) છે: contract **void**, તેથી **advance પરત કરવાપાત્ર** છે. Photographs: representatives deliver કરવા માટે **બંધાયેલા છે** (S. 37), સિવાય કે વિરુદ્ધનો ઇરાદો જણાય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **પીંછી ચિત્રકાર સાથે જાય; પેટીઓ વારસદારોને મળે.** કૌશલ્ય વ્યક્તિ સાથે મરે છે, માલ વારસામાં ઊતરે છે.

કાર્ડ 2.66 T 4.3 · સરખામણી	SM text · No direct Q · SM pp.2.98–2.99
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Contractual rights અને liabilities ના **succession** અને **assignment** વચ્ચે ભેદ સમજાવો.	જવાબ Succession: **benefit અને burden** બંને legal heir ને મળે છે, પણ liability **વારસામાં મળેલી property** સુધી મર્યાદિત છે. Assignment: ફક્ત **benefit** assign થઈ શકે, **liability નહીં**; દેવાદાર દેવું ચૂકવવાની obligation assign કરીને પોતાનું દેવું ટાળી શકતો નથી. Liability સાથે જોડાયેલો benefit, અથવા personal consideration ધરાવતો benefit **assign થઈ શકતો નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **વારસદારને બંને મળે; assignee ને ફક્ત ફાયદો.** Succession = આખું પાર્સલ, assignment = ફક્ત લાભ.

કાર્ડ 2.67 T 4.5 · યાદ કરો	★★ OL 4.5.1 · Scanner U4 TQ 5.1, U4 CSQ 5.2 · SM pp.2.99, 2.101
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો મૃત્યુ પછી **Section 42** (joint promisors) અને **Section 45** (joint promisees) કેવી રીતે લાગુ પડે?	જવાબ S. 42: તેમના જીવનકાળ દરમિયાન બધાએ સાથે મળીને પાળવું; એકના મૃત્યુ પછી **તેનો representative હયાત લોકો સાથે સંયુક્ત રીતે**; છેલ્લા હયાતના મૃત્યુ પછી **બધાના representatives સંયુક્ત રીતે**. S. 45 (rights): દાવો promisees નો સંયુક્ત રીતે; મૃત્યુ પછી **representative હયાત લોકો સાથે સંયુક્ત રીતે**; છેવટે **બધાના representatives સંયુક્ત રીતે**. **વિરુદ્ધનો ઇરાદો** ન જણાય ત્યારે લાગુ પડે છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ત્રણ પગથિયાંની સીડી**: સાથે જીવતા, પછી વારસદાર + હયાત, પછી બધાના વારસદારો. દેવા (S. 42) અને હક (S. 45) માટે એ જ સીડી.

કાર્ડ 2.68 T 4.5 · સંકલ્પના

★★★ OL 4.5.2 · Scanner U4 TQ 5.1, U4 CSQ 5.1, U4 CSQ 5.2, U4 CSQ 5.4 · SM p.2.99–2.100

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

X, Y અને Z સાથે મળીને L પાસેથી ₹90,000 ઉધાર લે છે. શું L એકલા Y ને પૂરી રકમ ચૂકવવા દબાણ કરી શકે? S. 43 ની અસર શું?

જવાબ

Section 43: વિરુદ્ધના કરાર વિના promisee, joint promisors માંથી **કોઈ એક કે વધુ** ને **આખું** promise perform કરવા ફરજ પાડી શકે.

તેથી liability **joint and several** છે, અને L એકલા Y પાસેથી ₹90,000 વસૂલ કરી શકે.

જો X, Y અને Z ત્રણેય મૃત્યુ પામે, તો L ફક્ત Y ના representatives ને પસંદ કરી શકતો નથી: **બધાના representatives** સંયુક્ત રીતે જવાબદાર છે (S. 42).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **એક બધા માટે, અને કોઈ પણ એક બધા માટે**: લેણદાર જેનું ખિસ્સું સૌથી ઊંડું હોય તેને પસંદ કરે.

કાર્ડ 2.69 T 4.5 · સંકલ્પના

★★★ OL 4.5.3 · Scanner U4 TQ 5.1, U4 CSQ 5.1, U4 CSQ 5.3, U4 CSQ 5.4 · SM pp.2.99–2.100

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Joint promisor X આખું દેવું ચૂકવી દે છે. તે બીજા પાસેથી શું વસૂલ કરી શકે, અને જો કોઈ default કરે તો નુકસાન કોણ ભોગવે? (Section 43)

જવાબ

દરેક joint promisor, વિરુદ્ધનો ઇરાદો ન જણાય તો, બીજા દરેકને **સરખો ફાળો આપવા** ફરજ પાડી શકે.

જો કોઈ એક ફાળો આપવામાં **default કરે**, તો **બાકીના joint promisors નુકસાન સરખા ભાગે ભોગવે**.

Legal representative ફક્ત **મળેલી મૃતકની property** સુધી જ જવાબદાર છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **સરખો ભાગ, અને ખૂટતો ભાગ બાકી રહેલા ફરી વહેંચે.** જેમ એક મિત્ર બિલ ભર્યા વિના ભાગી જાય ત્યારે બાકીના મિત્રો વહેંચી લે.

કાર્ડ 2.70 T 4.5 · સૂત્ર

★★★ OL 4.5.3 · Scanner U4 CSQ 5.3, U4 CSQ 5.4 · SM p.2.100

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

A, B અને C સંયુક્ત રીતે D ને ₹3,00,000 આપવાનું promise કરે છે. C કંઈ ચૂકવતો નથી અને A ને આખી રકમ ચૂકવવી પડે છે. A કેટલું વસૂલ કરે? U4 CSQ 5.4 માં A ચૂકવી શકતો નથી: ₹6,000 માંથી B અને C કેટલું ચૂકવે?

જવાબ

સરખો ભાગ = ₹3,00,000 ÷ 3 = ₹1,00,000. C ની default A અને B વહેંચે છે, તેથી A ને **B પાસેથી ₹1,50,000** મેળવવાનો હક છે (SM Example 15).

CSQ 5.4: A કંઈ ચૂકવતો નથી, તેથી **B અને C દરેક ₹3,000** ભોગવે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **જે બચ્યા તેમના વડે ભાગો**: એક નીકળી જાય ત્યારે કુલ રકમને હજી ઊભેલા લોકોની સંખ્યાથી ભાગો.

કાર્ડ 2.71 T 4.5 · સંકલ્પના

★ OL 4.5.4 · Scanner U4 CSQ 5.2 · SM p.2.100

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

લેણદાર joint promisor X ને release કરે છે. શું Y અને Z discharge થાય છે? શું X એ હજી કંઈ દેવું છે? (S. 44)

જવાબ

Section 44: એક joint promisor ને release કરવાથી **બીજા discharge થતા નથી**.

તેમ જ released promisor ને **બીજા joint promisors પ્રત્યેની જવાબદારી**માંથી મુક્તિ મળતી નથી.

તેથી Y અને Z એ હજી પૂરું દેવું છે, અને X એ તેમને હજી **ફાળો** આપવાનો છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **લેણદારની મહેરબાની બીજાને લાગુ નથી**: release X અને લેણદાર વચ્ચેનો જ મામલો છે; સહ-promisors પ્રત્યે X નું કર્તવ્ય ટકે છે.

કાર્ડ 2.72 T 4.7 · સંકલ્પના	★★ OL 4.7.1 · Scanner U4 CSQ 7.2 · SM p.2.102
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Seller એ machine deliver કરવાનું અને delivery વખતે payment મેળવવાનું છે; buyer એ દિવસે ચૂકવતો નથી. શું seller એ deliver કરવું જ પડે? (S. 51)	જવાબ **Section 51**: જ્યાં reciprocal promises **એકસાથે** perform કરવાનાં હોય, ત્યાં promisee પોતાનું promise perform કરવા **ready and willing** ન હોય તો કોઈ promisor એ perform કરવું જરૂરી નથી. તે **concurrent conditions** છે, તેથી seller એ deliver કરવું જરૂરી નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **રોકડ અને માલ એકસાથે હાથ મિલાવે**: કોઈ પણ હાથ પહેલો આગળ ન વધે.

કાર્ડ 2.73 T 4.7 · સંકલ્પના	★ OL 4.7.2 · Scanner U4 CSQ 7.3 · SM p.2.104
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો જ્યારે time is of the essence હોય અને supplier મોડો પડે, ત્યારે promisee શું કરી શકે? જો time essence નથી તો શું? (S. 55)	જવાબ Time essential: contract (અથવા ન પાળાયેલો ભાગ) **promisee ની પસંદગીથી voidable** બને છે. Time essential નથી: voidable નથી, પણ promisee ને નુકસાન માટે **compensation** મળે છે. જો voidable contract નું મોડું performance સ્વીકારાય, તો સ્વીકારતી વખતે **notice** આપ્યા વિના મોડા માટે **compensation નહીં** મળે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Essence = બહાર નીકળવાનો વિકલ્પ**; **no essence = ફક્ત પૈસા**. મોડો માલ ચૂપચાપ સ્વીકારો તો તમારો દાવો જતો કર્યો ગણાય.

કાર્ડ 2.74 T 4.7 · સંકલ્પના	★ OL 4.7.3 · Scanner U4 CSQ 7.4 · SM pp.2.104, 2.107
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Builder નો mall નો contract, સંમતિથી, hotel ના contract વડે બદલાય છે; પછી નવો કાયદો તે zone માં hotels પર પ્રતિબંધ મૂકે છે. શું તે breach માટે જવાબદાર છે?	જવાબ નવો contract મૂકવો એ **novation (S. 62)** છે: mall નો contract discharge થાય છે. પ્રતિબંધ એ **contract થયા પછીનો કાયદાનો ફેરફાર** છે, જે performance ને unlawful બનાવે છે: **S. 56 હેઠળ contract void**. તેથી **breach નથી અને damages નથી**; બંને પક્ષો મુક્ત થાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **પહેલાં બદલો, પછી અટકાવો**: Section 62 contract બદલે છે, Section 56 તેને અટકાવે છે.

કાર્ડ 2.75 T 4.8 · યાદ કરો	★★ OL 4.8.1 · Scanner U4 TQ 8.1, U4 CSQ 8.1, U4 CSQ 8.2 · SM pp.2.106–2.107
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Appropriation of payments** ના ત્રણ નિયમો (Ss. 59, 60, 61) ક્રમમાં જણાવો.	જવાબ **S. 59**: દેવાદાર (સ્પષ્ટ રીતે અથવા સંજોગોથી) જણાવે કે કયું દેવું: payment સ્વીકારાય તો **તે મુજબ જ લાગુ કરવું જોઈએ**. **S. 60**: કોઈ સૂચના નથી: **લેણદાર** તેને કોઈ પણ **lawful debt** પર લાગુ કરી શકે, ભલે તે **time-barred** હોય, પણ **disputed debt પર નહીં**. **S. 61**: બેમાંથી કોઈએ appropriate ન કર્યું: **સમયના ક્રમ** મુજબ, time-barred હોય કે ન હોય; **સમાન દરજ્જાનાં** દેવાં: **પ્રમાણસર**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **દેવાદાર, લેણદાર, કાયદો** (59, 60, 61): આગલો ચૂપ રહે ત્યારે જ પછીનો આગળ આવે.

કાર્ડ 2.76 T 4.8 · સંકલ્પના

★★★ OL 4.8.2 · Scanner U4 CSQ 8.1, U4 CSQ 8.2 · SM p.2.106

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

દેવાદારને ₹12,120, ₹5,650 અને ₹9,680 ના bills ચૂકવવાના છે અને તે કોઈ notice વિના બરાબર ₹9,680 નો cheque મોકલે છે. તે કયું દેવું ચૂકવે છે? વધારાના ₹15,000 ના cheque નું શું?

જવાબ

બરાબર રકમનો cheque તેને અનુરૂપ દેવું **સૂચવે છે** (S. 59, સંજોગો): ₹9,680 એ ₹9,680 નું bill ચૂકવે છે.

₹15,000 ના cheque સાથે કોઈ સૂચના નથી: લેણદાર તેને **કોઈ પણ lawful debt** પર લાગુ કરી શકે, ભલે time-barred હોય (S. 60), દા.ત. પહેલાં ₹12,120 અને બાકીની રકમ ₹5,650 પર.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Cheque ને bill સાથે મેળવો**: જે રકમ એક જ invoice સાથે બેસે, તે દેવાદાર વતી બોલે છે.

કાર્ડ 2.77 T 4.8 · સંકલ્પના

★ OL 4.8.3 · Scanner U4 CSQ 8.3 · SM p.2.106

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

દેવાદારની બે loans છે (₹3,00,000 guaranteed, ₹4,00,000 not) અને તે કોઈ સૂચના વિના ₹2,00,000 મોકલે છે. Bank તેને unguaranteed loan પર લાગુ કરે છે. શું તે valid છે?

જવાબ

હા. કોઈ સૂચના ન હોય અને કોઈ સૂચવતા સંજોગો ન હોય, તો **S. 60** લેણદારને તેની **મુનસફી** મુજબ કોઈ પણ lawful debt પર લાગુ કરવા દે છે.

Guarantor એવો આગ્રહ રાખી શકતો નથી કે guaranteed loan પહેલાં ચૂકવાય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **દેવાદાર ચૂપ, તો કલમ લેણદારના હાથમાં.**

કાર્ડ 2.78 T 4.8 · પરીક્ષા જાળ

★★ OL 4.8.1 · Scanner U4 TQ 8.1, U4 CSQ 8.2 · SM p.2.106–2.107

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Time-barred અને disputed દેવાં: S. 60 અને S. 61 હેઠળ સ્થિતિ શું છે? લલચાવનારો ખોટો જવાબ ક્યાં ભૂલ કરાવે છે?

જવાબ

S. 60: લેણદાર **time-barred** દેવા પર લાગુ **કરી શકે** પણ **disputed દેવા પર ક્યારેય નહીં**.

S. 61: સમયનો ક્રમ **time-barred હોય કે ન હોય** તોપણ લાગુ પડે છે; સમાન દરજ્જો એટલે **પ્રમાણસર** (દા.ત. ₹5,000 અને ₹3,000 ના દેવા પર ₹4,000 ચૂકવાય તો ₹2,500 અને ₹1,500).

ખોટું: "time-barred દેવાં બાકાત છે"; Act તેમને સમાવે છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Barred ને છૂટ, disputed ને ના.**

કાર્ડ 2.79 T 4.9 · યાદ કરો

★★ OL 4.9.1 · Scanner U4 TQ 9.1 · SM pp.2.107–2.110

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

સંમતિથી **પૂરા કરવાની જરૂર ન હોય** તેવા contracts કયા sections આવરે છે, અને દરેક એક લીટીમાં શું કહે છે?

જવાબ

S. 62: નવો contract મૂકવો, rescind કરવો અથવા ફેરફાર કરવો.

S. 63: promisee performance માફ કરે કે ઓછું કરે, સમય લંબાવે અથવા કોઈ પણ satisfaction સ્વીકારે.

S. 64: voidable contract rescind કરનાર પક્ષ કોઈ પણ benefit પરત કરે.

S. 65: void agreement હેઠળનો અથવા void બનતા contract હેઠળનો લાભ પરત કરવો પડે.

S. 67: promisee વાજબી સગવડો આપવામાં બેદરકારી રાખે: promisor મુક્ત.
S. 66: rescission proposal ની જેમ જ જણાવાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **62-63-64-65-67, અને 66 ટપાલી તરીકે**: જે કલમ ફક્ત સંદેશો પહોંચાડે છે.

કાર્ડ 2.80 T 4.9 · સરખામણી	★★ OL 4.9.2 · Scanner U4 TQ 9.2 · SM pp.2.107–2.108
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Novation** અને **alteration** વચ્ચે ભેદ સમજાવો (Ss. 62–67).	જવાબ Novation: હાલનો contract **નવા contract વડે બદલાય** છે; પક્ષકારો **બદલાઈ શકે**. Alteration: શરતો **પરસ્પર સંમતિથી બદલાય** છે; **પક્ષકારો એ જ રહે છે**. Novation આખો contract બદલે છે; alteration માં એમ જરૂરી નથી, ફક્ત **કેટલીક શરતો** બદલાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Novation = નવું; alteration = સુધારેલું.** Alteration માં એ જ ચહેરા, novation માં કદાચ નવા ચહેરા.

કાર્ડ 2.81 T 4.9 · યાદ કરો	SM text · No direct Q · SM p.2.107
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો S. 62 હેઠળ **rescission** novation થી કેવી રીતે જુદું છે?	જવાબ Rescission: ફક્ત જૂનો contract **રદ** થાય છે; તેની જગ્યાએ **નવો contract નથી**. Novation માં પણ rescission હોય છે, પણ **નવો contract મુકાય** છે. બંને contract ને **પરસ્પર સંમતિથી** discharge કરે છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Rescind = ભૂંસો; novate = ભૂંસો અને ફરી લખો.**

કાર્ડ 2.82 T 4.10 · યાદ કરો	★★★ OL 4.10.1 · Scanner U4 TQ 10.1, U4 TQ 10.2, U4 CSQ 10.1, U4 CSQ 10.2, U4 CSQ 10.3 · SM pp.2.104–2.105, 2.111
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Supervening impossibility** (S. 56) એટલે શું અને તેનાં કારણો કયાં? તેની અસર શું?	જવાબ Contract કરતી વખતે performance શક્ય હતું, પણ પછીથી કલ્પના બહારની ઘટનાથી તે **impossible અથવા unlawful** બને છે. કારણો: અણધાર્યો **કાયદાનો ફેરફાર**; વિષયવસ્તુનો **નાશ**; **personal incapacity** જેમ કે ગંભીર બીમારી; **war** ની જાહેરાત. અસર: contract **void**, પક્ષકારો discharge.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **L-D-I-W**: Law, Destruction, Incapacity, War, જન્મ પછી સોદો મરવાના ચાર રસ્તા.

કાર્ડ 2.83 T 4.10 · સંકલ્પના	★★★ OL 4.10.1, 4.10.3 · Scanner U4 CSQ 10.1, U4 CSQ 10.2 · SM pp.2.105, 2.111
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો ખાંડ દસ દિવસમાં પહોંચાડવાની છે; પૂરથી એકમાત્ર રસ્તો નાશ પામે છે. Seller ઇનકાર બદલ compensation માગે છે; buyer પોતાનો advance પાછો માગે છે. નિર્ણય કરો. Shipper ના દેશની સરકાર બંદરવાળા દેશ સામે war જાહેર કરે છે: શું K, J સામે દાવો કરી શકે?	જવાબ Contract **void (S. 56)** બને છે; compensation ને અવકાશ નથી, તેથી seller નો દાવો નિષ્ફળ જાય. Buyer **advance** પાછો મેળવી શકે (S. 65). Contract પછી જાહેર થયેલું war supervening impossibility છે: **K, J સામે** performance માટે **દાવો કરી શકતો નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કુદરત કે રાજ્યનો પ્રકોપ: void, દોષ નહીં, પૈસા પાછા.**

કાર્ડ 2.84 T 4.10 · સંકલ્પના	★★★ OL 4.10.3 · Scanner U4 CSQ 10.1, U4 CSQ 10.3, U4 TQ 10.1 · SM p.2.109
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Buyer એ token money આપ્યા પછી ઘર તોડી પાડવામાં આવે છે. Buyer નો હક શું? (S. 65)	જવાબ જ્યારે agreement void હોવાનું જણાય અથવા contract **void બને**, ત્યારે **advantage** મેળવનારે તે **પરત કરવો અથવા compensation આપવું** જોઈએ. તેથી buyer token money નો **refund** મેળવવા હકદાર છે. ફક્ત **contract હેઠળ** મળેલો benefit જ પરત થાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Void એટલે પરત**: જે મળ્યું તે પાછું આપો.

કાર્ડ 2.85 T 4.10 · યાદ કરો	★★ OL 4.10.2 · Scanner U4 TQ 10.2 · SM pp.2.110–2.112
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Contract ના **discharge ની રીતો** લખો.	જવાબ (1) **Performance** (actual અથવા attempted); (2) **mutual agreement**; (3) **impossibility**; (4) **સમય વીતવો** (Limitation Act, 1963); (5) **operation of law** (death, insolvency); (6) **breach** (actual અથવા anticipatory); (7) **remission** (S. 63); (8) promisee ની facilities માં બેદરકારી (S. 67); (9) અધિકારોનો **merger**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **બહાર નીકળવાના નવ દરવાજા**: P-A-I-L-O-B-R-N-M (Performance, Agreement, Impossibility, Lapse, Operation, Breach, Remission, Neglect, Merger).

કાર્ડ 2.86 T 4.10 · સંકલ્પના	SM text · Scanner U4 TQ 10.2 · SM pp.2.112–2.113
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Discharge ની રીત તરીકે **merger of rights** એટલે શું? SM નું ઉદાહરણ આપો.	જવાબ Inferior અને superior અધિકારો **એક જ વ્યક્તિમાં ભેગા થાય** છે; inferior અધિકારો **લુપ્ત થાય** છે અને તેમનો અમલ કરાવવાની જરૂર રહેતી નથી. જે lessee **ભાડે લીધેલી જમીન ખરીદે** તે માલિક બને છે; માલિકી superior છે, તેથી **lease સમાપ્ત ગણાય**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ભાડૂઆત જ મકાનમાલિક બને, ત્યારે ભાડાપટ્ટો ઓગળી જાય.**

કાર્ડ 2.87 T 5.1 · સંકલ્પના	★★★ OL 5.1.1 · Scanner U5 TQ 1.1, U5 CSQ 1.1 · SM pp.2.123–2.124
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો જ્યારે કોઈ પક્ષકાર આખું promise perform કરવાનો ઇનકાર કરે ત્યારે **Section 39** શું કહે છે? જો promisee એ ચાલુ રાખવા સંમતિ આપી હોય તો તે શું ન કરી શકે?	જવાબ જો કોઈ પક્ષકાર પોતાનું promise **સંપૂર્ણપણે** perform કરવાનો ઇનકાર કરે અથવા પોતાને **અસમર્થ બનાવે**, તો promisee **contract સમાપ્ત કરી શકે**, સિવાય કે તેણે **શબ્દો કે વર્તન** દ્વારા તેના ચાલુ રહેવા પ્રત્યે **acquiescence** દર્શાવ્યું હોય. એકવાર તે ચાલુ રાખવા સંમત થાય, પછી તે એ આધારે rescind કરી શકતો નથી. બંને કિસ્સામાં તે **damages** માગી શકે (rightful rescission માટે S. 75).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **પૂરું કરો કે પકડી રાખો, બંને નહીં**: "ચાલુ રાખો" કહ્યા પછી બહાર નીકળવાનો દરવાજો બંધ; damages નો દરવાજો ખુલ્લો.

કાર્ડ 2.88 T 5.1 · સંકલ્પના

★★★ OL 5.1.2 · Scanner U5 TQ 1.2, U5 CSQ 1.2, U5 CSQ 1.3 · SM pp.2.123–2.124

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Anticipatory breach ની વ્યાખ્યા આપો. Promisee પાસે કયા બે વિકલ્પો છે?

જવાબ

Performance માટે નક્કી કરેલા સમય **પહેલાં**નો breach, **શબ્દો** (express) અથવા **વર્તન** (implied) દ્વારા.

વિકલ્પ 1: contract ને **rescinded** ગણવો અને damages માટે **તરત દાવો કરવો**.

વિકલ્પ 2: તેને જીવંત રાખવો અને **due date ની રાહ જોવી**, પરિણામો માટે સામા પક્ષને જવાબદાર ઠેરવીને; દોષિત પક્ષ હજી પણ perform કરી શકે અથવા કોઈ **supervening impossibility** નો લાભ લઈ શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **હમણાં દાવો કે રાહ જોઈને જોખમ ઉઠાવો**: બે રસ્તા, ધીમા રસ્તે ટોલ: બજાર તમારી વિરુદ્ધ જઈ શકે.

કાર્ડ 2.89 T 5.1 · સંકલ્પના

★★★ OL 5.1.2 · Scanner U5 CSQ 1.1, U5 CSQ 1.2 · SM pp.2.123–2.124

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

60-performance ના contract હેઠળ નૃત્યાંગના એક મહિના પછી ગેરહાજર રહે છે. શું school terminate કરી શકે? જો school તેને કહે કે તે ચાલુ રાખશે, તો શું તે પછી rescind કરી શકે? શું તે damages માગી શકે?

જવાબ

તે **terminate** કરી શકે: તેણે breach કર્યો છે.

જો તે **ચાલુ રાખવાની** જાણ કરે, તો તે એ આધારે **પછીથી rescind કરી શકતી નથી**.

બંને કિસ્સામાં **damages** માગી શકાય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Terminate કરો કે ચાલુ રાખો, damages બંનેમાં મળે.**

કાર્ડ 2.90 T 5.1 · સૂત્ર

★ OL 5.1.3 · Scanner U5 CSQ 1.2, U5 CSQ 1.3 · SM pp.2.125–2.126

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Delivery ના ઇનકાર પર ordinary damages કેવી રીતે મપાય, અને special loss તથા દાવો કરનાર પર કઈ બે મર્યાદાઓ લાગુ પડે?

જવાબ

Damages = (market price − contract price) × quantity. દા.ત. shirts: ₹100 તફાવત × 300 નંગ = દરેક size દીઠ ₹30,000 (Scanner CSQ 1.2).

Special loss ત્યારે જ વસૂલ થઈ શકે જ્યારે contract વખતે સંજોગો **જાણીતા** હોય.

નુકસાન પામનાર પક્ષે નુકસાન **ઘટાડવાનાં** વાજબી પગલાં લેવાં જોઈએ.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **M માઇનસ C, ગુણ્યા Q**: Market, Contract, Quantity.

કાર્ડ 2.91 T 5.3 · સંકલ્પના

★★★ OL 5.3.1, 5.3.3 · Scanner U5 TQ 3.1, U5 CSQ 3.1, U5 CSQ 3.3 · SM pp.2.125–2.126

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Section 73 હેઠળ કયું નુકસાન compensable છે, અને શું બાકાત છે?

જવાબ

જે નુકસાન **સામાન્ય ક્રમમાં સ્વાભાવિક રીતે ઉદ્ભવ્યું** હોય, અથવા જે breach થી થવાની શક્યતા છે એમ પક્ષકારો **contract કરતી વખતે જાણતા** હતા.

કોઈ પણ **remote અને indirect** નુકસાન **નહીં**.

હાલની અગવડ દૂર કરવાના સાધનો ધ્યાનમાં લેવાં જોઈએ (Explanation).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **સ્વાભાવિક + જાણીતું, દૂરનું ક્યારેય નહીં**: N-K, remote નહીં.

કાર્ડ 2.92 T 5.3 · સંકલ્પના	★★★ OL 5.3.2 · Scanner U5 CSQ 3.2, U5 CSQ 3.4 · SM pp.2.125–2.126
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Hadley v Baxendale** માં શું ઠરાવાયું, અને special damages અંગે નિયમ શું છે?	જવાબ Mill ની તૂટેલી crankshaft ને carrier એ મોડી પહોંચાડી; court એ **ફક્ત ordinary damages** આપ્યાં, કારણ કે carrier ને જણાવાયું ન હતું કે મોડું થવાથી mill નો નફો જશે. **Special damages** માટે વિશેષ સંજોગોની **અગાઉથી notice** જરૂરી છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Notice નહીં તો વધારાનું નહીં**: carrier ને કહો કે mill અટકી જશે, નહીંતર કોઈ પણ mill ગુમાવે તેટલું જ ગુમાવશો.

કાર્ડ 2.93 T 5.3 · સંકલ્પના	★ OL 5.3.2, 5.3.3 · Scanner U5 CSQ 3.1, U5 CSQ 3.2, U5 CSQ 3.3, U5 CSQ 3.4 · SM pp.2.125–2.126
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો S. 73 લાગુ કરો: ₹11.50 lakh નો contract સામે ₹12.75 lakh માં બીજેથી machinery ખરીદી, ઉપરાંત third party ને ચૂકવેલું compensation. Bus બગડ્યા પછીનાં medical bills?	જવાબ ₹1.25 lakh (₹12.75 – ₹11.50) સ્વાભાવિક રીતે ઉદ્‌ભવ્યા અને વસૂલપાત્ર છે. Third party ને compensation: **seller ને તે contract ની જાણ હોય તો જ** વસૂલપાત્ર; નહીંતર **remote અને indirect**. Bus કિસ્સો: અગવડ અને hotel charges હા, **પત્નીની medical treatment ના** (remote).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કહ્યું હતું કે નહોતું કહ્યું?** ગુમાવેલા નફાના દરેક પ્રશ્નની શરૂઆત અહીંથી થાય.

કાર્ડ 2.94 T 5.3 · સૂત્ર	★★★ OL 5.3.2 · Scanner U5 CSQ 3.2 · SM p.2.126
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો X ₹4.50 માં 1,000 bottles Y ને ₹5.00 માં વેચવા ખરીદે છે; બજાર ભાવ ₹5.25 છે. જો Z ને Y ના contract ની જાણ હતી તો damages કેટલાં? ન હતી તો?	જવાબ Z ને જાણ હતી: ₹0.50 × 1,000 = **₹500** (Y ના contract પર X નો નફો). Z ને જાણ નહોતી: **market – contract price**: ₹0.75 × 1,000 = **₹750**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **જાણ → નફો; જાણ નહીં → market નો તફાવત.**

કાર્ડ 2.95 T 5.3 · યાદ કરો	★ OL 5.3.4 · Scanner U5 TQ 3.2 · SM p.2.126
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Vindictive અથવા exemplary** damages ક્યારે અપાય છે?	જવાબ ફક્ત **બે કિસ્સાઓમાં**: (a) **લગ્નના વચનનો ભંગ** (લાગણીને ઈજા); (b) banker દ્વારા customer ના cheque નું **wrongful dishonour** (**Gibbons v Westminster Bank**): trader ને નુકસાન સાબિત કર્યા વિના નોંધપાત્ર damages મળે; non-trader એ special damage રજૂ કરીને સાબિત કરવું પડે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **હૃદય અને cheque**: તૂટેલું લગ્નનું વચન, પાછો ફરેલો cheque.

કાર્ડ 2.96 T 5.3 · સંકલ્પના	★ OL 5.3.6 · Scanner U5 CSQ 3.4, U5 CSQ 3.5 · SM pp.2.104, 2.127
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો પ્રદર્શન પૂરું થઈ ગયા પછી માલ મોડો પહોંચ્યો: શું માલિક અસાધારણ નફાના નુકસાનનો દાવો કરી શકે? જો time is of the essence હતો તો?	જવાબ વિશેષ નફાની notice વિના ફક્ત **ordinary losses** વસૂલપાત્ર છે. જો **time is of the essence** હોય, તો contract **voidable** છે (S. 55) અને promisee reject કરી શકે. મોડું થવાથી થયેલી બગાડ માટે **carrier** પાસેથી **notice વિના** પણ દાવો થઈ શકે (SM).
યાદ રાખવાની યુક્તિ **મોડું એટલે મોડું; નફા માટે અગાઉથી જાણ જોઈએ.**	

કાર્ડ 2.97 T 5.3 · યાદ કરો	SM text · Scanner U5 TQ 4.2 · SM pp.2.125–2.127
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો SM Unit 5 માં damages ના પ્રકારો જણાવો અને **nominal** damages શું છે તે કહો.	જવાબ **Ordinary**, **special**, **vindictive/exemplary**, **nominal**, **damages for deterioration caused by delay**, **pre-fixed** damages. Nominal: breach સાબિત થયો પણ **વાસ્તવિક નુકસાન નથી**; ફક્ત અધિકાર સ્થાપિત કરવા અપાય (એક રૂપિયો, અથવા 10 paise પણ).
યાદ રાખવાની યુક્તિ **OSVNDP**: “Our Strict Verdict: Nominal, Deterioration, Pre-fixed”, છ પ્રકાર, એક વાક્યમાં.	

કાર્ડ 2.98 T 5.4 · સંકલ્પના	★★ OL 5.4.1, 5.3.5 · Scanner U5 TQ 3.2, U5 TQ 4.1, U5 TQ 4.2 · SM pp.2.127–2.129
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો જ્યાં breach માટે રકમ નક્કી કરી હોય ત્યાં **Section 74** શું આપે છે? શું liquidated damages અને penalty વચ્ચે ભારતીય ભેદ છે? કોઈ અપવાદ?	જવાબ **નામ આપેલી રકમથી વધુ નહીં એવું વાજબી compensation**, ભલે તે liquidated damages હોય કે penalty. ભારતીય કાયદામાં **કોઈ ભેદ નથી**; courts ક્યારેય વધુ આપતી નથી, પણ ઓછું આપી શકે. અપવાદ: જાહેર ફરજ માટે **Government ને આપેલો bond**: **આખી રકમ** માટે જવાબદાર.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **છત, ફર્શ નહીં**: નક્કી કરેલી રકમ છાપરું છે; court તેને નીચું કરી શકે, ઊંચું ક્યારેય નહીં.	

કાર્ડ 2.99 T 5.4 · સૂત્ર	★★ OL 5.4.1 · Scanner U5 TQ 4.1 · SM p.2.127
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Contract માં ₹1,00,000 નક્કી કર્યા છે. વાસ્તવિક નુકસાન ₹70,000 છે. જો નુકસાન ₹1,50,000 હોય તો?	જવાબ નુકસાન ₹70,000: ફક્ત **₹70,000** (વાસ્તવિક નુકસાન). નુકસાન ₹1,50,000: ફક્ત **₹1,00,000** (નક્કી કરેલી રકમ).
યાદ રાખવાની યુક્તિ **નુકસાન અને નક્કી રકમમાંથી જે નાની હોય તે ચૂકવો.**	

કાર્ડ 2.100 T 5.4 · સરખામણી	★★ OL 5.4.1 · Scanner U5 TQ 3.2, U5 TQ 4.1 · SM p.2.128
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Penalty** ને **liquidated damages** થી જુદું પાડવામાં મદદ કરતા સિદ્ધાંતો આપો.	જવાબ Liquidated damages: નુકસાનનો **genuine pre-estimate**. Penalty: દોષિત પક્ષને ડરાવવા (**in terrorem**) નક્કી કરેલી. સંભવિત નુકસાનથી **ઘણી વધારે** રકમ penalty છે; નક્કી તારીખે ચૂકવવાપાત્ર payment ની **default પર વધારાની રકમ** penalty છે. **લેબલ અંતિમ નથી**: court તેનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ જુએ છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **અંદાજ કે ધાક**: અગાઉથી કરેલો અંદાજ ચાલે, ડરાવવાની યુક્તિ નહીં.

કાર્ડ 2.101 T 5.4 · યાદ કરો	★ OL 5.4.2 · Scanner U5 TQ 4.2 · SM pp.2.125–2.127
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો U5 TQ 4.2 માં breach માટે court જે ત્રણ પ્રકારનાં damages આપી શકે તેમનાં નામ આપો.	જવાબ **Ordinary**: breach થી સ્વાભાવિક રીતે ઉદ્ભવતું નુકસાન. **Special**: contract વખતે **જણાવેલા** વિશેષ સંજોગોથી થતું નુકસાન. **Liquidated**: contract માં નક્કી કરેલી રકમ; તે રકમથી વધુ નહીં એવું compensation.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **O-S-L**: Ordinary, Special, Liquidated: “Often Said Loudly”, ઊંચા અવાજે ત્રણ વાર.

કાર્ડ 2.102 T 5.4 · સંકલ્પના	★★ OL 5.4.3 · Scanner U5 TQ 4.3 · SM pp.2.129–2.130
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Quantum meruit** એટલે શું અને કઈ બે શરતો પૂરી થવી જોઈએ?	જવાબ “**જેટલું તેણે કમાયું છે એટલું**”: સામા પક્ષના breach થી contract discharge થાય ત્યારે કરેલા કામ માટે વાજબી payment. (1) ફક્ત ત્યારે મળે જ્યારે **મૂળ contract discharge થઈ ગયો હોય**. (2) દાવો કરનાર **default માં ન હોય** તેવો પક્ષકાર હોવો જોઈએ. Damages **compensatory** છે; quantum meruit **restitutory** છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કામ કર્યું તો દામ**: પણ ફક્ત નિર્દોષ કામદારને, અને ફક્ત contract પૂરો થયા પછી.

કાર્ડ 2.103 T 5.4 · યાદ કરો	★★ OL 5.4.3 · Scanner U5 TQ 4.3 · SM pp.2.129–2.130
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Quantum meruit ઉદ્ભવે તેવા **છ કિસ્સા** લખો.	જવાબ (a) agreement void જણાય અથવા contract void બને; (b) કંઈક **gratuitously નહીં** કર્યું; (c) **નક્કી મહેનતાણા વિનાની** services; (d) એક પક્ષ **છોડી દે** અથવા perform કરવાનો ઇનકાર કરે; (e) **divisible** contract, આંશિક performance નો લાભ લેવાયો; (f) **indivisible lump-sum** contract ખરાબ રીતે perform થયો: lump sum માંથી ખરાબ કામ બદલ કપાત.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **છ કિસ્સા**: Void, Not-free, No-price, Abandoned, Divisible, Defective-lump.

કાર્ડ 2.104 T 5.4 · સંકલ્પના	★★ OL 5.4.4 · Scanner U5 CSQ 4.1 · SM p.2.130
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો A બજારમાં બીજો વિકલ્પ ન હોય તેવી અનોખી વસ્તુ પૂરી પાડવાનો ઇનકાર કરે છે. Court શું આદેશ આપી શકે?	જવાબ પૈસા **પૂરતો ઉપાય નથી**, તેથી court **specific performance** નો આદેશ આપી શકે. તે breach કરનાર પક્ષને contract ની **શરતો મુજબ** promise પૂરું કરવાનો આદેશ આપે છે. જ્યાં કોઈ પક્ષ ન કરવાનું વચન આપેલું કામ કરે, ત્યાં **injunction** તેને રોકી શકે (SM).
યાદ રાખવાની યુક્તિ **અનોખું હોય તો "કરી આપો", "ભાવ ચૂકવો" નહીં.**	

કાર્ડ 2.105 T 5.4 · પુનરાવર્તન કડી	SM text · Scanner U5 TQ 1.2, U5 TQ 3.1, U5 TQ 4.3 · SM pp.2.124, 2.129–2.131
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Breach of contract ના ઉપાયો યાદ કરો.	જવાબ **Damages**; **rescission** (compensation સાથે, S. 75); **specific performance**; **injunction**; **quantum meruit**. Actual breach: due date એ અથવા performance દરમિયાન; anticipatory: due date પહેલાં.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **D-R-S-I-Q**: Damages, Rescission, Specific performance, Injunction, Quantum meruit: "Doctors Rarely Skip Injection Queues", પાંચ ઉપાય, એક વાક્ય.	

કાર્ડ 2.106 T 6.1 · યાદ કરો	★★★ OL 6.1.1 · Scanner U6 TQ 1.1, U6 TQ 1.2, U6 CSQ 1.1 · SM pp.2.139–2.140
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Contingent contract** (S. 31) ની વ્યાખ્યા આપો અને તેની ચાર આવશ્યકતાઓ લખો.	જવાબ "કોઈ ઘટના, જે તે contract ની **collateral** હોય, બને અથવા ન બને તો કંઈક કરવાનો અથવા ન કરવાનો contract." Insurance, indemnity અને guarantee આમાં આવે છે. (a) Performance **ઘટના પર આધારિત** છે; (b) ઘટના **collateral** છે; (c) **ફક્ત promisor ની ઇચ્છા** નથી; (d) ઘટના **uncertain** છે.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **D-C-W-U**: Depends, Collateral, not Will alone, Uncertain: "Don't Count Without Uncertainty", ચાર આવશ્યકતાઓ યાદ રાખવાનું વાક્ય.	

કાર્ડ 2.107 T 6.1 · સંકલ્પના	SM text · Scanner U6 TQ 1.1 · SM pp.2.139–2.140
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Collateral event** એટલે શું? "swimming pool પૂરો થયે payment" શા માટે contingent નથી?	જવાબ એવી ઘટના જે contract ના ભાગરૂપે **વચન આપેલું performance** નથી અને **આખું consideration** પણ નથી (Pollock and Mulla). Pool નું પૂર્ણ થવું **promise નો જ ભાગ** છે, તેથી contract conditional છે, **contingent નથી**.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **Collateral બાજુમાં હોય, થાળીમાં નહીં**: જો ઘટના જ કામ હોય, તો તે collateral નથી.	

કાર્ડ 2.108 T 6.1 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 6.1.1 · Scanner U6 TQ 1.1 · SM p.2.140

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

સાચું કે ખોટું: "જો તે ઇચ્છે તો" ચૂકવવાનું promise, અથવા ચોક્કસ બનવાની ઘટના પર ચૂકવવાનું promise, contingent contract છે.

જવાબ

ખોટું. ઘટના **ફક્ત promisor ની ઇચ્છા** ન હોવી જોઈએ (એવું promise contract જ નથી).

ચોક્કસ ઘટના (દા.ત. collector ની permission લગભગ હંમેશા મળે છે) હોય તો **contingent નથી**, કારણ કે ઘટના **uncertain** ત્યારે જ ગણાય જ્યારે તે બને પણ ખરી અને ન પણ બને.

Promisor ની ઇચ્છાવાળી ઘટના **ઉપરાંત** બહારની ઘટના (વરસાદ) હોય તો contingent હોઈ શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ફક્ત ઇચ્છા કે ફક્ત નિશ્ચિતતા: બંને નાપાસ.** Contingent ને શંકા અને promisor ની બહારની કોઈ ઘટના જોઈએ.

કાર્ડ 2.109 T 6.1 · યાદ કરો

★★★ OL 6.1.2 · Scanner U6 TQ 1.2 · SM pp.2.140–2.142

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Contingent contracts ના enforcement અંગેના નિયમો સાથે sections 32 થી 36 મેળવો.

જવાબ

S. 32: ઘટના બને: **બન્યા પછી જ** enforceable; impossible બને તો void.

S. 33: ઘટના ન બને: તેનું બનવું **impossible** થાય ત્યારે જ enforceable.

S. 34: **જીવંત વ્યક્તિના** વર્તન પર: તે એવું કંઈક કરે જેથી ઘટના impossible થાય ત્યારે impossible ગણાય.

S. 35: **નક્કી સમયમાં** ઘટના (સમયમાં ન બને અથવા impossible બને તો void).

S. 36: **impossible ઘટના** = void, જાણ હોય કે ન હોય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **32 Happens, 33 Not-happens, 34 Person, 35 Time, 36 Impossible**: 2-3-4-5-6 ગણો, H-N-P-T-I સાથે.

કાર્ડ 2.110 T 6.1 · સંકલ્પના

★★ OL 6.1.2 · Scanner U6 TQ 1.2 · SM p.2.141

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

"નક્કી સમયમાં ન બનતી" ઘટનાને Section 35 કેવી રીતે જુએ છે?

જવાબ

નક્કી સમયમાં ઘટના **ન** બને તેના પર આધારિત: સમય પૂરો થાય અને ઘટના ન બની હોય ત્યારે, અથવા ઘટના નહીં બને તે **નિશ્ચિત** થાય ત્યારે **વહેલી**, **enforceable** બને છે.

સરખામણી: નક્કી સમયમાં ઘટના **બને** એવું હોય અને સમય પૂરો થતાં સુધી ન બને, અથવા તે પહેલાં impossible બને, તો contract **void** થાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **જહાજ વર્ષમાં પાછું આવવું જોઈએ**: જહાજ નહીં તો void; **જહાજ પાછું ન આવવું જોઈએ**: જહાજ નહીં તો ચૂકવણી.

કાર્ડ 2.111 T 6.1 · સંકલ્પના

★ OL 6.1.3 · Scanner U6 CSQ 1.1 · SM pp.2.139, 2.141

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

હોસ્પિટલ ડૉક્ટરને ₹1,00,000 આપવાનું promise કરે છે જો contract પછી ત્રણ મહિનામાં તેનો Covid-19 test positive આવે. તેનું વર્ગીકરણ કરો; જો ન આવે તો?

જવાબ

Contingent contract (S. 31): payment collateral, uncertain ઘટના પર આધારિત છે.

S. 35 હેઠળ, સમય પૂરો થાય ત્યારે ઘટના ન બની હોય તો contract **void** થાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **સમય પૂરો, કંઈ ન બન્યું, સોદો પૂરો.**

કાર્ડ 2.112 T 6.2 · સરખામણી	★ OL 6.2.1 · Scanner U6 TQ 2.1 · SM pp.2.81–2.82, 2.142
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Wagering agreement** ને **contract of insurance** અને contingent contract થી જુદો પાડો.	જવાબ Insurance: **valid**, પરસ્પર consideration (premium), **insurable interest**, indemnify કરે છે (life insurance સિવાય). Wager: **void**, વાસ્તવિક consideration નથી, વિષયમાં **કોઈ interest નથી**, હારનાર નક્કી રકમ ચૂકવે છે. Contingent: ઘટના **collateral** છે; wager: uncertain ઘટના **મુખ્ય તત્ત્વ** છે અને તે પરસ્પર promises ની બનેલી છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Insurance રક્ષણ આપે, wager જુગાર રમે**: એક બાજુ interest અને indemnity, બીજી બાજુ ફક્ત શરત.

કાર્ડ 2.113 T 6.3 · યાદ કરો	★★★ OL 6.3.1 · Scanner U6 TQ 3.1, U6 TQ 3.2, U6 CSQ 3.4 · SM p.2.143
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Quasi-contract** એટલે શું, તેનાં મુખ્ય લક્ષણો કયાં, અને કઈ maxim તેને ટેકો આપે છે?	જવાબ Contract થયો ન હોવા છતાં કાયદો **contract જેવી** જવાબદારીઓ લાદે છે. હક હંમેશા **પૈસા**નો હોય છે; **કાયદાએ લાદેલો**, agreement થી નહીં; **ચોક્કસ વ્યક્તિઓ** સામે મળે છે, આખા વિશ્વ સામે નહીં. Maxim: "**No man must grow rich out of another person's loss**" (equity, justice and good conscience).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કાયદાએ બનાવ્યું, ફક્ત પૈસા, ચોક્કસ વ્યક્તિ સામે.** L-M-P: હાથ મિલાવ્યા નથી, ફક્ત બિલ છે.

કાર્ડ 2.114 T 6.3 · સંકલ્પના	SM text · Scanner U6 TQ 3.2 · SM p.2.146
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Quasi-contract ને contract સાથે બે આધારે સરખાવો.	જવાબ Valid contract ની આવશ્યકતાઓ quasi-contract માં **ગેરહાજર** હોય છે; contract માં **હાજર** હોય છે. Quasi-contract માં obligation **કાયદાએ લાદેલી** છે; contract માં પક્ષકારોની **સંમતિથી સર્જાયેલી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કાયદો લાદે, પક્ષકારો સંમત થાય.**

કાર્ડ 2.115 T 6.3 · યાદ કરો	★★ OL 6.3.2 · Scanner U6 TQ 3.1 · SM pp.2.144–2.146
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો પાંચ quasi-contract કિસ્સા (Ss. 68–72) લખો.	જવાબ **S. 68**: contract કરવા અસમર્થ વ્યક્તિને પૂરી પાડેલી necessaries. **S. 69**: **interested person** દ્વારા payment. **S. 70**: **non-gratuitous act** નો benefit. **S. 71**: **finder of goods**. **S. 72**: **mistake અથવા coercion** થી ચૂકવેલા પૈસા કે અપાયેલો માલ.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **N-I-N-F-M**: Necessaries, Interested, Non-gratuitous, Finder, Mistake: 68 થી ઉપર ગણો.

કાર્ડ 2.116 T 6.3 · સંકલ્પના	★★★ OL 6.3.3, 6.3.4 · Scanner U6 TQ 3.2, U6 CSQ 3.1 · SM p.2.145
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Finder of goods** (S. 71) ની જવાબદારીઓ શું છે? **Hollins v Howler** શું નક્કી કરે છે?	જવાબ **Bailee** જેટલી જ જવાબદારી: સમજદાર વ્યક્તિની જેમ **યોગ્ય કાળજી** લેવી; **પોતાનું કરી લેવાનો હક નથી**; માલિક મળે તો **પરત કરવું**. Hollins v Howler: જે finder એ દુકાનમાલિકને હીરો આપ્યો હતો તે **સાચા માલિક સિવાય બધા સામે તે રાખવા** હકદાર હતો, તેથી દુકાનમાલિકે તે પાછો આપવો પડ્યો.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કાળજી, અડકવું નહીં, પાછું આપો**: C-K-R.

કાર્ડ 2.117 T 6.3 · સંકલ્પના	★ OL 6.3.5 · Scanner U6 CSQ 3.2, U6 CSQ 3.5 · SM p.2.144
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો S. 68 હેઠળ necessaries પૂરી પાડનારને શેમાંથી reimbursement મળે? શું તે આશ્રિતની medical સારવારને લાગુ પડે? શું jeweller, lunatic ને વેચેલા diamond set ની કિંમત વસૂલ કરી શકે?	જવાબ Reimbursement ફક્ત **અસમર્થ વ્યક્તિની property** માંથી મળે છે. Necessaries માં તે જેને **ટેકો આપવા કાયદેસર બંધાયેલો** છે તે વ્યક્તિની **કટોકટીની medical સારવાર** આવે છે. Diamond set જીવનની સ્થિતિને અનુરૂપ **necessaries નથી**, તેથી jeweller તેના પતિ પાસેથી **વસૂલ કરી શકતો નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ભોજન હા, હીરા ના; મિલકત ચૂકવે, પરિવાર નહીં.**

કાર્ડ 2.118 T 6.3 · સંકલ્પના	★★ OL 6.3.6 · Scanner U6 CSQ 3.3, U6 CSQ 3.4 · SM p.2.144
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો P, D ના પરિસરમાંથી જપ્ત થયેલી પોતાની ગાડી છોડાવવા rent ચૂકવે છે; ભાડૂઆત વીજળી કપાઈ ન જાય તે માટે મકાનમાલિકનું વીજળી બિલ ચૂકવે છે. શું તેઓ વસૂલ કરી શકે? (S. 69)	જવાબ **S. 69**: જે વ્યક્તિને એવી રકમની ચુકવણીમાં **interest** છે જે બીજો **કાયદાથી ચૂકવવા બંધાયેલો** છે, અને તે ચૂકવે, તો તેને **reimbursement** મળવા હક છે. P અને ભાડૂઆત બંને ચૂકવવા બંધાયેલ વ્યક્તિ પાસેથી વસૂલ કરી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **પોતાનાનું રક્ષણ કરવા ચૂકવો, પછી દેવાદારને બિલ આપો.**

કાર્ડ 2.119 T 6.3 · સંકલ્પના	★ OL 6.3.7 · Scanner U6 CSQ 3.6 · SM p.2.146
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો અખિલ માટેનાં ઘઉં ભૂલથી તેના પડોશીને પહોંચાડાય છે અને તે સ્વીકારે છે. કોણ ચૂકવે? (S. 72)	જવાબ **S. 72**: જે વ્યક્તિને **mistake અથવા coercion** થી કંઈ પહોંચાડાયું હોય તેણે તે **ચૂકવવું અથવા પરત કરવું** જોઈએ. પડોશી કિંમત માટે જવાબદાર છે: દરેક પ્રકારની mistake વસૂલપાત્ર છે (**Shivprasad v Sirish Chandra**).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ખોટા દરવાજે, બિલ એ જ.**

કાર્ડ 2.120 T 6.3 · સંકલ્પના	SM text · No direct Q · SM p.2.145
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **S. 70** હેઠળ સફળ થવા plaintiff એ શું સાબિત કરવું પડે?	જવાબ (i) તેણે કાર્ય કર્યું અથવા વસ્તુ **lawfully** આપી; (ii) તેણે તે **gratuitously ન** કર્યું; (iii) બીજી વ્યક્તિએ **benefit ભોગવ્યો**. ત્યારે બીજી વ્યક્તિ **compensation ચૂકવવા** અથવા વસ્તુ **પરત કરવા** બંધાયેલી છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **L-N-E**: Lawful, Not free, Enjoyed: ત્રણ શબ્દો, ત્રણ સાબિતી.

કાર્ડ 2.121 T 6.3 · પુનરાવર્તન કડી	SM text · Scanner U6 TQ 3.1, U6 CSQ 3.6 · SM pp.2.143–2.146
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Unit 6 ને એક સાંકળમાં યાદ કરો.	જવાબ S. 31 contingent; Ss. 32–36 enforcement; wager void; quasi-contract કાયદાથી: Ss. 68–72.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કદાચ (31-36), પછી કાયદાથી ફરજિયાત (68-72)**: પહેલાં બની શકે તેવી ઘટનાઓ, પછી કાયદો લાદે તેવી ફરજો.

ફ્લેશ કાર્ડ્સ — યાદ રાખવાની યુક્તિઓ સાથે

પ્રકરણ 2 · ભારતીય કરાર અધિનિયમ, 1872 (The Indian Contract Act, 1872) · Units 7–9 · 48 કાર્ડ

આ કાર્ડ્સનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો

- પહેલાં **પ્રશ્ન** વાંચો અને પાછળ જોતાં પહેલાં **મોટેથી બોલીને** જવાબ આપો.
- પછી **યાદ રાખવાની યુક્તિ** વાંચો. જો તે ન બેસે, તો પોતાની યુક્તિ બનાવીને કાર્ડ પાસે લખી લો.
- દરેક કાર્ડ પર તેના **Scanner પ્રશ્ન નંબર** (TQ = theory question, CSQ = case scenario question) આપેલા છે, જેથી તમે કાર્ડ પછી તરત તે પ્રશ્નો ઉકેલી શકો.
- દરેક કાર્ડ **1 દિવસ પછી અને ફરી 1 અઠવાડિયા પછી** ફરીથી જુઓ.

તારાનો અર્થ

★★★	ICAI એ 6 કે તેથી વધુ વાર પૂછ્યું. શબ્દશઃ યાદ કરો.
★★	3 થી 5 વાર પૂછ્યું. મુખ્ય શબ્દો અને યાદીઓ જાણો.
★	1 કે 2 વાર પૂછ્યું. એક વાર વાંચો; પરીક્ષામાં ઓળખી શકો તેટલું.
–	Study Material ના પાઠમાંથી લીધું. One Liner ની પંક્તિ નથી, પણ સમજવામાં ઉપયોગી.

આ પ્રકરણના વિષયો

વિષય	નામ	કાર્ડ સંખ્યા	કુલ	સર્વોચ્ચ તારા
7.1	ક્ષતિપૂર્તિનો કરાર (Contract of Indemnity)	2.122	1	★★
7.2	ગેરંટીનો કરાર (Contract of Guarantee)	2.123 – 2.125	3	★★
7.3	ગેરંટીના પ્રકારો (Types of Guarantees)	2.126	1	–
7.4	ક્ષતિપૂર્તિના કરાર અને ગેરંટીના કરાર વચ્ચેનો તફાવત (Distinction Between a Contract of Indemnity and A Contract of Guarantee)	2.127	1	★★
7.5	Surety ની જવાબદારીની પ્રકૃતિ અને વ્યાપ [Section 128] (Nature and Extent of Surety's Liability [Section 128])	2.128	1	★
7.7	Surety નું મુક્ત થવું (Discharge of A Surety)	2.129 – 2.134	6	★★
7.8	Surety ના અધિકારો (Rights of A Surety)	2.135 – 2.138	4	★★★
8.1	Bailment એટલે શું? (What is Bailment?)	2.139 – 2.141	3	★★
8.2	Bailor ની ફરજો (Duties of A Bailor)	2.142	1	★
8.3	Bailee ની ફરજો (Duties of A Bailee)	2.143 – 2.145	3	★
8.4	Bailor ના અધિકારો (Rights of A Bailor)	2.146	1	★
8.6	ખોટું કરનાર (ત્રીજી વ્યક્તિ) સામે Bailor અને Bailee ના અધિકારો (Rights of Bailor and Bailee Against Any Wrong Doer (Third Party))	2.147	1	★★
8.7	Bailment ની સમાપ્તિ (Termination of Bailment)	2.148	1	★
8.8	ખોવાયેલા goods નો finder (Finder of Lost Goods)	2.149	1	★
8.9	Lien નો અધિકાર (Right of Lien)	2.150	1	★
8.10	Pledge (ગીરો)	2.151 – 2.152	2	★★
8.11	માલિક ન હોય તેના દ્વારા Pledge (Pledge by Non-Owner)	2.153 – 2.154	2	★
8.12	Bailment અને Pledge વચ્ચેનો તફાવત (Distinction Between Bailment and Pledge)	2.155	1	★
9.3	Agency ની રચના (Creation of Agency)	2.156 – 2.157	2	★
9.4	Agent ની authority નો વ્યાપ (Extent of Agent's Authority)	2.158 – 2.159	2	★

વિષય	નામ	કાર્ડ સંખ્યા	કુલ	સર્વોચ્ચ તારા
9.5	Sub-Agents (પેટા-agents)	2.160	1	★★
9.7	Sub-Agent અને Substituted Agent વચ્ચેનો તફાવત (Difference Between a Sub-Agent and A Substituted Agent)	2.161	1	★
9.8	Agent ની ફરજો અને જવાબદારીઓ (Duties and Obligations of An Agent)	2.162 – 2.163	2	★
9.10	Third parties પ્રત્યે Principal ની liability (Principal's Liability to Third Parties)	2.164	1	★
9.11	Third parties પ્રત્યે Agent ની personal liability (Personal Liability of Agent to Third Parties)	2.165 – 2.166	2	★★★
9.12	Authority નું Revocation (Revocation of Authority)	2.167 – 2.169	3	★★

સ્રોત: ICAI Study Material (July 2026), Scanner Business Laws 2026 October, One Liners P2. તારા One Liners deck મુજબ છે. "OL" = One Liner સંદર્ભ; "TQ" / "CSQ" = Scanner પ્રશ્ન નંબર (પ્રકરણ 2, 3 અને 4 માં unit સાથે, જેમ કે U3); "SM p." = Study Material નું પૃષ્ઠ.

કાર્ડ 2.122 T 7.1 · યાદ કરો

★★ OL 7.1.1, 7.1.2 · Scanner U7 TQ 1.1, U7 TQ 1.2 · SM pp.2.155–2.156

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Contract of indemnity (s. 124) એટલે શું, અને દાવો થાય ત્યારે indemnity-holder શું વસૂલ કરી શકે (s. 125)?

જવાબ

Section 124: એક પક્ષ બીજા પક્ષને **promisor ના પોતાના conduct** થી અથવા **અન્ય કોઈ વ્યક્તિ** ના conduct થી થયેલા નુકસાનથી બચાવવાનું વચન આપે છે.

Section 125: promisee, પોતાની authority ના દાયરામાં રહીને, (a) કોઈ પણ suit માં ચૂકવવા ફરજ પડેલાં બધાં **damages**, (b) suit ચલાવવાના કે બચાવ કરવાના બધા **costs**, (c) suit ના **compromise** હેઠળ ચૂકવેલી બધી રકમ વસૂલ કરી શકે છે.

Fire અને marine insurance એ contracts of indemnity છે; **life insurance નથી**. તેથી 'life insurance indemnity હેઠળ સંપૂર્ણ covered નથી' એ વિધાન **True** છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Damages, Costs, Compromise: નુકસાન, ખર્ચ, સમાધાન.** s. 125 ની ત્રણ વસૂલાત. Indemnity માણસોના conduct નું નુકસાન ભરે છે, કુદરતી આફતનું નહીં.

કાર્ડ 2.123 T 7.2 · યાદ કરો

★ OL 7.2.1 · Scanner U7 TQ 2.1, U7 TQ 4.2 · SM pp.2.157–2.159

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Contract of guarantee (s. 126) ની વ્યાખ્યા આપો. ત્રણ પક્ષકારો કોણ છે, અને તેની છ requisites કઈ છે?

જવાબ

કોઈ **ત્રીજી વ્યક્તિના default ના કિસ્સામાં તેનું વચન પૂરું કરવાનો અથવા તેની liability ચૂકવવાનો** કરાર.

પક્ષકારો: **Surety** (guarantee આપે છે), **Principal debtor** (જેના default ને આવરી લેવાય છે), **Creditor** (જેને guarantee અપાય છે).

Requisites: (1) **purpose**: વસૂલ થઈ શકે તેવું debt અસ્તિત્વમાં હોવું જોઈએ; (2) **consideration**: principal debtor ને જે મળે તે પૂરતું છે (s. 127), past consideration પૂરતું નથી; (3) **existing, enforceable liability**, time-barred નહીં.

(4) **કોઈ misrepresentation કે concealment નહીં** (ss. 142, 143); (5) **લેખિત હોવું જરૂરી નથી**: મૌખિક કે લેખિત; (6) **co-surety condition** (s. 144).

અસક્ષમ **principal debtor**: guarantee છતાં valid. અસક્ષમ **surety**: guarantee void.

યાદ રાખવાની યુક્તિ છ requisites ક્રમમાં: **D**ebt, **C**onsideration, **L**iability, **C**andour (misrepresentation કે concealment નહીં), **O**ral-or-written, **J**oining of co-surety: D-C-L-C-O-J. એક શ્વાસમાં ત્રણ વાર બોલો.

કાર્ડ 2.124 T 7.2 · સંકલ્પના

★★ OL 7.2.2 · Scanner U7 CSQ 2.1 · SM pp.2.161, 2.165

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

P ₹54,000 નું purifier 9 સરખા માસિક હપ્તાથી ખરીદે છે, S guarantee આપે છે. P 4 હપ્તા ભરીને insolvent થાય છે. S કેટલું દેવાદાર? અને જો R એ filter વિશે misrepresentation કર્યું હોય તો?

જવાબ

S ની liability P ની liability સાથે **co-extensive** છે (s. 128). બાકી = ₹54,000 − (4 × ₹6,000) = **₹30,000**.

જો **R**, creditor, એ transaction ના material ભાગ વિશે **misrepresentation** કરીને guarantee મેળવી હોય (સામાન્ય filter ને copper તરીકે વેચ્યું), તો guarantee **invalid** છે (s. 142). Scanner જવાબમાં material circumstances અંગે મૌન (s. 143) પણ ટાંકેલું છે.

તેથી S બાકીની રકમ ચૂકવવા **liable નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **દેવાદાર જેટલું જ, જ્યાં સુધી કલંક ન લાગે:** surety તેટલું ચૂકવે જેટલું debtor દેવાદાર છે, સિવાય કે creditor નું પોતાનું ખોટું કથન guarantee ને દૂષિત કરે.

કાર્ડ 2.125 T 7.2 · સૂત્ર

★ OL 7.2.3, 7.2.4 · Scanner U7 CSQ 2.2 · SM pp.2.163, 2.167–2.168

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Bhusan પર ₹70 lakh બાકી છે; guarantors: Suresh ₹30L, Suyash ₹20L, Sumati ₹10L, Suman ₹10L. ગીરવે મૂકેલું સોનું (₹5L) ખોવાઈ ગયું; bank Bhusan ને મૂર્તિ માટે ₹5L દેવાદાર છે. કોણ કેટલું ચૂકવે?

જવાબ

ખોવાયેલી security થી sureties **₹5 lakh** જેટલા મુક્ત થાય છે (s. 141); મૂર્તિની ન ચૂકવેલી કિંમત **₹5 lakh** નું set-off થાય છે. અસરકારક liability = ₹70L − ₹10L = **₹60 lakh**.

સરખો ભાગ દરેકને ₹15 lakh થાય, પરંતુ Sumati અને Suman દરેક **₹10 lakh સુધી મર્યાદિત** છે (s. 147).

બાકીના ₹40 lakh સરખા વહેંચાય છે: **Suresh ₹20L, Suyash ₹20L**. તેથી bank નો સરખા contribution નો દાવો સંપૂર્ણ valid નથી.

જો bank guarantors ની સંમતિ વિના loan ની શરતો બદલે, તો પછીના transactions માટે બધા મુક્ત થાય છે (s. 133).

યાદ રાખવાની યુક્તિ 60 → 15 → મર્યાદા 10, 10 → 40 → 20, 20. પહેલાં સરખો ભાગ, પછી મર્યાદા, અને મર્યાદા વિનાની જોડી બાકીનો ભાર ઉપાડે.

કાર્ડ 2.126 T 7.3 · સરખામણી

SM text · No direct Q · SM pp.2.159–2.160

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Specific guarantee અને **continuing guarantee** (s. 129) વચ્ચેનો તફાવત સમજાવો.

જવાબ

Specific: એક જ debt અથવા ચોક્કસ transaction સુધી વિસ્તરે છે; તે debt વિધિસર ચૂકવાઈ જાય ત્યારે surety ની liability પૂરી થાય છે.

Continuing (s. 129): transactions ની શ્રેણી સુધી વિસ્તરે છે; surety **revocation સુધી** ન ચૂકવેલી બાકી રકમ માટે liable રહે છે.

ઉદાહરણ: A, C ને પુરવઠા થતી ચા માટે ₹10,000 સુધીની guarantee આપે છે. પછીનો ₹20,000 નો પુરવઠો ચૂકવાતો નથી: continuing guarantee છે, A **₹10,000** ની હદ સુધી liable છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ એક પાર્સલ કે ચાલુ ખાતું: specific guarantee એક પાર્સલ આવરે છે; continuing guarantee, surety revocation કરીને અટકાવે ત્યાં સુધી ચાલે છે.

કાર્ડ 2.127 T 7.4 · સરખામણી

★★ OL 7.4.1, 7.4.2 · Scanner U7 TQ 4.1, U7 TQ 4.2 · SM pp.2.160–2.161

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Contract of indemnity અને **contract of guarantee** વચ્ચેનો તફાવત આપો.

જવાબ

પક્ષકારો: Indemnity: **બે** (indemnifier, indemnified). Guarantee: **ત્રણ** (creditor, principal debtor, surety).

Liability: Indemnity: **primary અને unconditional**. Guarantee: **secondary અને conditional**.

ઉદ્‌ભવ: Indemnity: **contingency** પર. Guarantee: **existing** debt કે વચનના non-performance પર.

Request: Indemnity: indemnifier એ indemnity-holder ની request પર કામ કરવું **જરૂરી નથી**. Guarantee: surety **principal debtor ની request** પર કામ કરે છે.

Third party પર દાવો: Indemnifier **કરી શકતો નથી** (privity નથી), assignment હોય તો જ. Surety principal debtor સામે **આગળ વધી શકે છે**, કારણ કે તેને creditor ના અધિકાર મળે છે.

હેતુ: Indemnity: નુકસાનની ભરપાઈ; Guarantee: creditor માટે security. Competency: Indemnity: બધા પક્ષકારો સક્ષમ; Guarantee: **minor principal debtor** હોય તો પણ valid.

યાદ રાખવાની યુક્તિ ત્રણ જોડી: **2 વિરુદ્ધ 3** પક્ષકારો; **P**rimary વિરુદ્ધ **S**econdary liability; **C**ontingency વિરુદ્ધ **E**xisting debt.

કાર્ડ 2.128 T 7.5 · યાદ કરો

★ OL 7.5.1 · Scanner U7 TQ 5.1, U7 CSQ 2.1 · SM p.2.161

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 128 હેઠળ surety ની liability ની **પ્રકૃતિ અને વ્યાપ** જણાવો.

જવાબ

(a) Principal debtor ની liability સાથે **co-extensive**, સિવાય કે contract માં અન્યથા જોગવાઈ હોય.

(b) **Secondary**: તે ફક્ત principal debtor ના default પર liable છે.

(c) જો **document માં ખામી (defect)** ને કારણે debtor ને liable ઠેરવી ન શકાય, તો surety ની liability પણ સમાપ્ત થાય છે.

(d) વિરુદ્ધ કરાર ન હોય તો creditor **પહેલાં surety** સામે કાર્યવાહી કરી શકે છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **C-S-D-F:** Co-extensive, Secondary, Defect એટલે અંત, First-against-surety ની છૂટ.

કાર્ડ 2.129 T 7.7 · યાદ કરો

★ OL 7.7.1 · Scanner U7 TQ 7.1, U7 TQ 7.3 · SM pp.2.162–2.163

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Surety કઈ **ત્રણ રીતે** મુક્ત થાય છે, અને **revocation** કેવી રીતે થાય છે?

જવાબ

Surety ત્યારે મુક્ત થાય છે જ્યારે તેની liability સમાપ્ત થાય: (i) guarantee ના **revocation** થી; (ii) **creditor ના conduct** થી; (iii) guarantee ના **invalidation** થી.

Notice દ્વારા revocation (s. 130): continuing guarantee ભવિષ્યના transactions માટે revoke કરી શકાય.

Surety ના **મૃત્યુ** દ્વારા revocation (s. 131): વિરુદ્ધ કરાર ન હોય તો ભવિષ્યના transactions માટે.

Novation દ્વારા revocation (s. 62): એ જ કે અન્ય પક્ષકારો વચ્ચે નવો contract, જેમાં જૂનો contract પરસ્પર discharge થાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ રીતો: **R-C-I** (Revocation, Conduct, Invalidation). Revocation ના માર્ગ: **N-D-N** (Notice, Death, Novation).

કાર્ડ 2.130 T 7.7 · યાદ કરો

★ OL 7.7.2 · Scanner U7 TQ 7.3 · SM pp.2.163–2.165

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Creditor ના **conduct** થી surety ને કયા sections મુક્ત કરે છે, અને કયા બે sections મુક્ત **નથી** કરતા?

જવાબ

s. 133: surety ની સંમતિ વિના creditor અને principal debtor વચ્ચે શરતોમાં ફેરફાર (variance) થાય તો પછીના transactions માટે તે મુક્ત થાય છે.

s. 134: creditor principal debtor ને મુક્ત કરે, નવા contract દ્વારા અથવા એવા act કે omission દ્વારા જેનું કાનૂની પરિણામ debtor નું discharge હોય.

s. 135: principal debtor સાથે composition, તેને સમય આપવો, અથવા દાવો ન કરવાનું વચન, સિવાય કે surety સંમત થાય.

s. 139: creditor નો એવો act કે omission જે principal debtor સામે surety ના આખરી remedy ને નબળો પાડે.

મુક્ત થતો નથી: s. 136 (ત્રીજી વ્યક્તિ સાથેના કરારથી debtor ને અપાયેલો સમય) અને s. 137 (દાવો કરવાથી માત્ર દૂર રહેવું).

યાદ રાખવાની યુક્તિ 133-134-135, પછી 139: Variance, Release, Composition, Impairing. 136 અને 137 ને સલામત આશ્રય ગણો, જ્યાં surety બંધાયેલો રહે છે.

કાર્ડ 2.131 T 7.7 · યાદ કરો

★★ OL 7.7.3, 7.7.5 · Scanner U7 TQ 7.2, U7 TQ 4.2, U7 CSQ 7.2 · SM pp.2.165–2.166

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Guarantee ક્યારે **invalid** છે (ss. 142–144)? Copper filter અને dishonesty બદલ બરતરફ થયેલા clerk પર લાગુ કરો.

જવાબ

s. 142: creditor દ્વારા, અથવા તેની જાણ અને સંમતિથી, transaction ના material ભાગ વિશે **misrepresentation** દ્વારા મેળવેલી guarantee. AC copper નું કહીને વેચ્યું પણ તે aluminium નું હતું: surety liable નથી.

s. 143: creditor એ material circumstances અંગે **મૌન** રાખીને મેળવેલી guarantee. કર્મચારીને અગાઉ dishonesty બદલ બરતરફ કર્યો હતો, guarantor થી આ છુપાવ્યું: ભંડોળની ઉચાપત થાય ત્યારે તે **liable નથી**.

s. 144: એવી શરતે આપેલી guarantee કે બીજી વ્યક્તિ **co-surety** તરીકે જોડાય નહીં ત્યાં સુધી creditor કાર્યવાહી નહીં કરે, અને તે વ્યક્તિ જોડાતી નથી: guarantee **valid નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ ખોટું કહ્યું (142), કંઈ ન કહ્યું (143), કોઈ ખૂટે છે (144).

કાર્ડ 2.132 T 7.7 · સંકલ્પના

★★ OL 7.7.4, 7.7.7 · Scanner U7 CSQ 7.1, U7 CSQ 7.2, U7 CSQ 7.3, U7 CSQ 7.5, U7 CSQ 7.7 · SM pp.2.163–2.164

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Surety ની સંમતિ વિના શરતો બદલાય છે: પગારમાં ઘટાડો, વધુ ભાડું, ઓછી properties પર નાની loan, ઓછું વ્યાજ અને વધુ સમય. Surety ની સ્થિતિ શું?

જવાબ

s. 133: surety ની સંમતિ વિનાનો variance, variance **પછીના** બધા transactions માટે તેને મુક્ત કરે છે; તેની **પહેલાંના** transactions માટે તે liable રહે છે.

પગાર ₹50,000 થી ઘટાડી ₹30,000 કર્યો: surety **પ્રથમ છ મહિના** ની છેતરપિંડી માટે liable છે, ત્યાર પછીની માટે નહીં.

Surety ની સંમતિ વિના વધુ ભાડું નક્કી થયું: surety **મુક્ત**; ફેરફાર તેને ફાયદો કરે છે કે તેને material અસર કરતો નથી, એ **immaterial** છે.

ચાર ને બદલે ત્રણ properties પર નાની રકમની loan: surety **liable નથી**.

વ્યાજ 12% થી ઘટાડી 8% કર્યું અને સમય લંબાવ્યો: surety **મુક્ત** (ss. 133, 135).

યાદ રાખવાની યુક્તિ ત્રણ ફેરફાર, એક પરિણામ: પગાર ઘટાડો, ભાડા વધારો, નાની loan: દરેક variance છે, એટલે દરેક surety ને પછીની નુકસાનીથી મુક્ત કરે છે.

કાર્ડ 2.133 T 7.7 · સંકલ્પના	★ OL 7.7.6 · Scanner U7 CSQ 7.4, U7 CSQ 7.6 · SM pp.2.162–2.163
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Notice** (s. 130) અને surety ના **મૃત્યુ** (s. 131) ની liability પર શી અસર થાય? Abhishek અને Sooraj ના heirs ને લાગુ કરો.	જવાબ **Notice (s. 130):** revocation પછી surety ભવિષ્યના transactions માટે liable નથી, પણ notice પહેલાંના માટે **liable છે**. Specific guarantee ત્યારે જ revoke થઈ શકે જો principal debtor પ્રત્યેની liability ઉદ્‌ભવી ન હોય. Abhishek એ 13મો અને 14મો હપ્તો ભર્યા, પછી revoke કર્યું: notice પછી આવતા હપ્તા માટે liable નથી. **Death (s. 131):** મૃત્યુ પછીના transactions માટે guarantee revoke થાય છે; અગાઉના માટે estate liable રહે છે, creditor ને મૃત્યુની જાણ ન હોય તો પણ. Sooraj: મૃત્યુ પહેલાં ₹30,000 અને ₹20,000 નો પુરવઠો → **₹50,000** વસૂલ થઈ શકે; મૃત્યુ પછીનો ₹40,000 → નહીં. જો તેની estate ની કિંમત માત્ર ₹45,000 હોય, તો heirs ₹45,000 ચૂકવે.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **બંધ થતું બારણું:** notice કે મૃત્યુ પહેલાં જે અંદર ગયું તે ગણાય; પછીનું કંઈ નહીં.	

કાર્ડ 2.134 T 7.7 · પુનરાવર્તન કડી	★ OL 7.7.1–7.7.7 · Scanner U7 TQ 7.1, U7 TQ 7.3 · SM pp.2.162–2.166
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Recall chain: sections સાથે surety કેવી રીતે મુક્ત થાય છે તેની કથા કહો.	જવાબ 1. Surety પોતે અટકાવે છે: **notice (130)**, **death (131)**, **novation (62)**. 2. Creditor બદલે છે: **variance (133)**, **release (134)**, **composition, time, promise not to sue (135)**, **surety ના remedy ને impair કરવું (139)**. 3. Guarantee શરૂથી જ દૂષિત હતી: **misrepresentation (142)**, **concealment (143)**, **co-surety જોડાયો નહીં (144)**. મુક્ત થતો નથી: **136** અને **137**.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **Stop, Change, Taint:** surety અટકાવે (Stop), creditor બદલે (Change), અથવા guarantee શરૂથી જ દૂષિત (Taint). રોકો, બદલો, બગાડો.	

કાર્ડ 2.135 T 7.8 · યાદ કરો	★★★ OL 7.8.1 · Scanner U7 TQ 8.1 · SM pp.2.166–2.168
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Principal debtor, creditor અને co-sureties સામે **surety ના અધિકારો** sections સાથે જણાવો.	જવાબ **Principal debtor સામે: subrogation** (s. 140): પોતે જે માટે liable હતો તે બધું ચૂકવ્યા પછી તે creditor ની જગ્યા લે છે; **indemnity** (s. 145): યોગ્ય રીતે ચૂકવેલી રકમ પાછી આપવાનું implied વચન, ખોટી રીતે ચૂકવેલી રકમનું નહીં. **Creditor સામે:** creditor ની **securities** નો લાભ (s. 141); creditor જે principal debtor ને દેવાદાર છે તેનું **set-off**; principal debtor insolvent થાય તો **proportionate reduction**. **Co-sureties સામે: સરખું contribution** (s. 146), દરેક surety ની મર્યાદાને આધીન (s. 147).
યાદ રાખવાની યુક્તિ ત્રણ મથાળાં: **Debtor, Creditor, Co-sureties.** નંબરની જોડી બનાવો: 140-141 (subrogation, securities) અને 145-146-147 (indemnity, સરખો ભાગ, મર્યાદા).	

કાર્ડ 2.136 T 7.8 · સંકલ્પના

★ OL 7.8.2 · Scanner U7 CSQ 8.1 · SM p.2.167

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

C, A ની guarantee પર B ને ₹2,00,000 ઉછીના આપે છે અને B નું ₹80,000 ની કિંમતનું furniture mortgage તરીકે રાખે છે. C mortgage રદ કરે છે અને B insolvent થાય છે. A કેટલું દેવાદાર?

જવાબ

s. 141: guarantee અપાય ત્યારે creditor પાસે principal debtor સામે જે security હોય તે દરેકનો surety હકદાર છે, તેને જાણ હોય કે ન હોય.

જો creditor તેને **ગુમાવે અથવા surety ની સંમતિ વિના છોડી દે**, તો surety તેની કિંમત **જેટલા પ્રમાણમાં** મુક્ત થાય છે.

A **₹80,000** સુધી મુક્ત થાય છે અને બાકીના **₹1,20,000** માટે liable રહે છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Security ગઈ, surety હળવો:** security ની કિંમત બાદ કરો, ₹2,00,000 − ₹80,000 = ₹1,20,000.

કાર્ડ 2.137 T 7.8 · સંકલ્પના

★★ OL 7.8.3 · Scanner U7 CSQ 8.2 · SM p.2.167

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Suraj, Tarun અને Usha, Pawan ની ₹3,00,000 ની loan ની guarantee આપે છે, પોતાની વચ્ચે કોઈ contract નથી. Suraj બધું ચૂકવે છે. શું Tarun contribution આપવાનો ઇનકાર કરી શકે?

જવાબ

s. 146: એક જ debt માટેના co-sureties, ભલે સાથે કે અલગ, એક જ કે જુદા contracts હેઠળ, એકબીજાની જાણ સાથે કે વિના, વિરુદ્ધ contract ન હોય તો **સરખા ભાગે** ચૂકવે છે.

Tarun **છટકી શકતો નથી**: sureties વચ્ચે contract જરૂરી નથી. દરેકે સરખો ભાગ ઉપાડવો પડે (₹3,00,000 ÷ 3 = ₹1,00,000).

આધાર: **બોજાની સમાનતા (equality of burden)**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **સરખો બોજ, કાગળની જરૂર નહીં:** co-sureties એક જ હોડીમાં છે, અને દરેક સરખું હલેસું મારે.

કાર્ડ 2.138 T 7.8 · સૂત્ર

★ OL 7.8.4 · Scanner U7 CSQ 8.3, U7 CSQ 8.4 · SM pp.2.167–2.168

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

દરેક co-surety નો ભાગ શોધો (s. 147): ₹42,000 ના default પર મર્યાદા ₹10,000 / ₹20,000 / ₹40,000; ₹4L અને પછી ₹6L ની loan પર મર્યાદા ₹1L / ₹2L / ₹4L.

જવાબ

નિયમ: દરેક surety ની **મર્યાદા** જ્યાં સુધી પરવાનગી આપે ત્યાં સુધી **સરખા** ભાગે ફાળો આપો; કોઈ પોતાની મર્યાદાથી વધુ ચૂકવતું નથી.

₹42,000 નો default: X ₹10,000 પર મર્યાદિત છે; બાકીના ₹32,000 Y અને Z વહેંચે છે → **X ₹10,000, Y ₹16,000, Z ₹16,000**.

Loan ₹4,00,000: A પોતાની મર્યાદા ₹1,00,000 ચૂકવે છે; બાકીના ₹3,00,000 વહેંચાય છે → **B ₹1,50,000, C ₹1,50,000**.

Loan ₹6,00,000: **A ₹1,00,000, B ₹2,00,000, C ₹3,00,000**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **પહેલાં મર્યાદા ભરો, પછી બાકી વહેંચો:** સૌથી નાની મર્યાદા ભરો અને મોટા bond ને બાકીનો ભાર ઉપાડવા દો.

કાર્ડ 2.139 T 8.1 · યાદ કરો

★★ OL 8.1.1 · Scanner U8 TQ 1.1 · SM pp.2.178–2.180

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Bailment (s. 148) ની વ્યાખ્યા આપો અને તેના પાંચ essential elements જણાવો.

જવાબ

એક વ્યક્તિ દ્વારા બીજી વ્યક્તિને કોઈ હેતુ માટે goods ની delivery, એવા contract પર કે હેતુ પૂરો થાય ત્યારે goods, delivery કરનાર વ્યક્તિની સૂચના મુજબ **પરત કરવામાં આવે અથવા અન્ય રીતે નિકાલ કરવામાં આવે**.

(i) **Contract**: express કે implied; consideration જરૂરી નથી. (ii) **Movable** goods ની **delivery**; ક્યારેય immovable property કે પૈસા નહીં.

(iii) **Purpose**, express કે implied. (iv) **Possession** બદલાય છે, ownership નહીં: bailor માલિક જ રહે છે.

(v) goods નું **Return**, એ જ સ્વરૂપમાં અથવા bailor ની સૂચના મુજબ બદલેલા સ્વરૂપમાં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ C-D-P-P-R: Contract, Delivery, Purpose, Possession, Return. Possession ફરે છે, ownership સ્થિર રહે છે.

કાર્ડ 2.140 T 8.1 · સંકલ્પના

★ OL 8.1.2 · Scanner U8 CSQ 1.1 · SM pp.2.179–2.180

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

શું આ bailment છે? (i) Vikas તાળું મારેલી car park કરે છે અને ચાવી પોતાની પાસે રાખે છે; (ii) customs authorities goods જપ્ત કરે છે; (iii) bank locker માં ઘરેણાં; (iv) bank માં જમા કરેલા પૈસા.

જવાબ

(i) **ના**: માત્ર custody એ possession નથી; ચાવી Vikas પાસે જ છે, તેથી s. 148 લાગુ પડતી નથી.

(ii) **હા**: goods નું possession customs authorities ને મળે છે.

(iii) **ના**: locker ની ચાવી માલિક પાસે રહે છે, તેથી ઘરેણાં તેના possession માં જ રહે છે.

(iv) **ના**: bank એ જ currency notes પરત કરતી નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ કસોટી possession છે, custody નહીં: ચાવી ન સોંપાય તો bailment નહીં; goods લેવાય અને રખાય તો bailment.

કાર્ડ 2.141 T 8.1 · સંકલ્પના

★ OL 8.1.3 · Scanner U8 CSQ 1.2 · SM pp.2.181–2.182

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

ભાડા (for hire) પર અપાયેલા goods ખામીયુક્ત નીકળે અને અસાધારણ ખર્ચ થાય. s. 150 અને s. 158 હેઠળ bailor ની liabilities કઈ છે?

જવાબ

Gratuitous bailment (s. 150): bailor એ પોતે **જાણતો** હોય તેવી, ઉપયોગમાં materially અવરોધ કરતી કે bailee ને અસાધારણ જોખમમાં મૂકતી ખામીઓ જાહેર કરવી જ જોઈએ; નહીં તો તેમાંથી સીધા થતા નુકસાન માટે તે liable છે.

Bailment for hire (s. 150): bailor ખામીઓની **જાણ હોય કે ન હોય**, નુકસાન માટે liable છે (ભાડે આપેલી અસુરક્ષિત ગાડી).

s. 158: hire bailment માં bailor **અસાધારણ ખર્ચ** ઉપાડે છે (ભાડાની taxi નું engine repair); petrol અને toll જેવા સામાન્ય ખર્ચ bailee ના શિરે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ ભાડું ચૂકવ્યું, બહાનું નહીં: ભાડે લેનાર ઉપયોગ લાયક માલ માટે ચૂકવે છે, એટલે bailor ખામી જાણતો હોય કે નહીં, જવાબદાર; મફત આપનાર ફક્ત પોતે જાણતો હોય તે ખામીનો જવાબદાર.

કાર્ડ 2.142 T 8.2 · સંકલ્પના

★ OL 8.2.1 · Scanner U8 CSQ 2.1 · SM pp.2.182, 2.185

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Kushwah Travels એ Rahul ને 15 દિવસ માટે car ભાડે આપી, પણ પાંચ દિવસ પછી વળતર આપવાની ઓફર સાથે તે પાછી માંગે છે. શું તે car પાછી મેળવી શકે?

જવાબ

વહેલી પાછી માંગણી ફક્ત **gratuitous** bailment માં શક્ય છે (s. 159): bailor ગમે ત્યારે goods પાછા માંગી શકે, પણ bailee ને મળેલા લાભથી વધુ થયેલા નુકસાનનું વળતર આપવું પડે.

Hire પરના bailment માં આ અધિકાર **ઉપલબ્ધ નથી**, bailor વળતરની ઓફર કરે તો પણ.

તેથી Kushwah Travels 15 દિવસ પૂરા થાય તે પહેલાં car **પાછી મેળવી શકતી નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **મફતની લોન: ગમે ત્યારે પાછી માંગો (વધારાનું નુકસાન ભરો). ભાડું: મુદત પૂરી થવા દો.**

કાર્ડ 2.143 T 8.3 · સંકલ્પના

★ OL 8.3.3 · Scanner U8 CSQ 3.3 · SM pp.2.182–2.183

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Jeweller Arun, Ramesh ના ઘરેણાં પોતાની દુકાનના locker માં તાળું મારીને મૂકે છે અને ચોર તે ચોરી જાય છે. શું Arun liable છે?

જવાબ

Bailee એ **ordinary prudence** ધરાવતો માણસ પોતાના એ જ જથ્થા, ગુણવત્તા અને કિંમતના **પોતાના goods** ની જેટલી કાળજી લે તેટલી કાળજી લેવી જ જોઈએ (s. 151).

જો તેણે એવી **reasonable care** લીધી હોય તો, વિશેષ contract ન હોય ત્યારે, નુકસાન, નાશ કે બગાડ માટે તે **જવાબદાર નથી** (s. 152).

Arun એ ઘરેણાં locker માં બંધ કર્યાં અને દુકાન સુરક્ષિત કરી, તેથી તે **liable નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **જેમ પોતાની વસ્તુ સાચવો તેમ:** એ ધોરણ પાળો તો ચોરીનો દોષ તમારો નથી.

કાર્ડ 2.144 T 8.3 · યાદ કરો

★ OL 8.3.2 · Scanner U8 CSQ 3.2 · SM pp.2.183–2.184

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Bailee, bailor ના goods પોતાના goods સાથે **ભેળવે** ત્યારે તેની ફરજો શું: સંમતિ સાથે, અને સંમતિ વિના (અલગ કરી શકાય તેવા, ન કરી શકાય તેવા)?

જવાબ

સંમતિ સાથે (s. 155): બંનેનું હિત મિશ્રણમાં તેમના હિસ્સાના **પ્રમાણમાં** હોય છે.

સંમતિ વિના, અલગ કરી શકાય (s. 156): દરેકની property દરેક પાસે રહે; bailee **અલગ કરવાનો ખર્ચ** અને કોઈ પણ નુકસાન ભોગવે.

સંમતિ વિના, અલગ ન કરી શકાય (s. 157): goods ના નુકસાન બદલ bailee દ્વારા bailor ને **વળતર** અપાય.

કેસ: 5 kg Mamra Badam બીજી બદામ સાથે ભેળવી ફરી પૅક કરી, તેને અલગ કરી શકાતી નથી, તેથી વળતર બાકી છે (s. 157).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **155-156-157:** સંમતિ હોય તો ભાગ, અલગ થાય તો ખર્ચ ચૂકવો, અલગ ન થાય તો વળતર.

કાર્ડ 2.145 T 8.3 · સંકલ્પના	★ OL 8.3.1 · Scanner U8 CSQ 3.1 · SM p.2.184
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો R, M ને બે દિવસ માટે umbrella ઉછીની આપે છે; M તેને એક અઠવાડિયું રાખે છે અને પાછા ફરતી વખતે તે damage થાય છે. નુકસાન કોણ ભોગવે?	જવાબ સમય પૂરો થાય કે હેતુ પૂરો થાય ત્યારે bailee એ goods **માંગણી વિના** પરત કરવા જોઈએ (s. 160). જો તેની default ને કારણે તે યોગ્ય સમયે પરત ન કરે, તો તે સમયથી થતા **કોઈ પણ નુકસાન, નાશ કે બગાડ** માટે તે જવાબદાર છે, ભલે તેણે reasonable care લીધી હોય (s. 161). તેથી **M નુકસાન ભોગવે**. ઉપરાંત, goods માંથી થયેલો કોઈ વધારો કે નફો (ગાયનું વાછરડું) bailor ને સોંપવો પડે (s. 163).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **મોડું એટલે તમારા જોખમે:** સમય કરતાં વધુ રાખ્યું તો તે પછીની દરેક દુર્ઘટના તમારી.

કાર્ડ 2.146 T 8.4 · પરીક્ષા જાળ	★ OL 8.4.1 · Scanner U8 TQ 4.1 · SM pp.2.183, 2.185
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Bailee goods નો ઉપયોગ bailment ની શરતોની વિરુદ્ધ કરે છે. શું contract **void** બને છે? તેની liability શું?	જવાબ **Void નહીં પણ voidable**, **bailor** ની પસંદગી પર (s. 153). Contract void બને છે એ વિધાન **invalid** છે. અસંગત ઉપયોગને કારણે goods ના કોઈ પણ નુકસાન કે નાશ માટે bailee એ bailor ને **વળતર** આપવું પડે (s. 154). ઉદાહરણ: bailee ને પોતાની સવારી માટે ઉછીનો આપેલો ઘોડો તે બીજાને સવારી માટે આપે છે; contract bailor ની પસંદગી પર voidable છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ખોટો ઉપયોગ voidable બનાવે, ક્યારેય void નહીં:** સ્વિચ bailor ના હાથમાં છે.

કાર્ડ 2.147 T 8.6 · યાદ કરો	★★ OL 8.6.1 · Scanner U8 TQ 6.1 · SM p.2.187
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો કોઈ ત્રીજી વ્યક્તિ bailee ને goods થી ગેરકાયદે વંચિત કરે અથવા goods ને નુકસાન કરે. કોણ દાવો કરી શકે (s. 180), અને રાહત કેવી રીતે વહેંચાય (s. 181)?	જવાબ **s. 180:** bailment ન હોત તો માલિકને જે remedies મળત તે bailee વાપરી શકે; વંચિત કરવા કે નુકસાન બદલ ત્રીજી વ્યક્તિ પર **bailor કે bailee બંનેમાંથી કોઈ પણ** દાવો કરી શકે. **s. 181:** મળેલી કોઈ પણ રાહત કે વળતર bailor અને bailee વચ્ચે **તેમના પોતપોતાના હિત પ્રમાણે** વહેંચાય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **180: બેમાંથી કોઈ દાવો કરે. 181: દરેક પોતાનું હિત લે.**

કાર્ડ 2.148 T 8.7 · યાદ કરો	★ OL 8.7.1, 8.7.2 · Scanner U8 TQ 7.1, U8 TQ 7.2 · SM pp.2.187–2.188
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Bailment નો contract કઈ **પાંચ પરિસ્થિતિઓમાં** સમાપ્ત થાય છે?	જવાબ (1) નક્કી કરેલા સમયગાળાની **સમાપ્તિ**; (2) હેતુની **પૂર્તિ**. (3) **Notice દ્વારા:** bailee શરતોથી અસંગત રીતે વર્તે તો bailor તેનો અંત લાવી શકે; gratuitous bailment ને bailor ગમે ત્યારે સમાપ્ત કરી શકે, bailee ને તેના લાભથી વધુ નુકસાનનું વળતર આપીને (s. 159). (4) bailor કે bailee નું **મૃત્યુ**: **gratuitous** bailment સમાપ્ત કરે છે. (5) વિષયવસ્તુનો **નાશ**, અથવા goods માં એવો ફેરફાર જેથી તે હેતુ માટે ઉપયોગી ન રહે.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **P-P-N-D-D:** Period, Purpose, Notice, Death, Destruction. પાંચેય ‘પ-પ-ન-ડ-ડ’ ની લયમાં બોલો.	

કાર્ડ 2.149 T 8.8 · યાદ કરો	★ OL 8.8.1, 8.8.2 · Scanner U8 TQ 8.1, U8 CSQ 8.1 · SM p.2.188
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **ખોવાયેલા goods ના finder** ના અધિકારો જણાવો (ss. 168, 169). શું તે ખર્ચ માટે દાવો કરી શકે, goods ભેટ આપી શકે કે વેચી શકે?	જવાબ **s. 168:** સ્વેચ્છાએ ઉઠાવેલી તકલીફ અને ખર્ચ માટે માલિક પર **દાવો** કરવાનો અધિકાર નથી; વળતર ન મળે ત્યાં સુધી તે goods **રોકી (retain)** શકે છે, અને જાહેર કરેલા **ચોક્કસ ઇનામ** માટે **દાવો** કરી શકે છે, ત્યાં સુધી goods રાખીને. Goods તેના પોતાના નથી, તેથી તે **ભેટ** આપી શકતો નથી (Raghav એ પુત્રને આપેલી ભેટ કાયદેસર ન હતી). **s. 169:** સામાન્ય રીતે વેચાતી વસ્તુનો finder, જો માલિક reasonable diligence છતાં ન મળે અથવા કાયદેસરના ખર્ચ ચૂકવવાનો ઇનકાર કરે, તો તે વસ્તુ વેચી શકે, **ફક્ત** જ્યારે વસ્તુ નાશ પામે અથવા તેની કિંમતનો મોટો ભાગ ગુમાવે, અથવા તેના કાયદેસરના ખર્ચ **તેની કિંમતના બે-તૃતીયાંશ (two-thirds)** જેટલા થાય. ₹1,00,000 ની ઘડિયાળ પર ₹20,000 ના ખર્ચ two-thirds કરતાં ઘણા ઓછા છે, તેથી વેચાણ કાયદેસર નથી.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **રાખો, દાવો નહીં (ઇનામ સિવાય); વેચો ફક્ત નાશવંત હોય ત્યારે કે બે-તૃતીયાંશ ખર્ચે.**	

કાર્ડ 2.150 T 8.9 · સંકલ્પના	★ OL 8.9.1 · Scanner U8 CSQ 9.1 · SM pp.2.189, 2.191
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Radheshyam ₹50,000 ની secured loan ચૂકવી દે છે; bank, કરારમાં માત્ર **particular lien** હોવા છતાં, પછીની ₹20,000 ની unsecured loan માટે તેનું સોનું રાખે છે. શું તે valid છે?	જવાબ **General lien (s. 171):** bankers, factors, wharfingers, High Court ના attorneys અને policy brokers, **વિરુદ્ધ contract ન હોય તો**, account ની general બાકી માટે goods રોકી શકે; બીજાઓ ફક્ત express contract દ્વારા. કરારમાં સ્પષ્ટ રીતે **particular lien** આપ્યું હતું, જે ₹50,000 ની loan પૂરતું મર્યાદિત છે અને તે ચૂકવાઇ ગઇ છે. Bank નો નિર્ણય **valid નથી**. Pawnee, **subsequent debts** માટે pledge કરેલા goods ત્યારે જ રોકી શકે જો તે અંગે **contract** હોય (s. 174).
યાદ રાખવાની યુક્તિ **Banker નું lien contract સામે ઝૂકે છે:** કાગળે જે મર્યાદિત કર્યું, તે bank ખેંચી શકે નહીં.	

કાર્ડ 2.151 T 8.10 · યાદ કરો	★ OL 8.10.3 · Scanner U8 TQ 8.1 · SM p.2.191
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો ss. 173–176 હેઠળ **pawnee** ના અધિકારો જણાવો.	જવાબ **s. 173:** દેવું કે વચન, **interest**, અને કબજા કે જાળવણી માટેના જરૂરી ખર્ચ માટે pledge કરેલા goods રોકી રાખવા. **s. 174: subsequent debts** માટે રોકવા ફક્ત ત્યારે જ જો **contract** એમ કહે. **s. 175: અસાધારણ ખર્ચ suit** દ્વારા વસૂલ કરવા; તે માટે goods રોકી શકતો નથી. **s. 176:** default પર, **suit** કરીને goods collateral તરીકે રાખવા, અથવા વાજબી **notice** પછી **વેચવા**; ઓછું પડે તો pawnor ચૂકવે અને વધે તો pawnee પરત કરે.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **173 Retain, 174 Contract-only, 175 Sue, 176 Sell:** R-C-S-S. રોકો, કરાર હોય તો જ, દાવો, વેચો.	

કાર્ડ 2.152 T 8.10 · યાદ કરો	★★ OL 8.10.1, 8.10.2 · Scanner U8 TQ 10.1, U8 CSQ 10.1 · SM pp.2.184, 2.192
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Pawnee ની છ ફરજો** જણાવો. Goods ના વધારા સાથે તેણે શું કરવું, અને pawnor ક્યારે redeem કરી શકે (s. 177)?	જવાબ (a) **reasonable care** લેવી; (b) **અનધિકૃત ઉપયોગ ન** કરવો; (c) દેવું ચૂકવાય કે વચન પૂરું થાય ત્યારે goods **પરત** કરવા. (d) પોતાના goods pledge કરેલા goods સાથે **ભેળવવા નહીં**; (e) pledge ની શરતો સાથે **અસંગત** કંઈ ન કરવું; (f) **accretions પરત** કરવા. Stefen, poultry farm નો pawnee, મૂળ stock સાથે વધારો (9,000 જીવતા પક્ષીઓ અને 5,000 ઈંડાં) પરત સોંપવો જોઈએ. **s. 177:** જો pawnor નક્કી કરેલા સમયે default કરે તો પણ તે **વાસ્તવિક વેચાણ પહેલાં** ગમે ત્યારે **redeem** કરી શકે, તેની default થી ઉદ્ભવતા ખર્ચ ચૂકવીને.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **ત્રણ કરવું, ત્રણ ન કરવું:** કાળજી લો, પરત કરો, વધારો સોંપો; વાપરો નહીં, ભેળવો નહીં, અસંગત કરો નહીં.	

કાર્ડ 2.153 T 8.11 · યાદ કરો	★ OL 8.11.1, 8.11.2 · Scanner U8 TQ 11.1, U8 TQ 11.2 · SM p.2.193
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **માલિક ન હોય** તેવી વ્યક્તિ ક્યારે valid રીતે pledge કરી શકે (ss. 178, 178A)? શું માલિકની સંમતિથી mercantile agent દ્વારા documents of title નો pledge invalid છે?	જવાબ **s. 178:** માલિકની **સંમતિથી** goods કે documents of title ના કબજામાં રહેલો **mercantile agent** તેમને ordinary course of business માં pledge કરી શકે; માલિકની authority થી કર્યા હોય તેમ valid, જો pawnee **good faith** માં વર્તે અને authority ના અભાવની તેને notice ન હોય. **s. 178A:** pawnor ને goods **voidable** (ss. 19, 19A) contract હેઠળ મળ્યા હોય, જે pledge સમયે **rescind થયો ન** હતો: pawnee good faith માં અને ખામીની notice વિના હોય તો તેને good title મળે. તેથી mercantile agent નો pledge **invalid** છે એ વિધાન **False** છે.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **178: સંમતિ સાથે agent. 178A: voidable, હજી rescind થયો નથી.** બંનેમાં good faith સામાન્ય છે.	

કાર્ડ 2.154 T 8.11 · સંકલ્પના

★ OL 8.11.3 · Scanner U8 CSQ 11.1 · SM p.2.217

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Shyam, Govind ની વિનંતીથી goods વેચે છે, Govind ને તેના પર અધિકાર ન હતો તે અજાણ; સાચો માલિક Shyam પાસેથી તેની કિંમત વસૂલે છે. શું Govind એ તેને indemnify કરવો પડે? જો goods પ્રતિબંધિત drug હોય તો?

જવાબ

s. 222: employer એ agent ને તેની authority ના ઉપયોગમાં કરેલા **lawful acts** ના પરિણામો સામે indemnify કરવો જ જોઈએ.

s. 223: જ્યાં agent **good faith** માં વર્તે, ત્યાં act ત્રીજી વ્યક્તિના અધિકારોને નુકસાન કરે તો પણ employer તેને indemnify કરે. Govind એ Shyam ને તેના ખર્ચ સાથે **indemnify કરવો પડે**.

s. 224: જ્યાં સોંપેલું act **criminal** હોય, ત્યાં express કે implied વચન પર employer indemnify કરવા **liable નથી**. પ્રતિબંધિત drug માટે Govind **liable નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ 222 lawful, 223 good faith, 224 ગુનો: ગુનાએ indemnity નું બારણું બંધ થાય છે.

કાર્ડ 2.155 T 8.12 · સરખામણી

★ OL 8.12.1 · Scanner U8 TQ 12.1 · SM pp.2.194–2.195

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Bailment અને **pledge** વચ્ચેનો તફાવત આપો.

જવાબ

અર્થ અને પક્ષકારો: Bailment: પરત કરવાના contract પર કોઈ હેતુ માટે goods ની delivery; bailor અને bailee. Pledge: દેવા કે વચન માટે **security તરીકે** bailment, bailment નો એક પ્રકાર; **pawnor અને pawnee**.

હેતુ: Bailment: **કોઈ પણ હેતુ** (સલામત custody, repair, processing). Pledge: દેવાની ચુકવણી કે વચનની પૂર્તિ માટે **security**.

Consideration: Bailment: **સાથે કે વિના**. Pledge: **હંમેશાં** consideration માટે.

વેચવાનો અધિકાર: Bailment: bailee ને **વેચવાનો અધિકાર નથી**, લેણાં બાકી હોય તો પણ (તે દાવો કરી શકે કે lien વાપરી શકે). Pledge: pawnor redeem ન કરે તો pawnee **વેચી શકે**.

ઉપયોગનો અધિકાર: Bailment: ફક્ત contract ના હેતુ માટે. Pledge: pawnee goods નો **ઉપયોગ કરી શકતો નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ બધા pledges bailments છે; બધા bailments pledges નથી. Pledge ત્રણ નિશાની ઉમેરે છે: security, વેચાણ, ઉપયોગ નહીં.

કાર્ડ 2.156 T 9.3 · યાદ કરો

★ OL 9.3.1 · Scanner U9 TQ 3.1 · SM pp.2.207–2.209

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Ratification (s. 196) ની વ્યાખ્યા આપો અને valid ratification ની essentials જણાવો.

જવાબ

કોઈ વ્યક્તિના **જ્ઞાન કે authority વિના** તેના માટે કરાયેલાં acts: તે તેમને **ratify કરી શકે કે disown કરી શકે**; જો ratify કરે તો તેની authority થી કર્યા હોય તેવા જ પરિણામો આવે.

(1) Express કે implied (s. 197); (2) હકીકતોનું સંપૂર્ણ **જ્ઞાન (knowledge)** (s. 198); (3) **સમગ્ર (whole)** transaction (s. 199); (4) **ત્રીજી વ્યક્તિને કોઈ નુકસાન નહીં** (s. 200).

(5) **વાજબી સમય (reasonable time)** માં; (6) બીજા પક્ષને **communicate** કરેલું; (7) act **valid** હોવું જોઈએ, void કે illegal નહીં (forgery, capital માંથી ચૂકવેલું dividend).

યાદ રાખવાની યુક્તિ 4 + 3: ss. 197–200 ચાર test આપે છે; વાજબી સમય, communication અને validity ત્રણ ઉમેરે છે.

કાર્ડ 2.157 T 9.3 · સંકલ્પના	★ OL 9.3.2, 9.3.3 · Scanner U9 CSQ 3.1, U9 CSQ 3.2 · SM p.2.208
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો (i) Prem, Ramu માટે ઊંચા ભાવે goods ખરીદે છે; તે Prem ના પોતાના નીકળે છે; Ramu સ્વીકારે છે. (ii) C, authority વિના, A ના tenant B ને notice to quit આપે છે; A ને ratify કરવા કહેવાય છે. શું valid?	જવાબ (i) **s. 198:** જેના હકીકતોના જ્ઞાનમાં **materially ખામી** હોય તેવી વ્યક્તિ દ્વારા valid ratification થતું નથી. Ramu **બંધાયેલો નથી** (જોખમ લેવા તૈયાર હોય તો તે હજી ratify કરી શકે). (ii) **s. 200:** ત્રીજી વ્યક્તિના અધિકાર કે હિતને સમાપ્ત કરે તેવું unauthorised act તે અસર માટે **ratify થઈ શકતું નથી**. A, B વિરુદ્ધ C ની notice ને **ratify કરી શકતો નથી**.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **ખુલ્લી આંખે ratify કરો (198), અને બહારના લોકોને નુકસાન કર્યા વિના (200).**	

કાર્ડ 2.158 T 9.4 · યાદ કરો	★ OL 9.4.1 · Scanner U9 TQ 4.1, U9 CSQ 4.1 · SM p.2.209
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Emergency માં agent ની authority ની શરતો જણાવો (s. 189). Shimla પાસે અટવાયેલો Shiv, Nitin ના સફરજન બજાર ભાવથી ઓછા ભાવે વેચે છે: શું તે liable છે?	જવાબ Agent તેના principal ને નુકસાનથી બચાવવા એવાં બધાં acts કરી શકે જે **ordinary prudence** ધરાવતો માણસ પોતાના કિસ્સામાં કરે (s. 189). (i) સમયસર principal સાથે **communicate ન કરી શકે**; (ii) તાત્કાલિક કાર્ય કરવાની **વાસ્તવિક અને નિશ્ચિત commercial necessity**; (iii) principal ના લાભ માટે **bona fide** વર્તે; (iv) **સૌથી વાજબી અને વ્યવહારુ માર્ગ** અપનાવે; (v) contract ના વિષયવસ્તુ એવા principal ના goods **ના કબજામાં** હોય. Shiv એ agency of necessity હેઠળ કામ કર્યું, તેથી નુકસાન માટે Nitin પ્રત્યે તે **liable નથી**.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **C-N-B-R-P:** Cannot reach principal, Necessity, Bona fide, Reasonable course, Possession of the goods. પાંચ શરત, એક પણ ચૂકો નહીં.	

કાર્ડ 2.159 T 9.4 · સંકલ્પના	★ OL 9.4.3 · Scanner U9 CSQ 4.2 · SM p.2.17
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Rakesh, broker Vikash ને car ની કિંમત ₹12 lakh કહે છે. Buyer Ravi જવાબ આપે છે કે તે માત્ર ₹10 lakh ચૂકવશે અને ₹5 lakh advance ચૂકવે છે. શું contract છે?	જવાબ Ravi નો જવાબ **counter-offer** છે, acceptance નથી: એક qualified acceptance જે **મૂળ offer ને reject કરે છે** (Hyde v. Wrench). Acceptance **absolute અને unconditional** હોવું જોઈએ (s. 7), અને પક્ષકારો એક જ બાબત પર એક જ અર્થમાં સંમત થવા જોઈએ (s. 13). ભાવ પર કોઈ સંમતિ ન હતી. તેથી **કોઈ valid, enforceable contract નથી**: Rakesh એ car delivery કરવાની જરૂર નથી, અને ₹5 lakh advance પરત કરવાનું છે.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **Counter-offer જૂના offer ને મારી નાખે:** ₹12 lakh માંગ્યા, ₹10 lakh જવાબ, અને ₹12 lakh નો offer મરી ગયો.	

કાર્ડ 2.160 T 9.5 · સંકલ્પના

★★ OL 9.5.1 · Scanner U9 CSQ 5.1 · SM pp.2.210, 2.224

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

A, B ને agent તરીકે નીમે છે; B, A ની authority હેઠળ C ને sub-agent તરીકે નીમે છે. A, B ની authority revoke કરે છે પણ C ની નહીં. C ની સ્થિતિ શું?

જવાબ

s. 191: Sub-agent એટલે agency ના business માં મૂળ agent દ્વારા **નીમાયેલી અને તેના control હેઠળ કામ કરતી** વ્યક્તિ.

s. 210: Agent ની authority ની સમાપ્તિ તેણે નીમેલા **બધા sub-agents** ની authority સમાપ્ત કરે છે. તેથી B ની સાથે C ની authority પણ **સમાપ્ત** થાય છે.

સામાન્ય નિયમ (s. 190): agent એ જે કાર્યો પોતે કરવાની જવાબદારી લીધી હોય તે delegate કરી શકતો નથી, સિવાય કે trade custom પરવાનગી આપે અથવા agency ની પ્રકૃતિ sub-agent માંગે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Sub-agent એ agent નો માણસ છે:** agent પડે ત્યારે sub-agent પણ તેની સાથે પડે.

કાર્ડ 2.161 T 9.7 · સરખામણી

★ OL 9.6.1, 9.7.1 · Scanner U9 TQ 7.1, U9 CSQ 6.1 · SM pp.2.211–2.213

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Sub-agent અને **substituted agent** (s. 194) વચ્ચેનો તફાવત આપો. Hari, Bharat ને dues વસૂલવા કહે છે; Bharat solicitor Deepak ને સૂચના આપે છે. Deepak ની સ્થિતિ શું?

જવાબ

Control: Sub-agent **agent** ના control અને directions હેઠળ કામ કરે છે. Substituted agent **principal** ની સૂચનાઓ હેઠળ કામ કરે છે.

Delegation: agent sub-agent ને **પોતાની ફરજોનો ભાગ delegate કરે છે**; substituted agent ને તે **કંઈ જ delegate કરતો નથી**.

Privity: principal અને sub-agent વચ્ચે **નથી**; principal અને substituted agent વચ્ચે **સ્થાપિત થાય છે**.

જવાબદારી: sub-agent ફક્ત agent ને જવાબદાર છે, અને agent તેના માટે principal ને જવાબદાર છે. Substituted agent principal ને જવાબદાર છે, અને agent તેના માટે જવાબદાર નથી.

Remuneration: sub-agent principal પર દાવો **કરી શકતો નથી**; substituted agent **કરી શકે છે**.

Deepak, authority હેઠળ નામ આપાયેલ (s. 194), **sub-agent નથી પણ Hari નો agent** છે, તેને સોંપાયેલા ભાગ માટે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Sub-agent: agent નો મદદગાર. Substituted agent: principal નો પોતાનો agent.**

કાર્ડ 2.162 T 9.8 · યાદ કરો

★ OL 9.8.1 · Scanner U9 TQ 8.1 · SM p.2.204

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 182 **agent** અને **principal** ને કેવી રીતે define કરે છે? શું Act 'agency' ને define કરે છે?

જવાબ

Agent: બીજા માટે કોઈ પણ act કરવા અથવા ત્રીજી વ્યક્તિઓ સાથેના વ્યવહારમાં બીજાનું પ્રતિનિધિત્વ કરવા નીમાયેલી વ્યક્તિ.

Principal: જેના માટે એવું act કરાય અથવા જેનું એ રીતે પ્રતિનિધિત્વ કરાય તે વ્યક્તિ.

Act 'agency' શબ્દને **define કરતો નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ Agency પાછળનું સૂત્ર: **'Qui facit per alium, facit per se'**, જે agent મારફતે કરે છે તે પોતે જ કરે છે.

કાર્ડ 2.163 T 9.8 · યાદ કરો

★ OL 9.8.2, 9.4.2 · Scanner U9 TQ 8.1 · SM pp.2.213–2.215

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Agent ની નવ ફરજો sections સાથે જણાવો.

જવાબ

(1) **Directions અથવા સ્થળના custom ને અનુસરવું** (s. 211), નહીં તો principal ને નુકસાન માટે indemnify કરવો અને નફાનો હિસાબ આપવો; (2) **reasonable care અને skill** (s. 212); (3) **યોગ્ય accounts રજૂ કરવા**, vouchers સાથે (s. 213).

(4) મુશ્કેલીના કિસ્સામાં principal સાથે **communicate કરવું** (s. 214); (5) સંમતિ વિના **પોતાના account પર વ્યવહાર નહીં**: principal repudiate કરી શકે (s. 215) અથવા લાભ માંગી શકે (s. 216); (6) **કોઈ secret profit નહીં**.

(7) **Delegate ન કરવું** (s. 190); (8) principal માટે મળેલી **રકમ ચૂકવી દેવી** (s. 218); (9) principal વિરુદ્ધ **confidential information નો ઉપયોગ ન કરવો**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ત્રણ ત્રિકડી (3 × 3):** Instruct-Skill-Accounts; Communicate-Self-dealing-Secret profit; Delegate-Pay-Confidence.

કાર્ડ 2.164 T 9.10 · સંકલ્પના

★ OL 9.10.1 · Scanner U9 CSQ 10.1 · SM pp.2.218–2.219

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Agent તેની authority ની બહાર જાય છે. Authorised ભાગ માટે principal ક્યારે બંધાયેલો છે (s. 227), અને ક્યારે બિલકુલ બંધાયેલો નથી (s. 228)?

જવાબ

s. 227: જો authorised ભાગ excess થી **અલગ કરી શકાય** તેવો હોય, તો authority ની અંદરનું જ principal ને બંધનકર્તા છે (જહાજ પરની policy બંધનકર્તા; cargo પરની વધારાની policy નહીં).

s. 228: જો excess **અલગ ન કરી શકાય**, તો principal transaction ને માન્ય રાખવા **બંધાયેલો નથી** (એક જ રકમમાં ખરીદેલાં 500 sheep અને 200 lambs: A આખું repudiate કરી શકે).

અપવાદ (s. 237): જો principal એ શબ્દો કે વર્તનથી ત્રીજી વ્યક્તિઓને માનવા દોર્યા કે acts authorised હતાં, તો તે બંધાયેલો છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **અલગ થાય: ભાગ પાડો (227). અલગ ન થાય: રદ કરો (228).**

કાર્ડ 2.165 T 9.11 · યાદ કરો

★★★ OL 9.11.1 · Scanner U9 TQ 11.1, U9 CSQ 10.1 · SM pp.2.220–2.221

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 230 નો સામાન્ય નિયમ અને જે **અપવાદો** માં agent personally બંધાયેલો ગણાય છે તે જણાવો.

જવાબ

નિયમ (s. 230): તેવા contract વિના, agent principal વતી કરેલા contracts **personally enforce** કરી શકતો નથી, અને **personally બંધાયેલો** પણ નથી.

અપવાદો: (1) **foreign principal**: વિદેશમાં રહેતા principal માટે ખરીદેલા કે વેચેલા goods; (2) **undisclosed principal**: principal નું નામ જાહેર કરાયું નથી; (3) **non-existent કે incompetent principal**, જેમ કે minor.

(4) **Pretended agent** જેને principal disown કરે (s. 235); (5) **agent authority ની બહાર જાય** અને ત્રીજી વ્યક્તિને ભ્રમમાં નાખે: **warranty of authority** ના ભંગ બદલ liable.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **F-U-I-P-E:** Foreign, Undisclosed, Incompetent, Pretended, Excess of authority. પાંચ અપવાદ યાદ રાખો.

કાર્ડ 2.166 T 9.11 · સંકલ્પના

★★★ OL 9.11.1, 9.10.2 · Scanner U9 CSQ 10.1 · SM pp.2.220–2.221

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Q, P ની ₹2,000–2,500 ની મર્યાદા સામે, principal નું નામ જાહેર કર્યા વિના, ₹3,500 પ્રતિ ton ના ભાવે 1,000 tons cement ખરીદે છે. શું P, R ને ચૂકવવા બંધાયેલો છે? શું R, Q પર દાવો કરી શકે (s. 233)?

જવાબ

Q એ authority ની બહાર ગયો અને principal જાહેર ન કર્યો, તેથી **Q personally liable છે** (s. 230 ના અપવાદો).

s. 233: જ્યાં agent personally liable હોય, ત્યાં ત્રીજી વ્યક્તિ **agent કે principal, અથવા બંનેને** liable ઠેરવી શકે.

Scanner જવાબ: P ₹3,500 પ્રતિ ton ના ભાવે R ને ચૂકવવા **બંધાયેલો નથી**, પણ R **Q પર દાવો કરી શકે છે**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ — કોઈ એક, અથવા બંને: s. 233 ત્રીજી વ્યક્તિને પ્રતિવાદી પસંદ કરવા દે છે.

કાર્ડ 2.167 T 9.12 · યાદ કરો

★ OL 9.12.1, 9.12.2 · Scanner U9 TQ 12.1 · SM pp.2.222–2.223

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Agency કેવી રીતે સમાપ્ત થઈ શકે (s. 201)? Revocation ના નિયમો જણાવો (ss. 203–207).

જવાબ

રીતો (s. 201): (a) principal દ્વારા **revocation**; (b) agent દ્વારા **renunciation**; (c) business ની **પૂર્ણતા**; (d) principal કે agent નું **મૃત્યુ કે insanity**; (e) principal ની **insolvency**; (f) નક્કી મુદતની **સમાપ્તિ**.

s. 203: principal authority નો એવો ઉપયોગ થાય જેથી તે બંધાય તે **પહેલાં** ગમે ત્યારે revoke કરી શકે. **s. 204:** authority **અંશતઃ વપરાઈ ગઈ** હોય ત્યારે, થઈ ચૂકેલાં acts અંગે, નહીં.

s. 205: પૂરતા કારણ વિના વહેલું revocation: principal agent ને વળતર આપે. **s. 206:** વાજબી **notice** જરૂરી છે, નહીં તો damages. **s. 207:** revocation અને renunciation express કે implied હોઈ શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ — R-R-C-D-I-E: Revocation, Renunciation, Completion, Death કે insanity, Insolvency, Expiry.

કાર્ડ 2.168 T 9.12 · સંકલ્પના

★ OL 9.12.4 · Scanner U9 CSQ 12.2 · SM pp.2.223–2.224

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

PG, VG ને તેના shares વેચવા અને ઉપજમાંથી VG ની ₹40 lakh ની loan વ્યાજ સાથે ચૂકવવા કહે છે, પછી authority revoke કરે છે. શું revocation lawful છે?

જવાબ

s. 202: જ્યાં agent પોતે agency ના વિષયવસ્તુ બનેલી **property માં હિત (interest)** ધરાવે, ત્યાં express contract ન હોય તો, તે હિતના નુકસાને agency સમાપ્ત કરી **શકાતી નથી**.

VG ને વેચાણની ઉપજમાંથી પોતાને ચૂકવવાની authority હતી, તેથી **interest** ઉદ્‌ભવ્યો: PG નું revocation **lawful નથી**.

આવી agency principal ના insanity કે મૃત્યુથી સમાપ્ત થતી નથી (SM examples).

યાદ રાખવાની યુક્તિ — Interest સાથેની agency એક-તરફી દરવાજો છે: agent ને વિષયવસ્તુમાં હિસ્સો મળ્યા પછી principal તેને બંધ કરી શકતો નથી.

કાર્ડ 2.169 T 9.12 · સૂત્ર	★★ OL 9.12.3 · Scanner U9 CSQ 12.1, U9 CSQ 12.3 · SM p.2.224
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Rama પત્ર દ્વારા Shyam ની authority revoke કરે છે; તે તેને પહોંચે તે પહેલાં Shyam 11% commission પર ₹1 lakh પ્રમાણે 5 laptops વેચે છે. શું વેચાણ બંધનકર્તા છે, અને શું બાકી છે?	જવાબ **s. 208:** Authority ની સમાપ્તિ **agent** ને તેની **જાણ થાય** તે પહેલાં તેના સંદર્ભે, અને **ત્રીજી વ્યક્તિઓ** ને જાણ થાય તે પહેલાં તેમના સંદર્ભે, અસરકારક થતી નથી. વેચાણ Rama ને **બંધનકર્તા** છે, અને Shyam 11% × ₹5,00,000 = **₹55,000** મેળવે છે. SM example: 5% commission, પત્ર મોકલ્યા પછી પણ મળ્યા પહેલાં ₹1,00,000 નું વેચાણ: વેચાણ બંધનકર્તા, commission **₹5,000**. Ajay નો પત્ર 3 March ના મોકલ્યો, 7 March ના મળ્યો; Vijay એ 5 March ના વેચાણ કર્યું: Vijay **commission નો હકદાર** છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Revocation ત્યારે જ ડંખે જ્યારે તેની જાણ થાય:** ટપાલમાં અટકેલો પત્ર authority ને જીવંત રાખે છે.

ફ્લેશ કાર્ડ્સ — યાદ રાખવાની યુક્તિઓ સાથે

પ્રકરણ 3 · માલ વેચાણ અધિનિયમ, 1930 (The Sale of Goods Act, 1930) · 56 કાર્ડ

આ કાર્ડ્સનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો

- પહેલાં **પ્રશ્ન** વાંચો અને પાછળ જોતાં પહેલાં **મોટેથી બોલીને** જવાબ આપો.
- પછી **યાદ રાખવાની યુક્તિ** વાંચો. જો તે ન બેસે, તો પોતાની યુક્તિ બનાવીને કાર્ડ પાસે લખી લો.
- દરેક કાર્ડ પર તેના **Scanner પ્રશ્ન નંબર** (TQ = theory question, CSQ = case scenario question) આપેલા છે, જેથી તમે કાર્ડ પછી તરત તે પ્રશ્નો ઉકેલી શકો.
- દરેક કાર્ડ **1 દિવસ પછી અને ફરી 1 અઠવાડિયા પછી** ફરીથી જુઓ.

તારાનો અર્થ

★★★	ICAI એ 6 કે તેથી વધુ વાર પૂછ્યું. શબ્દશઃ યાદ કરો.
★★	3 થી 5 વાર પૂછ્યું. મુખ્ય શબ્દો અને યાદીઓ જાણો.
★	1 કે 2 વાર પૂછ્યું. એક વાર વાંચો; પરીક્ષામાં ઓળખી શકો તેટલું.
–	Study Material ના પાઠમાંથી લીધું. One Liner ની પંક્તિ નથી, પણ સમજવામાં ઉપયોગી.

આ પ્રકરણના વિષયો

વિષય	નામ	કાર્ડ સંખ્યા	કુલ	સર્વોચ્ચ તારા
1.2	વ્યાખ્યાઓ (Definitions)	3.01 – 3.03	3	★★★
1.3	Sale અને Agreement to Sell (Section 4)	3.04 – 3.06	3	★★★
1.4	Sale અને Agreement to Sell વચ્ચેનો ભેદ (Distinction Between Sale and an Agreement to Sell)	3.07	1	★
1.5	Sale અને અન્ય સમાન contracts વચ્ચેનો ભેદ (Sale Distinguished from Other Similar Contracts)	3.08	1	★★
1.7	Contract of Sale નું વિષયવસ્તુ (Subject Matter of Contract of Sale)	3.09	1	★★
1.8	Price નું નિર્ધારણ (Ascertainment of Price – Section 9 & 10)	3.10 – 3.11	2	★★★
2.2	પરિચય: Conditions અને Warranties (Introduction - Conditions and Warranties)	3.12	1	★★★
2.3	Condition ને Warranty ક્યારે ગણવી (When Condition is to Be Treated as Warranty – Section 13)	3.13 – 3.14	2	★★★
2.4	Express અને Implied Conditions તથા Warranties (Express and Implied Conditions and Warranties – Section 14–17)	3.15 – 3.29	15	★★★
2.5	Caveat Emptor	3.30 – 3.31	2	★★★
3.1	Property પસાર થવી (Passing of Property – Sections 18 – 26)	3.32 – 3.38	7	★★★
3.2	Risk prima facie Property સાથે પસાર થાય (Risk Prima Facie Passes with Property – Section 26)	3.39	1	★★
3.3	Non-Owners દ્વારા Title નું હસ્તાંતરણ (Transfer of Title by Non-Owners – Sections 27 – 30)	3.40 – 3.42	3	★★★
3.4	Contract of Sale નું પાલન (Performance of the Contract of Sale – Sections 31 – 44)	3.43 – 3.45	3	★★
4.3	માલ સામે Unpaid Seller નો અધિકાર (Right of Unpaid Seller Against the Goods – Section 47 to 54)	3.46 – 3.51	6	★★★
4.4	Buyer સામે Unpaid Seller ના અધિકારો (Rights of Unpaid Seller Against the Buyer – Sections 55–61)	3.52 – 3.53	2	★★★
4.5	Seller સામે Buyer ના Remedies (Remedies of Buyer Against the Seller)	3.54	1	★

વિષય	નામ	કાર્ડ સંખ્યા	કુલ	સર્વોચ્ચ તારા
4.6	Auction Sale (Section 64)	3.55 – 3.56	2	★★★

સ્રોત: ICAI Study Material (July 2026), Scanner Business Laws 2026 October, One Liners P2. તારા One Liners deck મુજબ છે. "OL" = One Liner સંદર્ભ; "TQ" / "CSQ" = Scanner પ્રશ્ન નંબર (પ્રકરણ 2, 3 અને 4 માં unit સાથે, જેમ કે U3); "SM p." = Study Material નું પૃષ્ઠ.

કાર્ડ 3.01 T 1.2 · યાદ કરો

★★ OL 1.2.1 · Scanner U1 TQ 2.1, U3 CSQ 4.3 · SM pp.3.6–3.7

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Act હેઠળ **delivery** એટલે શું, અને તેનાં **ત્રણ સ્વરૂપો** કયાં?

જવાબ

Delivery = એક વ્યક્તિ પાસેથી બીજી વ્યક્તિને **કબજાનું સ્વેચ્છાએ હસ્તાંતરણ** [S. 2(2)].

- **Actual**: માલ શારીરિક રીતે buyer ને અથવા તેના વતી માલ રાખવા અધિકૃત વ્યક્તિને સોંપવામાં આવે.
- **Constructive**: કબજામાં ફેરફાર થતો નથી; માલ ધરાવનાર **સ્વીકારે (attornment)** છે કે તે buyer માટે માલ રાખે છે, દા.ત. warehouseman.
- **Symbolic**: documents of title (bill of lading, railway receipt) અથવા warehouse ની **ચાવી** સોંપવામાં આવે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **A-C-S: Actual હાથમાં આપે, Constructive માથું હલાવે, Symbolic ચાવી આપે.** હાથ, ધારણકર્તાની હા, અથવા ગોડાઉનની ચાવી.

કાર્ડ 3.02 T 1.2 · સરખામણી

★★★ OL 1.2.2 · Scanner U1 TQ 2.2, U1 CSQ 2.1 · SM pp.3.4–3.5

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Ascertained અને **unascertained** goods વચ્ચેનો ભેદ સમજાવો. **Specific** goods ક્યાં બેસે છે?

જવાબ

- **Unascertained**: contract થાય ત્યારે ઓળખાયેલા નથી; માત્ર **વર્ણન અથવા નમૂના (description or sample)** દ્વારા દર્શાવાય છે, દા.ત. દુકાનનાં 100 packets માંથી એક packet.
- **Ascertained**: contract પછી કરાર મુજબ **ઓળખવામાં આવે** છે, દા.ત. cotton નાં 100 bales માંથી 50 પસંદ કરીને અલગ મૂકવામાં આવ્યા.
- **Specific** goods [S. 2(14)] **contract થાય ત્યારે જ** ઓળખાયેલા અને નક્કી થયેલા હોય છે. વ્યવહારમાં 'ascertained' શબ્દ 'specific' ના અર્થમાં જ વપરાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Un-** = અજાણ્યું packet; **A-** = after પસંદગી. લોટમાંથી એક packet પસંદ કરો એટલે તે અજાણ્યામાંથી ascertained બની જાય.

કાર્ડ 3.03 T 1.2 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 1.2.3, 1.7.3 · Scanner U1 CSQ 2.1, U1 CSQ 3.2, U1 CSQ 7.1 · SM pp.3.5–3.6

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Future goods (અથવા **contingent goods**) નો contract ક્યારેય **sale** બની શકે?

જવાબ

ના. Future goods [S. 2(6)] નો contract (contract પછી બનાવવાના, ઉત્પન્ન કરવાના કે મેળવવાના માલ, દા.ત. ખેતરમાં ઉગાડવાના બટાકા) **હંમેશાં agreement to sell** હોય છે, sale ક્યારેય નહીં.

Contingent goods [S. 6(2)] (મેળવવાનું અનિશ્ચિત ઘટના પર આધારિત, દા.ત. જહાજ દ્વારા આવનાર માલ) પણ માત્ર **agreement to sell** તરીકે જ કામ કરે છે; contract સમયે property પસાર થતી નથી.

Ship case (CSQ 7.1): sale નથી, તેથી buyer બજારમાંથી ખરીદવાનો વધારાનો ખર્ચ વસૂલ કરી શક્યો નહીં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **હજી નથી, એટલે માત્ર વચન.** Future અને contingent goods 'હજી નથી' જેવા માલ છે, અને 'હજી નથી' માંથી agreement to sell બને, sale ક્યારેય નહીં.

કાર્ડ 3.04 T 1.3 · યાદ કરો	★★ OL 1.3.1 · Scanner U1 TQ 3.1 · SM pp.3.9–3.10
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Goods નો sale નો contract ની **છ આવશ્યક બાબતો** જણાવો.	જવાબ (i) **બે પક્ષકારો**, seller અને buyer, જે અલગ અલગ વ્યક્તિઓ હોવા જોઈએ. (ii) વિષયવસ્તુ **goods** (જંગમ મિલકત) છે, વિદ્યમાન અથવા future. (iii) **નાણાંમાં price**, ચૂકવેલી અથવા વચન આપેલી (અડધું નાણાં, અડધું વસ્તુરૂપે ચાલે). (iv) seller પાસેથી buyer ને **property નું હસ્તાંતરણ**. (v) contract **absolute અથવા conditional** હોઈ શકે [S. 4(2)]. (vi) **valid contract** ની બાકીની તમામ આવશ્યકતાઓ: free consent, competency, object ની legality, consideration.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **2-G-P-T-A-V**: Two parties, Goods, Price, Transfer, Absolute-or-conditional, Valid contract. છ સુધી ગણો.

કાર્ડ 3.05 T 1.3 · સંકલ્પના	★★★ OL 1.3.2 · Scanner U1 CSQ 3.1, U1 CSQ 3.2 · SM p.3.9
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો સોનલે રૂબી-પથ્થરની બંગડીઓ માટે ચુકવણી કરી અને તેને એક અઠવાડિયા પછી લઈ જવા કહેવાયું; પછી design બગડી ગઈ. આ **sale** છે કે **agreement to sell**? શું તે પોતાના પૈસા પાછા મેળવી શકે?	જવાબ **Agreement to sell**, sale નથી: S. 4(3)/(4) મુજબ price ચૂકવાઈ ગઈ હોય તોપણ property **ભવિષ્યના સમયે અથવા હજી પૂર્ણ કરવાની શરતે** પસાર થાય છે. **સમય વીતી જાય અથવા શરત પૂર્ણ થાય** ત્યારે agreement to sell, sale બને છે [S. 4(4)]. Design બગડી ગઈ, તેથી સોનલ agreement **avoid** કરી શકે અને **price પાછી મેળવી** શકે (Scanner answer).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ચૂકવ્યું એટલે પસાર થયું નહીં.** પૈસા આજે જાય છે; માલિકી તો સમય આવે કે શરત પૂરી થાય ત્યારે જ જાય.

કાર્ડ 3.06 T 1.3 · પરીક્ષા જાળ	★ OL 1.3.4 · Scanner U1 CSQ 3.3 · SM p.3.9
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો જો **price હમાથી ચૂકવવાપાત્ર** હોય, તો શું contract માત્ર agreement to sell જ બને?	જવાબ **ના.** Sale કે agreement to sell **property ક્યારે પસાર થાય છે** તેના પર આધારિત છે, price ક્યારે ચૂકવાય છે તેના પર નહીં. જો માલિકી હમણાં પસાર થતી હોય, તો price હમાથી ચૂકવાય તોપણ તે **sale** છે; buyer એ બાકીની રકમ ચૂકવવી પડે (CSQ 3.3: 100 ખુરશીઓ, બે હમા, માલ delivered).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Title નક્કી કરે, સમયપત્રક નહીં.** માલિકી ક્યારે ખસે તે પૂછો; પૈસા ક્યારે ખસે તે અવગણો.

કાર્ડ 3.07 T 1.4 · સરખામણી

★ OL 1.4.1 · Scanner U1 TQ 4.1 · SM pp.3.10–3.11

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Sale અને **agreement to sell** વચ્ચેનો ભેદ સમજાવો.

જવાબ

- Property અને contract: Sale: **તરત** પસાર થાય; **executed**. Agreement to sell: **ભવિષ્યની તારીખે અથવા શરતે** પસાર થાય; **executory**.
- Remedy: Sale: seller **price માટે દાવો** કરી શકે. Agreement to sell: માત્ર **damages**, સિવાય કે price નિશ્ચિત તારીખે ચૂકવવાપાત્ર હોય.
- Risk: Sale: **buyer** પર. Agreement to sell: **seller** પર.
- Rights: Sale: **jus in rem** (આખી દુનિયા સામે). Agreement to sell: **jus in personam** (ચોક્કસ પક્ષકાર સામે).
- Resale: Sale: seller **ફરી વેચી શકે નહીં**. Agreement to sell: seller **વેચી શકે** (માલિકી તેની પાસે છે).
- Seller ની insolvency: Sale: official assignee માલ લઈ શકે નહીં, price વસૂલ કરે. Agreement to sell: assignee માલ લે, price વસૂલ ન થાય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Sale = થઈ ગયું; agreement to sell = બાકી છે.** Sale માં બધું હમણાં થઈ ગયું (executed, price નો દાવો, buyer નું risk); agreement માં બધું પછી બાકી છે (executory, damages, seller નું risk).

કાર્ડ 3.08 T 1.5 · સરખામણી

★★ OL 1.5.1 · Scanner U1 TQ 5.1 · SM pp.3.11–3.12

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Sale અને **hire-purchase** વચ્ચેનો ભેદ સમજાવો. Hirer ને property ક્યારે પસાર થાય છે?

જવાબ

- Property: Sale: **contract સમયે** પસાર થાય. Hire-purchase: **છેલ્લો હપ્તો** ચૂકવાય ત્યારે.
- સ્થિતિ: Sale: buyer **માલિક** છે. Hire-purchase: છેલ્લા હપ્તા સુધી hirer **bailee** છે.
- Termination: Sale: buyer terminate કરી શકે નહીં અને ચૂકવવું પડે. Hire-purchase: hirer માલ પરત કરીને **terminate કરી શકે**, બાકીના હપ્તાની કોઈ જવાબદારી નહીં.
- Title અને resale: Sale: buyer સારો title આપી શકે અને ફરી વેચી શકે. Hire-purchase: બધા હપ્તા ચૂકવાય ત્યાં સુધી hirer **title આપી શકે નહીં** કે ફરી વેચી શકે નહીં.

Hire-purchase agreements **Hire-purchase Act, 1972** દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **પહેલાં hire, છેલ્લે purchase.** અંતિમ હપ્તા સુધી તે માત્ર ભાડે રાખે છે: એવો bailee જે ચાલ્યો જઈ શકે, ફરી વેચી ન શકે અને title આપી ન શકે.

કાર્ડ 3.09 T 1.7 · સંકલ્પના	★★ OL 1.7.1, 1.7.2, 1.3.3 · Scanner U1 TQ 7.1, U1 TQ 7.2, U1 CSQ 3.2 · SM pp.3.14–3.15
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Specific goods નાશ પામે** તો શું થાય: (a) contract પહેલાં, (b) agreement to sell પછી પણ risk પસાર થતાં પહેલાં? પૂરથી નાશ પામેલા **specific future crop** નું શું?	જવાબ **S. 7**: contract થયો ત્યારે specific goods પહેલેથી નાશ પામ્યા હોય (અથવા એટલા નુકસાન પામ્યા હોય કે વર્ણન પ્રમાણે ન રહે) **seller ની જાણ વગર** → contract **void**. **S. 8**: specific goods ના agreement to sell પછી, risk buyer ને પસાર થાય તે પહેલાં, **કોઈ પક્ષની ભૂલ વગર** માલ નાશ પામે → agreement **avoided**. **Specific future goods** નાશ પામે: supervening impossibility → contract **void**; પૂરના case (CSQ 3.2) માં seller એ **price પરત કરવી** પડે. S. 7 અને S. 8 માત્ર **specific** goods ને લાગુ પડે છે, unascertained goods ને નહીં (Scanner TQ 7.1).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **7 પહેલાં, 8 પછી.** Section 7: contract પહેલાં માલ ગયો. Section 8: agreement પછી પણ risk પસાર થતાં પહેલાં ગયો. બંનેમાં void.

કાર્ડ 3.10 T 1.8 · યાદ કરો	★★★ OL 1.8.1 · Scanner U1 CSQ 8.1, U1 CSQ 8.4 · SM p.3.15
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **S. 9** હેઠળ **price** કેટલી રીતે નક્કી થઈ શકે? જો બિલકુલ નક્કી ન થયું હોય તો શું?	જવાબ Price (1) **contract દ્વારા નક્કી**, (2) **contract માં દર્શાવેલી રીતે નક્કી કરવા સંમત**, દા.ત. valuer દ્વારા, અથવા (3) પક્ષકારો વચ્ચેના **course of dealings** દ્વારા **નક્કી થાય** તેમ હોઈ શકે. જો આમાંથી કોઈ રીતે નક્કી ન થાય, તો buyer એ **reasonable price** ચૂકવવી પડે (Scanner CSQ 8.1: contract હજી valid છે, price ની અનિશ્ચિતતાથી void નથી).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **C-M-C: Contract, Manner, Course of dealing.** ત્રણેય ચૂકે તો કાયદો reasonable price આપે છે.

કાર્ડ 3.11 T 1.8 · યાદ કરો	★★★ OL 1.8.2, 1.8.3, 1.8.4, 1.8.5 · Scanner U1 TQ 8.1, U1 CSQ 8.2, U1 CSQ 8.3, U1 CSQ 8.4 · SM p.3.15
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **S. 10** હેઠળ, જો **ત્રીજો પક્ષ (valuer)** price નક્કી ન કરે તો શું? જો કોઈ પક્ષકારની ભૂલથી valuation અટકે તો?	જવાબ Valuer valuation ન કરે અથવા **ન કરી શકે** → agreement **void**. Valuer ને કોઈ પણ પક્ષકારની **default થી અટકાવાયો** હોય → **ભૂલ કરનાર પક્ષકાર** બીજા પક્ષકારને **damages** માટે જવાબદાર. જે buyer એ માલ **મેળવી લીધો અને પોતાના ઉપયોગમાં લીધો (appropriated)** હોય, તેણે કોઈ પણ સંજોગોમાં **reasonable price** ચૂકવવી પડે. દૃષ્ટાંત (CSQ 8.4): 1,000 લિટર તેલ, 600 delivered, valuer ઇનકાર કરે → 600 માટે reasonable price; બાકીના 400 નો contract avoid થઈ શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Fail → Void; Fault → Fine; Fetched → Fair.** Valuer નિષ્ફળ: void. પક્ષકારની ભૂલ: damages. માલ લઈ લીધો: fair (reasonable) price.

કાર્ડ 3.12 T 2.2 · સરખામણી

★★★ OL 2.2.1, 2.2.2 · Scanner U2 TQ 2.1, U2 CSQ 2.1, U2 CSQ 4.19 · SM pp.3.27–3.28

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Condition અને **warranty** [S. 12] વચ્ચેનો ભેદ સમજાવો. કોઈ stipulation કઈ છે તે શું નક્કી કરે છે?

જવાબ

Condition [S. 12(2)]: contract ના મુખ્ય હેતુ માટે **આવશ્યક** stipulation; ભંગથી **contract ને repudiated ગણવાનો** અધિકાર મળે (અને damages નો દાવો પણ).

Warranty [S. 12(3)]: મુખ્ય હેતુને **ગૌણ (collateral)** stipulation; ભંગથી માત્ર **damages નો દાવો** મળે, માલ reject કરવાનો અધિકાર નહીં.

Contract નું અર્થઘટન (construction) નક્કી કરે છે [S. 12(4)]; stipulation ને warranty કહી હોય તોપણ તે condition હોઈ શકે.

Condition નો ભંગ warranty નો ભંગ **ગણી શકાય**; warranty નો ભંગ condition નો ભંગ **ગણી શકાય નહીં**.

ઉદાહરણ: પ્રવાસ માટે અયોગ્ય car = **condition** (reject, refund); એક વર્ષની guarantee હેઠળ ખામીયુક્ત horn = **warranty** (damages).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Condition = Cancel; Warranty = Wallet.** Condition તોડાય તો cancel કરી શકો; warranty તોડાય તો માત્ર પૈસા મળે.

કાર્ડ 3.13 T 2.3 · યાદ કરો

★★★ OL 2.3.1, 2.3.2 · Scanner U2 TQ 3.2, U2 TQ 2.1 · SM pp.3.28–3.29

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

S. 13 હેઠળ **condition ના ભંગ** ને ક્યારે માત્ર **warranty નો ભંગ** ગણવામાં આવે છે, જેથી buyer માલ reject કરી શકતો નથી?

જવાબ

(i) Buyer condition **જતી કરે (waives)** (સ્વેચ્છાએ).

(ii) Buyer ભંગને warranty નો ભંગ ગણવાનું **પસંદ કરે (elects)** અને માત્ર damages માગે.

(iii) Contract **non-severable** છે અને buyer એ આખો માલ અથવા તેનો કોઈ ભાગ **સ્વીકાર્યો (accepted)** છે.

(iv) અશક્યતા અથવા અન્ય કારણે પરિપૂર્ણતા **કાયદા દ્વારા માફ (excused)** છે.

પરિણામ: rescind કરવાનો અધિકાર નહીં; **માત્ર damages**. ઉદાહરણ: બોરી દીઠ ₹625 ને બદલે ₹600 ની બીજા દરજ્જાની ખાંડ → સ્વીકારો અને બોરી દીઠ ₹25 નો દાવો કરો.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **W-E-N-E: 'We Elect, Not Escape'.** Waiver, Election, Non-severable-with-acceptance, Excused by law: દરેકમાં buyer છટકી (rescind) શકતો નથી.

કાર્ડ 3.14 T 2.3 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 2.3.2 · Scanner U2 TQ 3.1 · SM pp.3.28, 3.38

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

શું **warranty નો ભંગ condition નો ભંગ** ગણી શકાય? અને તેથી ઊલટું?

જવાબ

ના. Warranty નો ભંગ **ક્યારેય** condition નો ભંગ ગણી શકાતો નથી.

માત્ર ઊલટું શક્ય છે: condition નો ભંગ warranty નો ભંગ **ગણી શકાય** (S. 13), દા.ત. waiver દ્વારા અથવા માલ સ્વીકારીને.

કારણ: condition વધુ મહત્ત્વની stipulation છે, તેથી buyer તેને 'downgrade' કરી શકે; warranty પહેલેથી નાની stipulation છે અને તેને 'upgrade' કરી શકાતી નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **એકમાર્ગી રસ્તો, માત્ર ઢાળ ઊતરતો.** Condition સરકીને warranty બની શકે; warranty ક્યારેય ઉપર ચડી ન શકે.

કાર્ડ 3.15 T 2.4 · યાદ કરો

★★ OL 2.4.1 · Scanner U2 CSQ 4.12, U2 CSQ 4.19 · SM p.3.30

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Title અંગેની implied condition [S. 14(a)] શું છે? જો seller પાસે title ન હોય તો શું?

જવાબ

Sale માં seller ને માલ વેચવાનો **right to sell** હોય છે; **agreement to sell** માં **property પસાર થવાની હોય ત્યારે** તેને right to sell હશે (સરળ ભાષામાં, તે સાચો માલિક હોવો જોઈએ).

જો તેનો title ખામીયુક્ત હોય, તો buyer એ **માલ સાચા માલિકને પરત કરવો** પડે અને **seller પાસેથી price વસૂલ કરવી**.

ઉદાહરણ: ચોરાયેલી motorcycle તેના સાચા માલિકને પરત કરવી પડી → buyer, seller પર price માટે દાવો કરી શકે (CSQ 4.12).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Title નહીં, સોદો નહીં: બાઇક પાછી આપો, રોકડ પાછી લો.** માલ માલિક પાસે જાય; price seller પાસેથી આવે.

કાર્ડ 3.16 T 2.4 · સંકલ્પના

★★ OL 2.4.2, 2.3.3 · Scanner U2 TQ 4.1, U2 CSQ 3.1, U2 CSQ 4.14, U2 CSQ 4.19 · SM p.3.31

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Description દ્વારા sale માં **S. 15** શું સૂચવે છે? લાગુ કરો: exhaust fan મંગાવ્યો પણ table fan આવ્યો; tins 50 પ્રતિ box ના બદલે 30 આવ્યા; 'Italian' couch.

જવાબ

માલ **વર્ણન સાથે સુસંગત (correspond)** હોય તેવી implied **condition** [S. 15]: 'જો તમે વટાણા વેચવાનો contract કરો, તો buyer ને ચણા લેવા ફરજ પાડી શકો નહીં'.

ભંગથી buyer ને **માલ reject કરવાનો** અધિકાર મળે, ભલે તે તપાસી શક્યો હોય કે નહીં; તેના બદલે તે **damages પસંદ (elect)** પણ કરી શકે (S. 13).

મૂળ સ્થાન અથવા packing ની રીત ઓળખ માટે આવશ્યક હોય તો વર્ણનનો ભાગ બની શકે (છત્તીસગઢનો ચોખા ગુલાબી 25 kg બોરીમાં; box દીઠ 50 tins) → buyer આખો માલ reject કરી શકે.

Exhaust fan ને બદલે table fan, અને Italian ન હોય તેવો couch → વર્ણનનો ભંગ → reject કરો અને refund માગો.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **વટાણા એટલે વટાણા, ચણા નહીં.** વર્ણનમાં વટાણા કહ્યા હોય તો buyer ચણા નકારી શકે; fan, tins અને couch માટે પણ એમ જ.

કાર્ડ 3.17 T 2.4 · યાદ કરો

★★★ OL 2.4.3, 2.4.6 · Scanner U2 TQ 4.4, U2 CSQ 4.6 · SM pp.3.31–3.32

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Sample દ્વારા sale [S. 17] માં **ત્રણ implied conditions** જણાવો.

જવાબ

(a) **Bulk** ગુણવત્તામાં **sample સાથે સુસંગત** હોવો જોઈએ.

(b) Buyer ને bulk ને sample સાથે **સરખાવવાની વાજબી તક** મળવી જોઈએ.

(c) માલ એવી **કોઈ latent defect થી મુક્ત** હોવો જોઈએ જે તેને unmerchantable બનાવે અને sample ની વાજબી તપાસમાં દેખાય નહીં.

ઉદાહરણ: ફ્રેન્ચ Army માટેના જૂતામાં કાગળ હતો જે સામાન્ય તપાસમાં જણાય તેમ ન હતો → price નો refund વત્તા damages.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **B-O-L: Bulk મળે, Opportunity સરખાવવાની, Latent ખામી નહીં.** ત્રણ અક્ષર, ત્રણ conditions.

કાર્ડ 3.18 T 2.4 · સંકલ્પના

★★★ OL 2.4.4 · Scanner U2 CSQ 4.1, U2 CSQ 4.4 · SM pp.3.32, 3.45

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Basmati ચોખા sample સાથે મળતા હતા પણ લાંબા અને ટૂંકા દાણાનું મિશ્રણ હતું, જે buyer ને સામાન્ય તપાસમાં દેખાયું નહીં. શું તે reject કરી શકે? જો તેણે લંબાઈ નક્કી કરી હોત તો ફેર પડત?

જવાબ

કોઈ remedy નથી: ખામી sample ની **વાજબી તપાસમાં દેખાય તેવી** હતી, bulk sample સાથે મળતો હતો, અને S. 17(c) માત્ર **latent** ખામીઓનું રક્ષણ કરે છે.

જો તેણે ચોખાની **ચોક્કસ લંબાઈ નક્કી** કરી હોત, તો sale **description** દ્વારા ગણાત [S. 15]: માલ તે વર્ણન પ્રમાણે હોવો જોઈએ, અને buyer તેને **reject** કરી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ખરીદતાં પહેલાં જુઓ; ખરીદતાં પહેલાં કહો.** જે દેખાતું હતું તેની ફરિયાદ ન થાય; જે તમે નક્કી કર્યું હતું તેનો આગ્રહ રાખી શકાય.

કાર્ડ 3.19 T 2.4 · સંકલ્પના

★★ OL 2.4.5 · Scanner U2 CSQ 4.8 · SM p.3.46

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Sample J → K → L → M દ્વારા વેચાયેલો માલ sample સાથે મળતો નથી. કોણ **reject** કરી શકે, અને કોને માત્ર **damages** મળે?

જવાબ

M, છેલ્લો buyer, sample અંગેની implied condition ના ભંગ તરીકે માલ **reject** કરી શકે.

L અને K, વચ્ચેના buyers, એ માલ સ્વીકારીને **ફરી વેચી** દીધો, તેથી તેઓ reject કરી શકે નહીં; દરેક પોતાના seller પાસેથી **માત્ર damages** માગી શકે (L, K પાસેથી; K, J પાસેથી).

આધાર: buyer માલ સ્વીકારે ત્યારે condition નો ભંગ warranty નો ભંગ ગણાય છે [S. 13(2)].

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કતારમાં છેલ્લો reject કરે; વચેટિયા માત્ર damages માગે.** માત્ર અંતિમ buyer જ માલ પરત કરે.

કાર્ડ 3.20 T 2.4 · સંકલ્પના

★★★ OL 2.4.7 · Scanner U2 CSQ 4.10, U2 CSQ 4.11 · SM pp.3.32, 3.46

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Sample તેમજ description દ્વારા sale [S. 15] માં માલે શું મેળવવું પડે? Burfi અને washing machine ને લાગુ કરો.

જવાબ

Bulk **sample અને description બંને** સાથે સુસંગત હોવો જોઈએ; જો એક સાથે મળે પણ બીજા સાથે ન મળે, અથવા બેમાંથી એકેય સાથે ન મળે, તો buyer contract **repudiate** કરી શકે.

Burfi: ચાખેલો ટુકડો તાજો હતો પણ bulk વાસી હતો → **sample** અંગે ભંગ; જો તેણે ચાખ્યું ન હોત, તો ભંગ **description** ('fresh') અંગે ગણાત. બંને રીતે તે પરત કરી શકે.

Washing machine ઊનનાં કપડાં માટે માગ્યું, ખોટું અને અયોગ્ય machine આપ્યું → buyer **repudiate** કરી શકે, **refund** માગી શકે, અથવા **replacement** માગી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **બે ચાવી, એક તાળું: બંને બેસવી જોઈએ.** Sample ની ચાવી કે description ની ચાવી ન ફરે તો buyer ચાલ્યો જઈ શકે.

કાર્ડ 3.21 T 2.4 · યાદ કરો	★★★ OL 2.4.8 · Scanner U2 CSQ 4.15, U2 CSQ 4.22, U2 CSQ 4.11 · SM pp.3.32–3.33
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Fitness for purpose** ની implied condition [S. 16(1)] ક્યારે હોય છે? જો હેતુ માલ પરથી જ સ્પષ્ટ હોય તો?	જવાબ ત્રણ આવશ્યકતાઓ: buyer એ **ચોક્કસ હેતુ જણાવ્યો** હોય; તેણે seller ની **કુશળતા અને વિવેકબુદ્ધિ પર આધાર રાખ્યો** હોય; માલ એવા વર્ણનનો હોય જેનો seller **વેપાર કરે છે**, manufacturer હોય કે ન હોય. ત્યારે માલ તે હેતુ માટે **વાજબી રીતે યોગ્ય (reasonably fit)** હોવો જોઈએ. જ્યાં માલ **માત્ર એક જ હેતુ** માટે વપરાતો હોય (દા.ત. નકલી દાંત), ત્યાં buyer એ હેતુ જણાવવાની જરૂર નથી. ઉદાહરણ: seller નો technician ઓરડામાં આવ્યો અને split AC સૂચવ્યું જે નબળું સાબિત થયું → buyer contract avoid કરી શકે (CSQ 4.15).
યાદ રાખવાની યુક્તિ **K-R-D: Known purpose, Reliance, Dealer.** S. 16(1) લાગુ થાય તે પહેલાં ત્રણ ખાનાં ટિક કરવાં પડે.	

કાર્ડ 3.22 T 2.4 · પરીક્ષા જાળ	★★★ OL 2.4.8 · Scanner U2 CSQ 5.3 (alternate answer) · SM pp.3.32–3.33, 3.37
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Buyer માલ **trade mark અથવા patent name** થી માગે છે. શું ચોક્કસ હેતુ માટે fitness ની implied condition છે?	જવાબ **ના. Trade mark અથવા patent (brand) name** હેઠળ ખરીદાયેલા માલમાં કોઈ ચોક્કસ હેતુ માટે **fitness ની implied condition નથી** [S. 16(1)]. કારણ: buyer **brand name** પર આધાર રાખે છે, seller ની કુશળતા અને વિવેકબુદ્ધિ પર નહીં ('Merrit' sewing machine નું ઉદાહરણ). લલચાવનારો ખોટો જવાબ એ છે કે buyer હેતુ જણાવે એટલે seller હંમેશાં જવાબદાર; brand-name અપવાદ તેને ખોટો ઠેરવે છે.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **પસંદગી નામે કરી, seller એ નહીં.** Seller ની કુશળતા પર ભરોસો નહીં, તો fitness ની condition નહીં.	

કાર્ડ 3.23 T 2.4 · પરીક્ષા જાળ	★★ OL 2.4.9 · Scanner U2 CSQ 4.3, U2 CSQ 4.16 · SM pp.3.36, 3.45
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Mrs G ની અતિ સંવેદનશીલ ત્વચાને tweed coat થી reaction થયું; VK નું કાપડ uniforms માટે અયોગ્ય નીકળ્યું. બંનેમાંથી કોઈએ seller ને હેતુ કે સંવેદનશીલતા જણાવી ન હતી. કોઈ remedy?	જવાબ **ના.** જો હેતુ (અથવા વિશેષ સંવેદનશીલતા) seller ને **જણાવવામાં આવ્યો ન હોય**, તો **fitness ની implied condition નથી**; **caveat emptor** લાગુ પડે છે. Buyer તેને fitness ની implied condition ના ભંગ તરીકે ગણી શકે નહીં અને તેને **damages નો અધિકાર નથી** (CSQ 4.3, CSQ 4.16). વિરોધાભાસ: જો buyer એ હેતુ જણાવ્યો હોત અને seller પર આધાર રાખ્યો હોત, તો S. 16(1) seller ને બાંધત.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **મૌનનો ખર્ચ buyer નો.** જે તમે કહ્યું નથી, તે seller ના શિરે નથી.	

કાર્ડ 3.24 T 2.4 · સંકલ્પના

★ OL 2.4.10, 2.4.15 · Scanner U2 CSQ 4.5, U2 CSQ 4.22 · SM p.3.36

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

1 inch જાડું timber મંગાવ્યું પણ 1–1.4 inches આવ્યું છતાં તે commercially fit હતું. એક itemised bill પર એક tractor અને છ planters વેચાયા; tractor અને એક planter અયોગ્ય હતા. શું reject થઈ શકે?

જવાબ

Timber: તે હેતુ માટે **commercially fit** હતું, તેથી contract avoid થઈ શકે નહીં અને TK reject કરી શકે નહીં (Scanner answer, S. 16(1) અને Bombay Burma Trading Corporation Ltd. vs Aga Mohammad ટાંકીને).

Tractor: dealer ને જણાવેલા હેતુ માટે અયોગ્ય → S. 16(1) નો ભંગ → buyer **તેને reject કરી શકે અને price વસૂલ કરી** શકે.

Planters: itemised prices અને serial numbers **severable** sale દર્શાવે છે, તેથી **માત્ર અયોગ્ય એક machine** reject કરો, ખેતરને અનુકૂળ પાંચ નહીં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **સડેલું સફરજન કાઢો, આખી ટોપલી નહીં.** Severable sale માં માત્ર અયોગ્ય વસ્તુઓ પરત જાય.

કાર્ડ 3.25 T 2.4 · યાદ કરો

★★ OL 2.4.11, 2.4.12 · Scanner U2 CSQ 4.2, U2 CSQ 4.7, U2 CSQ 4.13, U2 CSQ 4.20 · SM pp.3.33–3.34

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Merchantability [S. 16(2)] અને **wholesomeness** ની implied conditions જણાવો. શું buyer ની તપાસ મહત્ત્વની છે?

જવાબ

Merchantability માટે બે બાબતો જોઈએ: માલ **description દ્વારા** ખરીદાયેલો અને seller એ વર્ણનના માલનો **વેપાર કરતો** હોય (manufacturer હોય કે ન હોય). માલ **merchantable quality** નો હોવો જોઈએ.

Proviso: જો buyer એ માલ **તપાસ્યો** હોય, તો તપાસમાં જે ખામીઓ **દેખાવી જોઈતી હતી** તે અંગે implied condition નથી; **latent** ખામીઓ હજી સુરક્ષિત છે.

Wholesomeness: **ખાદ્યપદાર્થો અને provisions** માટે માલ **wholesome** પણ હોવો જોઈએ, દા.ત. bun માં પથ્થર (damages); sealed juice cartons માં દૂષણ (reject, refund, damages).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **તપાસ્યું તો તમારું; છુપાયેલું તો તેમનું.** દેખાતી ખામી જોનાર buyer પર; latent ખામી seller પાસે.

કાર્ડ 3.26 T 2.4 · યાદ કરો

★★★ OL 2.4.13, 2.4.14 · Scanner U2 TQ 4.2, U2 TQ 4.4, U2 CSQ 4.12, U2 CSQ 4.19 · SM pp.3.34–3.35

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Contract of sale માં **ચાર implied warranties** તેમના sections સાથે જણાવો.

જવાબ

Undisturbed (quiet) possession [S. 14(b)]: buyer ને quiet possession મળે અને તે ભોગવી શકે.

No encumbrance [S. 14(c)]: ત્રીજા પક્ષની તરફેણમાં કોઈ charge વગરનો માલ, જે buyer ને જાહેર કરાયેલો કે જાણીતો ન હોય.

Trade ના વપરાશ દ્વારા quality અથવા fitness [S. 16(3)].

માલ **ખતરનાક હોવાની જાણ**: જો buyer ને ખતરાની ખબર ન હોય, તો seller એ ચેતવવો પડે; ભંગ → damages.

દરેક sale માં માની લેવાય છે, સિવાય કે express agreement, course of dealings અથવા usage of trade દ્વારા બાકાત રખાય [S. 62].

યાદ રાખવાની યુક્તિ **શાંતિ, શુદ્ધિ, પ્રથા, પડકાર**: દરેક warranty માટે એક શબ્દ, એ જ ક્રમમાં (possession, encumbrance, trade usage, dangerous goods).

કાર્ડ 3.27 T 2.4 · સંકલ્પના

★ OL 2.4.16 · Scanner U2 CSQ 4.21 · SM p.3.52

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

રોમી ડિલિવરી અને installation પછી 20 દિવસમાં customised sofa reject કરી શકતી હતી પણ તેણે ક્યારેય notice આપી નહીં. શું તે હજી ચૂકવવાનો ઇનકાર કરી શકે?

જવાબ

ના. Sale on approval માં, જો buyer નક્કી સમયથી વધુ **rejection ની notice વગર માલ રાખી મૂકે**, તો **property તેને પસાર** થાય છે [S. 24(b)].

20 દિવસ વીતતાં તેનો reject કરવાનો અધિકાર પૂરો થયો; તેણે **price ચૂકવવી** પડે, અને seller તે માટે દાવો કરી શકે [S. 55] (Scanner answer).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **મુદત પછીનું મૌન એટલે 'હા'.** Rejection વગર approval ની મુદત પૂરી થાય તો માલ તમારો.

કાર્ડ 3.28 T 2.4 · યાદ કરો

★ OL 2.4.17 · Scanner U2 TQ 4.3 · No SM page (Scanner only; Indian Contract Act)

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Undue influence [S. 16, Indian Contract Act] થી contract ક્યારે induced ગણાય? વ્યક્તિ બીજાની **ઇચ્છા પર પ્રભુત્વ (dominate the will)** મેળવવાની સ્થિતિમાં ક્યારે હોય છે?

જવાબ

Undue influence: પક્ષકારો વચ્ચેના સંબંધો એવા હોય કે એક બીજાની **ઇચ્છા પર પ્રભુત્વ** મેળવવાની સ્થિતિમાં હોય અને **તે સ્થિતિનો ઉપયોગ કરીને અયોગ્ય લાભ મેળવે**.

Dominate કરતો ગણાય [S. 16(2)]: (a) **real અથવા apparent authority** ધરાવે; (b) **fiduciary relationship** માં હોય; (c) એવી વ્યક્તિ સાથે contract કરે જેની **માનસિક ક્ષમતા** ઉંમર, બીમારી, અથવા માનસિક કે શારીરિક પીડાથી અસ્થાયી કે કાયમી રીતે અસરગ્રસ્ત હોય.

આ પ્રશ્ન Scanner માં અહીં મૂકાયો છે પણ તે Indian Contract Act, 1872 નો છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **A-F-M: Authority, Fiduciary, Mental weakness.** ત્રણ અક્ષર, પ્રભુત્વની ત્રણ સ્થિતિઓ.

કાર્ડ 3.29 T 2.4 · પુનરાવર્તન કડી

SM text · No direct Q · SM pp.3.30–3.35

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Goods ના sale માં **implied conditions** ક્રમમાં યાદ કરો, પછી **implied warranties**.

જવાબ

Implied **conditions**: Title [S. 14(a)] → Description [S. 15] → Sample [S. 17] → Sample અને description [S. 15] → Fitness [S. 16(1)] → Merchantability [S. 16(2)] → Wholesomeness (ખાદ્યપદાર્થો).

Implied **warranties**: quiet possession [S. 14(b)] → no encumbrance [S. 14(c)] → usage of trade [S. 16(3)] → dangerous goods.

Condition નો ભંગ: buyer **reject** કરી શકે. Warranty નો ભંગ: **માત્ર damages**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **The Dean Sets Both Forms: Mark Well**, આ વાક્યનો પ્રથમ અક્ષર = Title, Description, Sample, Both, Fitness, Merchantability, Wholesomeness.

કાર્ડ 3.30 T 2.5 · યાદ કરો

★★★ OL 2.5.1, 2.5.2 · Scanner U2 TQ 5.1 · SM pp.3.35–3.37

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Caveat emptor શું છે અને તે ક્યાં નિર્ધારિત છે? **આઠ અપવાદો** જણાવો.

જવાબ

Caveat emptor = 'buyer સાવચેત રહે': માલ પોતાના હેતુને અનુકૂળ છે તેની buyer એ જાતે ખાતરી કરવી. તે **s. 16 ના પ્રારંભિક શબ્દોમાં** નિર્ધારિત છે: quality અથવા કોઈ ચોક્કસ હેતુ માટે fitness અંગે કોઈ implied warranty કે condition નથી.

અપવાદો: (1) **fitness**, જ્યાં હેતુ જણાવાયો અને કુશળતા પર આધાર રખાયો [S. 16(1)]; (2) **patent અથવા brand name** હેઠળનો માલ (fitness condition નથી); (3) **description** દ્વારા sale [S. 15]; (4) **merchantable quality** [S. 16(2)].

(5) **sample** દ્વારા sale [S. 17]; (6) **sample અને description** [S. 15]; (7) **trade usage** [S. 16(3)]; (8) seller **ખામી સક્રિય રીતે છુપાવે અથવા fraud માટે દોષિત હોય**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **F-B-D-M, S-S, T-F**: Fitness, Brand, Description, Merchantability; Sample, Sample-and-description; Trade usage, Fraud. તેને 4 + 2 + 2 તરીકે બોલો.

કાર્ડ 3.31 T 2.5 · સંકલ્પના

★★★ OL 2.5.3, 2.5.4, 2.5.5 · Scanner U2 CSQ 5.1, U2 CSQ 5.2, U2 CSQ 5.3 · SM pp.3.35–3.37

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

અપવાદો લાગુ કરો: ઘર માટે marble, graphic design માટે laptop, ચેતવણી સાથે વેચાયેલી tiles, latent રાસાયણિક અવશેષ ધરાવતો talcum powder.

જવાબ

Marble અને laptop: હેતુ જણાવ્યો, seller ની કુશળતા પર આધાર રાખ્યો, seller આવા માલનો વેપાર કરે છે → seller S. 16(1) હેઠળ જવાબદાર (laptop: legal action શક્ય; marble: alternate answer મુજબ બીજા માળ માટેના અયોગ્ય marble માટે seller જવાબદાર).

Tiles: seller એ ચેતવ્યું હતું કે તે માત્ર વાજબી વજન સહન કરે છે; ભરેલા વાહનથી નુકસાન થયું → **buyer નું risk**, seller જવાબદાર નથી.

Talc: રાસાયણિક અવશેષ **latent defect** છે, તેથી માલ merchantable quality નો નથી અને caveat emptor લાગુ પડતું નથી; manufacturer જવાબદાર છે, અને Scanner answer મુજબ માત્ર trader પણ જવાબદાર છે [S. 16(2)].

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કહ્યું અને ભરોસો કર્યો, seller ચૂકવે; ચેતવ્યો અને અવગણ્યું, buyer ચૂકવે; છુપાયેલી ખામી, seller ચૂકવે.**

કાર્ડ 3.32 T 3.1 · યાદ કરો

★★ OL 3.1.1, 3.1.2, 3.1.6 · Scanner U3 TQ 1.3, U3 CSQ 1.7 · SM pp.3.48–3.50

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Property ક્યારે પસાર થાય તે શું નક્કી કરે છે (S. 18–19)? Ss. 20, 21 અને 22 માં **specific goods** ના નિયમો જણાવો.

જવાબ

S. 18: unascertained goods → માલ **ascertained** થાય ત્યાં સુધી **property પસાર થતી નથી**. **S. 19**: પક્ષકારોનો **ઇરાદો** હોય ત્યારે property પસાર થાય, જે શરતો, વર્તન અને સંજોગો પરથી જોવાય; ss. 20–24 તે ઇરાદો શોધવાના નિયમો છે.

S. 20: **deliverable state** માં રહેલા specific goods નો unconditional contract → payment કે delivery મુલતવી હોય તોપણ **contract થાય ત્યારે** property પસાર થાય.

S. 21: seller એ માલને deliverable state માં લાવવા **કંઈક કરવું પડે** → તે થઈ જાય **અને buyer ને notice મળે** ત્યારે property પસાર થાય.

S. 22: price શોધવા seller એ **weigh, measure અથવા test** કરવું પડે → તે થઈ જાય **અને buyer ને notice મળે** ત્યારે property પસાર થાય.

ઉદાહરણ (CSQ 1.7): serial number થી ઓળખાયેલા, deliverable state માં રહેલા microchips delivery પહેલાં પૂરથી નાશ પામ્યા → નુકસાન **buyer** પર.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **20-21-22: Now, Notice, Notice.** Section 20 હમણાં પસાર કરે; sections 21 અને 22 કામ પૂરું થાય અને buyer ને જાણ થાય ત્યાં સુધી રાહ જુએ.

કાર્ડ 3.33 T 3.1 · પરીક્ષા જાળ

★ OL 3.1.7 · Scanner U3 CSQ 1.9, U3 CSQ 1.10 · SM p.3.50

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Seller એ specific goods delivery પહેલાં **બદલવા અથવા સમારવા** પડે છે. શું contract કે payment પર property પસાર થઈ? તે દરમિયાન માલ નાશ પામે તો નુકસાન કોણ ભોગવે?

જવાબ

ના. કામ **પૂરું થાય અને buyer ને તેની notice મળે** ત્યાં સુધી property **પસાર થતી નથી** [S. 21].

ત્યાં સુધી માલ **seller નો** જ રહે છે અને **seller ના risk** પર: CSQ 1.10 માં machine સમારકામ દરમિયાન નાશ પામ્યું, તેથી seller **price વસૂલ કરી શકતો નથી**.

લલચાવનારો ખોટો જવાબ: 'contract થયો કે price ચૂકવાઈ કે તરત property પસાર થઈ'.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **પહેલાં સુધારો, પછી જણાવો, ત્યારે તે તેમનું.** માલિકી ખસે તે પહેલાં બે પગલાં: કામ પૂરું કરો અને notice આપો.

કાર્ડ 3.34 T 3.1 · યાદ કરો

★★★ OL 3.1.3, 3.1.5 · Scanner U3 TQ 1.1, U3 TQ 1.3, U3 CSQ 1.3 · SM pp.3.48, 3.51

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Unascertained goods માટે **S. 23(1)** હેઠળ **appropriation ની સાત આવશ્યકતાઓ** જણાવો.

જવાબ

(a) **Unascertained અથવા future** goods ના sale નો contract.

(b) માલ contract માં જણાવેલા **description અને quality** મુજબ હોય.

(c) માલ **deliverable state** માં હોય.

(d) તે buyer, તેના agent અથવા carrier ને delivery દ્વારા contract માટે **unconditionally appropriated** હોય.

(e) Appropriation **buyer ની સંમતિથી seller દ્વારા**, અથવા **seller ની સંમતિથી buyer દ્વારા** થાય.

(f) સંમતિ **express અથવા implied** હોઈ શકે; (g) તે appropriation પહેલાં **અથવા પછી** આપી શકાય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **3 + 2 + 2**: ત્રણ માલ વિશે (contract, description, deliverable), બે appropriation વિશે (unconditional, કોના દ્વારા), બે સંમતિ વિશે (express or implied, before or after).

કાર્ડ 3.35 T 3.1 · સરખામણી

★★ OL 3.1.4, 3.1.13 · Scanner U3 CSQ 1.8, U3 TQ 1.2, U3 TQ 1.4 · SM pp.3.51, 3.53

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

S. 23(2) (carrier ને delivery) અને **S. 25** (right of disposal ની reservation) વચ્ચેનો ભેદ સમજાવો. Disposal ક્યારે reserved ગણાય?

જવાબ

S. 23(2): seller માલ carrier અથવા bailee ને transmission માટે delivery કરે અને right of disposal **reserve કરતો નથી** → **unconditional appropriation**; buyer માલિક બને છે અને transit નું નુકસાન ભોગવે છે (courier case, CSQ 1.8).

S. 25: seller શરતો પૂરી થાય ત્યાં સુધી માલના disposal નો અધિકાર **reserve કરે છે** → માલ buyer અથવા carrier ને delivery થયો હોય તોપણ property **પસાર થતી નથી**; આ **conditional appropriation** છે.

Reserved ગણાય: (1) bill of lading અથવા railway receipt **seller અથવા તેના agent ના order** પર deliverable હોય; (2) seller **bill of lading અથવા railway receipt સાથે bill of exchange** મોકલે અને buyer accept કે payment કર્યા વગર document **ગેરકાયદે રાખી લે** → property પસાર થતી નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **23(2): મોકલ્યું અને પત્યું. 25: મોકલ્યું પણ પકડી રાખ્યું.** Reservation ન હોય તો buyer રસ્તામાં જ માલિક; હોય તો શરત પૂરી થાય ત્યાં સુધી કશાનો માલિક નહીં.

કાર્ડ 3.36 T 3.1 · યાદ કરો

★★★ OL 3.1.8, 3.1.10, 3.1.12 · Scanner U3 CSQ 1.1, U3 CSQ 1.2, U3 CSQ 1.4, U3 CSQ 1.5, U3 CSQ 1.11, U3 CSQ 1.12 · SM p.3.52

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Approval અથવા sale or return [S. 24] માં property buyer ને ક્યારે પસાર થાય? જો તે માલ **pledge** કરે, તો owner શું કરી શકે?

જવાબ

(a) Buyer seller ને **approval અથવા acceptance દર્શાવે**, અથવા **transaction ને અપનાવતું** કોઈ અન્ય કૃત્ય કરે;

(b) તે નક્કી સમય પછી, અથવા સમય નક્કી ન હોય તો **વાજબી સમય** પછી, **rejection ની notice વગર માલ રાખી મૂકે**;

(c) તે **acceptance સમાન** કંઈક કરે, દા.ત. માલ **pledge અથવા sell** કરે.

જો buyer pledge કરે: property પસાર થઈ ગઈ છે, તેથી owner **pledgee પાસેથી માલ માગી શકે નહીં** અને માત્ર buyer પાસેથી **price વસૂલ** કરી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **A-R-P: Approve, Retain, Pledge.** હા કહો, વધુ પડતા મૌન રહો, અથવા pledge કે sell કરો: માલિકી પસાર થઈ ગઈ.

કાર્ડ 3.37 T 3.1 · સંકલ્પના

★★ OL 3.1.9, 3.1.11 · Scanner U3 CSQ 1.2, U3 CSQ 1.5, U3 CSQ 1.6 · SM pp.3.52–3.53

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

(1) 'ફક્ત રોકડ અથવા return' ના sale પરનો માલ payment પહેલાં pledge કરાયો. (2) ત્રણ દિવસની approval પરનું TV બીજા દિવસે ભૂકંપથી નુકસાન પામ્યું. નુકસાન કોને?

જવાબ

(1) **રોકડ ચૂકવાય** ત્યાં સુધી property **પસાર થતી નથી**; **pledge valid નથી** અને owner pledgee પાસેથી **માલ પાછો મેળવી** શકે.

(2) S. 24 ની કોઈ ઘટના બની ન હતી, તેથી property અને **risk seller** પાસે જ રહે છે; buyer **price માટે જવાબદાર નથી**, અને નુકસાન **seller નું** છે (CSQ 1.6).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **પહેલાં રોકડ, નહીં તો pledge કરવાનો તમારો હક નથી.** અને approval પહેલાં નુકસાન seller પાસે જ રહે.

કાર્ડ 3.38 T 3.1 · પુનરાવર્તન કડી	SM text · No direct Q · SM pp.3.48–3.55
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો S. 18 થી S. 26 સુધી **property અને risk પસાર થવાની સીડી** સમજાવો.	જવાબ S. 18 ઓળખ (ascertainment નહીં, property નહીં) → S. 19 ઇરાદો → S. 20 deliverable state માં specific goods: contract સમયે → S. 21 કરવાનું કામ, અને S. 22 weighing અથવા testing: કામ થાય અને buyer ને જાણ થાય ત્યારે. Unascertained goods: S. 23(1) સંમતિ સાથે appropriation; S. 23(2) reservation વગર carrier ને delivery. S. 24 approval અથવા sale or return પરનો માલ; S. 25 right of disposal ની reservation property ને અટકાવી રાખે. S. 26: risk prima facie property ને અનુસરે છે.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **Identify, Intend, Now, Notice, Appropriate, Approve, Hold, Risk**: આઠ શબ્દો ss. 18, 19, 20, 21–22, 23, 24, 25, 26 માટે.	

કાર્ડ 3.39 T 3.2 · યાદ કરો	★★ OL 3.2.1 · Scanner U3 TQ 2.1 · SM pp.3.54–3.55
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Risk અંગેનો **S. 26** નો નિયમ જણાવો. તેના **અપવાદો** કયા?	જવાબ અન્યથા સંમત ન હોય તો, property પસાર થાય ત્યાં સુધી માલ **seller નો risk** પર રહે છે; ત્યારબાદ delivery થઈ હોય કે નહીં, તે **buyer નો risk** પર (risk prima facie property સાથે પસાર થાય છે). અપવાદો: (1) risk property પહેલાં કે પછી પસાર થાય તેવો **agreement**; (2) buyer અથવા seller ની **ભૂલથી delivery માં વિલંબ** → ભૂલ ન હોત તો જે નુકસાન ન થયું હોત તે ભૂલ કરનાર પક્ષ ભોગવે; (3) બીજા પક્ષ માટે **bailee** તરીકે seller કે buyer ની ફરજો ચાલુ રહે. ઉદાહરણ: property પસાર થાય તે પહેલાં auctioneer ના hammer થી જૂની painting ને નુકસાન → નુકસાન **seller** ભોગવે.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **Risk માલિક સાથે ચાલે, સિવાય A-F-B: Agreement, Fault, Bailee.**	

કાર્ડ 3.40 T 3.3 · પરીક્ષા જાળ	★★★ OL 3.3.1 · Scanner U3 TQ 3.1 · SM p.3.55
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો જે seller **માલિક નથી** તે પોતાની પાસે છે તેના કરતાં સારો title આપી શકે? Maxim જણાવો.	જવાબ **ના. Nemo dat quod non habet**: જે પોતાની પાસે નથી તે કોઇ આપી શકતું નથી [S. 27]; buyer નો title seller ના title કરતાં સારો નથી. Good faith માં buyer ને વેચાયેલો ચોરેલો માલ: buyer ને **કોઈ title મળતો નથી** અને સાચો માલિક તે પાછો મેળવી શકે. Hire-purchase હેઠળનો hirer વેચે તો માત્ર hirer ના અધિકારો જ પસાર થાય. આ નિયમના **અપવાદો** છે જે નિર્દોષ buyers ને રક્ષણ આપે છે (આગલા કાર્ડમાં); જાળ એ કહેવામાં છે કે કોઈ અપવાદ નથી.
યાદ રાખવાની યુક્તિ **ખાલી હાથ, ખાલી ભેટ.** Seller પાસે title ન હોય તો આપવા જેવું કશું નથી.	

કાર્ડ 3.41 T 3.3 · યાદ કરો

★★★ OL 3.3.1 · Scanner U3 TQ 3.1 · SM pp.3.55–3.58

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Nemo dat ના **આઠ અપવાદો** જણાવો જેમાં non-owner, bona fide purchaser for value ને સારો title આપે છે.

જવાબ

1 **Mercantile agent** (S. 27 નો proviso); 2 sole possession માં રહેલ **સંયુક્ત માલિકોમાંનો એક** [S. 28]; 3 હજી rescind ન થયેલા **voidable contract** હેઠળ કબજો ધરાવતી વ્યક્તિ [S. 29]; 4 sale પછી કબજામાં રહેલ **seller** [S. 30(1)].

5 property પસાર થતાં પહેલાં કબજામાં રહેલ **buyer** [S. 30(2)]; 6 **estoppel**; 7 lien અથવા stoppage નો ઉપયોગ કરીને ફરી વેચનાર **unpaid seller** [S. 54(3)]; 8 **અન્ય Acts**: official receiver અથવા liquidator, માલ શોધનાર (S. 169 ICA), pawnee (S. 176 ICA).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **M-J-V-S-B-E-U-O: 'My Jolly Vendor Sells Bargains, Every Unusual Object'** = Mercantile, Joint, Voidable, Seller, Buyer, Estoppel, Unpaid, Other. આઠ અક્ષર, આઠ અપવાદ.

કાર્ડ 3.42 T 3.3 · સંકલ્પના

★★ OL 3.3.2, 3.3.3, 3.3.4, 3.3.5 · Scanner U3 CSQ 3.1, U3 CSQ 3.2, U3 CSQ 3.3, U3 CSQ 3.4, U3 CSQ 3.5, U3 CSQ 3.6 · SM pp.3.56–3.57

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

કોને સારો title મળે? (1) Mercantile agent authorised price કરતાં ઓછામાં વેચે. (2) Fraudster owner rescind કરે તે પહેલાં ફરી વેચે. (3) કબજામાં રહેલો seller કે buyer ફરી વેચે.

જવાબ

(1) Owner ની સંમતિથી કબજામાં રહેલો agent, ordinary course માં **notice વગરના good-faith buyer** ને વેચે → **સારો title**, minimum price કરતાં ઓછામાં પણ (₹50,000 સામે ₹40,000 માં વેચાયેલી car); owner માત્ર agent પાસેથી વસૂલ કરી શકે.

(2) માલ ફરી વેચાય ત્યારે voidable contract **હજી rescind થયો નથી** → **નિર્દોષ buyer ને સારો title મળે** [S. 29]; મૂળ owner માત્ર fraudster પાસેથી damages માગી શકે.

(3) **કબજામાં રહેલો seller** notice વગરના good-faith buyer ને ફરી વેચે [S. 30(1)]; હમા પર **કબજામાં રહેલો buyer** property પસાર થતાં પહેલાં ફરી વેચે [S. 30(2), Lee v Butler] → નવા buyer ને **સારો title**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **સંમતિથી સોંપાયું, good faith માં ખરીદ્યું, notice નહીં: buyer જીતે.**

કાર્ડ 3.43 T 3.4 · યાદ કરો

★ OL 3.4.1 · Scanner U3 TQ 4.1 · SM pp.3.61–3.62

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Delivery ની **acceptance** ક્યારે થયેલી ગણાય [S. 42]? Ss. 43 અને 44 શું ઉમેરે છે?

જવાબ

S. 42: buyer (a) acceptance **જણાવે (intimates)**; (b) **seller ની માલિકી સાથે અસંગત** કૃત્ય કરે; અથવા (c) rejection જણાવ્યા વગર વાજબી સમયથી વધુ માલ **રાખી મૂકે**.

S. 43: જે buyer સાચા કારણે ઇનકાર કરે તેણે માલ **પરત કરવાની જરૂર નથી**; **ઇનકાર જણાવવો** પૂરતું છે.

S. 44: તૈયાર અને ઇચ્છુક seller buyer ને delivery લેવા કહે; જો તે વાજબી સમયમાં ન લે, તો તે **પોતાની ઉપેક્ષા કે ઇનકારથી થયેલા નુકસાન** અને **સંભાળ તથા કસ્ટડી માટેના વાજબી ખર્ચ** માટે જવાબદાર.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **42 સ્વીકારે, 43 ખભા ઉલાળે, 44 ચૂકવે.** શબ્દ, કૃત્ય કે મૌનથી સ્વીકાર; ઇનકાર માટે માત્ર notice; ઉપેક્ષાનો ખર્ચ આપવો પડે.

કાર્ડ 3.44 T 3.4 · યાદ કરો	★★ OL 3.4.2, 3.4.3, 3.4.4 · Scanner U3 TQ 4.2, U3 TQ 4.3, U3 CSQ 4.2 · SM p.3.60
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Seller (i) **ઓછો**, (ii) **વધુ**, અથવા (iii) contract નો માલ **જુદા વર્ણનના માલ સાથે ભેળવીને** delivery કરે ત્યારે **S. 37** હેઠળ buyer ના અધિકારો કયા?	જવાબ **ઓછો**: buyer તે **reject** કરી શકે; જો સ્વીકારે, તો **contract rate** પ્રમાણે ચૂકવે (1,000 kg ટામેટામાંથી 700 kg સ્વીકાર્યા → ₹100 પ્રતિ kg ના દરે ₹70,000). **વધુ**: contract મુજબનો જથ્થો સ્વીકારી બાકીનો reject કરે, અથવા **આખો reject** કરે; જો આખો સ્વીકારે, તો **contract rate** પ્રમાણે ચૂકવે. **જુદા વર્ણન સાથે ભેળવેલું**: contract મુજબનો માલ સ્વીકારી બાકીનો reject કરે, અથવા **આખો reject** કરે (ઠરાવેલા પ્રકારની 25 ખુરશીઓ સાથે બીજા પ્રકારની 25). બધું **usage of trade, special agreement અથવા course of dealing** ને આધીન [S. 37(4)].

યાદ રાખવાની યુક્તિ **S-S-M: Short, Surplus, Mixed.** દરેકમાં buyer આખી delivery reject કરી શકે.

કાર્ડ 3.45 T 3.4 · યાદ કરો	★★ OL 3.4.5, 3.4.6 · Scanner U3 TQ 4.4, U3 CSQ 4.3 · SM pp.3.59–3.60
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Part delivery** [S. 34], **delivery નું સ્થળ** [S. 36(1)] અને **ત્રીજા પક્ષ** પાસેના માલ [S. 36(3)] અંગેના નિયમો જણાવો.	જવાબ **Part delivery**: આખાની delivery ની પ્રક્રિયામાં ભાગની delivery property પસાર કરવા માટે **આખાની** delivery ગણાય; ભાગને આખામાંથી **અલગ કરવાના ઇરાદે** ભાગની delivery બાકીના ભાગની delivery **નથી**. **Delivery નું સ્થળ**: contract ને આધીન, વેચાયેલો માલ sale સમયે જ્યાં હોય ત્યાં delivery થાય; વેચવા સંમત થયેલો માલ agreement સમયે જ્યાં હોય ત્યાં; અસ્તિત્વમાં ન હોય તેવો માલ જ્યાં **બને કે ઉત્પન્ન થાય** ત્યાં. **ત્રીજો પક્ષ**: ત્રીજી વ્યક્તિ **buyer ને સ્વીકારે** કે તે buyer વતી માલ રાખે છે ત્યાં સુધી delivery નહીં (CSQ 4.3: warehouse keeper એ પુષ્ટિ કરી → constructive delivery, તેથી પૂરનું નુકસાન buyer નું).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ચાલતી delivery માં ભાગ = આખું; અલગ કરવાનો ભાગ = માત્ર તે ભાગ.** અને ત્રીજા પક્ષે કહેવું પડે ‘હું તમારા માટે રાખું છું’.

કાર્ડ 3.46 T 4.3 · યાદ કરો	★★ OL 4.4.1, 4.3.1 · Scanner U4 TQ 3.1, U4 TQ 4.2, U4 CSQ 3.4 · SM pp.3.74–3.75, 3.81
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Unpaid seller** [S. 45] કોણ છે? **માલ સામેના** તેના **અધિકારો** [S. 46] કયા, અને property પસાર ન થઈ હોય તો?	જવાબ **Unpaid seller**: **આખી price ચૂકવાઈ કે tender થઈ નથી**, અથવા conditional payment તરીકે મળેલ **bill of exchange કે અન્ય negotiable instrument dishonoured** થયું છે. ‘Seller’ માં agent કે consignor નો સમાવેશ થાય જેણે price ચૂકવી હોય કે તેના માટે સીધા જવાબદાર હોય. **S. 46**: property પસાર થઈ હોય તોપણ તેને **lien** (કબજામાં હોય ત્યાં સુધી), **stoppage in transit** (buyer ની insolvency પર, કબજો છોડ્યા પછી) અને Act દ્વારા મર્યાદિત **resale** નો અધિકાર છે. જો property **પસાર થઈ નથી**, તો તેને lien અને stoppage સાથે સમવ્યાપી **delivery રોકી રાખવાનો** અધિકાર પણ છે (‘quasi-lien’).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **L-S-R: Lien, Stoppage, Resale.** પકડી રાખો, અટકાવો, વેચો.

કાર્ડ 3.47 T 4.3 · યાદ કરો

★★★ OL 4.3.2 · Scanner U4 TQ 3.2, U4 CSQ 3.6 · SM pp.3.75–3.76

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Unpaid seller **lien** [S. 47] ક્યારે વાપરી શકે? Part delivery [S. 48] નું શું? Lien ક્યારે **જાય** [S. 49]?

જવાબ

Lien (price ચૂકવાય કે tender થાય ત્યાં સુધી કબજો રાખવો) **ફક્ત** ત્યારે ઉદ્ભવે જ્યારે: (a) **cash sale**, credit નક્કી ન હોય; (b) credit sale પણ **મુદત પૂરી** થઈ; (c) buyer **insolvent** બને.

S. 48: **part delivery** પછી, lien **બાકીના** માલ પર ચાલુ રહે, સિવાય કે part delivery તેને **waive** કરવાનો agreement દર્શાવે.

S. 49 lien આથી જાય: (i) disposal reserve કર્યા વગર **carrier** ને delivery; (ii) buyer કે તેનો agent **કાયદેસર કબજો મેળવે**; (iii) **waiver**; (iv) **estoppel**.

Price માટેનો decree lien ને **સમાપ્ત કરતો નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ખૂલે: C-E-I. બંધ થાય: C-B-W-E.** Cash sale, Expired credit, Insolvency થી ખૂલે; Carrier, Buyer's possession, Waiver, Estoppel થી બંધ થાય. Decree તેને ક્યારેય બંધ ન કરે.

કાર્ડ 3.48 T 4.3 · પરીક્ષા જાળ

★★ OL 4.3.3 · Scanner U4 CSQ 3.4, U4 CSQ 3.6 · SM p.3.75

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

ત્રણ મહિનાની credit પરના buyer વિશે default કરવાની અફવા છે, અને seller પાંચમા દિવસે delivery રોકે છે. શું **lien** valid છે? જો buyer insolvent બને તો?

જવાબ

Credit ની મુદત ચાલુ હોય અને buyer solvent હોય ત્યારે **માત્ર default ના ડરથી lien નથી**; seller એ વચન મુજબ delivery કરવી પડે.

જો buyer **insolvent** બને, તો lien ઉદ્ભવે અને seller **delivery રોકી** શકે.

Credit ની મુદત પૂરી થયા પછી **બાકી રહેલી રકમ** પણ lien ને ટેકો આપે (due date પછી ₹20,000 બાકી; seller P વાજબી હતો).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ડર એ insolvency નથી.** અફવાથી lien ખૂલતો નથી; માત્ર cash sale, expired credit કે insolvency થી ખૂલે.

કાર્ડ 3.49 T 4.3 · યાદ કરો

★★★ OL 4.3.4, 4.3.5 · Scanner U4 CSQ 3.1, U4 CSQ 3.2, U4 CSQ 3.3, U4 CSQ 3.5 · SM pp.3.76–3.78

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Stoppage in transit [S. 50–52] ની શરતો જણાવો. **Transit ક્યારે પૂરું** થાય, અને stoppage કેવી રીતે અસરકારક બને?

જવાબ

શરતો: seller **unpaid**; તેણે **કબજો છોડ્યો** હોય; માલ **transit માં** હોય; buyer **insolvent** હોય; Act ને આધીન.

Transit પૂરું થાય જ્યારે: buyer કે તેનો agent **delivery લે** (buyer ના agent એ પોતાની truck માં ચડાવેલો માલ railway authorities અટકાવી શકે નહીં); carrier **સ્વીકારે** કે તે buyer માટે રાખે છે; carrier buyer ને delivery કરવાનો **ગેરકાયદે ઇનકાર** કરે; **buyer એ ભાડે રાખેલા** carrier કે જહાજને માલ જાય.

Undelivered ભાગ (CSQ 3.2): buyer એ lorry થી મોકલેલા 100 bales લીધા; railway પર હજી રહેલા 100 bales seller અટકાવી શકે.

Actual possession લઈને અથવા **carrier ને notice** આપીને અસરકારક; re-delivery નો ખર્ચ seller ભોગવે [S. 52].

યાદ રાખવાની યુક્તિ **U-P-T-I** ('યુ-પિટી' બોલો): Unpaid, Parted, in Transit, Insolvent. ચારેય જોઈએ, નહીં તો માલ buyer સુધી ગબડતો જાય.

કાર્ડ 3.50 T 4.3 · સંકલ્પના

★ OL 4.3.6 · Scanner U4 CSQ 3.3 · SM p.3.79

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Buyer માલ **sub-sell અથવા pledge** કરે છે. શું unpaid seller પાસે હજી **lien કે stoppage** રહે [S. 53]?

જવાબ

હા, સામાન્ય રીતે: buyer ના sub-sale કે pledge થી અધિકાર **અસર પામતો નથી**, કારણ કે બીજો buyer પ્રથમ buyer કરતાં સારી સ્થિતિમાં ઊભો રહી શકે નહીં.

સિવાય કે (a) seller એ sub-sale કે pledge ને **સંમતિ** આપી હોય; અથવા (b) buyer ને **document of title** હસ્તાંતરિત થયો હોય અને તેણે તે **good faith અને value માટે** ખરીદનારને આપ્યો હોય: **sale** અધિકારને હરાવે; **pledge** અધિકારને **pledgee ના અધિકારોને આધીન** ચાલુ રાખે.

Cement case (CSQ 3.3): sub-buyer Ravi એ good faith માં railway receipt લીધી → seller અટકાવી શકે નહીં; Ravi ને insolvency ની ખબર હોત તો અટકાવી શકત.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **સંમતિ, અથવા good faith માં document: ફક્ત આ બે જ seller ને હરાવે.**

કાર્ડ 3.51 T 4.3 · યાદ કરો

★★★ OL 4.3.7, 4.3.8 · Scanner U4 TQ 3.3, U4 CSQ 3.7 · SM pp.3.80–3.81

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Unpaid seller ક્યારે **resell** કરી શકે [S. 54]? **Notice સાથે** કે **notice વગર** ફરી વેચવાથી શું થાય?

જવાબ

Resale ત્યારે માન્ય: (i) માલ **perishable** હોય (notice જરૂરી નથી); (ii) seller **ફરી વેચવાના ઇરાદાની notice** આપે અને buyer વાજબી સમયમાં ચૂકવે નહીં; (iii) seller **lien અથવા stoppage** નો ઉપયોગ કર્યા પછી ફરી વેચે; (iv) અધિકાર **સ્પષ્ટ રીતે reserved** હોય.

Notice સાથે [S. 54(2)]: seller મૂળ buyer પાસેથી **નુકસાન** damages તરીકે વસૂલ કરી શકે અને **કોઈ પણ નફો રાખી** શકે.

Notice વગર: તે **નુકસાન વસૂલ કરી શકે નહીં** અને **નફો** મૂળ buyer ને **પરત કરવો** પડે.

Lien કે stoppage પછીનું resale નવા buyer ને મૂળ buyer સામે, notice વગર પણ, **સારો title** આપે છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **P-N-L-E: Perishable, Notice, Lien-or-stoppage done, Express reservation.** અને notice જ બંને જવાબ બદલે છે: નુકસાન વસૂલ અને નફો રાખો, અથવા બેમાંથી કશું નહીં.

કાર્ડ 3.52 T 4.4 · યાદ કરો

★★ OL 4.4.2, 3.4.7 · Scanner U4 TQ 4.1, U4 TQ 4.2, U3 CSQ 4.1 · SM pp.3.81–3.82

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Buyer સામે **unpaid seller ના અધિકારો** (ss. 55, 56, 60, 61) જણાવો. જો માલ delivery થઈ ગયો હોય અને due date એ price બાકી હોય, તો કયા અધિકારો રહે?

જવાબ

Price માટે દાવો [S. 55]: (1) property **પસાર થઈ છે** અને buyer ગેરકાયદે ચૂકવવાનો ઇનકાર કરે; (2) price **delivery ને ધ્યાનમાં લીધા વગર નિશ્ચિત દિવસે** ચૂકવવાપાત્ર હોય, property પસાર ન થઈ હોય તોપણ.

Non-acceptance માટે damages [S. 56] (માપ Contract Act ના S. 73 મુજબ); **due date પહેલાં repudiation** [S. 60] (rescinded ગણી damages નો દાવો: anticipatory breach); **interest** [S. 61].

માલ delivered અને due date એ price બાકી (15 દિવસની credit પર વેચાયેલો માલ): lien, stoppage કે resale નહીં; માત્ર આ અધિકારો **buyer ની સામે વ્યક્તિગત રીતે**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **P-D-A-I: Price, Damages, Anticipatory breach, Interest.** ચાર rights in personam: વ્યક્તિ સામે, માલ સામે નહીં.

કાર્ડ 3.53 T 4.4 · સંકલ્પના

★★★ OL 4.4.3 · Scanner U4 CSQ 4.1 · SM pp.3.54, 3.61–3.62

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Price ચૂકવાઈ ગઈ છે, seller buyer ને માલ લઈ જવા કહે છે, buyer લેતો નથી, અને ખુલ્લામાં રહેલો માલ વરસાદથી બગડે છે. નુકસાન કોણ ભોગવે?

જવાબ

Buyer. Seller તૈયાર અને ઇચ્છુક હોય અને **delivery માગે** ત્યારે જે buyer વાજબી સમયમાં તે ન લે, તે **પોતાની ઉપેક્ષા કે ઇનકારથી થયેલા નુકસાન** અને **સંભાળ તથા કસ્ટડી માટેના વાજબી ખર્ચ** માટે જવાબદાર [S. 44].

Property પહેલેથી પસાર થઈ હતી, તેથી risk buyer નું હતું [S. 26].

જો **બાકી લેણું** હોત, તો seller **unpaid seller** પણ ગણાત અને price માટે દાવો કરી શકત [S. 55].

યાદ રાખવાની યુક્તિ **લઈ જવા કહ્યું, ન લઈ ગયા: તમારું risk, તમારો ખર્ચ.**

કાર્ડ 3.54 T 4.5 · યાદ કરો

★ OL 4.5.1, 4.5.2 · Scanner U4 TQ 5.1 · SM pp.3.82–3.84

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Seller સામે **buyer ના remedies** [ss. 57–61] જણાવો. Court **specific performance** નો હુકમ ક્યારે કરશે [S. 58]?

જવાબ

Non-delivery માટે damages [S. 57]; **specific performance** [S. 58]; **warranty નો ભંગ** [S. 59] (price સામે સરભર કરો અથવા damages માટે દાવો કરો, પણ માત્ર તે કારણે reject નહીં); **anticipatory breach** [S. 60]; **interest** [S. 61].

Specific performance: માત્ર **specific અથવા ascertained goods** માટે, Specific Relief Act, 1963 ને આધીન, જ્યાં **damages પૂરતો remedy ન હોય**, અને જ્યાં માલ **વિશિષ્ટ પ્રકૃતિનો અથવા અજોડ** હોય (દા.ત. દુર્લભ Mughal painting).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Damages, Specific, Warranty, Anticipatory, Interest: D-S-W-A-I.** અજોડ painting 'S' ની છે.

કાર્ડ 3.55 T 4.6 · યાદ કરો

★★★ OL 4.6.1, 4.6.2 · Scanner U4 TQ 6.1, U4 CSQ 6.1, U4 CSQ 6.4 · SM pp.3.84–3.85

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

S. 64 હેઠળ **auction sale ના નિયમો** જણાવો.

જવાબ

Lots: દરેક lot prima facie sale નો **અલગ contract** છે.

Completion: sale **hammer પડતાં** અથવા અન્ય રૂઢ રીતે પૂર્ણ થાય; ત્યાં સુધી **કોઈ પણ bidder પાછો હટી** શકે.

Bid કરવાનો અધિકાર seller તરફથી કે તેના વતી સ્પષ્ટ રીતે reserve થઈ શકે; ત્યારે જ seller (અથવા તેના માટે એક વ્યક્તિ) bid કરી શકે. Sale **reserve (upset) price** ને આધીન હોવાનું જાહેર થઈ શકે.

Price વધારવા **દેખાડા માટેની bidding** sale ને buyer ની પસંદગીએ **voidable** બનાવે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **L-C-R-R-P: Lots, Completion, Right to bid, Reserve, Pretended bids.** પાંચ નિયમ, પાંચ અક્ષર.

કાર્ડ 3.56 T 4.6 · સંકલ્પના	★★ OL 4.6.3, 4.6.4 · Scanner U4 CSQ 6.3, U4 CSQ 6.2 · SM pp.3.54, 3.85
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો (1) Lot પડતી વખતે hammer તૂટીને તેને નુકસાન કરે છે. (2) Seller ના bid કરવાના અધિકારની જાહેરાત થઈ ન હતી, છતાં seller bid કરે છે. સ્થિતિ શું?	જવાબ (1) Hammer દ્વારા જાહેરાત પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી sale પૂર્ણ નથી, તેથી **property પસાર થઈ નથી** અને નુકસાન **seller નું** છે (antique clock case: buyer contract avoid કરી શકે). (2) જો seller વતી bid કરવાના અધિકારને આધીન હોવાનું sale માં **જાહેર કરાયું નથી**, તો seller નું bid કરવું કે bidder રોકવો, અથવા auctioneer નું જાણી જોઈને તેવું bid લેવું **ગેરકાયદે** છે; buyer sale ને **fraudulent** ગણી શકે [S. 64].

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Hammer અધૂરો, sale અધૂરો; જાહેર ન કરેલી bid, ગેરકાયદે bid.**

CA Foundation · Paper 2 · વ્યાવસાયિક કાયદા (Business Laws)

ફ્લેશ કાર્ડ્સ — યાદ રાખવાની યુક્તિઓ સાથે

પ્રકરણ 4 · ભારતીય ભાગીદારી અધિનિયમ, 1932 (The Indian Partnership Act, 1932) · 50 કાર્ડ

આ કાર્ડ્સનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો

- પહેલાં **પ્રશ્ન** વાંચો અને પાછળ જોતાં પહેલાં **મોટેથી બોલીને** જવાબ આપો.
- પછી **યાદ રાખવાની યુક્તિ** વાંચો. જો તે ન બેસે, તો પોતાની યુક્તિ બનાવીને કાર્ડ પાસે લખી લો.
- દરેક કાર્ડ પર તેના **Scanner પ્રશ્ન નંબર** (TQ = theory question, CSQ = case scenario question) આપેલા છે, જેથી તમે કાર્ડ પછી તરત તે પ્રશ્નો ઉકેલી શકો.
- દરેક કાર્ડ **1 દિવસ પછી અને ફરી 1 અઠવાડિયા પછી** ફરીથી જુઓ.

તારાનો અર્થ

★★★	ICAI એ 6 કે તેથી વધુ વાર પૂછ્યું. શબ્દશઃ યાદ કરો.
★★	3 થી 5 વાર પૂછ્યું. મુખ્ય શબ્દો અને યાદીઓ જાણો.
★	1 કે 2 વાર પૂછ્યું. એક વાર વાંચો; પરીક્ષામાં ઓળખી શકો તેટલું.
–	Study Material ના પાઠમાંથી લીધું. One Liner ની પંક્તિ નથી, પણ સમજવામાં ઉપયોગી.

આ પ્રકરણના વિષયો

વિષય	નામ	કાર્ડ સંખ્યા	કુલ	સર્વોચ્ચ તારા
1.2	ભાગીદારીના તત્ત્વો (Elements of Partnership)	4.01 – 4.04	4	★★★
1.3	ભાગીદારીની સાચી કસોટી (True Test of Partnership)	4.05 – 4.07	3	★★★
1.4	ભાગીદારીના અન્ય સંગઠન-સ્વરૂપોથી ભેદ (Partnership Distinguished from Other Forms of Organisation)	4.08 – 4.10	3	★★
1.5	ભાગીદારીના પ્રકારો (Kinds of Partnerships)	4.11 – 4.12	2	★★★
1.6	ભાગીદારોના પ્રકારો (Types of Partners)	4.13 – 4.14	2	★★
2.1	ભાગીદારોનો એકબીજા સાથેનો સંબંધ (Relation of Partners to One Another)	4.15 – 4.18	4	★★
2.2	ભાગીદારીની મિલકત (Partnership Property (Section 14))	4.19	1	★★★
2.3	ભાગીદારોએ કમાયેલો અંગત નફો (Personal Profit Earned by Partners (Section 16))	4.20	1	★★
2.5	Third parties સાથે ભાગીદારોનો સંબંધ (Relation of Partners to Third Parties)	4.21 – 4.23	3	★★★
2.7	Acting partner ને નોટિસની અસર (Effect of Notice to Acting Partner (Section 24))	4.24	1	★★★
2.8	Third parties પ્રત્યે liability (Liability to Third Parties (Section 25 to 27))	4.25 – 4.26	2	★★★
2.9	Partner ના હિતના transferee ના હકો (Rights of Transferee of a Partner's Interest (Section 29))	4.27 – 4.29	3	★★★
2.10	Partnership ના લાભોમાં દાખલ થયેલા minors (Minors Admitted to the Benefits of Partnership (Section 30))	4.30 – 4.32	3	★★★
2.11	Partner ના આવવા-જવાના કાનૂની પરિણામો (Legal Consequences of Partner Coming in And Going Out (Section 31 – 35))	4.33 – 4.37	5	★★★
2.12	Outgoing partner નો competing business ચલાવવાનો હક (Rights of Outgoing Partner to Carry on Competing Business (Section 36))	4.38	1	★★
2.13	Outgoing partner નો પછીના profits માં ભાગ (Right of Outgoing Partner in Certain Cases to Share Subsequent Profits (Section 37))	4.39 – 4.41	3	★★

વિષય	નામ	કાર્ડ સંખ્યા	કુલ	સર્વોચ્ચ તારા
2.14	Firm માં ફેરફારથી continuing guarantee નું રદ થવું (Revocation of Continuing Guarantee by Change in Firm (Section 38))	4.42	1	★★★
3.1	Firms નું registration (Registration of Firms)	4.43	1	★★
3.2	Registration ન કરાવવાનાં પરિણામો (Consequences of Non-Registration (Section 69))	4.44 – 4.45	2	★★★
3.3	Firm નું dissolution (Dissolution of Firm (Sections 39 – 47))	4.46 – 4.48	3	★★★
3.4	Dissolution નાં પરિણામો (Consequences of Dissolution (Sections 45 – 55))	4.49 – 4.50	2	★★★

સ્રોત: ICAI Study Material (July 2026), Scanner Business Laws 2026 October, One Liners P2. તારા One Liners deck મુજબ છે. "OL" = One Liner સંદર્ભ; "TQ" / "CSQ" = Scanner પ્રશ્ન નંબર (પ્રકરણ 2, 3 અને 4 માં unit સાથે, જેમ કે U3); "SM p." = Study Material નું પૃષ્ઠ.

કાર્ડ 4.01 T 1.2 · યાદ કરો

★★★ OL 1.2.1 · Scanner U1 TQ 2.1, U1 CSQ 2.1 · SM p.4.2

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Section 4 હેઠળ 'partnership' એટલે શું, અને કયાં પાંચ તત્ત્વો એકસાથે હાજર હોવાં જોઈએ?

જવાબ

Section 4: 'Partnership' એટલે એવી વ્યક્તિઓ વચ્ચેનો સંબંધ, જેમણે બધાએ અથવા બધા વતી કામ કરતા કોઈ એક કે વધુએ ચલાવેલા business નો profit વહેંચવાની સંમતિ આપી હોય.

આ **પાંચ તત્ત્વો** એકસાથે હાજર હોવાં જોઈએ: (1) બે કે વધુ persons નું જોડાણ; (2) સંબંધિત બધાએ કરેલો agreement; (3) કોઈ business; (4) profit વહેંચવાનો agreement; (5) બધાએ અથવા બધા વતી કામ કરતા કોઈએ ચલાવેલું business.

Partnership માં જોડાનારી વ્યક્તિઓ અલગ-અલગ રીતે 'partners' અને સામૂહિક રીતે 'a firm' કહેવાય છે; જે નામથી તેઓ business ચલાવે છે તે 'firm name' છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **P-A-B-S-A**: Persons, Agreement, Business, Sharing of profits, Acting for all. પાંચ અક્ષર, પાંચ તત્ત્વો; એક પણ ખૂટે તો partnership નથી.

કાર્ડ 4.02 T 1.2 · યાદ કરો

★★★ OL 1.2.2 · Scanner U1 TQ 2.1 · SM pp.4.2–4.3

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Partner કોણ બની શકે અને કોણ નહીં? મહત્તમ સંખ્યા છે? Agreement કયા સ્વરૂપમાં હોવો જોઈએ?

જવાબ

Firm partner બની શકતી નથી: તે કાયદાએ માન્ય રાખેલી person નથી, અને partnership agreement એવી persons જ કરી શકે.

Minor partner બની શકતો નથી; બધા partners ની સંમતિથી તેને માત્ર partnership ના **benefits માં** દાખલ કરી શકાય.

મહત્તમ: **50 partners** (Section 464, Companies Act, 2013). Partnership Act માં મહત્તમ સંખ્યા વિશે કશું કહ્યું નથી.

Agreement **express અથવા વર્તનથી implied** હોઈ શકે, અને **oral અથવા written** હોઈ શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ત્રણ 'ના'**: **ના** firm, **ના** minor (માત્ર benefits), **ના** 50 થી વધુ. Agreement માટે કોઈ પણ સ્વરૂપ ચાલે: બોલેલો, લખેલો કે વર્તનથી સમજાયેલો.

કાર્ડ 4.03 T 1.2 · પરીક્ષા જાળ

★★ OL 1.2.3 · Scanner U1 CSQ 2.1, U1 CSQ 2.3 · SM p.4.3

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Partnership માટે losses વહેંચવા જરૂરી છે? અને profits વહેંચવા?

જવાબ

Profits વહેંચવા જરૂરી છે. જ્યાં માત્ર એક જ person આખા profit ની હકદાર હોય ત્યાં partnership હોઈ શકે નહીં; partners ગમે તે રીતે profit વહેંચવાનું ઠરાવી શકે.

Losses વહેંચવા જરૂરી નથી. એક કે વધુ partners બધા losses પોતે ઉપાડવાનું સ્વીકારી શકે.

CSQ 2.1(i): X, Y અને Z સરખા ભાગે profits વહેંચે છે, પણ loss એકલો X ભોગવે છે. તો પણ તે partnership છે.

MCQ trap: 'loss-sharing જરૂરી છે' એવો વિકલ્પ પસંદ ન કરો.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Profit એ ટિકિટ છે; loss વૈકલ્પિક.** Profit-sharing નહીં તો partnership નહીં; loss-sharing નહીં તો પણ partnership.

કાર્ડ 4.04 T 1.2 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 1.2.5, 1.3.6, 1.3.7, 1.3.8 · Scanner U1 CSQ 2.1, U1 CSQ 2.2, U1 CSQ 3.1, U1 CSQ 3.3 · SM p.4.3

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

જમીનના ટુકડાનું ભાડું co-owners વહેંચે છે. શું તેઓ partners છે? Joint owners કે joint dealers ક્યારે partners બને છે?

જવાબ

ના. માત્ર ભાડું વહેંચતા co-owners partners નથી, કારણ કે **business નથી**. દરેક માત્ર પોતાના હિસ્સા માટે જવાબદાર છે (CSQ 2.2: ₹3,000 માંથી Ram ₹1,500 માટે જવાબદાર છે, આખા માટે નહીં).

'Business' માં દરેક trade, occupation અને profession આવે છે, અને હેતુ **gains મેળવવાનો** હોય છે.

હા, જ્યાં business profit માટે ચલાવાય છે: X અને Y કપાસની ગાંસડીઓ (કે commodity X) joint account પર વેચવા ખરીદે અને profits સરખા વહેંચે તો તેઓ partners છે.

આ પણ partnerships છે (CSQ 3.1): profit માટે common business ચલાવવા સંમત થયેલા co-owners; અંગત રીતે રજાઓમાં વપરાતી અને બીજા દિવસોમાં taxi તરીકે ભાડે અપાતી કાર, કમાણી સરખી વહેંચાય; દરેક 12 partners ની બે firms કરારથી એક થાય.

Charity એ partnership નથી: યુદ્ધ-વિધવાઓને મફત આપવા કપડાં બનાવતી association માં profit motive નથી. કોઈ charitable institution કે club ને partnership માં ચલાવી શકાય નહીં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ભાડું ઉઘરાવાય; business ચલાવાય.** Co-owners બેઠાં બેઠાં ઉઘરાવે છે; partners દુકાન ચલાવે, ગાંસડીનો વેપાર કરે, taxi દોડાવે, profit માટે.

કાર્ડ 4.05 T 1.3 · સંકલ્પના

★★★ OL 1.3.1 · Scanner U1 TQ 3.4, U1 CSQ 3.3 · SM pp.4.4–4.6

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Section 6 હેઠળ partnership ના અસ્તિત્વની કસોટી કેવી રીતે થાય? Status વિશે Section 5 શું કહે છે?

જવાબ

Section 6: પક્ષકારો વચ્ચેના **વાસ્તવિક સંબંધ** પર ધ્યાન અપાય છે, જે **બધી સંબંધિત હકીકતો સાથે લેતાં** દેખાય છે.

સાબિત કરવું જોઈએ કે (1) સંબંધિત બધી persons વચ્ચે agreement હતો; (2) agreement business નો profit વહેંચવાનો હતો; અને (3) business બધાએ અથવા બધા વતી કામ કરતા કોઈએ ચલાવ્યું હતું.

Section 5: partnership **contract થી ઉદ્ભવે છે, status થી નહીં**. Hindu Undivided Family ના સભ્યો કુટુંબનો business તે રીતે ચલાવે તો તેમાં partners નથી.

સાથે તોળાતી હકીકતોમાં લેખિત કે મૌખિક agreement, પક્ષકારોનો વાસ્તવિક ઇરાદો અને વર્તન તથા આસપાસના સંજોગો આવે છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **S5: Status નહીં. S6: લેબલ નહીં, Substance.** એક સંકેત નહીં, બધી હકીકતો સાથે જુઓ.

કાર્ડ 4.06 T 1.3 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 1.3.2, 1.2.4, 1.3.5 · Scanner U1 TQ 3.3, U1 TQ 3.5, U1 CSQ 2.1, U1 CSQ 3.2, U1 CSQ 3.4 · SM p.4.5

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Profit નો હિસ્સો મળવાથી વ્યક્તિ partner બની જાય? જે ચાર પ્રાપ્તિઓ પોતે receiver ને partner બનાવતી નથી તેમનાં નામ આપો.

જવાબ

ના. Profit નો હિસ્સો (કે profit મુજબ બદલાતી ચુકવણી) મળવો માત્ર એટલાથી person **પોતે partner બનતી નથી**. તે prima facie evidence છે, conclusive proof નહીં.

ચાર પ્રાપ્તિઓ: (a) money ના **lender** ને; (b) **servant કે agent** ને remuneration તરીકે; (c) મૃત partner ની **widow કે child** ને annuity તરીકે; (d) **previous owner** કે part owner ને **goodwill** અથવા હિસ્સાના વેચાણના બદલામાં.

એ જ રીતે, સંયુક્ત રીતે ધરાવેલી મિલકતમાંથી profits કે gross returns વહેંચવાથી ધારકો પોતે partners બનતા નથી.

CSQ 3.4: Shankar એ ₹50 lakh લોન આપી, 25% profits ના બદલામાં, અને business માં તેનો કોઈ અવાજ નહોતો; mutual agency નથી, તેથી partnership નથી. CSQ 3.2: Roop Singh ને agent તરીકે contract value ના 5% મળે છે, તે partner નથી. CSQ 2.1(ii): લેખક Y પ્રકાશક X નો partner નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ L-S-W-G: Lender, Servant કે agent, Widow કે child, Goodwill seller. ચાર જણ partnership વહેંચ્યા વિના profit માં ભાગ લઈ શકે.

કાર્ડ 4.07 T 1.3 · સંકલ્પના

★★ OL 1.3.3, 1.3.4 · Scanner U1 TQ 3.1, U1 TQ 3.2, U1 CSQ 3.4 · SM pp.4.4, 4.6

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Mutual agency ને partnership ની સાચી કસોટી કેમ કહે છે? Santiranjan Das Gupta માં Supreme Court એ શું તોળ્યું?

જવાબ

Mutual agency મુખ્ય સિદ્ધાંત છે: દરેક partner બીજાઓનો **principal અને agent** બંને છે. Agent તરીકે તે બીજા partners ને બાંધે છે; principal તરીકે તે તેમનાં કૃત્યોથી બંધાય છે.

સાચી કસોટી profit-sharing નહીં પણ mutual agency છે; તે ન હોય તો partnership નથી. ઉદાહરણ: P, Q, R partners છે; firm માટે P એ કરેલી ખરીદી બદલ Mr A ત્રણેય પાસેથી વસૂલ કરી શકે.

Santiranjan Das Gupta v. Dasyran Murzamull (partnership નહીં): (a) terms and conditions નો કોઈ record નહીં; (b) તપાસ માટે ખુલ્લા પોતાના accounts નહીં; (c) bank account નહીં; (d) Deputy Director of Procurement ને લેખિત intimation નહીં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ બે ટોપી, એક partner: Principal ટોપી (બીજાથી બંધાય) અને Agent ટોપી (બીજાને બાંધે). Case માટે કાગળ-વગરનો business ચિત્રમાં લાવો: record નહીં, accounts નહીં, bank account નહીં, intimation નહીં.

કાર્ડ 4.08 T 1.4 · સરખામણી

★★ OL 1.4.1 · Scanner U1 TQ 4.1 · SM pp.4.9–4.10

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Partnership અને Hindu Undivided Family (HUF) વચ્ચેનો ભેદ સમજાવો. કોઈ પણ ચાર મુદ્દા આપો.

જવાબ

Creation: Partnership: agreement થી. HUF: status થી, એટલે કુટુંબમાં જન્મથી.

Management: Partnership: બધા partners સરખા હકથી ભાગ લઈ શકે. HUF: સામાન્ય રીતે Karta પાસે.

Liability: Partnership: દરેક partner ની liability unlimited. HUF: માત્ર Karta ની unlimited; બીજા coparceners કુટુંબના business ના profits માં પોતાના હિસ્સા જેટલા જ જવાબદાર.

Death of a member: Partnership: સામાન્ય રીતે dissolution થાય. HUF: કુટુંબનો business dissolve થતો નથી.

Governing law: Partnership: Indian Partnership Act, 1932. HUF: Hindu Law.

યાદ રાખવાની યુક્તિ Agreement વિ. જન્મ, બધા વિ. Karta: Partners agreement થી આવે અને બધા વહીવટ કરી શકે; HUF ના સભ્યો જન્મથી આવે અને Karta વહીવટ કરે.

કાર્ડ 4.09 T 1.4 · સરખામણી

★★ OL 1.4.2 · Scanner U1 TQ 4.2 · SM pp.4.7–4.8

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Partnership અને joint stock company વચ્ચેનો ભેદ સમજાવો. કોઈ પણ ચાર મુદ્દા આપો.

જવાબ

Legal status: Firm: partners થી અલગ legal personality નથી. Company: અલગ legal entity (Salomon v. Salomon).

Agency: Firm: દરેક partner બીજા partners અને firm નો agent છે. Company: member બીજા members કે company નો agent નથી.

Liability: Firm: partners ની liability unlimited અને joint estate ઓછી પડે તો ખાનગી મિલકતમાંથી debts વસૂલ થઈ શકે. Shares વાળી limited company: shareholder માત્ર પોતાના shares પરની બાકી રકમ માટે જવાબદાર.

Transfer of shares: Firm: બધા partners ની સંમતિ વિના નહીં. Company: shareholder Articles ને આધીન પોતાના shares transfer કરી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ Firm = 'આપણે', company = 'તે'. Firm એટલે માત્ર તેના partners (અલગ person નહીં, એકબીજાના agents, unlimited liability, shares માત્ર સંમતિથી ખસે); company પોતાના અધિકારથી એક person છે.

કાર્ડ 4.10 T 1.4 · સરખામણી	★★ OL 1.4.3 · Scanner U1 TQ 4.3, U1 CSQ 2.2 · SM p.4.11
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Partnership અને co-ownership વચ્ચેનો ભેદ સમજાવો.	જવાબ **Formation:** Partnership: હંમેશાં contract થી ઉદ્‌ભવે, express કે implied. Co-ownership: agreement થી અથવા કાયદાના અમલથી, દા.ત. વારસો. **Agency:** Partnership: partner બીજા partners નો agent છે. Co-ownership: co-owner બીજા co-owners નો agent નથી. **Nature of interest:** Partnership: હિતની એકતા, profits વહેંચાય. Co-ownership: profits અને losses ની વહેંચણી જરૂરી નથી. **Transfer:** Partnership: હિસ્સો માત્ર બીજા partners ની સંમતિથી transfer થાય. Co-ownership: co-owner બીજા co-owners ની સંમતિ વિના પોતાનું હિત transfer કરી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Co-owner માલિક છે; partner ચલાવે છે.** Co-owner વારસો પામે, પૂછ્યા વિના વેચે અને કોઈનો agent નથી; partner contract થી બંધાયેલો છે, agent છે અને transfer માટે સંમતિ જોઈએ.

કાર્ડ 4.11 T 1.5 · યાદ કરો	★★★ OL 1.5.1, 1.5.2, 1.5.3, 1.5.4 · Scanner U1 TQ 5.1, U1 TQ 5.2, U1 TQ 5.3, U1 TQ 5.6 · SM pp.4.12–4.13
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Partnership ના ચાર પ્રકારનાં નામ આપો. Section 7 હેઠળ partnership 'at will' ક્યારે બને?	જવાબ **સમયગાળા મુજબ:** (1) partnership **at will**, (2) **fixed period** ની partnership. **Business ની વ્યાપ્તિ મુજબ:** (3) **particular** partnership, (4) **general** partnership. **At will (Section 7):** (i) તેના સમયગાળા માટે કોઈ મુદત ઠરાવી નથી **અને** (ii) તેના અંત માટે કોઈ જોગવાઈ નથી. બંને શરતો પૂરી થવી જોઈએ. Fixed-term partnership મુદત પૂરી થયા પછી ચાલુ રહે તો તેને at will ગણાય. Partnership at will કોઈ પણ partner બીજા બધા partners ને **written notice** આપીને dissolve કરી શકે. **Fixed period:** મુદત પૂરી થતાં અંત. **Particular:** એક જ adventure કે undertaking, તે પૂરી થતાં agreement ને આધીન dissolve. **General:** સામાન્ય business; liability એક adventure પૂરતી મર્યાદિત નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **2 + 2**: Duration થી બે (at will, fixed), Extent થી બે (particular, general). At will એટલે **ના મુદત, ના અંતની કલમ**: બે 'ના'.

કાર્ડ 4.12 T 1.5 · યાદ કરો	★★ OL 1.5.5 · Scanner U1 TQ 5.4, U1 TQ 5.5 · SM p.4.13
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Partnership deed ફરજિયાત છે? કઈ formalities લાગુ પડે છે, અને તેમાં શું હોવું જોઈએ?	જવાબ **ફરજિયાત નથી:** કોઈ ખાસ formalities જરૂરી નથી; agreement oral કે written હોઈ શકે. ભવિષ્યના વિવાદ ટાળવા લેખિત હોવું **ઇચ્છનીય** છે. Deed કાળજીથી તૈયાર કરવો અને Stamp Act, 1899 હેઠળ **stamped** કરાવવો. Partnership માં **immovable property** હોય તો instrument લેખિત, stamped અને Registration Act હેઠળ **registered** હોવું જોઈએ. **Contents (12):** (1) firm નું નામ; (2) બધા partners નાં નામ; (3) business નું સ્વરૂપ અને સ્થળ; (4) શરૂઆતની તારીખ; (5) સમયગાળો; (6) દરેક partner નું capital contribution. (7) profit-sharing ratio; (8) admission અને retirement; (9) capital, drawings અને loans પર interest ના દર; (10) dissolution વખતે accounts નું settlement; (11) salaries કે commissions; (12) ગંભીર ફરજભંગ કે fraud બદલ expulsion.

યાદ રાખવાની યુક્તિ ચાર-પાંચની ત્રણ થેલીઓ: **ઓળખ** (firm નું નામ, partners, business, શરૂઆતની તારીખ) · **સમય અને પૈસા** (સમયગાળો, capital, profit ratio, interest, salaries) · **પ્રવેશ અને નિકાસ** (admission કે retirement, expulsion, dissolution વખતે settlement).

કાર્ડ 4.13 T 1.6 · યાદ કરો	★★ OL 1.6.1 · Scanner U1 TQ 6.1, U1 CSQ 6.1 · SM pp.4.14–4.15, 4.18
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Nominal partner કોણ છે? Third parties પ્રત્યે તેની liability શી છે?	જવાબ જે person firm ને **પોતાનું નામ આપે** છે, પણ તેમાં **વાસ્તવિક હિત નથી**. તે capital રોકતો નથી, business ચલાવવામાં ભાગ લેતો નથી, અને **profits માં ભાગ લેવાનો હકદાર નથી**. છતાં તે **firm ના બધાં કૃત્યો માટે third parties પ્રત્યે જવાબદાર** છે, જાણે વાસ્તવિક partner હોય. CSQ 6.1: Bohan creditor Karan પ્રત્યે જવાબદાર છે, ભલે Karan તેના પર દાવો કરે કે firm પર. તેણે પોતાની retirement ની public notice આપવી પડે, અને તેનું insanity firm dissolve કરવાનું કારણ નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **નામ આપ્યું, બીજું કશું નહીં:** capital નહીં, કામ નહીં, profit નહીં, છતાં વાસ્તવિક partner જેવો જવાબદાર.

કાર્ડ 4.14 T 1.6 · સંકલ્પના

★★ OL 1.6.2, 1.6.3, 2.5.8, 2.11.6 · Scanner U1 TQ 6.2, U1 CSQ 6.2, U2 CSQ 5.5 · SM pp.4.15–4.16

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Holding out (Section 28) દ્વારા person partner તરીકે ક્યારે જવાબદાર બને?

Public notice ન આપનાર retired partner તેમાં આવે?

જવાબ

Partnership by holding out ને partnership by estoppel પણ કહે છે. જે person શબ્દો કે વર્તનથી પોતાને partner તરીકે રજૂ કરે, અથવા પોતાને તે રીતે રજૂ થવા દે **જાણીને** (જ્યારે વાસ્તવમાં તે partner નથી), તે એવા દરેક પ્રત્યે partner ની જેમ જવાબદાર છે જેણે **તે રજૂઆતના વિશ્વાસે firm ને credit આપ્યું**.

આ liability માત્ર તે person જ લાગુ કરાવી શકે જેને રજૂઆત કરાઈ અને જેણે તે પર કાર્ય કર્યું. કપટનો ઇરાદો સાબિત કરવાની જરૂર નથી.

Retired partner: યોગ્ય **public notice** આપ્યા વિના retire થયેલા ભૂતપૂર્વ partner ને પણ આ જ નિયમ લાગુ પડે; પછી જેણે તેને હજી partner માનીને credit આપ્યું તે તેને જવાબદાર ઠેરવી શકે (CSQ 6.2: Mr AM).

CSQ 5.5: Ram એ Gopal ની ઓળખ Sundar ને partner તરીકે આપી અને Gopal ચૂપ રહ્યો, તેથી Gopal **Sundar પ્રત્યે જવાબદાર** છે. Sundar એ વાત Madhav ને કહી; તે Gopal ની રજૂઆત નહોતી, તેથી તે **Madhav પ્રત્યે જવાબદાર નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કહ્યું, અથવા કહેવા દીધું.** Liability માં પ્રવેશના બે દરવાજા: તમે પોતે રજૂ કરો, અથવા બીજાને જાણીને રજૂ કરવા દો. માત્ર જેણે વિશ્વાસ મૂક્યો તે creditor જ દાવો કરી શકે.

કાર્ડ 4.15 T 2.1 · યાદ કરો

★ OL 2.1.1, 2.1.2, 2.1.3, 2.1.4 · Scanner U2 TQ 1.1, U2 TQ 1.2, U2 TQ 1.4 · SM pp.4.25–4.28

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Business ના સંચાલનમાં partner ના હકો અને ફરજો (Section 12) તથા પરસ્પર હકો અને liabilities (Section 13) જણાવો.

જવાબ

Section 12: દરેક partner business ના સંચાલનમાં ભાગ લઈ શકે અને પોતાની ફરજો પર ખંતથી ધ્યાન આપવું પડે. સામાન્ય મતભેદો **majority** થી નક્કી થાય, દરેક partner ને પહેલાં સાંભળીને, પણ **બધાની સંમતિ વિના business ના સ્વરૂપમાં ફેરફાર નહીં**.

દરેક partner books જોઈ શકે, તપાસી શકે અને તેની નકલ કરી શકે; partner ના મૃત્યુ પછી તેના heirs કે legal representatives ને પણ આ જ હક છે.

Section 13(a)–(c): business માં ભાગ લેવા બદલ remuneration નહીં; profits સરખા વહેંચાય અને losses સરખા ભોગવાય; capital પર interest, જ્યાં લાગુ પડે ત્યાં, માત્ર profits માંથી ચૂકવાય.

Section 13(d)–(f): capital ઉપરાંતના advances પર **6% per annum** interest; business ના સામાન્ય અને યોગ્ય સંચાલનમાં તથા emergency (ordinary prudence) માં કરેલી ચુકવણીઓ અને liabilities માટે firm partner ને indemnify કરે; partner ની wilful neglect થી થયેલા loss માટે તે firm ને indemnify કરે.

Fraud (Section 10): firm ના business માં fraud કરનાર partner એ firm નું loss ભરપાઈ કરવું પડે. આ બધા નિયમો partners વચ્ચેના contract ને આધીન છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ Section 13 પ્રાસમાં: **પગાર નહીં, ભાગ સરખો, capital ને profit માંથી, advance પર છ; firm તમને સાચવે, તમે firm ને.**

કાર્ડ 4.16 T 2.1 · સંકલ્પના

★★ OL 2.1.7 · Scanner U2 CSQ 1.2, U2 TQ 1.4 · SM p.4.28

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Working partners ને રૂઢિ મુજબ મહિને ₹20,000 ચૂકવાય છે, કોઈ express agreement નથી. નવા working partner Sony ને કશું ચૂકવાતું નથી. શું તે દાવો કરી શકે?

જવાબ

હા. Section 13(a) કહે છે કે partner remuneration નો હકદાર નથી, પણ આ નિયમ **express agreement અથવા course of dealings** થી બદલી શકાય.

જ્યાં business ચલાવવા બદલ partner ને remuneration ચૂકવવાની **રૂઢિ** હોય, ત્યાં contract વિના પણ તે તેનો દાવો કરી શકે.

Sony ને Moni અને Tony ની જેમ working partner તરીકે દાખલ કરાયો છે, તેથી તે તેમની જેમ remuneration નો હકદાર છે (CSQ 1.2).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **રૂઢિ પણ ચૂકવે.** Firm એ working partners ને હંમેશાં જે ચૂકવ્યું છે તે નવા working partner નો પણ હક બને છે.

કાર્ડ 4.17 T 2.1 · પરીક્ષા જાળ

★★ OL 2.1.8 · Scanner U2 CSQ 1.3, U2 TQ 1.4 · SM p.4.28

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Amit અને Ajay એ ₹3,00,000 અને ₹1,00,000 capital આપ્યું. Deed profit ratio વિશે મૌન છે. ₹60,000 નું loss થાય છે. તે કયા ratio માં ભોગવાય?

જવાબ

સરખા ભાગે, capital ના 3:1 ratio માં નહીં. Section 13(b): બીજું ઠરાવ્યું ન હોય તો profits સરખા વહેંચાય અને losses સરખા ભોગવાય.

Partners ના profit વહેંચણીના પ્રમાણ અને capital ના પ્રમાણ વચ્ચે **કોઈ સંબંધ નથી**.

Agreement ન હોય તો સમાનતા માનવામાં આવે; અસમાન ભાગ સાબિત કરવાની જવાબદારી તે કહેનાર પક્ષ પર.

અહીં બંને partners ₹30,000 દરેક ભોગવે, અને Ajay ની માત્ર 25% ચૂકવવાની દલીલ ટકતી નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ઠરાવ્યા સિવાય સરખા:** capital ratio એ ભ્રમણાનો મુદ્દો છે. Capital profits કે losses નો ratio નક્કી કરતું નથી.

કાર્ડ 4.18 T 2.1 · સંકલ્પના

★★ OL 2.1.6, 2.5.5 · Scanner U2 CSQ 1.1, U2 CSQ 5.3, U2 TQ 5.3 · SM pp.4.28–4.29, 4.34

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Co-partner સુધી પહોંચી ન શકેલો partner firm ને loss થી બચાવવા emergency માં ઠરાવેલી લઘુતમ કિંમતથી નીચે stock વેચે છે. શું તે firm ને બાંધે છે?

જવાબ

હા. Section 21: **emergency** માં partner પાસે firm ને loss થી બચાવવા એવાં બધાં કૃત્યો કરવાની authority છે જે **ordinary prudence** ધરાવતી person પોતાના કેસમાં કરે, અને તે firm ને બાંધે છે.

Section 13(e) હેઠળ firm એ તેને **indemnify** પણ કરવો પડે. CSQ 1.1: B વિદેશમાં હતો ત્યારે A એ plastic bottles ઓછી કિંમતે વેચી; B, A પાસેથી તફાવત વસૂલ કરી શકતો નથી.

CSQ 5.3: જેની પાસે એકલાની express authority હતી તે Shyam સુધી પહોંચી ન શકાયું, ત્યારે Mohan એ માલ ઓછી કિંમતે વેચ્યો; તે વેચાણ firm ને બાંધે છે.

Emergency authority **ordinary prudence** થી મપાય છે, business ના સામાન્ય ક્રમથી નહીં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **સમજદાર-વ્યક્તિની કસોટી.** પૂછો: કાળજીવાળા માલિકે પોતાના કેસમાં એમ જ કર્યું હોત? હા, તો firm બંધાય અને partner ને indemnify કરાય.

કાર્ડ 4.19 T 2.2 · યાદ કરો

★★★ OL 2.2.1, 2.2.2, 2.2.3 · Scanner U2 TQ 2.1, U2 TQ 2.2, U2 CSQ 2.1 · SM pp.4.29–4.30

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Section 14 હેઠળ 'property of the firm' એટલે શું, અને કોઈ ખાસ મિલકત firm ની છે કે નહીં તે કેવી રીતે નક્કી કરશો?

જવાબ

'Property of the firm' (partnership assets, joint stock, common stock કે joint estate પણ કહેવાય) એટલે એવી બધી મિલકત, હકો અને હિતો જેના બધા partners સામૂહિક રીતે હકદાર હોય.

વિપરીત ઇરાદો ન જણાય ત્યાં સુધી તેમાં આવે: (i) contribution તરીકે **common stock માં લાવેલી** મિલકત; (ii) firm દ્વારા કે firm માટે, અથવા તેના business ના હેતુઓ માટે અને તેના ક્રમમાં **મેળવેલી** મિલકત; (iii) **goodwill**.

કસોટી = partners નો વાસ્તવિક ઇરાદો કે agreement. Partner ની પોતાની મિલકત firm માટે માત્ર વાપરવાથી તે firm ની બનતી નથી, સિવાય કે તેવો ઇરાદો હોય.

Firm ના પૈસા થી ખરીદેલી મિલકત firm ની ગણાય, સિવાય કે partner firm ના books માં પોતાને debtor તરીકે debit કરે; ત્યારે તે તેની અંગત મિલકત બને (CSQ 2.1: Rahul ના 100 shares).

Goodwill: business ની પ્રતિષ્ઠાનું મૂલ્ય, સામાન્ય સ્તરના profits થી વધારાના અપેક્ષિત profits ના સંદર્ભમાં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ B-A-G: Brought in, Acquired for the firm, Goodwill. Partners નો ઇરાદો જ ન્યાયાધીશ.

કાર્ડ 4.20 T 2.3 · સંકલ્પના

★★ OL 2.3.1, 2.3.2 · Scanner U2 TQ 3.1, U2 CSQ 3.1 · SM p.4.30

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Section 16 હેઠળ partner એ અંગત profit નું શું કરવું? B પોતાના સસ્તામાં ખરીદેલા લોખંડના સળિયા firm ને market price એ વેચે છે. શું તેણે હિસાબ આપવો પડે?

જવાબ

Section 16(a): જે partner **firm ના transaction** માંથી, અથવા firm ની મિલકત, business connection કે firm name ના ઉપયોગથી પોતાના માટે કોઈ profit મેળવે, તેણે તેનો **હિસાબ આપવો અને તે firm ને ચૂકવવો** પડે.

Section 16(b): જો તે firm ના business જેવો જ **competing business** ચલાવે, તો તે business ના બધા profits નો હિસાબ આપી firm ને ચૂકવવા પડે.

CSQ 3.1: B એ લોખંડના સળિયા ₹200 per kg ના ભાવે ખરીધા અને firm ને market price ₹350 એ આપ્યા. વધારાના ₹150 per kg માત્ર firm સાથેના વેપારથી ઉદ્‌ભવ્યા, તેથી B એ તે firm ને ચૂકવવા પડે.

બંને નિયમો partners વચ્ચેના contract ને આધીન છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ ગુમ ખિસ્સું નહીં. Firm ના સોદા, નામ કે connection થી, અથવા હરીફ વેપારથી થયેલો profit firm નો છે.

કાર્ડ 4.21 T 2.5 · સંકલ્પના	★★★ OL 2.5.1, 2.5.2, 2.1.5 · Scanner U2 TQ 5.2, U2 TQ 1.3, U2 CSQ 5.4 · SM pp.4.32–4.33
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Partner કયા અર્થમાં principal અને agent બંને છે (Section 18)? Sections 19(1) અને 22 હેઠળ તેનું કૃત્ય firm ને ક્યારે બાંધે છે?	જવાબ **Section 18:** partner business ના હેતુઓ માટે **firm નો agent** છે. સામાન્ય concern માં પોતાના હિતમાં કાર્ય કરે ત્યારે તે **principal** છે અને પોતાના partners માટે કાર્ય કરે ત્યારે **agent**. સાદા agent થી વિપરીત, partner ને firm ની આખી મિલકત, business અને liabilities માં **હિતની એકતા** હોય છે. **Section 19(1):** firm જે પ્રકારનો business ચલાવે છે તે **business ચલાવવા**, **સામાન્ય રીતે** કરેલું કૃત્ય firm ને બાંધે છે. આ તેની **implied authority** છે. **Section 22:** કૃત્ય **firm name** માં, અથવા firm ને બાંધવાનો ઇરાદો દર્શાવતી કે સૂચવતી બીજી રીતે કરેલું હોવું જોઈએ. આ નિયમ firm ના business માટે કરેલાં કૃત્યોને લાગુ પડે છે, partners વચ્ચેના પરસ્પર વ્યવહારોને નહીં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ Implied authority માટે ત્રણ દરવાજા: કૃત્ય **સામાન્ય** હોય, firm જે **પ્રકારનો business** ચલાવે તેવું હોય, અને **firm ના નામે** હોય.

કાર્ડ 4.22 T 2.5 · યાદ કરો	★★ OL 2.5.3, 2.2.4 · Scanner U2 TQ 5.1, U2 CSQ 5.4, U2 CSQ 2.2 · SM pp.4.32–4.33
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Partner ની implied authority બહારનાં આઠ કૃત્યોનાં નામ આપો (Section 19(2)).	જવાબ વિપરીત usage કે trade ની custom ન હોય તો, implied authority partner ને નીચેનું કરવાની સત્તા **આપતી નથી**: (a) business સંબંધી વિવાદ **arbitration** માં સોંપવો; (b) firm વતી પોતાના નામે **bank account** ખોલવું; (c) firm ના કોઈ દાવા કે તેના ભાગનું **compromise કે relinquish** કરવું; (d) firm વતી કરેલો **suit કે proceedings પાછાં ખેંચવાં**. (e) firm સામેના suit કે proceedings માં **કોઈ liability સ્વીકારવી**; (f) firm વતી immovable property **મેળવવી**; (g) firm ની immovable property **transfer** કરવી; (h) firm વતી **partnership માં પ્રવેશ** કરવો. CSQ 2.2: Mr Pramod બીજા partner ની સંમતિ વિના suit પાછો ખેંચી શકતો નથી કે supplier ની immovable property firm માટે મેળવી શકતો નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ આઠ કૃત્યો: પહેલાં **A-B-C** (Arbitrate, Bank account, Compromise), પછી **W-A-A-T-E** (Withdraw suit, Admit liability, Acquire and Transfer immovable property, Enter partnership).

કાર્ડ 4.23 T 2.5 · સંકલ્પના

★★ OL 2.5.4, 2.5.6, 2.5.7, 2.8.5 · Scanner U2 CSQ 5.1, U2 CSQ 5.2, U2 CSQ 5.6, U2 CSQ 8.2 · SM pp.4.33–4.34, 4.36

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Partner પોતાની authority બહાર firm ના નામે ઉધાર લે છે, અથવા firm ના નામે માલ ખરીદીને અંગત રીતે વાપરે છે. શું firm નિર્દોષ lender કે supplier પ્રત્યે જવાબદાર છે?

જવાબ

હા. જો કૃત્ય partner ની implied authority માં આવતું હોય અને firm ના નામે કરેલું હોય, તો તે firm ને બાંધે છે, અને દુરુપયોગ કે પ્રતિબંધની જાણ ન ધરાવતા outsider ને રક્ષણ મળે છે.

Section 20: partners contract દ્વારા (બધાની સંમતિથી) implied authority વધારી કે મર્યાદિત કરી શકે. પ્રતિબંધ outsider ને બાંધતો નથી, સિવાય કે તે **પ્રતિબંધ જાણતો** હોય, અથવા તે partner સાથે વ્યવહાર કરી રહ્યો છે એમ તે જાણતો કે માનતો ન હોય.

CSQ 5.1: Mahesh એ firm ના નામે Ramesh પાસેથી ₹50,000 ઉછીના લીધા અને પોતાના માટે વાપર્યા; Suresh અને Dinesh જવાબદાર છે. CSQ 5.2: પ્રતિબંધથી અજાણ supplier M વસૂલ કરી શકે; તેને જાણ હોત તો ન કરી શકત.

CSQ 5.6 અને CSQ 8.2: Y (timber) અને P (cement) એ firm ના નામે ખાનગી ઉપયોગ માટે ખરીદ્યું; માલનો અમુક ભાગ firm ને પહોંચાડાયો હોય ત્યાં પણ firm એ supplier ને ચૂકવવું પડે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **નિર્દોષ outsider જીતે છે.** ખાનગી મર્યાદાઓ outsider ને ત્યારે જ બાંધે જ્યારે તે તેમને જાણતો હોય; partner એ પછી માલનું શું કર્યું તે firm ની સમસ્યા છે.

કાર્ડ 4.24 T 2.7 · સંકલ્પના

★★★ OL 2.7.1, 2.7.2, 2.8.4 · Scanner U2 TQ 7.1, U2 CSQ 8.1 · SM p.4.35

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Acting partner ને notice ની અસર શી છે (Section 24)? Partner R firm માટે કાર ખરીદે છે અને જાણે છે કે તે ચોરીની છે. સાચા માલિક પ્રત્યે કોણ જવાબદાર?

જવાબ

Section 24: firm ના business માં **ટેવપૂર્વક કાર્ય કરતા** partner ને, firm ની બાબતો સંબંધી મળેલી notice, **firm** ને notice ગણાય, જેમ agent ને notice તેના principal ને notice ગણાય.

Exception: તે partner એ અથવા તેની સંમતિથી firm સાથે કરેલો fraud.

Notice **actual હોવી જોઈએ, constructive નહીં**; **working partner** ને મળેલી હોવી જોઈએ, **sleeping partner** ને નહીં; અને firm ના business સંબંધી હોવી જોઈએ.

SM example: R firm માટે second-hand કાર ખરીદે છે અને જાણે છે કે તે ચોરીની છે (P અને Q ને ખબર નથી). સાચા માલિક X પ્રત્યે **બધા partners** જવાબદાર છે. CSQ 8.1: B એ કરેલા ચોરીના માલના વેપાર બદલ sleeping partner A માત્ર sleeping partner હોવાથી liability ટાળી શકતો નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **એકને કહો, બધાને કહ્યું.** પણ તે 'એક' acting partner હોવો જોઈએ જેને notice ખરેખર મળી હોય; sleeping partner, કે fraud માં સામેલ partner ગણાતો નથી.

કાર્ડ 4.25 T 2.8 · યાદ કરો

★★★ OL 2.8.1, 2.8.2 · Scanner U2 TQ 8.2, U2 CSQ 8.1, U2 CSQ 8.2 · SM p.4.36

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Sections 25 અને 26 જણાવો: partners અને firm third parties પ્રત્યે કેવી રીતે જવાબદાર છે?

જવાબ

Section 25: દરેક partner, પોતે partner હતો ત્યારે firm ના express કે implied authority ની હદમાં કરેલાં બધાં કૃત્યો માટે third parties પ્રત્યે **jointly and severally** જવાબદાર છે.

'Act of firm' એટલે બધા partners નું, અથવા firm ના કોઈ partner કે agent નું, એવું કોઈ કૃત્ય કે ચૂક જેનાથી firm દ્વારા કે firm સામે લાગુ કરી શકાય એવો હક ઉદ્ભવે.

Section 26: partner ના wrongful act થી third party ને થયેલા નુકસાન કે ઈજા માટે, જો તે (a) **firm ના business ના સામાન્ય ક્રમમાં** અથવા (b) **partners ની authority થી** કરેલું હોય, તો firm **partner જેટલી જ હદે** જવાબદાર છે.

ઉદાહરણ: coal mine ના partner-manager એ બેદરકારીથી shaft પર વાડ ન કરી અને એક workman ને ઈજા થઈ; બીજો partner પણ જવાબદાર ઠર્યો.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **25 = એક બધા માટે, બધા એક માટે. 26 = business ના ક્રમમાં થયેલું ખોટું કૃત્ય firm નું ખોટું કૃત્ય.**

કાર્ડ 4.26 T 2.8 · સરખામણી

★★★ OL 2.8.3 · Scanner U2 TQ 8.1, U2 TQ 8.2, U2 CSQ 8.1 · SM pp.4.36–4.37

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Section 27 (partner દ્વારા misapplication) ની બે clauses વચ્ચેનો ભેદ સમજાવો.

જવાબ

Clause (a): partner, પોતાની **apparent authority** ની હદમાં, third party પાસેથી money કે property મેળવે અને તેનો misapplication કરે. Money firm ની custody માં આવ્યું હોવું જરૂરી નથી.

Clause (b): firm, પોતાના business ના ક્રમમાં, third party પાસેથી money કે property મેળવે અને તે **firm ની custody માં હોય ત્યારે** partner દ્વારા misapply થાય.

બંને કિસ્સામાં firm જવાબદાર છે.

જો રકમની પ્રાપ્તિ **partner ની apparent authority માં ન હોય**, તો તે firm ની પ્રાપ્તિ નથી અને બીજા partners જવાબદાર નથી, સિવાય કે money તેમના કબજા કે નિયંત્રણમાં આવ્યું હોય.

ઉદાહરણ: A, B અને C car-parking place ચલાવે છે; P પોતાની કાર park કરે છે અને A તે કોઈ અજાણ્યાને વેચી દે છે. A ના કૃત્ય બદલ firm જવાબદાર છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **A એટલે Apparent authority, B એટલે firm ની Bag (custody).** બંનેમાં firm ચૂકવે; બીજા partners ત્યારે જ બચે જ્યારે પ્રાપ્તિ apparent authority ની બહાર હોય અને તેમના સુધી ક્યારેય પહોંચી ન હોય.

કાર્ડ 4.27 T 2.9 · યાદ કરો

★★★ OL 2.9.1, 2.9.2 · Scanner U2 TQ 9.1, U2 TQ 9.2, U2 TQ 9.4 · SM pp.4.37–4.38

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Partner પોતાનો હિસ્સો transfer કરે છે. Transferee (i) firm ચાલુ હોય ત્યારે અને (ii) firm ના dissolution કે transferor ના retirement પર શું દાવો કરી શકે?

જવાબ

હિસ્સો અન્ય મિલકતની જેમ transferable છે, પણ partnership પરસ્પર વિશ્વાસ પર ટકેલી હોવાથી transferee ને મૂળ partner જેવા જ હકો મળતા નથી.

(i) Firm ચાલુ હોય ત્યારે, transferee (a) business ના સંચાલનમાં દખલ કરી શકતો નથી, (b) accounts માંગી શકતો નથી, કે (c) books તપાસી શકતો નથી. તેને માત્ર transferor નો **profits નો હિસ્સો** મળે અને partners એ ઠરાવ્યા મુજબના **profits તેણે સ્વીકારવા પડે**.

(ii) Firm ના dissolution કે transferring partner ના retirement પર, તે બાકીના partners સામે transferor જે **assets ના હિસ્સા**નો હકદાર હતો તેનો, અને તે નક્કી કરવા **dissolution ની તારીખથી account** નો હકદાર છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Firm ચાલે ત્યારે: માત્ર profits. પૂરી થાય ત્યારે: assets અને account.** ત્રણ પ્રતિબંધિત કૃત્યો: દખલ, accounts માંગવા, books તપાસવા.

કાર્ડ 4.28 T 2.9 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 2.9.1, 2.9.3, 2.11.12 · Scanner U2 TQ 9.3, U2 CSQ 11.5 · SM pp.4.38, 4.40

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Partner ના હિસ્સાનો transferee partner બને? Firm ચાલુ હોય ત્યારે તે books તપાસી શકે?

જવાબ

ના, અને ના. Section 31 હેઠળ **બધા** partners ની સંમતિ વિના કોઈ નવો partner દાખલ કરી શકાતો નથી (contract અને minors સંબંધી જોગવાઈઓને આધીન).

Partner પોતાનું હિત transfer કરીને પોતાની જગ્યાએ કોઈને partner બનાવી શકતો નથી, સિવાય કે બીજા તેને સ્વીકારવા સંમત થાય. છતાં તે પોતાનું હિત transfer કરવાથી **વંચિત નથી**, કારણ કે તે અસ્તિત્વમાંની, મૂર્ત મિલકત છે.

Firm ચાલુ હોય ત્યારે transferee **books તપાસી શકતો નથી કે accounts ને પડકારી શકતો નથી**.

CSQ 11.5: જેના પિતાએ તેને પોતાનો હિસ્સો transfer કર્યો તે Prateek ને partner તરીકે દાખલ કરી શકાય નહીં, કારણ કે બીજા partners સંમત નહોતા, અને તે books ને પડકારી શકે નહીં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Transfer મંજૂર છે; બઢતી નહીં.** હિસ્સો ખસી શકે, પણ ટેબલ પરની બેઠક માટે બધાની સંમતિ જોઈએ.

કાર્ડ 4.29 T 2.9 · સંકલ્પના

★★ OL 2.9.4, 2.9.5, 3.3.9 · Scanner U2 CSQ 9.1, U2 CSQ 9.2, U3 CSQ 3.7 · SM pp.4.37–4.38

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Mr M પોતાનો હિસ્સો પોતાના creditor Z ને વેચે છે. શું વેચાણ valid છે? Firm ના જીવન દરમિયાન અને dissolution પર transferee શું માંગી શકે?

જવાબ

Valid. હિસ્સો અન્ય મિલકતની જેમ transferable છે (Section 29); દેવું ચૂકવવા Mr M પોતાનું હિત Z ને વેચી શકે (CSQ 9.1).

જો M પછી retire થાય, તો Z બાકીના partners સામે M ના **assets ના હિસ્સા**નો અને M partner મટ્યો તે તારીખથી account નો હકદાર છે (CSQ 9.1).

Firm ચાલુ હોય ત્યારે Mr B જેવો transferee books તપાસી શકતો નથી કે બતાવેલા નાના profit ને પડકારી શકતો નથી (CSQ 9.2).

Dissolution પર transferee ને account માત્ર **dissolution ની તારીખથી** મળે, અગાઉનાં વર્ષોનો નહીં; Niman ની ત્રણ વર્ષના ભૂતકાળના accounts ની માંગણી ટકતી નથી (CSQ 3.7).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **હમણાં profits, પછી assets, અવાજ ક્યારેય નહીં.** Transferee નું આખું પેકેજ આટલું જ.

કાર્ડ 4.30 T 2.10 · પરીક્ષા જાળ	★★★ OL 2.10.1 · Scanner U2 TQ 10.1, U2 TQ 10.2, U2 TQ 10.3 · SM p.4.38
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Minor partner બની શકે? Section 30 હેઠળ તેની સ્થિતિ શી છે અને તેને કયા હકો છે?	જવાબ **ના.** Minor સાથેનો contract void છે, માત્ર voidable નહીં; partnership contract પર આધારિત છે, તેથી minor partner બની શકતો નથી. તેને partnership ના **benefits માં દાખલ** કરી શકાય, એટલે profits માં માન્ય હિસ્સો આપી શકાય, પણ માત્ર **બધા partners ની સંમતિથી**. હકો: profits અને મિલકતમાં તેનો ઠરાવેલો હિસ્સો; accounts જોવાનો, તપાસવાનો અને તેની નકલ કરવાનો હક. તે partners સામે accounts કે પોતાના હિસ્સા માટે **ફક્ત firm સાથે સંબંધ તોડતી વખતે જ** દાવો કરી શકે, અન્યથા નહીં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **મહેમાન, યજમાન નહીં.** Minor ને profits નો હિસ્સો પીરસાય છે, પણ partner ની ખુરશી પર તે બેસી શકતો નથી.

કાર્ડ 4.31 T 2.10 · યાદ કરો	★★★ OL 2.10.2 · Scanner U2 TQ 10.2, U2 TQ 10.3, U2 CSQ 11.9 · SM pp.4.38–4.39
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Majority મેળવતા પહેલાં minor ની liability શી છે? Firm insolvent જાહેર થાય તો શું?	જવાબ તેની liability firm ના **profits અને property માંના તેના હિસ્સા** સુધી મર્યાદિત છે. તેની minority દરમિયાન થયેલા firm ના debts માટે તેની **કોઈ અંગત liability નથી**. Minor ને **insolvent જાહેર કરી શકાતો નથી**; પણ firm insolvent જાહેર થાય તો firm માંનો તેનો હિસ્સો **Official Receiver કે Assignee** માં vest થાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **મર્યાદા તેનો હિસ્સો, વધુ કશું નહીં.** Creditor minor ના firm માંના ટુકડા સુધી પહોંચી શકે, તેના પોતાના ખિસ્સા સુધી ક્યારેય નહીં.

કાર્ડ 4.32 T 2.10 · સંકલ્પના	★★★ OL 2.10.3, 2.10.4, 2.10.5 · Scanner U2 CSQ 10.1, U2 CSQ 11.10, U2 TQ 10.1 · SM p.4.39
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Majority મેળવ્યા પછી minor એ શું કરવું જોઈએ? તે મૌન રહે તો શું, અને ત્યારે તે ક્યારથી જવાબદાર?	જવાબ Majority મેળવ્યાના, અથવા પોતે partnership ના benefits માં દાખલ થયો છે તે જાણ્યાના **6 months** માં, **જે પછીથી હોય તે**, તેણે partner બનવું કે firm છોડવી તે નક્કી કરવું પડે. તે પોતાની પસંદગીની **public notice** આપી શકે. જો તે partner **ન** બનવાનું પસંદ કરે, તો notice ની તારીખ સુધી તેના હકો અને liabilities minor જેવા જ રહે અને તેનો હિસ્સો પછીનાં કૃત્યો માટે જવાબદાર નથી; તે પોતાના હિસ્સા માટે દાવો કરી શકે અને Registrar ને જણાવવું પડે. **મૌન = partner.** જો તે 6 months માં notice ન આપે, તો મુદત પૂરી થતાં તે **partner બની જાય** છે. Partner તરીકે તે benefits માં દાખલ થયો ત્યારથી **firm ના બધાં કૃત્યો માટે third parties પ્રત્યે અંગત રીતે જવાબદાર** છે, અને તેનો હિસ્સો minor તરીકે હતો તેટલો જ રહે છે. CSQ 10.1: Master X એ notice આપી નહીં, તેથી supplier L તેની પાસેથી વસૂલ કરી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **છ મહિના, ત્રણ પસંદગી: હા, ના, કે મૌન.** હા કે મૌન તેને partner બનાવે, admission થી જવાબદાર; public notice દ્વારા 'ના' તેને બહાર કાઢે.

કાર્ડ 4.33 T 2.11 · સંકલ્પના

★★ OL 2.11.1, 2.11.2, 2.11.3 · Scanner U2 CSQ 11.8, U2 CSQ 11.9 · SM p.4.40

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

નવો આવનાર partner ક્યારથી જવાબદાર? જૂના debts વિશેના agreement પછી Amar, કે D, જવાબદાર છે?

જવાબ

Section 31: નવા partner ની liability સામાન્ય રીતે **admission ની તારીખથી શરૂ** થાય, સિવાય કે તે અગાઉની obligations માટે જવાબદાર થવા સંમત થાય.

જૂના debts: નવો partner સહિત નવી firm તે સ્વીકારી શકે, અને creditors નવી firm ને debtor તરીકે સ્વીકારી જૂના partners ને મુક્ત કરી શકે. આ **novation** છે, અને **દરેક કિસ્સામાં creditor ની સંમતિ જરૂરી** છે.

માત્ર partners વચ્ચેનો agreement novation તરીકે કામ કરી શકતો નથી, તેથી creditors ને આવનાર partner સામે કોઈ હક મળતો નથી. CSQ 11.8: માત્ર partners એ સહી કરેલા agreement થી બંધાયેલો Amar, જૂના debt માટે દાવો કરતા creditor પ્રત્યે **જવાબદાર નથી**.

CSQ 11.9: A, B અને C એ D ને પક્ષકાર બનાવ્યા વિના creditors સાથે agreement કર્યો; D ₹50 lakh ના debt માટે જવાબદાર નથી, અને D minor હોય તો, તથા તે major બને ત્યારે, પણ જવાબ આ જ રહે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **બે હકાર novation બનાવે: નવી firm નો અને creditor નો.** Partners નું અંદરોઅંદર માથું હલાવવું પૂરતું નથી.

કાર્ડ 4.34 T 2.11 · યાદ કરો

★★ OL 2.11.4, 2.11.5, 2.11.13 · Scanner U2 TQ 11.2, U2 CSQ 11.1, U2 CSQ 11.7 · SM pp.4.40–4.41

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Partner કેટલી ત્રણ રીતે retire થઈ શકે (Section 32)? તે third parties પ્રત્યે ક્યાં સુધી જવાબદાર રહે?

જવાબ

Partner retire થઈ શકે (a) બીજા બધા partners ની **સંમતિથી**; (b) partners વચ્ચેના **express agreement** મુજબ; અથવા (c) partnership **at will** હોય ત્યારે બીજા બધા partners ને **written notice** આપીને.

Retirement પહેલાંનાં કૃત્યો માટેની liability માંથી તે, પોતે, third party અને reconstituted firm વચ્ચેના agreement થી મુક્ત થઈ શકે; third party ને retirement ની જાણ થયા પછીના course of dealing થી તે implied પણ હોઈ શકે.

Retirement ની **public notice** અપાય ત્યાં સુધી, firm ના ગણાયા હોત તેવાં કૃત્યો માટે તે અને બીજા partners partners તરીકે જવાબદાર રહે. Notice retired partner અથવા reconstituted firm ના કોઈ પણ partner આપી શકે.

Proviso: retired partner એવા **third party પ્રત્યે જવાબદાર નથી જે તે partner હતો એ જાણ્યા વિના firm સાથે વ્યવહાર કરે**.

CSQ 11.1: P public notice વિના retire થયો અને તેનું નામ firm ના visiting card પર રહ્યું, તેથી X, P પાસેથી વસૂલ કરી શકે. CSQ 11.7: R public notice વિના retire થયો, તેથી S, R પાસેથી પણ વસૂલ કરી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **C-A-N**: Consent, Agreement, Notice (at will). પછી public notice એ બહાર નીકળવાનો સિક્કો છે: તે અપાય ત્યાં સુધી તમે હજી જોખમમાં છો.

કાર્ડ 4.35 T 2.11 · યાદ કરો

★★★ OL 2.11.7, 2.11.8, 2.11.9 · Scanner U2 TQ 11.3, U2 TQ 11.4, U2 CSQ 11.2, U2 CSQ 11.11 · SM pp.4.41–4.42

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Partner ને કઈ શરતો હેઠળ expel કરી શકાય (Section 33)? Good faith ની કસોટી શી છે? શરતો પૂરી ન થાય તો શું?

જવાબ

Partners ના કોઈ પણ majority દ્વારા partner ને expel કરી શકાતો નથી, સિવાય કે partners વચ્ચેના **contract** દ્વારા મળેલી સત્તાનો **good faith માં** ઉપયોગ થાય.

ત્રણ શરતો: (i) expulsion ની સત્તા partners વચ્ચેના **contract** માં હોય; (ii) તે **majority** દ્વારા વપરાય; (iii) તે **good faith** માં વપરાય.

Good faith એટલે: (a) expulsion **partnership ના હિતમાં** હોય; (b) partner ને **notice અપાઈ** હોય; (c) તેને **સાંભળવાની તક** અપાઈ હોય.

નહિતર expulsion **null and void** છે, અને અમાન્ય expulsion partnership at will હોય તો પણ તેનો અંત લાવતી નથી.

Sections 32(2) to (4) expelled partner ને retired partner ની જેમ લાગુ પડે છે, તેથી public notice અપાય ત્યાં સુધી તે જવાબદાર રહે (TQ 11.4).

CSQ 11.11: Mr G નું expulsion વાજબી હતું, જો તેને notice અપાઈ હોય અને સાંભળવામાં આવ્યો હોય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ન્યાયી સુનાવણીનું ચિત્ર:** contract માં સત્તા, તેની પાછળ majority, અને યોગ્ય સુનાવણી. Notice, Hearing અને firm ના Interest તપાસો; સુનાવણી છોડો તો expulsion void.

કાર્ડ 4.36 T 2.11 · સંકલ્પના

★★★ OL 2.11.10, 2.11.11, 2.13.4 · Scanner U2 TQ 11.1, U2 TQ 11.2 · SM pp.4.42–4.43, 4.48

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Partner ના insolvency ની અસરો શી છે (Section 34)? Public notice જરૂરી છે?

જવાબ

તે **adjudication નો order થાય તે તારીખે partner મટે છે**, ભલે તેથી firm dissolve થાય કે નહીં.

તે તારીખ **પછી થયેલાં firm ના કૃત્યો** માટે તેની estate **જવાબદાર નથી**, અને તે તારીખ પછીનાં તેનાં કૃત્યો માટે **firm જવાબદાર નથી**.

સામાન્ય રીતે પણ હંમેશાં નહીં, insolvency થી firm dissolve થાય છે; partners ઠરાવી શકે કે તે નહીં થાય.

Partner ના insolvency પર **public notice જરૂરી નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Adjudication નો દિવસ = બહાર નીકળવાનો દિવસ.** તે તારીખથી insolvent અને firm અજાણ્યા: બંને બાજુ liability નહીં, અને notice આપવાની નહીં.

કાર્ડ 4.37 T 2.11 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 2.11.11 · Scanner U2 CSQ 11.3, U2 CSQ 11.4, U2 CSQ 11.6, U2 CSQ 13.1 · SM pp.4.43, 4.48

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Partner મૃત્યુ પામે છે અને firm ચાલુ રહે છે. Public notice આપવી પડે? તેની estate firm ના પછીનાં કૃત્યો માટે જવાબદાર છે?

જવાબ

Public notice જરૂરી નથી, અને estate તેના મૃત્યુ પછી થયેલા firm ના કોઈ પણ કૃત્ય માટે જવાબદાર નથી (Section 35).

સામાન્ય રીતે મૃત્યુથી partnership dissolve થાય છે, પણ partners ઠરાવી શકે કે તે નહીં થાય; માત્ર બે partners ની firm આપોઆપ dissolve થાય છે.

તેની હયાતીમાં order અપાયેલો પણ મૃત્યુ પછી delivered થયેલો માલ: estate જવાબદાર નથી, કારણ કે તેની હયાતીમાં કોઈ debt બાકી નહોતું. Creditor ને બાકી રહેલા partners સામે personal decree અને તેમના હાથમાંની partnership assets સામે decree મળે છે.

CSQ 13.1: C મૃત્યુ પામ્યો; signboard અને letterheads પર તેનું નામ રહેવાથી કોઈ ફરક પડતો નથી, અને supplier X, C ના heirs પાસેથી વસૂલ કરી શકતો નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **મૃત્યુ હિસાબ બંધ કરે છે, ચુપચાપ.** પ્રકાશિત કરવાની કોઈ notice નથી, અને firm પછી જે કરે તે માટે estate કશું દેવાદાર નથી.

કાર્ડ 4.38 T 2.12 · યાદ કરો

★★ OL 2.12.1 · Scanner U2 TQ 12.1, U2 CSQ 12.1 · SM p.4.44

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Outgoing partner competing business અંગે શું કરી શકે અને શું ન કરી શકે (Section 36)?

જવાબ

તે **competing business ચલાવી શકે** અને તેની જાહેરાત કરી શકે.

વિપરીત contract ને આધીન, તે (a) **firm name** વાપરી **શકતો નથી**; (b) પોતે firm નો business ચલાવે છે એમ **રજૂ કરી શકતો નથી**; અથવા (c) તે partner મટ્યો તે પહેલાં firm સાથે વ્યવહાર કરતી persons ના **ગ્રાહકોને આકર્ષી શકતો નથી**.

Restraint agreement: partner સંમત થઈ શકે કે partner મટ્યા પછી તે **નિર્દિષ્ટ સમયગાળા કે નિર્દિષ્ટ સ્થાનિક મર્યાદાઓ** માં સમાન business નહીં ચલાવે; Indian Contract Act, 1872 ના Section 27 છતાં, પ્રતિબંધો **વાજબી** હોય તો તે valid છે.

CSQ 12.1: P અને Q છૂટા પડીને competing PQ & Co. શરૂ કરે છે; ત્રણ પ્રતિબંધોને આધીન તેઓ સ્પર્ધા કરી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **સ્પર્ધા હા, નકલ ના:** તે હરીફ દુકાન ખોલી શકે, પણ જૂના નામે નહીં, જૂની firm તરીકે નહીં, અને જૂના ગ્રાહકો પાસે જઈને નહીં.

કાર્ડ 4.39 T 2.13 · યાદ કરો

★★ OL 2.12.2, 2.13.1, 2.13.2 · Scanner U2 CSQ 12.1, U2 CSQ 13.2, U2 CSQ 13.3 · SM p.4.44

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Partner મૃત્યુ પામે કે બહાર જાય, અને ચાલુ રહેતા partners accounts settle કર્યા વિના firm ની મિલકત સાથે business ચલાવે. તે કે તેની estate શું દાવો કરી શકે (Section 37)?

જવાબ

જ્યાં બચેલા કે ચાલુ રહેતા partners firm ની મિલકત સાથે **accounts ની final settlement વિના** business ચલાવે, ત્યાં વિપરીત contract ન હોય તો outgoing partner કે તેની estate **પોતાના કે પોતાના representatives ના વિકલ્પે** આ બેમાંથી એક માંગી શકે:

(a) તે partner મટ્યા પછી થયેલા, **firm ની મિલકતમાંના તેના હિસ્સાના ઉપયોગને આભારી profits નો હિસ્સો**; અથવા (b) મિલકતમાંના તેના હિસ્સાની રકમ પર **6% per annum interest**.

Proviso: જો contract દ્વારા ચાલુ રહેતા partners ને તેનું હિત ખરીદવાનો option હોય અને તેઓ તે યોગ્ય રીતે વાપરે, તો તેને profits નો વધુ હિસ્સો મળતો નથી.

પસંદગી તેની છે, firm ની નહીં, તેથી બંનેની સરખામણી કરી ઊંચો લો. CSQ 13.2: A (20% હિસ્સો) retire થયો અને મૃત્યુ પામ્યો; B અને C એ settle કર્યા વિના ચાલુ રાખ્યું. A ના representatives પોતાના વિકલ્પે profits ના 20% કે A ના મિલકત-હિસ્સા પર 6% interest માંગી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ Profits કે 6%, પસંદગી તેની. Firm તેના પૈસા વાપરતી રહી, તેથી તે profits નો હિસ્સો કે 6% interest, જે વધુ ચૂકવે તે, પસંદ કરે.

કાર્ડ 4.40 T 2.13 · સૂત્ર

★ OL 2.13.3 · Scanner U2 CSQ 13.3 · SM p.4.44

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Suman નો ₹200 lakh ની firm property માં 10% હિસ્સો છે અને તે 31 March 2023 ના રોજ retire થાય છે. Firm accounts settle કર્યા વિના ચાલુ રહે છે અને પછીના વર્ષે ₹10 lakh profit કમાય છે. તે ₹3 lakh માંગે છે. તે valid રીતે શું માંગી શકે?

જવાબ

મિલકતમાં તેનો હિસ્સો = ₹200 lakh ના 10% = **₹20 lakh**.

Option (a), profits નો હિસ્સો: ₹10 lakh ના 10% = **₹1,00,000**.

Option (b), ₹20 lakh પર 6% per annum interest = **₹1,20,000**.

તે પોતાના વિકલ્પે બેમાંથી કોઈ પણ માંગી શકે. ₹3 lakh ની માંગણી **valid નથી**, કારણ કે તે બંનેથી વધુ છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ 10 lakh ના 10% = 1 lakh; 20 lakh ના 6% = 1.2 lakh. ત્રણ lakh ની માંગણી હદ બહાર છે.

કાર્ડ 4.41 T 2.13 · સૂત્ર

★ OL 2.14.2 · Scanner U2 CSQ 14.1 · SM pp.4.44–4.45

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Alex (ratio 4:3:3; firm property ₹30 crore) settlement વિના retire થાય છે; તેના મૃત્યુ સુધી firm ₹2 crore કમાય છે. તેના heir Tom નો મહત્તમ દાવો શો? અને એક મહિના પછી, વધુ ₹50 lakh profit થયા પછી?

જવાબ

Alex નો હિસ્સો = 10 માંથી 3 (તેનો **જૂનો ratio**, ચાલુ રહેતા partners ના 4:3 ratio નહીં).

પહેલો દાવો: profits નો હિસ્સો = ₹2 crore ના 3/10 = **₹60 lakh**.

પછીનો દાવો: હક settlement ની તારીખ સુધી ચાલે છે, તેથી profits = ₹2 crore + ₹50 lakh = ₹2.5 crore, અને તેના 3/10 = **₹75 lakh**.

Interest નો વિકલ્પ મિલકતમાંના તેના હિસ્સા પર 6% per annum છે (₹30 crore ના 3/10 = ₹9 crore), એટલે પૂરા વર્ષ માટે ₹54 lakh થી ઓછું અને આ ટૂંકા ગાળા માટે તેનાથી પણ ઓછું. તેથી બંને કિસ્સામાં profits નો હિસ્સો ઊંચો દાવો છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ જૂનો ratio, લાંબી ઘડિયાળ: Alex નો હિસ્સો તેના પોતાના ratio પર કાઢો અને profits ને settlement ના દિવસ સુધી ચાલવા દો. પછી interest સાથે સરખાવો.

કાર્ડ 4.42 T 2.14 · યાદ કરો

★★★ OL 2.14.1 · Scanner U2 TQ 14.1, U2 CSQ 14.1 · SM p.4.45

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Firm ના બંધારણમાં ફેરફાર થાય ત્યારે continuing guarantee નું શું થાય (Section 38)? Firm dissolve થવી જરૂરી છે?

જવાબ

Firm ને, અથવા firm ના transactions સંબંધી third party ને આપેલી continuing guarantee, **વિપરીત agreement ન હોય તો**, firm ના **બંધારણમાં કોઈ પણ ફેરફાર** થાય તે તારીખથી **ભવિષ્યના transactions માટે રદ** થાય છે.

ફેરફાર partner ના મૃત્યુ કે retirement દ્વારા, અથવા નવા partner ના પ્રવેશથી હોઈ શકે.

Dissolution અને સામા પક્ષની સંમતિ જરૂરી નથી; ફેરફાર પહેલાં થયેલા transactions આવરી લેવાયેલા જ રહે છે.

CSQ 14.1: Alex ના retirement થી firm નું બંધારણ બદલાયું, તેથી Asif માટેની continuing guarantee ભવિષ્યના transactions માટે રદ થઈ. Asif ની દલીલ કે તે માત્ર પરસ્પર સમજૂતીથી જ સમાપ્ત થઈ શકે, ટકતી નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **નવો ચહેરો, વિદાય કે મૃત્યુ: guarantee ભવિષ્ય માટે અટકે, ભૂતકાળ માટે નહીં.**

કાર્ડ 4.43 T 3.1 · યાદ કરો

★★ OL 3.1.1 · Scanner U3 TQ 1.1 · SM p.4.58

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Registration માટેના Section 58 ના statement માં શું હોવું જોઈએ, અને Section 59 હેઠળ Registrar શું કરે છે?

જવાબ

Section 58: નિયત form માં, નિયત fee સાથેનું statement, જે જે વિસ્તારમાં કોઈ business place આવેલું હોય કે આવેલું હોવાનું પ્રસ્તાવિત હોય તેના **Registrar** ને મોકલાય કે સોંપાય. તેના પર **બધા partners** ની, અથવા તેમના ખાસ અધિકૃત agents ની સહી હોય.

તેમાં જણાવાય: (a) firm નું નામ; (b) principal place of business; (c) business ના અન્ય સ્થળોનાં નામ; (d) દરેક partner ક્યારે જોડાયો તે તારીખ; (e) partners નાં પૂરાં નામ અને કાયમી સરનામાં; (f) firm નો સમયગાળો.

Section 59: Section 58 નું પાલન થયું છે એવી ખાતરી થતાં Registrar **Register of Firms** માં entry નોંધે છે, statement file કરે છે અને registration નું certificate આપે છે.

Fee અને વિગતો સાથેની અરજી Registrar ને સોંપાય કે તરત registration પૂર્ણ ગણાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કોણ, ક્યાં, ક્યારે:** કોણ (firm નું નામ; partners નાં નામ અને સરનામાં) · ક્યાં (principal અને અન્ય business places) · ક્યારે (જોડાવાની તારીખો; સમયગાળો).

કાર્ડ 4.44 T 3.2 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 3.2.1, 3.2.2, 3.2.3, 3.3.1 · Scanner U3 TQ 2.1, U3 TQ 3.1, U3 CSQ 2.1, U3 CSQ 2.2 · SM pp.4.59–4.60

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Firm નું registration ફરજિયાત છે? Section 69 હેઠળ unregistered firm ની અસમર્થતાઓ કઈ છે?

જવાબ

Registration ફરજિયાત નથી અને registration ન કરાવવા બદલ કોઈ દંડ નથી. પણ અસમર્થતાઓ registration કરાવવા 'persuasive pressure' ઊભું કરે છે.

(i) Contractual right લાગુ કરાવવા firm કે તેના partners દ્વારા **third party સામે suit નહીં**, સિવાય કે firm registered હોય અને દાવો કરનાર persons Register of Firms માં partners તરીકે દર્શાવાયા હોય. (ii) Suit ની કિંમત ₹100 થી વધુ હોય તો firm કે partner **set-off** માંગી શકે નહીં.

(iii) Partner firm કે બીજા partner સામે દાવો કરી શકે નહીં, જોકે dissolution માટે, અથવા dissolution પર accounts અને પોતાના હિસ્સા માટે દાવો કરી શકે. (iv) **Third party** unregistered firm સામે **દાવો કરી શકે**. CSQ 2.2: unregistered LMN, XYZ સામે દાવો કરી શકતી નથી; registered LMN કરી શકે.

Section 69(2): suit માટે (a) registered firm દાવો કરતી હોય અને (b) દાવો કરનાર persons Register માં partners તરીકે દર્શાવાયા હોય તે જરૂરી છે. મૃત્યુ કે retirement પછી બચેલા partners નવા registration વિના દાવો કરી શકે (CSQ 2.1); Register માં હજી નોંધાયો ન હોય તેવો નવો partner plaintiff બની શકે નહીં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ જોડાવું વૈકલ્પિક, છોડવું મોંઘું. Registration ફરજિયાત નથી, પણ unregistered firm contract પર third party સામે દાવો કરી શકતી નથી; third party હજી તેના પર દાવો કરી શકે.

કાર્ડ 4.45 T 3.2 · યાદ કરો

★★★ OL 3.2.1, 3.2.4 · Scanner U3 TQ 2.1, U3 CSQ 2.3 · SM pp.4.59–4.60, 4.67

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Firm નું registration ન કરાવવાથી કયા હકો પર અસર પડતી નથી?

જવાબ

(1) **Third parties** નો firm કે કોઈ partner સામે દાવો કરવાનો હક.

(2) Partners નો firm ના **dissolution** માટે, dissolved firm ના accounts માટે અને તેની મિલકતમાંનો પોતાનો હિસ્સો વસૂલ કરવા માટે દાવો કરવાનો હક.

(3) Insolvent partner ની મિલકત છોડવાની અને કાર્યવાહી કરવાની **Official Assignee, Receiver કે Court** ની સત્તા.

(4) જ્યાં suit **₹100** થી વધુ ન હોય ત્યાં દાવો કરવાનો કે set-off માંગવાનો હક.

(5) મૃત partner ના **legal representatives કે heirs** દ્વારા accounts માટે અથવા firm ની મિલકત વસૂલ કરવા માટેના suits.

આ પણ અસર વિનાના: **criminal proceedings**. CSQ 2.3: firm નો માલ ચોરવા બદલ A, B સામે દાવો કરી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ T-D-O-₹100-H: Third parties, Dissolution, Official Assignee, ₹100 suits, Heirs. છઠ્ઠા તરીકે crime ઉમેરો.

કાર્ડ 4.46 T 3.3 · સરખામણી

★★★ OL 3.3.2 · Scanner U3 TQ 3.2, U3 TQ 3.4 · SM pp.4.60–4.61

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Firm ના dissolution અને partnership ના dissolution વચ્ચેનો ભેદ સમજાવો (Section 39).

જવાબ

Section 39: firm ના **બધા partners વચ્ચેની** partnership ના dissolution ને **firm નું dissolution** કહે છે.

Continuation: Firm: business બંધ થાય. Partnership: business ચાલુ રહે; માત્ર firm નું reconstitution.

Winding up: Firm: assets ની વસૂલાત અને liabilities નું settlement. Partnership: માત્ર assets અને liabilities નું revaluation.

Order of court: Firm: court ના order થી dissolve થઈ શકે. Partnership: court દ્વારા ફરમાવાતું નથી.

Scope: Firm: partnership નું dissolution અનિવાર્યપણે સમાવે. Partnership: firm નું dissolution સમાવે પણ ખરું, ન પણ સમાવે. **Books:** Firm: books નું final closure. Partnership: final closure નહીં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **આખું ઘર કે એક ભાડૂત.** Firm dissolve કરવી એટલે આખું ઘર તોડી પાડવું; partnership dissolve કરવી એટલે એક ભાડૂતનું જવું અને ઘર ઊભું રહેવું.

કાર્ડ 4.47 T 3.3 · યાદ કરો

★★★ OL 3.3.3, 3.3.5, 3.3.6 · Scanner U3 TQ 3.4, U3 CSQ 3.1, U3 CSQ 3.2, U3 CSQ 3.4 · SM pp.4.61–4.62, 4.68

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Firm ના dissolution ની પાંચ રીતો તેમના section નંબર સાથે જણાવો. Dissolution ક્યારે ફરજિયાત બને?

જવાબ

(1) **Agreement દ્વારા (Section 40): બધા** partners ની સંમતિ, અથવા તેમની વચ્ચે અગાઉ થયેલા contract મુજબ. માત્ર majority પૂરતી નથી (CSQ 3.4).

(2) **Compulsory (Section 41):** બધા partners, અથવા એક સિવાયના બધા, insolvent તરીકે adjudicate થાય; અથવા business ને, કે partnership માં તેને ચલાવવાને, ગેરકાયદેસર બનાવતી કોઈ ઘટના. જ્યાં firm ના **અલગ undertakings** હોય ત્યાં એકની ગેરકાયદેસરતાથી કાયદેસર undertakings માટે firm dissolve થતી નથી.

(3) **Contingencies (Section 42)**, contract ને આધીન: નિર્ધારિત મુદતનો અંત; adventure પૂર્ણ થવી; partner નું મૃત્યુ; partner નું insolvency.

(4) **Notice (Section 43):** partnership at will; બધાને written notice; notice માં જણાવેલી તારીખથી, અથવા કોઈ ન હોય તો notice communicate થયાની તારીખથી dissolve.

(5) **Court (Section 44):** partner ના દાવા પર, તે section માં દર્શાવેલાં કારણોસર.

CSQ 3.1: પ્રતિબંધથી Ajinomoto line ગેરકાયદેસર બને ત્યારે, તે ગેરકાયદેસરતાથી paper plates અને cups નો અલગ business dissolve થતો નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **A-I-E-N-C = 40, 41, 42, 43, 44:** Agreement, Illegal (compulsory), Event, Notice, Court. લાઇનબંધ પાંચ sections.

કાર્ડ 4.48 T 3.3 · યાદ કરો

★★★ OL 3.3.4 · Scanner U3 TQ 3.2, U3 TQ 3.3, U3 TQ 3.5, U3 CSQ 3.3, U3 CSQ 3.5 · SM pp.4.63–4.64

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Section 44 હેઠળ Court firm ને dissolve કરી શકે તેવાં કારણો જણાવો.

જવાબ

(a) Partner નું **unsound mind** (sleeping partner નહીં); બીજા partners કે next friend નો suit. **અસ્થાયી બીમારી** કારણ નથી.

(b) દાવો કરનાર સિવાયના partner ની **permanent incapacity**. (c) business પર પ્રતિકૂળ અસર કરે તેવું **misconduct**; તે business ના સંચાલન સાથે સંબંધિત હોવું જરૂરી નથી.

(d) Agreement નો **persistent breach**, અથવા તેવું વર્તન જેનાથી તેની સાથે business ચલાવવું વ્યાજબી રીતે શક્ય ન રહે (દા.ત. embezzlement, ખોટા accounts, વારંવારની વિનંતી છતાં accounts બતાવવાનો ઇનકાર).

(e) સમગ્ર હિતનું third party ને **transfer**, અથવા land revenue ની બાકી વસૂલ કરવા હિસ્સો charge કે વેચાય. (f) **સતત losses**: ભવિષ્યમાં પણ business loss વિના ચલાવી શકાય નહીં.

(g) **Just and equitable કારણો:** management માં deadlock; partners ની બોલચાલ બંધ; loss of substratum; partner દ્વારા stock exchange પર જુગાર.

CSQ 3.3: P સંમત ન થાય તો Q અને R, bus partnership ને dissolve કરવા Court ને કહી શકે, કારણ કે તે માત્ર loss માં જ ચલાવી શકાય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ 4 + 3: ચાર partner વિશે (unsound mind, incapacity, misconduct, persistent breach), પછી વધુ ત્રણ (હિતનું transfer, સતત losses, just and equitable).

કાર્ડ 4.49 T 3.4 · સંકલ્પના

★★ OL 3.4.4, 3.4.2, 3.3.7, 3.3.8 · Scanner U3 CSQ 4.1, U3 CSQ 3.5, U3 CSQ 3.6, U3 TQ 4.3 · SM pp.4.64–4.66

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Dissolution પછી partners third parties પ્રત્યે ક્યાં સુધી જવાબદાર (Section 45)? Sections 46 અને 47 શું જોગવાઈ કરે છે?

જવાબ

Section 45: dissolution છતાં, dissolution ની **public notice** અપાય ત્યાં સુધી, firm ના ગણાયા હોત તેવાં કોઈ પણ partner નાં કૃત્યો માટે partners third parties પ્રત્યે partners તરીકે જવાબદાર રહે. કોઈ પણ partner notice આપી શકે.

મૃત partner ની estate, **insolvent** partner, અથવા **dormant** partner (firm સાથે વ્યવહાર કરનાર person ને partner તરીકે જાણીતો ન હોય તેવો) ના કિસ્સામાં, notice વિના પણ પછીનાં કૃત્યો માટે **કોઈ liability નથી**.

Section 46: દરેક partner કે તેનો representative firm ની મિલકત firm ના **debts અને liabilities ચૂકવવામાં** વપરાવી શકે, અને **surplus** તેમના હકો મુજબ વહેંચાવી શકે. CSQ 3.5: M, firm ની trucks પોતાના ઉપયોગ માટે માંગી શકે નહીં.

Section 47: દરેક partner ની firm ને બાંધવાની authority **wind up કરવા અને શરૂ થયેલા પણ અધૂરા transactions પૂરા કરવા પૂરતી જ** ચાલુ રહે, **અન્યથા નહીં**. Insolvent adjudicate થયેલા partner ના કૃત્યોથી firm ક્યારેય બંધાતી નથી.

CSQ 4.1: firm 12 June 2022 ના રોજ dissolve થઈ, public notice વિના; X એ firm ના નામે Z પાસેથી માલ ખરીદ્યો, તેથી Y, Z પ્રત્યે જવાબદાર છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ 45 = notice, 46 = wind-up ના હકો, 47 = wind-up ની સત્તાઓ. Dissolution પછી: notice પ્રકાશિત કરો, પહેલાં debts ચૂકવો, અને કશું નવું સહી ન કરો.

કાર્ડ 4.50 T 3.4 · યાદ કરો	★★★ OL 3.4.1, 3.4.3 · Scanner U3 TQ 4.1, U3 TQ 4.2, U3 TQ 4.3, U3 CSQ 3.6 · SM p.4.66
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Dissolution પછી accounts કેવી રીતે settle થાય (Section 48): losses કયા ક્રમમાં ભરાય અને assets કયા ક્રમમાં વપરાય? Firm ના debts અને અલગ debts વિશે Section 49 શું કહે છે?	જવાબ **Losses** (capital ની ઘટ સહિત) પહેલાં **profits** માંથી, પછી **capital** માંથી, અને છેલ્લે, જરૂર પડે તો, **partners વ્યક્તિગત રીતે** profits વહેંચવાના પ્રમાણમાં ભરે. **Assets** (capital ની ઘટ પૂરી કરવા આપેલી રકમો સહિત) આ ક્રમમાં વપરાય: (a) **third parties** ને debts; (b) દરેક partner ના **advances**, capital થી અલગ, rateably; (c) દરેક partner નું **capital**, rateably; (d) **residue** profit-sharing ratio માં. આ બધું partners ના agreement ને આધીન છે. **Section 49:** firm ની મિલકત પહેલાં **firm ના debts** માં વપરાય, પછી દરેક partner નો હિસ્સો તેના અલગ debts માં અથવા તેને મળે. Partner ની **અલગ મિલકત** પહેલાં તેના **અલગ debts** માં, પછી firm ના debts માં વપરાય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Losses: P-C-P** (Profits, Capital, Partners). **Assets: O-A-C-R** (Outsiders, Advances, Capital, Residue). **Section 49:** દરેક વાસણ પહેલાં પોતાનાં debts ચૂકવે.

CA Foundation · Paper 2 · વ્યાવસાયિક કાયદા (Business Laws)

ફ્લેશ કાર્ડ્સ — યાદ રાખવાની યુક્તિઓ સાથે

પ્રકરણ 5 · Limited Liability Partnership કાયદો, 2008 (The Limited Liability Partnership Act, 2008) · 25 કાર્ડ

આ કાર્ડ્સનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો

- પહેલાં **પ્રશ્ન** વાંચો અને પાછળ જોતાં પહેલાં **મોટેથી બોલીને** જવાબ આપો.
- પછી **યાદ રાખવાની યુક્તિ** વાંચો. જો તે ન બેસે, તો પોતાની યુક્તિ બનાવીને કાર્ડ પાસે લખી લો.
- દરેક કાર્ડ પર તેના **Scanner પ્રશ્ન નંબર** (TQ = theory question, CSQ = case scenario question) આપેલા છે, જેથી તમે કાર્ડ પછી તરત તે પ્રશ્નો ઉકેલી શકો.
- દરેક કાર્ડ **1 દિવસ પછી અને ફરી 1 અઠવાડિયા પછી** ફરીથી જુઓ.

તારાનો અર્થ

★★★	ICAI એ 6 કે તેથી વધુ વાર પૂછ્યું. શબ્દશઃ યાદ કરો.
★★	3 થી 5 વાર પૂછ્યું. મુખ્ય શબ્દો અને યાદીઓ જાણો.
★	1 કે 2 વાર પૂછ્યું. એક વાર વાંચો; પરીક્ષામાં ઓળખી શકો તેટલું.
–	Study Material ના પાઠમાંથી લીધું. One Liner ની પંક્તિ નથી, પણ સમજવામાં ઉપયોગી.

આ પ્રકરણના વિષયો

વિષય	નામ	કાર્ડ સંખ્યા	કુલ	સર્વોચ્ચ તારા
1	Limited Liability Partnership – અર્થ અને સંકલ્પના (Limited Liability Partnership – Meaning and Concept)	5.01 – 5.05	5	★★★
2	LLP ની લાક્ષણિકતાઓ (Characteristics of LLP)	5.06 – 5.12	7	★★★
3	LLP ની સ્થાપના (Incorporation of LLP)	5.13 – 5.22	10	★★★
4	અન્ય સંગઠન સ્વરૂપો સાથે તફાવત (Differences With Other Forms of Organisation)	5.23 – 5.25	3	★★★

સ્રોત: ICAI Study Material (July 2026), Scanner Business Laws 2026 October, One Liners P2. તારા One Liners deck મુજબ છે. "OL" = One Liner સંદર્ભ; "TQ" / "CSQ" = Scanner પ્રશ્ન નંબર (પ્રકરણ 2, 3 અને 4 માં unit સાથે, જેમ કે U3); "SM p." = Study Material નું પૃષ્ઠ.

કાર્ડ 5.01 T1 · સંકલ્પના

★★★ OL 1.1, 1.3 · Scanner TQ 1.1, TQ 1.5 · SM p.5.3

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

LLP એટલે શું, અને તેને **hybrid** કેમ કહેવાય છે?

જવાબ

LLP એ **limited liability** ધરાવતું કાનૂની વ્યવસાયિક એકમનું નવું સ્વરૂપ છે: corporate business નો વૈકલ્પિક માર્ગ.

તે **company ની limited liability** અને **partnership ની લવચીકતા** આપે છે, તેથી તેને company અને partnership વચ્ચેનું **hybrid** કહેવાય છે.

LLP એ અલગ legal entity છે અને તે પોતાની **સંપત્તિની પૂરી હદ સુધી** જવાબદાર છે; **partners ની જવાબદારી મર્યાદિત** છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ બે એન્જિનવાળી hybrid કારનો વિચાર કરો: **company એન્જિન** (limited liability) અને **partnership એન્જિન** (લવચીકતા). LLP પોતે સંપત્તિનો પૂરો ભાર ઉઠાવે છે; partners સુરક્ષિત બેસે છે.

કાર્ડ 5.02 T1 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 1.4, 1.5 · Scanner TQ 1.2, TQ 1.6, TQ 1.8 · SM pp.5.5–5.6

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

LLP ના partner તરીકે કોણ **ન** બની શકે (s. 5)? અને partners **બે થી ઓછા** થઈ જાય તો શું (s. 6)?

જવાબ

કોઈપણ **individual અથવા body corporate** partner બની શકે. individual નીચેના કિસ્સામાં ન બની શકે: (a) સક્ષમ અધિકારક્ષેત્રની Court એ તેને **unsound mind** નો ઠરાવ્યો હોય અને તે ઠરાવ અમલમાં હોય; (b) તે **undischarged insolvent** હોય; અથવા (c) તેણે insolvent જાહેર કરવા અરજી કરી હોય અને તે **અરજી pending** હોય.

Trap: unsound mind ત્યારે જ અયોગ્યતા બને છે જ્યારે **Court નો ઠરાવ અમલમાં** હોય.

Section 6: દરેક LLP માં ઓછામાં ઓછા **બે partners** હોવા જોઈએ. જો સંખ્યા બે થી ઓછી રહે અને LLP **છ મહિનાથી વધુ** સમય વ્યવસાય ચલાવે, તો પોતે એકલો વ્યવસાય ચલાવે છે એવું **જાણતો** એકમાત્ર partner તે સમયગાળામાં થયેલી LLP ની જવાબદારીઓ માટે **વ્યક્તિગત રીતે જવાબદાર** છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **U-I-P** દરવાજો બંધ કરે: **U**nsound mind, **I**nsolvent (undischarged), **P**ending insolvency અરજી. s. 6 માટે: એકલા છ મહિના, અને જાણનાર એકલો partner પોતાના ખિસ્સામાંથી ચૂકવે.

કાર્ડ 5.03 T1 · યાદ કરો

★★★ OL 1.6, 1.9 · Scanner TQ 1.3, TQ 1.6, TQ 1.9, CSQ 1.2 · SM p.5.6

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 7 હેઠળ **designated partners** ના નિયમો જણાવો, અને **resident in India** ની વ્યાખ્યા આપો.

જવાબ

દરેક LLP માં ઓછામાં ઓછા **બે designated partners જે individuals** હોય, અને તેમાંથી ઓછામાં ઓછો **એક resident in India** હોવો જોઈએ.

જો બધા partners bodies corporate હોય, અથવા partners individuals અને bodies corporate બંને હોય, તો ઓછામાં ઓછા **બે individuals** (partners, અથવા bodies corporate ના **nominees**) designated partners તરીકે કામ કરે.

Resident in India: જે વ્યક્તિ **financial year દરમિયાન ઓછામાં ઓછા 120 દિવસ** ભારતમાં રહી હોય.

Case (SM ઉદાહરણ): જો Mr A અને Mr B (non-residents) જ designated હોય, તો હેતુ સરતો નથી; એક resident partner હોવો જોઈએ.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **2 – 1 – 120:** બે individual designated partners, તેમાંથી એક resident, અને resident એટલે financial year માં 120 દિવસ.

કાર્ડ 5.04 T1 · યાદ કરો	★★ OL 1.7 · Scanner TQ 1.4, TQ 1.10 · SM p.5.5
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો s. 2(1)(ta) હેઠળ **Small LLP** એટલે શું?	જવાબ એવી limited liability partnership: (i) જેનું **contribution ₹25 lakh** થી વધુ ન હોય, અથવા prescribed કરાય તેટલી ઊંચી રકમ, જે **₹5 crore** થી વધુ ન હોય; **અને** (ii) જેનું **turnover** (તરત પહેલાના financial year ના Statement of Accounts and Solvency મુજબ) **₹40 lakh** થી વધુ ન હોય, અથવા prescribed કરાય તેટલી ઊંચી રકમ, જે **₹50 crore** થી વધુ ન હોય; **અથવા** (iii) જે prescribed કરાય તેવી અન્ય જરૂરિયાતો પૂરી કરે અને શરતોનું પાલન કરે. Scanner hint: બંને મર્યાદાઓ **cumulative** છે: તેમની વચ્ચે “and” કહો, “or” નહીં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ આંકડા ક્રમમાં જોડો, પહેલાં contribution: **25 lakh ↔ 5 crore**, પછી turnover: **40 lakh ↔ 50 crore**. નાનો આંકડો Act નો પોતાનો છે; crore નો આંકડો Centre વધુમાં વધુ prescribe કરી શકે તે મર્યાદા છે.

કાર્ડ 5.05 T1 · પરીક્ષા જાળ	★ OL 1.8 · Scanner CSQ 1.1, CSQ 1.2 · SM p.5.8
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો શું LLP **charitable** અથવા non-profit હેતુ માટે બનાવી શકાય? તમે શું સલાહ આપશો?	જવાબ **ના.** જરૂરી શરત છે **નફાના હેતુથી lawful business** ચલાવવો; LLP **charitable કે non-economic હેતુઓ** માટે બનાવી શકાતી નથી. Case (Raju and Anil; EDUDED LLP): ગરીબ બાળકો માટેની charitable શાળા LLP ન બની શકે. **Section 8 company** સૂચવો. તેથી EDUDED LLP માં Mr A અને Mr B ને designated partners બનાવવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **નફાનો હેતુ નહીં, તો LLP નહીં.** LLP નો બિલ્લો લગાવેલી charity ને દરવાજેથી પાછી વાળાય; તેનો સાચો દરવાજો Section 8 છે.

કાર્ડ 5.06 T2 · યાદ કરો	★★★ OL 1.2, 2.2, 2.4, 2.5 · Scanner TQ 1.1, TQ 2.2 · SM pp.5.7–5.8
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો LLP ની **16 લાક્ષણિકતાઓ** ની યાદી આપો.	જવાબ 1–8: **Body corporate · Perpetual succession · Separate legal entity · Mutual agency · LLP agreement · Artificial legal person · Common seal · Limited liability**. 9–16: **Management of business · Minimum and maximum number of partners · Business for profit only · Investigation · Compromise or arrangement · Conversion into LLP · E-filing of documents · Foreign LLPs**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ પહેલા આઠ: **BPS · MLA · CL** (Body, Perpetual, Separate · Mutual agency, LLP agreement, Artificial · Common seal, Limited liability). છેલ્લા આઠ: **MMB · ICC · EF** (Management, Min–max, Business · Investigation, Compromise, Conversion · E-filing, Foreign).

કાર્ડ 5.07 T2 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 1.2 · Scanner TQ 2.2, TQ 1.1 · SM pp.5.7–5.8

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

સાચું કે ખોટું: LLP માં એક partner પોતાના કૃત્યોથી બીજા partners ને બાંધી શકે છે.

જવાબ

ખોટું. LLP માં **mutual agency નથી**: દરેક partner **ફક્ત LLP નો agent** છે, અન્ય કોઈ partner નો નહીં.

કોઈ partner અન્ય partners ના **સ્વતંત્ર કે અનધિકૃત કૃત્યો** માટે જવાબદાર નથી, તેથી partners બીજાના ખોટા વ્યવસાયિક નિર્ણયો કે ગેરવર્તણૂક માટેની સંયુક્ત જવાબદારીથી સુરક્ષિત છે.

સરખામણી: partnership firm માં દરેક partner firm **અને** અન્ય partners બંનેને બાંધી શકે છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **એક partner, એક principal:** LLP. partner ફક્ત LLP નો બિલ્લો પહેરે છે, સાથી partner નો કદી નહીં.

કાર્ડ 5.08 T2 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 2.2 · Scanner TQ 1.1 · SM p.5.7

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

partner નું મૃત્યુ, ગાંડપણ, નિવૃત્તિ કે insolvency થાય તો શું LLP ના અસ્તિત્વ પર અસર પડે છે?

જવાબ

ના. LLP ને **perpetual succession** છે અને partners માં ફેરફાર થાય તો પણ તે ચાલુ રહી શકે છે.

partners માં કોઈપણ ફેરફાર LLP ના **અસ્તિત્વ, અધિકારો કે જવાબદારીઓ** ને અસર કરતો **નથી**.

તે પોતાના નામે contracts કરવા અને મિલકત ધરાવવા સક્ષમ છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Partners મુસાફર છે; LLP બસ છે.** મુસાફરો ચડે-ઉતરે, બસ ચાલતી રહે.

કાર્ડ 5.09 T2 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 2.4, 2.5 · Scanner TQ 2.2, TQ 2.4, TQ 1.1 · SM p.5.7

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

artificial legal person તરીકે LLP શું **ન** કરી શકે? શું **common seal** ફરજિયાત છે?

જવાબ

કાનૂની પ્રક્રિયાથી બનેલી અને વ્યક્તિના બધા અધિકારોથી સજ્જ હોવાથી, તે natural person જે કરી શકે તે બધું કરી શકે, **સિવાય કે**: તેને **જેલમાં મોકલી ન શકાય**, તે **oath** લઈ ન શકે, તે **લગ્ન કે છૂટાછેડા** ન કરી શકે, અને CA કે Medicine જેવો **learned profession** ન કરી શકે.

તે **અદૃશ્ય, અમૂર્ત, અમર** છે (ફક્ત કાયદાથી વિસર્જિત થાય) પણ **કાલ્પનિક નથી**, કારણ કે તે ખરેખર અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

Common seal [s. 14(c)]: LLP ઇચ્છે તો તે રાખી **શકે**; તે **ફરજિયાત નથી**. તે જવાબદાર અધિકારીની કસ્ટડીમાં રહે છે અને ઓછામાં ઓછા **2 designated partners** ની હાજરીમાં લગાડાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ ન કરી શકે તેવી ચાર વાતો: **J-O-M-P** (Jail, Oath, Marry, Practise). ત્રણ શબ્દો વર્ણવે: અદૃશ્ય, અમૂર્ત, અમર. Seal: પસંદગી, પણ વાપરતી વખતે બે designated partners હાજર જોઈએ.

કાર્ડ 5.10 T2 · યાદ કરો

★★ OL 2.3 · Scanner TQ 2.2, TQ 1.1 · SM pp.5.5, 5.8

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Foreign LLP [s. 2(1)(m)] એટલે શું? શું તે ભારતીય LLP માં partner બની શકે?

જવાબ

ભારતની બહાર **formed, incorporated અથવા registered** limited liability partnership, જે **ભારતમાં place of business સ્થાપે** છે.

Foreign LLP ભારતીય LLP માં **partner બની શકે છે**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **વિદેશમાં જન્મ, ઘરઆંગણે વેપાર:** બહાર સ્થાપિત, ધંધાનું સ્થળ અંદર, અને ભારતીય LLP માં partner તરીકે આવકાર્ય.

કાર્ડ 5.11 T2 · યાદ કરો	★ OL 2.6 · Scanner TQ 2.3 · SM p.5.9
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો LLP સ્વરૂપના **ફાયદાઓ** જણાવો.	જવાબ તે **agreement** ના આધારે રચાય છે અને ચાલે છે. વિગતવાર કાનૂની અને પ્રક્રિયાગત જરૂરિયાતો લાદ્યા વિના **લવચીકતા** આપે છે. **રચના સરળ**; બધા partners ને **limited liability**; **લવચીક capital structure**; **વિસર્જન સરળ**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ છ ક્રિયાપદો: **Agree · Flex · Form · Shield · Fund · Fold** (agreement, flexibility, સરળ રચના, limited liability, લવચીક capital, સરળ વિસર્જન).

કાર્ડ 5.12 T2 · સંકલ્પના	★★★ OL 2.1 · Scanner TQ 2.1 · Beyond SM (Scanner TQ 2.1 only)
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો LLP, partner ના કોઈ કૃત્યથી ક્યારે **બંધાયેલી** છે, અને ક્યારે **બંધાયેલી નથી** (ss. 27, 28)?	જવાબ **બંધાયેલી નથી** [s. 27(1)] જો (a) partner ને તે કૃત્ય માટે LLP વતી કામ કરવાની હકીકતમાં **કોઈ authority નથી**, **અને** (b) અન્ય વ્યક્તિ **જાણે છે** કે તેની પાસે authority નથી, અથવા તેને partner તરીકે જાણતી કે માનતી નથી. બંને શરતો સાથે પૂરી થવી જોઈએ. **જવાબદાર** [s. 27(2)] જો partner LLP ના **વ્યવસાયના ક્રમમાં અથવા તેની authority સાથે થયેલા wrongful act કે omission** માટે કોઈ વ્યક્તિ પ્રત્યે જવાબદાર હોય. LLP ની જવાબદારી ફક્ત LLP ની જ છે અને LLP ની મિલકતમાંથી પૂરી થાય છે. **Section 28:** partner LLP નો agent છે, અન્ય partners નો નહીં, અને અન્ય partner ના wrongful act કે omission માટે **વ્યક્તિગત રીતે જવાબદાર નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **"not bound" માટે બે તાળાં:** authority નથી **અને** બહારની વ્યક્તિ જાણે છે (અથવા તેને partner માનતી નથી). બંને તાળાં ખૂલવા જોઈએ, નહીં તો LLP બંધાયેલી જ રહે.

કાર્ડ 5.13 T3 · યાદ કરો	★★★ OL 3.1, 3.2 · Scanner CSQ 3.1, CSQ 1.2 · SM pp.5.9–5.10
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો LLP ની સ્થાપના માટે **s. 11** શું માંગે છે, અને ખોટા કથન માટે શું દંડ છે?	જવાબ **lawful business with a view to profit** ચલાવવા માટે જોડાયેલી **બે કે વધુ વ્યક્તિઓ** **incorporation document** પર પોતાના નામ સહી કરે છે. તે ઠરાવેલી fees સાથે, જ્યાં registered office આવેલું હશે તે **State ના Registrar** પાસે ફાઇલ કરાય છે. તેની સાથે એક **statement** ફાઇલ કરાય છે કે Act ની બધી જરૂરિયાતોનું પાલન થયું છે, જે રચનામાં રોકાયેલા **advocate, Company Secretary, Chartered Accountant અથવા Cost Accountant અને** કોઈ એક subscriber દ્વારા કરાયેલું હોય. આ statement **ખોટું** છે એવું જાણવા છતાં (અથવા સાચું માન્યા વગર) કરનાર વ્યક્તિને **2 વર્ષ** સુધીની કેદ અને **₹10,000 થી ₹5 lakh** સુધીના દંડની સજા થાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **S-F-S: S**ubscribe નામ → State Registrar પાસે **F**ile → **S**tatement of compliance. ખોટું statement: **2 વર્ષ, ₹10,000 થી ₹5 lakh**.

કાર્ડ 5.14 T3 · યાદ કરો	★★★ OL 3.4 · Scanner TQ 3.11, CSQ 3.1 · SM p.5.10
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **incorporation document** માં શું જણાવવું જોઈએ?	જવાબ તે **prescribed form** માં હોવું જોઈએ અને તેમાં જણાવવું: LLP નું **નામ**; **પ્રસ્તાવિત વ્યવસાય**; **registered office નું સરનામું**; incorporation સમયે **partner બનનાર દરેક વ્યક્તિનું નામ અને સરનામું**; અને incorporation સમયે **designated partners બનનાર વ્યક્તિઓનું નામ અને સરનામું**. તેમાં પ્રસ્તાવિત LLP અંગેની prescribed કરાય તેવી **અન્ય માહિતી** પણ હોય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **N-B-O-P-D: N**ame, **B**usiness, **O**ffice, **P**artners, **D**esignated partners. પછી બાકીનું બધું સમાવતી કડી ઉમેરો: અન્ય prescribed માહિતી.

કાર્ડ 5.15 T3 · પરીક્ષા જાળ	★★ OL 3.3 · Scanner TQ 3.3, CSQ 3.1 · SM pp.5.10–5.11
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **s. 12** હેઠળ, Registrar ને LLP register કરવા કેટલો સમય મળે છે, અને statement તથા certificate પુરાવા તરીકે કેટલાં મજબૂત છે?	જવાબ ss. 11(1)(b) અને (c) નું પાલન થયા પછી, Registrar incorporation document register કરે છે અને **14 દિવસની અંદર** certificate of incorporation આપે છે. Registrar compliance statement ને subscription જરૂરિયાત પૂરી થયાના **પૂરતા પુરાવા** તરીકે સ્વીકારી **શકે**: તે વિવેકાધીન છે. Certificate Registrar ની સહીવાળું અને તેની official seal થી પ્રમાણિત હોય છે, અને તે LLP નિર્દિષ્ટ નામે incorporate થયાનો **conclusive evidence** છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Statement કદાચ પૂરતું; certificate conclusive.** જન્મ પ્રમાણપત્ર માટે ચૌદ દિવસ.

કાર્ડ 5.16 T3 · યાદ કરો	★★ OL 3.5 · Scanner TQ 3.2, TQ 3.9 · SM p.5.11
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **registered office** (s. 13) ના નિયમો શું છે, અને default માટે શું દંડ છે?	જવાબ દરેક LLP પાસે **registered office** હોવું જોઈએ જ્યાં બધા communications અને notices મોકલી શકાય અને જ્યાં તે મળે. સ્થળમાં ફેરફાર Registrar પાસે change નું notice **ફાઇલ કર્યા પછી જ** અસરકારક બને છે. ભંગ: LLP **અને તેનો દરેક partner** default ના **દરેક દિવસ માટે ₹500** ના દંડ માટે જવાબદાર છે, વધુમાં વધુ **₹50,000** સુધી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **દિવસના ₹500, ₹50,000 સુધી મર્યાદા**, અને સ્થળાંતર ત્યારે જ ગણાય જ્યારે notice **ફાઇલ** થાય, ફર્નિચર ખસેડવાથી નહીં.

કાર્ડ 5.17 T3 · યાદ કરો	★★ OL 3.6 · Scanner TQ 3.7, TQ 2.3 · SM p.5.11
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **registration** પર (s. 14) LLP શું કરી શકે છે?	જવાબ registration પર LLP, **પોતાના નામે**, આ કરવા સક્ષમ છે: • **દાવો કરવો અને દાવો થવો**; • movable કે immovable, tangible કે intangible **મિલકત મેળવવી, ધરાવવી, વિકસાવવી અથવા નિકાલ કરવો**; • **common seal રાખવી**, જો તે રાખવાનું નક્કી કરે; અને • bodies corporate કાયદેસર જે **કરી શકે અને સહન કરી શકે** તેવા અન્ય કૃત્યો **કરવા અને સહન કરવા**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **S-O-S, પછી D:** **S**ue, **O**wn property, **S**eal (વૈકલ્પિક), **D**o અન્ય corporate કૃત્યો.

કાર્ડ 5.18 T3 · યાદ કરો	★★★ OL 3.7 · Scanner TQ 3.8, TQ 3.10 · SM pp.5.12–5.13
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો LLP ને અન્ય LLP, company કે registered trade mark જેવા **સમાન અથવા ખૂબ મળતા આવતા** નામથી register કરાઈ છે (s. 17). પછી શું થાય?	જવાબ અરજી પર, **Central Government** LLP ને direction ની તારીખથી **3 મહિનાની અંદર** નામ બદલવા નિર્દેશ આપી શકે. trade-mark proprietor ની અરજી incorporation, registration કે નામ બદલ્યાના **3 વર્ષની અંદર** કરવી જોઈએ. LLP એ ફેરફારના **15 દિવસની અંદર Registrar ને notice** આપવી જોઈએ, સાથે Central Government નો order જોડવો, અને certificate માં ફેરફારના **30 દિવસની અંદર LLP agreement માં નામ બદલવું** જોઈએ. જો LLP **default** કરે, તો **Central Government નવું નામ ફાળવે છે**; Registrar તે નોંધે છે અને નવું certificate આપે છે. LLP પછીથી s. 16 હેઠળ નામ બદલી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **3 – 15 – 30:** નામ બદલવા 3 મહિના, Registrar ને જણાવવા 15 દિવસ, LLP agreement સુધારવા 30 દિવસ. Default: સરકાર તમારા માટે નામ પસંદ કરે.

કાર્ડ 5.19 T3 · યાદ કરો	★★★ OL 3.8 · Scanner TQ 3.1 · Beyond SM (Scanner TQ 3.1 only)
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **Tribunal દ્વારા LLP ને wind up** (s. 64) કયા આધારે કરી શકાય?	જવાબ Winding up **voluntary અથવા Tribunal દ્વારા** થઈ શકે (s. 63). Tribunal દ્વારા (s. 64), જો: • LLP **નક્કી કરે** કે તેને Tribunal દ્વારા wind up કરાય; • **છ મહિનાથી** વધુ સમય માટે partners ની સંખ્યા **બે થી ઓછી** થઈ જાય; • LLP એ **ભારતની sovereignty અને integrity**, રાજ્યની સુરક્ષા અથવા public order વિરુદ્ધ કામ કર્યું હોય; • LLP **પાંચ સળંગ financial years** સુધી **Statement of Account and Solvency** (અથવા annual return) ફાઇલ કરવામાં default કરે; • Tribunal ને લાગે કે તે **just and equitable** છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ પાંચ **D** શબ્દો: LLP **D**ecides · partners **D**rop થઈને બે થી ઓછા · sovereignty ને **D**anger · પાંચ વર્ષ **D**efault · **D**eemed just and equitable.

કાર્ડ 5.20 T3 · સંકલ્પના	★★★ OL 3.9 · Scanner TQ 3.4 · Beyond SM (Scanner TQ 3.4 only)
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો LLP માટે **accounts અને audit** ના નિયમો શું છે (s. 34)?	જવાબ દર વર્ષ માટે **registered office** પર **cash અથવા accrual basis** અને **double entry system** મુજબ યોગ્ય **books of account** રાખવા. દરેક financial year ના અંતથી **છ મહિનાની અંદર**, **designated partners દ્વારા સહી કરેલું Statement of Account and Solvency** તૈયાર કરવું. તે દર વર્ષે ઠરાવેલા સમયમાં અને ઠરાવેલી fee સાથે **Registrar** પાસે ફાઇલ કરવું. LLP ના accounts prescribed rules મુજબ **audit** કરાવવા.

યાદ રાખવાની યુક્તિ 6 – D – R: તૈયાર કરવા **6** મહિના, **D**esignated partners સહી કરે, **R**egistrar ફાઇલિંગ સ્વીકારે.

કાર્ડ 5.21 T3 · સંકલ્પના	★★★ OL 3.10 · Scanner TQ 3.5 · Beyond SM (Scanner TQ 3.5 only)
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો LLP માં **limited liability** ક્યારે **unlimited** બને છે (s. 30)?	જવાબ જો LLP કે કોઈ partner દ્વારા કૃત્ય **લેણદારો કે અન્ય કોઈ વ્યક્તિને છેતરવાના ઇરાદે, અથવા કોઈ fraudulent હેતુથી** કરાય, તો LLP **અને** તે ઇરાદાથી કામ કરનાર partners ની જવાબદારી LLP ના બધા કે કોઈપણ દેવા માટે **unlimited** છે. જો કૃત્ય partner એ કર્યું હોય, તો LLP પણ તેટલી જ હદે જવાબદાર છે, જ્યાં સુધી તે સાબિત ન કરે કે કૃત્ય **LLP ની જાણ કે authority વગર** થયું હતું. આવા વ્યવસાયના સંચાલનમાં **જાણીજોઈને ભાગીદાર** દરેક વ્યક્તિ માટે: **5 વર્ષ** સુધીની કેદ અને **₹50,000 થી ₹5 lakh** સુધીનો દંડ. Fraudulent આચરણથી LLP અને ગુનેગાર બંને થયેલા નુકસાન માટે **compensation** ચૂકવવા જવાબદાર બને છે (ગુનેગારે LLP ની જાણ વગર fraud કર્યું હોય તો LLP જવાબદાર નથી).

યાદ રાખવાની યુક્તિ Fraud ઢાલને ભેદે છે. partner નો limited-liability કોટ પ્રામાણિક નુકસાનથી બચાવે, બેઈમાન ઇરાદાથી નહીં.

કાર્ડ 5.22 T3 · યાદ કરો	★★★ OL 3.11 · Scanner TQ 3.6 · Beyond SM (Scanner TQ 3.6 only)
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો partner નું **નામ કે સરનામું બદલાય**, અથવા કોઈ વ્યક્તિ partner **બને કે ન રહે** (s. 25) ત્યારે શું જણાવવું જોઈએ?	જવાબ **નામ કે સરનામું બદલાય:** partner **15 દિવસની અંદર** LLP ને જણાવે (default: partner પર **₹10,000** દંડ); LLP **30 દિવસની અંદર** Registrar પાસે notice ફાઇલ કરે (default: LLP અને દરેક designated partner, **₹10,000**). **partner બનવું કે ન રહેવું:** LLP **30 દિવસની અંદર** notice ફાઇલ કરે (default: LLP અને દરેક designated partner, **₹10,000**). આવનાર partner ના notice માં તેનું **consent** statement હોવું જોઈએ. **former partner** પોતે notice ફાઇલ કરી શકે; Registrar LLP પાસે ખાતરી માંગે છે અને જો **15 દિવસની અંદર** કંઈ ન આવે, તો notice register કરે છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ અંદર 15, બહાર 30: partner → LLP 15 દિવસમાં; LLP → Registrar 30 દિવસમાં.

કાર્ડ 5.23 T 4 · સરખામણી

★★★ OL 4.2 · Scanner CSQ 4.1 · SM pp.5.13–5.14

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

LLP v Partnership firm: મુદ્દા 1–8 પર તફાવત આપો.

જવાબ

નિયમન કરતો Act: LLP = LLP Act, 2008; Firm = Indian Partnership Act, 1932.

Body corporate અને entity: LLP **છે** body corporate અને અલગ legal entity; Firm **નથી**, ફક્ત વ્યક્તિઓનો સમૂહ છે.

રચના: LLP **registration** થી (ફરજિયાત, અને તે પોતાના નામે દાવો કરી શકે અને દાવો થઈ શકે); Firm **agreement** થી (registration મરજિયાત).

Succession: LLP ને **perpetual succession** છે; Firm પર partner ના મૃત્યુ, ગાંડપણ, નિવૃત્તિ કે insolvency ની અસર થઈ શકે.

નામ: LLP એ suffix તરીકે "limited liability partnership"/"LLP" રાખવું જ પડે; Firm: કોઈપણ નામ.

જવાબદારી: LLP ના partners ની જવાબદારી સંમત contribution સુધી **મર્યાદિત** (છેતરપિંડીના fraud સિવાય); Firm ના partners ની **unlimited**, અંગત સંપત્તિ સુધી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ LLP કાનૂની-વ્યક્તિત્વના દરેક શબ્દને **હા** કહે છે (body corporate, separate entity, perpetual, પોતાના નામે દાવો); firm **ના** કહે છે. તેની એકમાત્ર **unlimited** વાત જવાબદારી છે.

કાર્ડ 5.24 T 4 · સરખામણી

★★★ OL 4.2 · Scanner CSQ 4.1 · SM p.5.14

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

LLP v Partnership firm: મુદ્દા 9–15 પર તફાવત આપો.

જવાબ

Mutual agency: LLP નો partner LLP ને બાંધે, અન્ય partners ને **નહીં**; Firm નો partner firm **અને** અન્ય partners ને બાંધે.

Designated partners: LLP માં ઓછામાં ઓછા **બે**, એક resident; Firm: આવી કોઈ જોગવાઈ નથી.

Common seal: LLP **રાખી શકે**; Firm: આવો કોઈ ખ્યાલ નથી.

Compliances: LLP માં **ફક્ત designated partners**; Firm માં **બધા partners**.

Annual filing: LLP annual statement of accounts, statement of solvency અને annual return ફાઇલ કરે; Firm registrar પાસે વાર્ષિક કંઈ ફાઇલ કરતી નથી.

Foreign nationals: LLP ના partners બની શકે; firm ના partners ન બની શકે. Minor: LLP ના લાભોમાં **દાખલ ન** થઈ શકે; હાલના partners ની પૂર્વ સંમતિથી firm ના લાભોમાં દાખલ થઈ શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ સાત મુદ્દા, એક વાક્ય: **A Diligent Student Can Also Fetch Marks** એટલે **A**gency, **D**esignated partners, **S**eal, **C**ompliances, **A**nnual filing, **F**oreign partner, **M**inor.

કાર્ડ 5.25 T 4 · સરખામણી	★★★ OL 4.1 · Scanner TQ 4.1 · SM p.5.15
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **LLP v Limited Liability Company**: 8 મુદ્દા પર તફાવત આપો.	જવાબ Act: LLP Act, 2008 v Companies Act, 2013. વ્યક્તિઓ: **partners** (contribute કરે) v **members** (shares માં invest કરે). સંચાલન: LLP **contract/agreement** થી; company **statute** થી. Management: LLP માં agreement માં અધિકૃત designated partners સહિત partners; company માં shareholders દ્વારા ચૂંટાયેલા **board of directors**. નામનો suffix: “limited liability partnership” અથવા “LLP” v “limited” (public) / “Private limited” (private). સંખ્યા: LLP માં ઓછામાં ઓછા **2**, મહત્તમ નહીં; Private company 2 થી **200**; Public company ઓછામાં ઓછા **7**, મહત્તમ નહીં. જવાબદારી: partner સંમત contribution સુધી મર્યાદિત (ઇરાદાપૂર્વકના fraud સિવાય); member **shares પર બાકી રકમ** સુધી મર્યાદિત. ઓછામાં ઓછા: LLP **2 designated partners**; Private company **2 directors**; Public company **3 directors**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Contract v Statute** મુખ્ય મુદ્દો. પછી ગણતરી: **2** designated partners v **2** (private) અથવા **3** (public) directors.

ફ્લેશ કાર્ડ્સ — યાદ રાખવાની યુક્તિઓ સાથે

પ્રકરણ 6 · કંપની અધિનિયમ, 2013 (The Companies Act, 2013) · 32 કાર્ડ

આ કાર્ડ્સનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો

- પહેલાં **પ્રશ્ન** વાંચો અને પાછળ જોતાં પહેલાં **મોટેથી બોલીને** જવાબ આપો.
- પછી **યાદ રાખવાની યુક્તિ** વાંચો. જો તે ન બેસે, તો પોતાની યુક્તિ બનાવીને કાર્ડ પાસે લખી લો.
- દરેક કાર્ડ પર તેના **Scanner પ્રશ્ન નંબર** (TQ = theory question, CSQ = case scenario question) આપેલા છે, જેથી તમે કાર્ડ પછી તરત તે પ્રશ્નો ઉકેલી શકો.
- દરેક કાર્ડ **1 દિવસ પછી અને ફરી 1 અઠવાડિયા પછી** ફરીથી જુઓ.

તારાનો અર્થ

★★★	ICAI એ 6 કે તેથી વધુ વાર પૂછ્યું. શબ્દશઃ યાદ કરો.
★★	3 થી 5 વાર પૂછ્યું. મુખ્ય શબ્દો અને યાદીઓ જાણો.
★	1 કે 2 વાર પૂછ્યું. એક વાર વાંચો; પરીક્ષામાં ઓળખી શકો તેટલું.
–	Study Material ના પાઠમાંથી લીધું. One Liner ની પંક્તિ નથી, પણ સમજવામાં ઉપયોગી.

આ પ્રકરણના વિષયો

વિષય	નામ	કાર્ડ સંખ્યા	કુલ	સર્વોચ્ચ તારા
1	કંપનીનો અર્થ અને તેની લાક્ષણિકતાઓ (Company Meanings & its Features)	6.01 – 6.03	3	★★★
2	કૉર્પોરેટ પડદાનો સિદ્ધાંત (Corporate Veil Theory)	6.04 – 6.06	3	★★★
3	અધિનિયમ હેઠળ કંપનીઓના વર્ગો (Classes of Companies Under the Act)	6.07 – 6.20	14	★★★
4	કંપનીની નોંધણી/સ્થાપનાની રીત (Mode of Registration/Incorporation of Company)	6.21	1	★★
5	મૂડીનું વર્ગીકરણ (Classification of Capital)	6.22 – 6.23	2	★★
6	શેર (Shares)	6.24	1	★★
7	મેમોરેન્ડમ ઑફ એસોસિએશન (Memorandum of Association)	6.25	1	★★
8	અલ્ટ્રા વાયર્સનો સિદ્ધાંત (Doctrine of Ultra Vires)	6.26 – 6.27	2	★★★
9	આર્ટિકલ્સ ઑફ એસોસિએશન (Articles of Association)	6.28 – 6.29	2	★★
10	ઇન્ડોર મેનેજમેન્ટનો સિદ્ધાંત (Doctrine of Indoor Management)	6.30 – 6.32	3	★★★

સ્રોત: ICAI Study Material (July 2026), Scanner Business Laws 2026 October, One Liners P2. તારા One Liners deck મુજબ છે. "OL" = One Liner સંદર્ભ; "TQ" / "CSQ" = Scanner પ્રશ્ન નંબર (પ્રકરણ 2, 3 અને 4 માં unit સાથે, જેમ કે U3); "SM p." = Study Material નું પૃષ્ઠ.

કાર્ડ 6.01 T1 · યાદ કરો

★★★ OL 1.3, 1.4, 1.5 · Scanner TQ 1.2, CSQ 1.4 · SM pp.6.4–6.6

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

કંપનીનાં **પાંચ લક્ષણો** કયાં છે, અને કંપની (એક કૃત્રિમ કાનૂની વ્યક્તિ) શું **ન** કરી શકે?

જવાબ

- **Separate legal entity**: સભ્યોથી કાયદેસર રીતે અલગ.
- **Perpetual succession**: સભ્યો બદલાવાથી તેના અસ્તિત્વ પર અસર થતી નથી.
- **Limited liability**: કંપનીની જવાબદારી તેના સભ્યોની જવાબદારીથી અલગ હોય છે.
- **Artificial legal person**: પોતાના નામે કરાર કરે છે, દાવો માંડે છે અને તેના પર દાવો થઈ શકે છે; માનવ માધ્યમ (directors) દ્વારા જ કામ કરે છે.
- **Common seal**: કંપનીની સત્તાવાર સહી.

તે મિલકત ધરાવી શકે, દાવો માંડી શકે અને તેના પર દાવો થઈ શકે, પરંતુ તેને જેલમાં મોકલી શકાય નહીં, તે oath લઈ શકે નહીં, લગ્ન કરી શકે નહીં અને learned profession કરી શકે **નહીં**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **S-P-L-A-C** = Separate, Perpetual, Limited, Artificial, Common seal. શરીર વગરની વ્યક્તિની કલ્પના કરો: જેલ નહીં, oath નહીં, લગ્ન નહીં, વ્યવસાય નહીં.

કાર્ડ 6.02 T1 · યાદ કરો

★★★ OL 1.1, 1.2 · Scanner TQ 1.1, TQ 1.3, CSQ 1.3, CSQ 1.4 · SM p.6.6

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

કંપની માટે **common seal** ફરજિયાત છે? જો કંપની પાસે seal ન હોય તો વિકલ્પ શું છે?

જવાબ

- **ફરજિયાત નથી.** Companies (Amendment) Act, 2015 એ **Section 9** માંથી 'and a common seal' શબ્દો કાઢી નાખીને તેને મરજિયાત બનાવ્યું.
- Seal ન હોય તો અધિકૃતિ **બે directors** દ્વારા, અથવા **એક director અને Company Secretary** દ્વારા આપવામાં આવે, જ્યાં કંપનીએ Company Secretary નીમ્યો હોય.
- Common seal = કંપનીની સત્તાવાર સહી, તેના incorporation નું પ્રતીક.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **2015 માં seal મરજિયાત બન્યું; એક સિક્કાની જગ્યાએ બે સહીઓ.** બે directors, અથવા director + CS (જ્યાં CS હોય ત્યાં જ).

કાર્ડ 6.03 T1 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 1.4 · Scanner CSQ 1.1, CSQ 1.2 · SM p.6.5

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

અકસ્માતમાં કંપનીના બધા સભ્યો એકસાથે મૃત્યુ પામે તો શું કંપનીનું અસ્તિત્વ સમાપ્ત થાય છે?

જવાબ

ના. કંપનીને **perpetual succession** હોય છે: સભ્યો મૃત્યુ પામે કે બદલાય, છતાં Act માં દર્શાવેલાં કારણોસર wound up ન થાય ત્યાં સુધી તે ચાલુ રહે છે.

ફક્ત કાયદો જ તેનું જીવન સમાપ્ત કરી શકે; સભ્યોનું મૃત્યુ કે insolvency નહીં.

SM illustration: વિમાન અકસ્માતમાં 7 સભ્યો મૃત્યુ પામ્યા છતાં કંપની ચાલુ રહે છે, partnership ની જેમ નહીં.

શેર વારસદારોને transmit થાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **સભ્યો નશ્વર છે, કંપની નહીં.** તેનો અંત ફક્ત Act લાવે, અકસ્માત ક્યારેય નહીં.

કાર્ડ 6.04 T2 · સંકલ્પના

★★ OL 2.2, 2.7 · Scanner CSQ 2.4, CSQ 2.8, CSQ 2.9 · SM p.6.7; SM p.6.12

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Salomon v Salomon & Co. Ltd. માં શું ચુકાદો આપવામાં આવ્યો? શું OPC નો પણ એકમાત્ર સભ્ય કંપનીનાં દેવાં માટે વ્યક્તિગત રીતે જવાબદાર છે?

જવાબ

- કંપની કાયદાની દૃષ્ટિએ તેના subscribers થી **અલગ વ્યક્તિ** છે, ભલે લગભગ આખી share capital એક જ માણસ પાસે હોય. Salomon એ 20,000 શેર લીધા અને કંપનીની અસ્કયામતો પર charge સાથે debentures લીધાં.
- Scanner ના Raj ના કિસ્સામાં, debenture-holder **secured creditor** તરીકે અસ્કયામતો મેળવવા હકદાર હતો; તે અને કંપની એક જ છે એવી લેણદારોની દલીલ નિષ્ફળ ગઈ.
- **OPC**: એકમાત્ર સભ્ય ફક્ત એકમાત્ર shareholder હોવાને કારણે તેનાં દેવાં માટે જવાબદાર નથી; તેની જવાબદારી unpaid share capital સુધી મર્યાદિત છે.
- જો OPC **fraud** માટે રચાઈ હોય, તો પડદો ઉઠાવવામાં આવે છે અને સભ્યને વ્યક્તિગત રીતે જવાબદાર ઠેરવી શકાય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **એક shareholder એટલે એક વ્યક્તિ નહીં.** Salomon ની કંપનીએ પોતાનો અલગ કોટ પહેર્યો હતો; તેને ફક્ત fraud જ ફાડી શકે.

કાર્ડ 6.05 T2 · પરીક્ષા જાળ

★★ OL 1.3, 2.3 · Scanner CSQ 2.6, TQ 1.2 · SM p.6.5

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

એક shareholder-cum-creditor કંપનીના લાકડાનો વીમો પોતાના નામે ઉતરાવે છે અને તે આગમાં બળી જાય છે. શું તે claim કરી શકે? કેસનું નામ આપો.

જવાબ

ના. Macaura v Northern Assurance Co. Ltd. (1925) માં ઠરાવ્યું કે સભ્ય કે creditor ને કંપનીની મિલકતમાં **insurable interest** નથી.

Macaura પાસે (એક સિવાય) લગભગ બધા શેર હતા, તે મોટો creditor હતો અને તેણે લાકડાનો વીમો પોતાના નામે ઉતરાવ્યો હતો.

કોઈ shareholder ને કંપનીની માલિકીની મિલકતમાં કાનૂની કે equitable હિત હોતું નથી; લાકડાનો વીમો કંપનીના નામે ઉતરાવ્યો ન હતો.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **શેરના માલિક હોવું એટલે લાકડાના માલિક હોવું નહીં.** અસ્કયામતોની માલિક કંપની છે; સભ્યો ફક્ત શેરના માલિક છે.

કાર્ડ 6.06 T2 · યાદ કરો

★★★ OL 2.1, 2.4, 2.5, 2.6 · Scanner TQ 2.1, TQ 2.2, CSQ 2.1, CSQ 2.2, CSQ 2.3, CSQ 2.5, CSQ 2.7 · SM pp.6.8–6.9

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

કૉર્પોરેટ પડદો ઉઠાવવાનાં **પાંચ કારણો** દરેકના કેસ સાથે જણાવો.

જવાબ

- **Enemy character** (દુશ્મન સાથે વેપાર; control નો test): **Daimler Co. Ltd. v Continental Tyre & Rubber Co.**
- **Tax / revenue**: **Juggilal** (કર ચોરવા entity નો ઉપયોગ); **Dinshaw Maneckjee Petit** (assessee ની કંપનીઓ sham હતી).
- **Avoiding a legal obligation**: **Workmen of Associated Rubber Industries** (workmen ને bonus ઘટાડવા subsidiary રચી).
- **Subsidiary as agent**: **Merchandise Transport Ltd. v British Transport Commission (1982)**; parent અને subsidiary એક જ commercial unit.
- **Fraud / improper conduct or to defeat the law**: **Gilford Motor Co. v Horne**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **E-T-L-A-F**: Enemy, Tax, Legal obligation, Agent subsidiary, Fraud. 'Even The Law Alters Facades' તરીકે બોલો.

કાર્ડ 6.07 T3 · સરખામણી

★★ OL 3.1, 3.2 · Scanner TQ 3.8, CSQ 3.19 · SM pp.6.10–6.12

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

જવાબદારીના આધારે કંપનીઓ વચ્ચે ભેદ કરો: limited by shares, limited by guarantee અને unlimited. શું લેણદાર unlimited કંપનીના સભ્ય પર સીધો દાવો કરી શકે?

જવાબ

- **Limited by shares (s. 2(22))**: સભ્યો ફક્ત પોતાના શેર પરની **unpaid રકમ** માટે જવાબદાર; કંપનીના જીવનકાળમાં કે winding up વખતે **ગમે ત્યારે** માંગણી થઈ શકે.
- **Limited by guarantee (s. 2(21))**: સભ્યો memorandum માં સ્વીકારેલી **રકમ** માટે જ જવાબદાર, અને **ફક્ત winding up વખતે**.
- **Unlimited (s. 2(92))**: સભ્યોની જવાબદારી પર કોઈ મર્યાદા નથી; તે સભ્ય ન રહે ત્યારે સમાપ્ત થાય છે.
- **Trap**: લેણદાર shareholder પર સીધો દાવો **કરી શકતો નથી**. તે **winding up** માટે અરજી કરે છે, અને official liquidator પછી સભ્યો પાસે contribution માંગે છે, જે unlimited હોઈ શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Shares: બાકી રકમ. Guarantee: નક્કી આંકડો, ફક્ત winding up વખતે. Unlimited: છત જ નથી.** Unlimited કંપનીના લેણદારો liquidator પાસે જાય, સભ્ય પાસે નહીં.

કાર્ડ 6.08 T3 · યાદ કરો

★★★ OL 3.3 · Scanner TQ 3.1, TQ 3.7, CSQ 3.5, CSQ 3.17 · SM pp.6.12–6.13

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

OPC (s. 2(62)) ની વ્યાખ્યા આપો. **nominee** કેવી રીતે કામ કરે છે: consent, withdrawal અને change?

જવાબ

- **OPC** = **ફક્ત એક જ વ્યક્તિ સભ્ય** હોય તેવી કંપની; તે private company છે અને તેના માટે કોઈ minimum paid-up capital નિયત નથી.
- **Memorandum માં nominee નું નામ** હોય છે, જે subscriber ના મૃત્યુ કે કરાર કરવાની અસમર્થતા વખતે સભ્ય બને છે.
- Nominee **અગાઉથી લેખિત consent** આપે છે, જે incorporation વખતે Registrar પાસે file થાય છે; તેને **consent પાછી ખેંચવાનો** અધિકાર આપી શકાય.
- સભ્ય કંપનીને **notice** આપીને **ગમે ત્યારે nominee બદલી** શકે છે, અને કંપની Registrar ને જાણ કરે છે.
- આવો ફેરફાર **memorandum ની alteration ગણાતો નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Nominee = spare પૈડું**: લેખિત consent સાથે અગાઉથી ફિટ કરેલું, સાદી notice થી બદલી શકાય, અને memorandum ને અડવું પડતું નથી.

કાર્ડ 6.09 T3 · યાદ કરો

★★★ OL 3.3, 3.5, 3.6 · Scanner TQ 3.1, CSQ 3.8, CSQ 3.25 · SM p.6.13

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

OPC શું કરી શકતી **નથી** અથવા શું બની શકતી નથી? Conversion વિશે શું?

જવાબ

- **એક વ્યક્તિ, એક OPC**: કોઈ વ્યક્તિ એક કરતાં વધુ OPC incorporate કરી શકે નહીં કે એક કરતાં વધુમાં nominee બની શકે નહીં.
- કોઈ **minor** સભ્ય કે nominee બની શકે નહીં, કે beneficial interest સાથે શેર ધરાવી શકે નહીં.
- **Section 8 company** તરીકે **incorporate** થઈ શકે નહીં, કે તેમાં **convert** થઈ શકે નહીં.
- **Non-Banking Financial Investment** પ્રવૃત્તિ કરી શકે નહીં, જેમાં કોઈપણ body corporate ની securities માં રોકાણનો સમાવેશ થાય છે.
- તે private કે public company માં **convert થઈ શકે** (SM: 'in certain cases').
- Deck: conversion બંને રીતે માન્ય; CSQ 3.25 માં private company નું OPC બનવું, પાત્રતા પૂરી થતી હોય તો, માન્ય ગણ્યું છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ચાર NO**: બીજી OPC નહીં, minor નહીં, Section 8 નહીં, NBFI પ્રવૃત્તિ નહીં. બહાર નીકળવાનો રસ્તો private કે public company તરફ.

કાર્ડ 6.10 T3 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 3.4, 3.6 · Scanner CSQ 3.7, CSQ 3.25 · SM p.6.13

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

OPC રચવાની કે તેનો nominee બનવાની પાત્રતા શેનાથી નક્કી થાય: **residence** કે **citizenship**? 'Resident in India' એટલે શું?

જવાબ

- **Citizenship, residence નહીં.** ફક્ત **ભારતીય નાગરિક એવી natural person, ભલે ભારતમાં રહેતી હોય કે ન હોય**, OPC incorporate કરી શકે અથવા તેના એકમાત્ર સભ્યની nominee બની શકે.
- **વિદેશી નાગરિક** nominee બની શકે **નહીં**: CSQ 3.7 માં વિદેશી નાગરિકના ભારતમાં 125 દિવસ મહત્ત્વના ન હતા.
- '**Resident in India**' = તરત પહેલાના financial year માં ભારતમાં **120 દિવસ કરતાં ઓછા નહીં** રોકાયેલ.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Passport, postcode નહીં.** Citizenship નક્કી કરે; 120 દિવસનો residence test ફક્ત તે ક્યાં રહે છે તે જણાવે છે.

કાર્ડ 6.11 T3 · યાદ કરો

★★★ OL 3.7, 3.10 · Scanner CSQ 3.3, CSQ 3.27 · SM pp.6.13–6.15

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Private company (s. 2(68)) ની કસોટીઓ અને સભ્યો કેવી રીતે ગણાય તે જણાવો. Private subsidiary ક્યારે public ગણાય?

જવાબ

- તેના articles દ્વારા તે **શેરની transfer ના અધિકારને મર્યાદિત** કરે છે અને તેની securities માટે subscribe કરવા **જનતાને કોઈપણ આમંત્રણ આપવાની મનાઈ** કરે છે.
- તે સભ્યોને **200** સુધી મર્યાદિત કરે છે (OPC સિવાય); ઓછામાં ઓછા 2.
- **Joint holders** ને **એક** સભ્ય ગણવામાં આવે છે.
- **Employees** અને **નોકરી દરમિયાન સભ્ય બનેલા ex-employees** ગણવામાં **આવતા નથી**.
- Public company ની subsidiary **deemed public** છે (s. 2(71) નો proviso), ભલે તેના articles private કહેતા હોય, તેથી તેના શેર **મુક્તપણે transferable** છે (CSQ 3.27).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **R-200-P**: Restrict transfer, 200 ની મર્યાદા, Prohibit public offer. Joint holders એક ગણતરી; કર્મચારીઓ ગણાતા નથી.

કાર્ડ 6.12 T3 · યાદ કરો

★★★ OL 3.8, 3.9 · Scanner CSQ 3.9, CSQ 3.22, CSQ 3.28 · SM pp.6.14–6.15

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

હાલમાં **small company (s. 2(85))** ની શરતો જણાવો, અને કઈ કંપનીઓ ક્યારેય small ન હોઈ શકે.

જવાબ

- **Public company સિવાયની** કંપની, એટલે કે private company.
- **Paid-up share capital ₹4 crore થી વધુ નહીં અને turnover ₹40 crore થી વધુ નહીં** (તરત પહેલાના financial year ના profit and loss account મુજબ turnover). સ્રોત: 2022 Rules, 15 September 2022 થી અમલી.
- **બંને** મર્યાદાઓ પૂરી થવી જોઈએ.
- **Small નહીં**: **holding અથવા subsidiary** company; **Section 8** company; કોઈ **special Act** હેઠળ ચાલતી company કે body corporate.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **4 અને 40, બંને 'વધુ નહીં'.** પછી ચાર બાકાત પ્રકાર યાદ રાખો: Holding, Subsidiary, Section 8, Special Act (H-S-8-S).

કાર્ડ 6.13 T3 · સરખામણી

★★★ OL 3.11, 3.12, 3.13 · Scanner TQ 3.3, CSQ 3.6, CSQ 3.12, CSQ 3.23 · SM pp.6.16–6.17

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Subsidiary (s. 2(87)) અને **associate (s. 2(6))** company ની સરખામણી કરો. 'બરાબર 50%' અને non-voting shares કેવી રીતે ગણાય?

જવાબ

- **Subsidiary**: holding company **Board ની રચના પર control** રાખે છે, અથવા પોતે કે પોતાની subsidiaries સાથે મળીને કુલ voting power ના **અડધા કરતાં વધુ** પર અધિકાર ભોગવે કે control રાખે છે.
- Subsidiary ની subsidiary પણ holding company ની subsidiary ગણાય (chain).
- **બરાબર 50% પૂરતું નથી**; **non-voting preference shares** voting power માં ઉમેરાતા નથી (CSQ 3.12).
- **Associate**: જેમાં બીજી કંપનીનો **significant influence** હોય, એટલે કુલ voting power ના **ઓછામાં ઓછા 20%** પર control, અથવા **agreement** હેઠળ business decisions પર control કે તેમાં ભાગીદારી; તે **subsidiary નથી**, અને તેમાં **joint venture** company નો સમાવેશ થાય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Subsidiary: અડધાથી વધુ (>50%). Associate: ઓછામાં ઓછો પાંચમો ભાગ (≥20%).** બરાબર અડધું એ 'અડધાથી વધુ' નથી.

કાર્ડ 6.14 T3 · યાદ કરો

★★ OL 3.14 · Scanner TQ 3.4 · SM p.6.17

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Listed અને **unlisted** company (s. 2(52)) ની વ્યાખ્યા આપો.

જવાબ

- **Listed**: જે કંપનીની **કોઈપણ securities recognised stock exchange** પર **listed** હોય.
- **Unlisted**: **listed company સિવાયની** કોઈપણ company.
- આ **capital સુધી પહોંચના આધારે** કરાયેલું વર્ગીકરણ છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Listed = exchange ની યાદીમાં; unlisted = બાકી બધા.** એક listed security પણ પૂરતી છે.

કાર્ડ 6.15 T3 · યાદ કરો

★★★ OL 3.15, 3.16 · Scanner CSQ 3.4, CSQ 3.15, CSQ 3.29, CSQ 3.31 · SM p.6.18

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Government company (s. 2(45)) એટલે શું? 51% માં શું ગણાય, અને private company હોવાથી ફરક પડે?

જવાબ

- **Paid-up share capital** ના **51% કરતાં ઓછું નહીં Central Government**, અથવા **State Government(s)**, અથવા **અંશતઃ બંને** પાસે હોય; આવી government company ની **subsidiary** પણ તેમાં આવે.
- ફક્ત **Central કે State Government** ની હોલ્ડિંગ ગણાય. CSQ 3.15 માં 20% + 10% + 10% = 40%; LIC ના 8% અને government-owned company ના 15% ગણાયા નહીં, તેથી તે government company ન હતી.
- જ્યાં શેરમાં differential voting rights હોય, ત્યાં 'paid-up share capital' ને **કુલ voting power** તરીકે વાંચવામાં આવે છે.
- **Private સ્વરૂપ અપ્રસ્તુત છે**: 51% Central Government holding ધરાવતી private company પણ government company છે (CSQ 3.31).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **51 ફક્ત Governments તરફથી.** Centre + States ગણો; LIC, PSUs અને જનતા બાકાત. Private કે public પોશાકથી કશો ફરક પડતો નથી.

કાર્ડ 6.16 T3 · યાદ કરો

★★★ OL 3.17 · Scanner TQ 3.6 · SM p.6.18

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Foreign company (s. 2(42)) ની **કસોટીઓ** જણાવો.

જવાબ

- ભારતની **બહાર incorporate** થયેલી company કે body corporate, જે
- (i) ભારતમાં **place of business** ધરાવે છે, પોતે અથવા agent દ્વારા, **ભૌતિક રીતે કે electronic mode દ્વારા**; **અને**
- (ii) ભારતમાં અન્ય કોઈપણ રીતે **કોઈ business activity કરે છે**.
- TQ 3.6: Singapore માં incorporate થયેલી અને Pune માં office ધરાવતી Mike LLC એક foreign company છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Abroad + Address + Activity**: Abroad incorporate થયેલી, ભારતમાં Address (place of business), અને ભારતમાં Activity.

કાર્ડ 6.17 T3 · યાદ કરો

★★★ OL 3.18, 3.19, 3.20 · Scanner TQ 3.2, TQ 3.5, CSQ 3.1, CSQ 3.13, CSQ 3.24 · SM pp.6.18–6.20

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Section 8 company નાં **ખાસ લક્ષણો** જણાવો. શું તે ક્યારેય dividend ચૂકવી શકે?

જવાબ

- **Charitable objects** (commerce, art, science, sports, education, research, social welfare, religion, charity, પર્યાવરણનું રક્ષણ વગેરે) ના પ્રોત્સાહન માટે રચાય છે અને પોતાનો **નફો તે objects માટે જ વાપરે** છે.
- તે પોતાના સભ્યોને **કોઈ dividend ચૂકવી શકતી નથી**.
- Central Government ના **licence** હેઠળ કામ કરે છે (સત્તા ROC ને delegate કરેલી); નામમાં 'Ltd.' કે 'Pvt. Ltd.' ઉમેરવું **જરૂરી નથી**.
- General meeting 21 ને બદલે **clear 14 દિવસની notice** પર બોલાવી શકે.
- **Partnership firm** સભ્ય બની શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **હેતુ સાથે નફો, ક્યારેય વહેંચણી નહીં.** અંદર સેવા, બહાર કશું નહીં: dividend નહીં, 'Ltd.' નહીં, 14 દિવસની notice, firms નું સ્વાગત.

કાર્ડ 6.18 T3 · યાદ કરો

★★★ OL 3.21 · Scanner TQ 3.2, CSQ 3.16 · SM p.6.19

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Section 8 licence કેવી રીતે revoke થઈ શકે, અને પછી શું થાય?

જવાબ

- કારણો: section ની જરૂરિયાતો કે licence ની શરતોનો ભંગ; કામકાજ **કપટપૂર્વક**, company ના objects વિરુદ્ધ, અથવા **public interest ને હાનિકારક** રીતે ચલાવવું.
- **Revocation પહેલાં**: Central Government એ તેના ઇરાદાની **લેખિત notice** અને **સાંભળવાની તક** આપવી જોઈએ.
- **Revocation પર**: Registrar company ના નામમાં 'Limited' કે 'Private Limited' ઉમેરે છે.
- **ત્યાર પછી**, public interest માં, Central Government સમાન objects ધરાવતી બીજી Section 8 company સાથે **amalgamation**, **અથવા winding up** નો આદેશ આપી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ N-L-A-W: Notice, Limited ઉમેરાય, Amalgamate અથવા Wind up. પહેલાં સુનાવણી, પછી નામ બદલાય, છેલ્લે અંતિમ આદેશ.

કાર્ડ 6.19 T3 · યાદ કરો

★★★ OL 3.22, 3.23 · Scanner CSQ 3.11, CSQ 3.18, CSQ 3.31 · SM p.6.21

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Dormant company (s. 455) નો દરજ્જો કોણ મેળવી શકે? 'Significant accounting transaction' એટલે શું?

જવાબ

- **ભવિષ્યના project** માટે, અથવા **asset કે intellectual property ધરાવવા** માટે રચાયેલી, **significant accounting transaction વગરની** કંપની, અથવા **inactive company**, **Registrar** ને અરજી કરી શકે.
- **Inactive company**: **છેલ્લાં બે financial years** માં કોઈ business કે operation નહીં, અથવા કોઈ significant accounting transaction નહીં, અથવા તે બે વર્ષ માટે financial statements અને annual returns file કર્યાં નહીં.
- **Significant accounting transaction** = (i) Registrar ને ફી, (ii) Act કે અન્ય કાયદાની પૂર્તિ માટે ચૂકવણી, (iii) Act ની પૂર્તિ માટે શેરની allotment, (iv) office અને records ની જાળવણી માટે ચૂકવણી, તે **સિવાયનો** કોઈપણ transaction.
- આ **ચાર exclusions** બહારનો transaction dormant દરજ્જો અટકાવે છે (CSQ 3.18: machinery માટે ₹1 crore down payment).

યાદ રાખવાની યુક્તિ F-L-S-O: Fees, Law payments, Shares allotted, Office upkeep. બાકીનો કોઈપણ transaction 'significant' ગણાય.

કાર્ડ 6.20 T3 · યાદ કરો

★ OL 3.24 · Scanner CSQ 3.21, CSQ 3.31 · SM p.6.22

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

કઈ સંસ્થાઓ **public financial institutions (s. 2(72))** છે? શું 51% Government holding કંપનીને આપમેળે PFI બનાવે છે?

જવાબ

- (i) **LIC**; (ii) **IDFC Ltd.**; (iii) UTI (Transfer of Undertaking and Repeal) Act, 2002 હેઠળની **specified company**; (iv) **Companies Act, 1956 ના s. 4A(2)** હેઠળ notified સંસ્થાઓ; (v) **RBI** સાથે પરામર્શ કરીને Central Government દ્વારા **notified અન્ય સંસ્થાઓ**.
- સંસ્થા ત્યારે જ notify થઈ શકે જ્યારે તે **Central કે State Act દ્વારા કે હેઠળ established કે constituted** હોય (Companies Acts સિવાય), **અથવા** તેની paid-up capital ના **51% કરતાં ઓછું નહીં** Government(s) પાસે હોય કે તેના control માં હોય.
- તેથી 51% Government holding તેને notification માટે **પાત્ર** બનાવે છે, **આપમેળે** PFI નહીં (CSQ 3.31).

યાદ રાખવાની યુક્તિ L-I-U-4-N: LIC, IDFC, UTI company, s. 4A(2) સંસ્થાઓ, Notified અન્ય. 51% દરવાજો ખોલે; notification અંદર પ્રવેશ અપાવે.

કાર્ડ 6.21 T4 · યાદ કરો

★★ OL 4.1, 4.2 · Scanner TQ 4.1, TQ 4.2 · SM pp.6.23–6.24, 6.27

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 7(1) હેઠળ Registrar પાસે શું file થાય છે? **s. 10** હેઠળ registered memorandum અને articles ની અસર શું છે?

જવાબ

- **s. 7(1)** ના દસ્તાવેજો: બધા subscribers એ સહી કરેલાં **memorandum અને articles**; formation માં રોકાયેલ professional (advocate, CA, cost accountant કે practice માં CS) અને articles માં નામ આપેલ વ્યક્તિની **declaration of compliance**; **subscribers અને first directors ની declarations**; પત્રવ્યવહારનું સરનામું; વિગતો.
- Registrar તેમની નોંધણી કરે છે અને **certificate of incorporation** આપે છે.
- **s. 10**: registered memorandum અને articles **company અને સભ્યોને બંધનકર્તા** છે, જાણે company અને દરેક સભ્યે સહી કરી હોય અને તેની બધી જોગવાઈઓ પાળવાનો કરાર કર્યો હોય.
- તે હેઠળ **સભ્યે ચૂકવવાપાત્ર રકમ** તેની પાસેથી company ને **દેવું (debt due)** ગણાય.
- Formation (s. 3): public company, **7 કે વધુ** વ્યક્તિઓ; private, **2 કે વધુ**; OPC, **એક**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ Section 7 મોકલે; Section 10 બાંધે. પહેલાં file (7), પછી બંધન (10); તે હેઠળ સભ્યનું લેણું એ debt છે.

કાર્ડ 6.22 T5 · યાદ કરો

★★ OL 5.1 · Scanner TQ 5.1 · SM pp.6.27–6.28

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

share capital નાં **પાંચ પ્રકારો** ક્રમમાં જણાવો, અને **paid-up capital** કેવી રીતે નક્કી થાય તે કહો.

જવાબ

- **Authorised (nominal / registered) capital** [s. 2(8)]: memorandum દ્વારા અધિકૃત મહત્તમ share capital.
- **Issued capital** [s. 2(50)]: authorised capital નો જે ભાગ subscription માટે ઓફર થયો.
- **Subscribed capital** [s. 2(86)]: તે સમયે સભ્યોએ subscribe કરેલો ભાગ.
- **Called-up capital** [s. 2(15)]: ચૂકવણી માટે માંગવામાં આવેલો ભાગ.
- **Paid-up capital = called-up capital − calls in arrears.**

યાદ રાખવાની યુક્તિ A-I-S-C-P, સાંકડી થતી ગળણી: Authorised, Issued, Subscribed, Called-up, Paid-up. દરેક પગલું પહેલાના ભાગનો એક ટુકડો છે.

કાર્ડ 6.23 T5 · પરીક્ષા જાળ

★ OL 5.2 · Scanner TQ 5.2 · SM pp.6.28–6.29

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

કાયદામાં **share** એટલે શું? શું shareholders કંપનીના undertaking ના ભાગીદાર-માલિકો છે?

જવાબ

- Share એ **પૈસાની રકમ નથી** પણ **પૈસાની રકમથી મપાતું હિત** છે, જે કરારમાં સમાયેલા વિવિધ અધિકારોથી બનેલું છે (**Borland Trustees v Steel Bros. & Co. Ltd.**).
- કાયદાની નજરે shareholders undertaking ના **ભાગીદાર-માલિકો નથી**.
- Shares **movable property** છે (**s. 44**), articles મુજબ transferable.
- દરેક share ને **નંબર** આપેલો હોય છે (**s. 45**), સિવાય કે depository ના records માં beneficial interest ના holder તરીકે નોંધાયેલ વ્યક્તિનો share.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **44 ફેરવે, 45 ગણે.** Share એ અધિકારોની ટિકિટ છે, કારખાનાની ઈંટ નહીં.

કાર્ડ 6.24 T6 · યાદ કરો

★★ OL 6.1, 6.2 · Scanner TQ 6.1, TQ 6.2 · SM pp.6.29–6.30

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 43 કયા **બે પ્રકારની share capital** માન્ય રાખે છે? Capital ક્યારે **preference** capital ગણાય?

જવાબ

- **Equity share capital**: **preference** ન હોય તેવી બધી share capital, **voting rights** સાથે, અથવા નિયત નિયમો મુજબ dividend, voting કે અન્ય બાબતે **differential rights** સાથે.
- **Preference share capital**: **issued** capital નો ભાગ જેને **dividend** (નિશ્ચિત રકમ કે નિશ્ચિત દર) **અને** winding up વખતે કે capital ની repayment વખતે paid-up capital ની **repayment** માટે **preferential right** હોય.
- SM ઉદાહરણ: Tata Motors ના 'A' equity shares (DVR); દર 10 નો એક vote, અને dividend 5 percentage points વધુ.
- Section 43 એ **private company** ને લાગુ પડતી નથી જો તેના memorandum કે articles તેમ જણાવે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Equity = Preference સિવાયનું બધું; Preference = બે વાર લાઇનમાં પહેલા**, dividend માં પહેલા અને પૈસા પાછા મેળવવામાં પહેલા.

કાર્ડ 6.25 T7 · યાદ કરો

★★ OL 7.1 · Scanner TQ 7.1 · SM pp.6.30–6.32

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Memorandum એ company નું **charter** છે. તેની **છ clauses** જણાવો.

જવાબ

- **Name** clause: 'Limited' કે 'Private Limited' થી પૂરું થાય (Section 8 companies ને લાગુ પડતું નથી).
- **Registered office** clause: office જે State માં આવેલી હશે તે.
- **Objects** clause: જે objects માટે company incorporate થઈ છે.
- **Liability** clause: limited કે unlimited; shares દ્વારા, unpaid રકમ; guarantee દ્વારા, સ્વીકારેલી રકમ.
- **Capital** clause: નિશ્ચિત રકમના shares માં વહેંચાયેલી authorised capital (share capital ન હોય તો જરૂરી નથી).
- **Association** clause: subscribers, દરેક ઓછામાં ઓછો એક share લે; **OPC** માં તેમાં **nominee** નું નામ પણ હોય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **N-R-O-L-C-A**: Name, Registered office, Objects, Liability, Capital, Association. ચાર્ટરનાં છ પાનાં: નામ પહેલું, સહી કરનાર (association) છેલ્લું.

કાર્ડ 6.26 T 8 · પરીક્ષા જાળ

★★★ OL 8.1, 8.2 · Scanner TQ 8.1, CSQ 8.3 · SM pp.6.33–6.35

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Objects clause ની બહારનું કૃત્ય સભ્યો મંજૂર કરે છે. શું તે બંધનકર્તા છે? **directors** અને **articles** ના ultra vires કૃત્યો સાથે સરખામણી કરો.

જવાબ

- **Company ના ultra vires** (memorandum ની બહાર): **void** અને company ને **બંધનકર્તા નહીં**, સભ્યોની મંજૂરી હોય તો પણ; તેના પર દાવો થઈ શકે નહીં કે તેના આધારે દાવો માંડી શકાય નહીં. બધા સભ્યો દ્વારા પણ **ratify થઈ શકતું નથી** (**Ashbury Railway Carriage v Riche, 1875**).
- તે estoppel, acquiescence, સમયના વીતવા, વિલંબ કે ratification દ્વારા intra vires બની શકતું નથી.
- **Directors ના ultra vires** (પણ company ના intra vires): સભ્યો **general meeting** માં ઠરાવ દ્વારા **ratify** કરે છે.
- **Articles ના ultra vires**: **special resolution** દ્વારા **articles બદલો**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ત્રણ દરવાજા**: Company (કાયમ માટે બંધ), Directors (સભ્યોનો ઠરાવ ખોલે), Articles (special resolution ખોલે).

કાર્ડ 6.27 T 8 · સંકલ્પના

★★★ OL 8.3 · Scanner CSQ 8.1, CSQ 8.2, CSQ 8.3 · SM pp.6.33–6.34

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Company **ultra vires loan** લે છે. જો પૈસા (a) હજુ ખર્યાયા ન હોય, (b) કાયદેસરનાં દેવાં ચૂકવવામાં વપરાયા હોય, તો lender શું કરી શકે?

જવાબ

- Lender company સામે transaction enforce કરી શકતો નથી; તે void છે.
- **ન ખર્યાયેલા**: company ને પૈસા છૂટા કરતાં રોકવા તે **injunction** મેળવી શકે. Company માલિક બનતી નથી, તેથી lender મિલકત in specie પાછી લઈ શકે.
- **Company નાં કાયદેસરનાં દેવાં ચૂકવવામાં વપરાયા**: lender **ચૂકવાયેલા debtor ની જગ્યાએ ઊભો રહે છે** અને તેટલી હદે પોતાની લોન વસૂલ કરે છે.
- સામાન્ય તથ્યો: memorandum દ્વારા નક્કી કરેલી મર્યાદાથી વધુ ઉધાર (CSQ 8.1, CSQ 8.2).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ન ખર્ચ્યા: રોકો (injunction). કાયદેસર દેવામાં ખર્ચ્યા: જગ્યા લો.** રોકો અથવા જગ્યા લો.

કાર્ડ 6.28 T 9 · યાદ કરો

★★ OL 9.1, 9.4 · Scanner TQ 9.1, CSQ 9.2, CSQ 9.4 · SM p.6.36

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 5 હેઠળ **entrenchment** એટલે શું? Private અને public company માં તે કેવી રીતે દાખલ થાય?

જવાબ

- **Entrenchment**: articles ની ચોક્કસ જોગવાઈઓ **special resolution કરતાં વધુ કડક શરતો** પર જ બદલી શકાય.
- ફક્ત **formation વખતે**, અથવા **amendment** દ્વારા: **private** company માં **બધા સભ્યોની સંમતિ**; **public** company માં **special resolution**.
- Private company માટે special resolution **પૂરતું નથી** (CSQ 9.4: Mr Zitesh સાચા, Mr Yogesh ખોટા).
- Company એ entrenchment જોગવાઈની **Registrar ને notice આપવી** જોઈએ.
- Articles **Tables F, G, H, I અને J** (Schedule I) ને અનુસરે છે; company **model articles** અપનાવી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Private માંગે બધા, Public માંગે Special**, પછી Registrar ને જણાવો. આ તાળું special resolution કરતાં ખોલવું અઘરું છે.

કાર્ડ 6.29 T 9 · સરખામણી

★ OL 9.2, 9.3, 9.5 · Scanner TQ 9.2, CSQ 9.1, CSQ 9.3 · SM pp.6.35–6.37

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Memorandum અને **articles** વચ્ચે ભેદ કરો. શું articles સભ્યોને બંધનકર્તા છે, અને તેમને કોણ બદલી શકે?

જવાબ

- **Objects**: MoA company ના objects નક્કી કરે છે અને મર્યાદિત કરે છે; AoA આંતરિક વ્યવસ્થાપનના નિયમો અને objects કેવી રીતે સિદ્ધ કરવા તેના નિયમો છે.
- **Relationship**: MoA, company અને **બહારની દુનિયા**; AoA, company અને તેના **સભ્યો**.
- **Alteration**: MoA ફક્ત Act પરવાનગી આપે તે રીતે, સામાન્ય રીતે **Regional Director કે Tribunal** ની પરવાનગીથી; AoA સીધું **special resolution** દ્વારા.
- **Ultra vires**: MoA ની બહારનું કૃત્ય **void**, સર્વાનુમતે પણ ratify ન થાય; AoA ની બહારનું, જો MoA ની બહાર ન હોય તો, special resolution દ્વારા ratify થઈ શકે.
- Articles સભ્યોને બંધનકર્તા છે: insolvent સભ્યનો **official assignee** બંધાયેલો હતો (CSQ 9.1). Special resolution દ્વારા બદલી શકાતા હોવાથી, articles હેઠળની નિશ્ચિત નિમણૂક company સામે enforce થઈ શકી નહીં (CSQ 9.3).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **MoA: બહાર, Objects, બદલવું અઘરું. AoA: અંદર, Instructions, સહેલું (special resolution).**

કાર્ડ 6.30 T 10 · યાદ કરો

★ OL 10.1 · Scanner TQ 10.3 · SM p.6.37

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Constructive notice (s. 399) એટલે શું? દરેક બહારની વ્યક્તિ શું જાણતી હોવાનું માની લેવાય છે?

જવાબ

- **s. 399**: કોઈપણ વ્યક્તિ Registrar પાસે રાખેલા દસ્તાવેજો તપાસી શકે; memorandum અને articles નોંધણી થતાં **public documents** બને છે.
- વાંચે કે ન વાંચે, વ્યક્તિએ **memorandum અને articles** તથા **special resolutions** જેવા સંબંધિત registered દસ્તાવેજો **વાંચ્યા અને સમજ્યા હોવાનું માની લેવાય** છે.
- તેથી તે દસ્તાવેજો હેઠળ company ની સત્તા કે directors ના અધિકારની બહારના કરારથી તે company સામે અધિકારો મેળવી શકતો નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Registered એટલે public, public એટલે વાંચેલું ગણાય.** ફાઇલ ન ખોલવી એ બચાવ નથી.

કાર્ડ 6.31 T 10 · યાદ કરો

★★★ OL 10.2, 10.3, 10.4, 10.5 · Scanner TQ 10.1, TQ 10.2, CSQ 10.2 · SM pp.6.38–6.40

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Turquand rule (indoor management) અને તેના **ત્રણ અપવાદો** જણાવો.

જવાબ

- **Rule** (constructive notice નો અપવાદ): કૃત્ય articles કે memorandum થી અધિકૃત હોય ત્યારે બહારની વ્યક્તિ **આંતરિક નિયમિતતા માની લઈ શકે** (**Royal British Bank v Turquand**).
- **નહીં**, જ્યાં તેને અનિયમિતતાનું **actual કે constructive knowledge** હોય (Howard v Patent Ivory Manufacturing Co.; Morris v Kansseen).
- **નહીં**, જ્યાં **શંકા** કે બેદરકારી હોય: અધિકારીની apparent authority ની બહારનો અસામાન્ય transaction પૂછપરછ માંગે છે (Anand Bihari Lal v Dinshaw & Co.).
- **Forgery** માટે **નહીં**, જે nullity છે (Ruben v Great Fingall Consolidated).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **K-S-F: Know, Suspect, Forge.** ત્રણ લાલ બત્તીઓ Turquand ની લીલી બત્તી બંધ કરી દે છે.

કાર્ડ 6.32 T 10 · સંકલ્પના	★★★ OL 10.2, 10.3, 10.4, 10.5 · Scanner CSQ 10.5, CSQ 10.2 · SM pp.6.38–6.40
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Bank articles ની મર્યાદામાં લોન આપે છે, directors ના પત્ર પર ભરોસો રાખીને કે board resolution પસાર થયો હતો. Bank ક્યારે સુરક્ષિત છે અને ક્યારે નહીં?	જવાબ • **સુરક્ષિત**, જ્યાં હકીકતમાં કોઈ resolution પસાર થયો ન હતો: board resolution પસાર કરવો એ **indoor management** છે, અને bank એ articles વાંચ્યા હોવાથી તે માની શકે (CSQ 10.5; CSQ 10.2). • **સુરક્ષિત નહીં**, જો bank ને **sanction પહેલાં ખબર હતી** કે procedure છોડી દેવાઈ હતી: actual knowledge rule ને હરાવે છે, અને સમય નક્કી કરે છે. • **સુરક્ષિત નહીં**, જો confirming પત્ર **forged** હતો: forgery nullity છે, તેથી company બંધાતી નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **નિર્દોષ ચૂક: સલામત. જાણેલી ચૂક: અસલામત. બનાવટી કાગળ: void.**

ફ્લેશ કાર્ડ્સ — યાદ રાખવાની યુક્તિઓ સાથે

પ્રકરણ 7 · ચલણી દસ્તાવેજો અંગેનો કાયદો, 1881 (The Negotiable Instruments Act, 1881) · 32 કાર્ડ

આ કાર્ડ્સનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો

- પહેલાં **પ્રશ્ન** વાંચો અને પાછળ જોતાં પહેલાં **મોટેથી બોલીને** જવાબ આપો.
- પછી **યાદ રાખવાની યુક્તિ** વાંચો. જો તે ન બેસે, તો પોતાની યુક્તિ બનાવીને કાર્ડ પાસે લખી લો.
- દરેક કાર્ડ પર તેના **Scanner પ્રશ્ન નંબર** (TQ = theory question, CSQ = case scenario question) આપેલા છે, જેથી તમે કાર્ડ પછી તરત તે પ્રશ્નો ઉકેલી શકો.
- દરેક કાર્ડ **1 દિવસ પછી અને ફરી 1 અઠવાડિયા પછી** ફરીથી જુઓ.

તારાનો અર્થ

★★★	ICAI એ 6 કે તેથી વધુ વાર પૂછ્યું. શબ્દશઃ યાદ કરો.
★★	3 થી 5 વાર પૂછ્યું. મુખ્ય શબ્દો અને યાદીઓ જાણો.
★	1 કે 2 વાર પૂછ્યું. એક વાર વાંચો; પરીક્ષામાં ઓળખી શકો તેટલું.
–	Study Material ના પાઠમાંથી લીધું. One Liner ની પંક્તિ નથી, પણ સમજવામાં ઉપયોગી.

આ પ્રકરણના વિષયો

વિષય	નામ	કાર્ડ સંખ્યા	કુલ	સર્વોચ્ચ તારા
1	Negotiable Instruments નો અર્થ (Meaning of Negotiable Instruments)	7.01 – 7.02	2	★★
2	Promissory Note (વચનપત્ર)	7.03 – 7.04	2	★
3	Bills of Exchange (વિનિમયપત્ર)	7.05 – 7.08	4	★★
4	Cheque	7.09 – 7.13	5	★★
5	Negotiable Instruments નું વર્ગીકરણ (Classification of Negotiable Instruments)	7.14 – 7.17	4	★★★
6	Negotiable Instruments ની Negotiation (હસ્તાંતરણ) (Negotiation (Transfer) of Negotiable Instruments)	7.18 – 7.21	4	★★★
7	ખાતામાં ભંડોળની અછતને કારણે Cheques નું Dishonour (Dishonour of Cheques for Insufficiency of Funds in the Accounts (Section 138 to 142))	7.22 – 7.26	5	★★★
8	Instruments ની રજૂઆત (Presentment of Instruments)	7.27 – 7.30	4	★★★
9	વળતરના નિયમો (Rules of Compensation)	7.31 – 7.32	2	★★

સ્રોત: ICAI Study Material (July 2026), Scanner Business Laws 2026 October, One Liners P2. તારા One Liners deck મુજબ છે. "OL" = One Liner સંદર્ભ; "TQ" / "CSQ" = Scanner પ્રશ્ન નંબર (પ્રકરણ 2, 3 અને 4 માં unit સાથે, જેમ કે U3); "SM p." = Study Material નું પૃષ્ઠ.

કાર્ડ 7.01 T1 · યાદ કરો

★★ OL 1.1, 1.2 · Scanner TQ 1.1 · SM p.7.3

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Negotiable instrument એટલે શું? **s. 13** કયા instruments ને માન્યતા આપે છે, અને instrument **order** અથવા **bearer** ને ક્યારે payable ગણાય?

જવાબ

(વેપારના રિવાજ મુજબ) **માત્ર delivery** થી, અથવા **indorsement અને delivery** થી મુક્તપણે transfer થઈ શકે એવું સાધન; તેની property મૂલ્ય ચૂકવનાર bona fide transferee ને મળે છે.

Act આ શબ્દની વ્યાખ્યા આપતો નથી; **s. 13** ફક્ત **bills of exchange, promissory notes અને cheques** ને માન્યતા આપે છે, જે **order** અથવા **bearer** ને payable હોય.

- **Order:** તે રીતે payable હોવાનું લખેલું હોય, અથવા નિર્દિષ્ટ વ્યક્તિને payable હોય અને transfer અટકાવતા શબ્દો ન હોય.
- **Bearer:** 'pay bearer' તરીકે લખેલું હોય, અથવા એકમાત્ર કે છેલ્લું indorsement **in blank** હોય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ s. 13 માં **ત્રણ** નામ: Promissory note, Bill, Cheque. Blank indorsement instrument ને bearer બનાવી દે છે: જેના હાથમાં હોય તે payment માગી શકે.

કાર્ડ 7.02 T1 · યાદ કરો

★★ OL 1.3 · Scanner TQ 1.1 · SM p.7.4

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Negotiable instrument ની **આઠ આવશ્યક લાક્ષણિકતાઓ** જણાવો.

જવાબ

- **1–2:** અવશ્ય **લેખિત** હોય; **signed** હોય.
- **3–5:** મુક્તપણે **transferable**; holder નું **title ખામી વિનાનું**; satisfaction સુધી **ગમે તેટલી વાર** transfer થઈ શકે.
- **6: માત્ર money** ચૂકવવાનું **unconditional promise કે order**.
- **7: ચૂકવવાની રકમ, ચુકવણીનો સમય અને payee** નિશ્ચિત હોવાં જોઈએ.
- **8:** તે **deliver** થયેલું હોવું જોઈએ; માત્ર draw કરવાથી liability ઊભી થતી નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ ક્રમમાં બોલો: **W**rite, **S**ign, **T**ransfer, **T**itle clean, **A**ny number of times, **U**nconditional, **C**ertain, **D**eliver (W-S-T-T-A-U-C-D). આઠ અક્ષર, આઠ લક્ષણ.

કાર્ડ 7.03 T2 · યાદ કરો

★ OL 2.1 · Scanner TQ 2.2 · SM pp.7.4–7.6

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Promissory note (s. 4) ની વ્યાખ્યા આપો અને તેની **આઠ આવશ્યક બાબતો** જણાવો.

જવાબ

Section 4: લેખિત instrument (bank-note કે currency-note નહીં), જેમાં **maker ની સહીવાળું unconditional undertaking** હોય, કે **માત્ર money ની નિશ્ચિત રકમ** કોઈ **નિશ્ચિત વ્યક્તિને**, કે તેના order ને, અથવા bearer ને ચૂકવવી.

- આવશ્યક બાબતો: (a) **લેખિત**; (b) **સ્પષ્ટ promise**; (c) **definite અને unconditional**; (d) maker ની **સહી**; (e) **માત્ર money**; (f) **નિશ્ચિત રકમ**; (g) **maker અને payee નિશ્ચિત** અને જુદા; (h) યોગ્ય રીતે **stamped**.
- 'Mr. B, I.O.U. ₹1,000' માત્ર દેવાની સ્વીકૃતિ છે, તેથી તે promissory note **નથી**.
- જે શરત **અવશ્ય બનવાની જ** હોય તે ચાલે (D ના મૃત્યુ પર ચૂકવણી); અનિશ્ચિત શરત ન ચાલે (C સાથે મારાં લગ્ન પછી ચૂકવણી).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **આઠ = 4 + 4.** પહેલા ચાર: લખેલું, સ્પષ્ટ વચન, શરત વિના, maker ની સહી. પછીના ચાર: માત્ર money, નિશ્ચિત રકમ, નિશ્ચિત પક્ષકારો, અને stamp.

કાર્ડ 7.04 T2 · પરીક્ષા જાળ

★ OL 2.2, 2.3 · Scanner TQ 2.1, CSQ 5.3 · SM p.7.6

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

શું **promissory note** bearer ને payable હોઈ શકે? અલોકની 'મારો ખોવાયેલો કૂતરો જે પાછો લાવે તેને' વાળી note માન્ય છે?

જવાબ

ના. Promissory note **ક્યારેય** bearer ને payable બનાવી શકાતી નથી (s. 31 RBI Act); ફક્ત Reserve Bank કે Central Government જ એવી note બહાર પાડી શકે.

TQ 2.1: 'હું ત્રણ મહિના પછી ₹10,000 ચૂકવવાનું વચન આપું છું' માં payee નું નામ નથી, તેથી તે bearer instrument છે અને **illegal તથા unenforceable** છે.

કૂતરાની note (CSQ 5.3): note બની ત્યારે payee **અજાણ્યો** હતો, તેથી **certain payee** ની શરત તૂટે છે; આનંદને પછી કૂતરો મળ્યો હોય તો પણ તે માન્ય promissory note **નથી**.

અનિશ્ચિત ઘટના પર payable note (SM: C સાથે લગ્ન પછી) પણ અમાન્ય છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ કૂતરો શોધનાર **અજાણી વ્યક્તિ** છે જેનું નામ કોઈ લઈ શકે નહીં, અને 'bearer' પણ અજાણ્યો જ. Note ને **નામવાળો payee** જોઈએ.

કાર્ડ 7.05 T3 · સરખામણી

★★ OL 3.1, 3.2 · Scanner TQ 3.1, TQ 3.2 · SM pp.7.7–7.9

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Promissory note અને **bill of exchange** (s. 5) વચ્ચેનો તફાવત જણાવો.

જવાબ

- **સ્વરૂપ:** note = ચૂકવવાનું **promise**; bill = ચૂકવવાનો **order**.
- **પક્ષકારો:** note = **2** (maker, payee); bill = **3** (drawer, drawee, payee), જોકે એક જ વ્યક્તિ બે ભૂમિકા ભજવી શકે; **બે અલગ વ્યક્તિઓ** હોવી જ જોઈએ.
- **Acceptance:** note ને **જરૂર નથી**; bill ને drawee દ્વારા **acceptance** જોઈએ, અને તે પછી drawee acceptor બને છે જેની liability primary અને unconditional છે.
- **Bearer:** note bearer ને payable **ન હોઈ શકે**; bill હોઈ શકે, પણ **bearer on demand ક્યારેય નહીં** (s. 31 RBI Act).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Note = બે, Bill = ત્રણ.** Note પર સહી કરનાર પોતે જ ચૂકવનાર છે, એટલે acceptance નહીં; bill ના drawee એ પહેલાં 'હા' કહેવી પડે.

કાર્ડ 7.06 T3 · પરીક્ષા જાળ

★★ OL 3.3, 3.4 · Scanner CSQ 3.1, CSQ 3.2 · Not in SM (Scanner CSQ 3.1, 3.2)

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Forged indorsement વાળો cheque કોઈએ સદ્‌ભાવનાથી મૂલ્ય ચૂકવીને લીધો. શું **holder in due course** ને title મળે? અને drawer **કાલ્પનિક નામે** સહી કરે તે bill નું શું?

જવાબ

Forgery: બનાવટી સહી instrument ને **nullity** બનાવે છે. Holder in due course ને પણ **title મળતું નથી** અને તે રકમ રાખી શકતો નથી (CSQ 3.2).

Holder in due course ને title ની **ખામી** સામે રક્ષણ મળે છે, title ના **સંપૂર્ણ અભાવ** સામે નહીં.

Fictitious drawer (s. 42): drawer ના પોતાના order ને, કાલ્પનિક નામે draw કરેલું bill અને તે જ હાથે indorse કરેલું → acceptor holder in due course સામે નામ કાલ્પનિક હોવાનો **દાવો કરી શકતો નથી** (CSQ 3.1).

શરત: drawer અને indorser ની સહીઓ **એક જ હસ્તાક્ષરમાં** હોવી જોઈએ.

યાદ રાખવાની યુક્તિ Forgery એટલે **ખાડો**: holder in due course ને ઊભા રહેવાની જમીન જ નથી. **એક જ હાથે** સહી થયેલું કાલ્પનિક નામ acceptor ને 'નકલી' કહેવા દેતું નથી.

કાર્ડ 7.07 T3 · સંકલ્પના

★★ OL 3.5, 3.7 · Scanner CSQ 3.3, CSQ 3.5 · Not in SM (Scanner CSQ 3.3, 3.5)

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

R ₹10,000 નું bill draw કરે છે પણ S માત્ર ₹7,000 accept કરે છે. અને 'sight પછી 60 days' payable bill માં મુદત ક્યારથી ગણાય?

જવાબ

Qualified acceptance (s. 86): જો holder રકમના ભાગ પૂરતા, અથવા જુદી જગ્યા કે સમય મૂકતા acceptance ને સંમતિ આપે, તો જે **અગાઉના પક્ષકારોની સંમતિ લીધી ન હોય તે બધા discharge થાય છે**, સિવાય કે notice મળ્યા પછી તેઓ સંમતિ આપે.

CSQ 3.3: માત્ર ₹7,000 નું acceptance **qualified** છે; R તેને નકારી શકે કે સંમતિ આપી શકે.

Sight પછી payable bill: maturity ની મુદત **acceptance ની તારીખથી** ગણાય છે, payee પાસે bill રહ્યું તે સમયથી નહીં (CSQ 3.5: 60 days N ના acceptance થી ગણાય).

યાદ રાખવાની યુક્તિ અડધું acceptance વચનને **સાંકડું** કરે છે, એટલે અગાઉના પક્ષકારો સંમતિ ન આપે તો છૂટી જાય. 'After sight' માટે: **sight → accept → પછી ગણતરી**.

કાર્ડ 7.08 T3 · સંકલ્પના

★★ OL 3.6 · Scanner CSQ 3.4 · Not in SM (Scanner CSQ 3.4)

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Holder M, **Q ની સંમતિ વિના**, Q ની પહેલાંના O અને P ના indorsements છેકી નાખે છે. શું M, Q પાસેથી કંઈ વસૂલ કરી શકે?

જવાબ

ના. s. 40 હેઠળ, જે holder indorser ની સંમતિ વિના તેના પૂર્વ પક્ષકાર સામેના **recourse ના અધિકારને રદ કરે કે નબળો પાડે**, તે તે indorser ને **discharge** કરે છે, જાણે instrument maturity પર યોગ્ય રીતે ચૂકવાઈ ગયું હોય.

O અને P સામે Q નો ઉપાય નબળો પડ્યો, તેથી Q discharge થાય છે અને M, Q પાસેથી વસૂલ કરી શકતો નથી (CSQ 3.4).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **કડી તોડો, પાછળવાળો છૂટે:** indorser નો recourse નષ્ટ કરશો તો તે indorser પરનો તમારો દાવો ગુમાવશો.

કાર્ડ 7.09 T4 · યાદ કરો

★★ OL 4.1, 4.2 · Scanner TQ 4.1, TQ 5.4 · SM pp.7.10, 7.12, 7.25

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Cheque (s. 6) ની વ્યાખ્યા આપો. તેને શું જરૂરી નથી, અને **બધા cheques bills છે પણ બધા bills cheques નથી** એવું કેમ?

જવાબ

નિર્દિષ્ટ banker પર draw કરેલું bill of exchange, જે માગણી પર સિવાય બીજી રીતે payable હોવાનું દર્શાવ્યું ન હોય; તેમાં **truncated cheque ની electronic image** અને **electronic form માં cheque** પણ સામેલ છે.

પક્ષકારો: **drawer**, **drawee** (હંમેશાં banker) અને **payee**.

Cheque ને bill ની બધી આવશ્યક બાબતો **ઉપરાંત બે** જોઈએ: **નિર્દિષ્ટ banker** પર draw થયેલું; **on demand** payable.

MCQ જાળ: cheque ને **acceptance ની જરૂર નથી** અને **stamping ની જરૂર નથી**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ દરેક ચોરસ લંબચોરસ છે, પણ દરેક લંબચોરસ ચોરસ નથી. દરેક cheque bill છે, પણ દરેક bill cheque નથી: cheque માં ઉમેરાય છે **banker + demand**.

કાર્ડ 7.10 T 4 · પરીક્ષા જાળ	★★ OL 4.3, 4.7 · Scanner CSQ 4.1, CSQ 4.4, CSQ 5.3 · Not in SM (Scanner CSQ 4.1, 4.4, 5.3)
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો V, B ને ₹11,000 નો cheque **ભેટ તરીકે** આપે છે. શું B **holder in due course** છે? શું તેને હજી payment મળી શકે?	જવાબ **Holder in due course નથી:** તેણે **consideration** આપ્યું નથી (HDC consideration માટે, maturity પહેલાં, સદ્‌ભાવનાથી લે છે). પણ B સારા, bona fide title સાથેનો **holder** છે, તેથી bank પાસેથી ₹11,000 મેળવી શકે (CSQ 4.1). જન્મદિવસે ભેટ આપેલો bearer cheque (CSQ 4.4): delivery થી માન્ય title, છતાં HDC **નથી**; તે અગાઉના પક્ષકારોના title ની ખામીઓને આધીન લે છે. સરખામણી: **પૂર્ણ થયેલી સેવા બદલ ઇનામ તરીકે આપેલો bearer cheque** માન્ય cheque છે, અને holder ને payment મેળવવાનો હક છે (CSQ 5.3).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ભેટ = holder, HDC નહીં.** ભેટથી **title** મળે પણ **કિંમત ચૂકવાતી નથી**, અને 'due course' ને કિંમત જોઈએ.

કાર્ડ 7.11 T 4 · સંકલ્પના	★★ OL 4.4 · Scanner CSQ 4.2 · Not in SM (Scanner CSQ 4.2)
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો કોઈ finder **order cheque** પર payee નું indorsement બનાવટી કરીને રકમ ઉપાડી લે છે. શું **drawee bank** સાચા માલિક પ્રત્યે liable છે?	જવાબ **ના (s. 85).** જ્યારે order cheque payee દ્વારા કે તેના વતી indorse થયેલો જણાતો હોય, ત્યારે drawee **payment in due course** થી **discharge** થાય છે. CSQ 4.2: Mr Vyas નું indorsement બનાવટી હતું, છતાં bank સુરક્ષિત છે અને તે bank પાસેથી વસૂલ કરી શકતા નથી. મૂળે **bearer** ને payable cheque: bearer ને payment in due course કરવાથી drawee discharge થાય છે, ગમે તે indorsement દેખાતું હોય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ Bank એ **ટિકિટ તપાસનાર દરવાજાનો ચોકીદાર** છે: forgery નું નુકસાન holder ને, પણ payment in due course કરનાર bank સુરક્ષિત.

કાર્ડ 7.12 T 4 · પરીક્ષા જાળ	★★ OL 4.5 · Scanner CSQ 4.3 · Not in SM (Scanner CSQ 4.3)
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો સોળ વર્ષનો minor ભાડું ચૂકવવા cheque indorse કરે છે, અને તે bounce થાય છે. શું **minor** liable છે? Indorsee કોના પર દાવો કરી શકે?	જવાબ **Section 26:** minor draw, indorse, deliver અને negotiate કરી શકે, જેથી **પોતાને સિવાય બધા પક્ષકારો બંધાય**. M **liable નથી**; Mrs A **drawer** Mr S Venkatesh સામે કાર્યવાહી કરે છે (CSQ 4.3). જાળ: 'minor નું indorsement બધાની સામે void છે' ખોટું છે; તે **બીજાઓને બાંધે છે**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ Minor ની સહી **બીજા માટે પુલ છે, પોતા માટે ફાંદો નહીં**: minor સિવાય બધાને બાંધે છે.

કાર્ડ 7.13 T4 · સંકલ્પના

★★ OL 4.6 · Scanner CSQ 4.5 · Not in SM (Scanner CSQ 4.5)

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Drawer પોતે cheque ની તારીખ બદલી તેને ફરી માન્ય કરે છે, પછી cheque bounce થતાં 'material alteration' ની દલીલ કરે છે. શું તે તેને બાંધે છે?

જવાબ

હા (s. 87). જે પક્ષકાર ફેરફાર **કરે છે**, અને જે તેને **સંમતિ આપે છે**, તે તેની ફરિયાદ કરી શકતા નથી.

સામાન્ય નિયમ: મૂળ instrument પર liable પક્ષકારો, જે બદલાયેલા instrument માટે તેમણે સંમતિ આપી નથી તેના પર liable નથી.

CSQ 4.5: drawer cheque ને **સ્વેચ્છાએ ફરી validate** કરી શકે, તેથી નવી તારીખવાળો cheque માન્ય છે અને Bidder ને બાંધે છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **તમારી કલમ, તમારી મુશ્કેલી:** જે ફેરફાર તમે કર્યો કે જેને તમે સંમતિ આપી તેનો દોષ બીજાને ન દેવાય.

કાર્ડ 7.14 T5 · યાદ કરો

★ OL 5.1 · Scanner TQ 5.2, TQ 5.3 · SM pp.7.12–7.15

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Negotiable instruments જે **ત્રણ જોડીઓ** માં વર્ગીકૃત થાય છે તે દરેકની કસોટી સાથે જણાવો.

જવાબ

- **Bearer / Order (s. 13):** bearer = payee ખાલી, અથવા 'or bearer', અથવા છેલ્લું indorsement **blank** → **delivery** થી negotiate થાય. Order = વ્યક્તિને કે તેના order ને payable, અથવા છેલ્લું indorsement **in full** → **indorsement + delivery**.
- **Inland / Foreign (ss. 11, 12):** inland = ભારતમાં draw કે make થયેલું **અને** (ભારતમાં payable **અથવા** ભારતના રહેવાસી પર drawn). Foreign = **inland નહીં**.
- **Inchoate / Ambiguous:** કોઈક બાબતે અધૂરું / **note કે bill** તરીકે વાંચી શકાય એવું (s. 17).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **3 જોડી = 6 પ્રકાર**: યુકવણી કેવી રીતે (bearer/order), ક્યાંનું (inland/foreign), કેટલું પૂર્ણ કે સ્પષ્ટ (inchoate/ambiguous).

કાર્ડ 7.15 T5 · સંકલ્પના

★★★ OL 5.2, 5.3, 5.4 · Scanner CSQ 5.1, CSQ 5.2, CSQ 9.1 · SM pp.7.13–7.14

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Inland કે foreign? (a) ભારતમાં ભારતીય રહેવાસી પર drawn, વિદેશમાં payable. (b) ભારતમાં drawn, ભારતમાં payable, drawee વિદેશમાં. (c) ભારતમાં London પર drawn અને London માં payable.

જવાબ

- (a) **Inland**: ભારતમાં ભારતના રહેવાસી પર drawn; તે વિદેશમાં payable હોય તે મહત્વનું નથી (SM: London; CSQ 5.1: Los Angeles).
- (b) **Inland**: ભારતમાં drawn અને ભારતમાં payable, drawee વિદેશી રહેવાસી હોય તો પણ (SM: B of New York દિલ્હીમાં payable accept કરે છે).
- (c) **Foreign**: બંને કસોટીમાં નાપાસ, કારણ કે તે ભારતમાં payable નથી અને ભારતીય રહેવાસી પર drawn નથી (CSQ 9.1: London ના Smith પર Shah નું bill).

Inland instrument વિદેશમાં indorse થાય તો પણ inland જ રહે છે.

s. 134 (foreign instrument, વિરુદ્ધ કરાર નહીં): **maker/drawer જ્યાં બન્યું** ત્યાંના કાયદા મુજબ; **acceptor/indorser જ્યાં payable** ત્યાંના કાયદા મુજબ (SM: drawer 15%, acceptor 6%).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **ભારતમાં જન્મ + એક નિકાસ ટિકિટ** (ભારતમાં payable **અથવા** ભારતીય drawee) = inland. London થી London ને ટિકિટ નથી. s. 134 માટે: drawer **જન્મસ્થળ** પ્રમાણે, acceptor/indorser **યુકવણીસ્થળ** પ્રમાણે.

કાર્ડ 7.16 T5 · સંકલ્પના

★★★ OL 5.5, 6.6 · Scanner TQ 5.1, TQ 5.4, CSQ 6.4 · SM pp.7.14–7.15

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

અંજલિ **stamped blank** promissory note પર સહી કરી deliver કરે છે; holder in due course ₹15,000 ઠરેલા હોવા છતાં ₹17,000 ભરે છે. કોણ શું વસૂલ કરે? સહી કરનારે deliver ન કર્યું હોય તો?

જવાબ

Inchoate instrument (s. 20): સહી થયેલું, stamped અને deliver થયેલું પણ સંપૂર્ણ કે અંશતઃ ખાલી; holder ને **stamp થી વધુ નહીં** એવી કોઈ પણ રકમથી તે પૂર્ણ કરવાની **prima facie સત્તા** છે.

- **સામાન્ય holder:** સહી કરનારે **ઇચ્છેલી** રકમ જ વસૂલ કરે.
- **Holder in due course:** ભરેલી **કોઈ પણ રકમ** વસૂલ કરે, જો તે **stamp દ્વારા આવરી લેવાતી** હોય (CSQ 6.4: અંજલિ ₹17,000 માટે liable છે).

Delivery નહીં, liability નહીં: drawer માં રાખેલું signed blank acceptance ચોરાય અને ₹20,000 ભરાય → સહી કરનાર holder in due course પ્રત્યે પણ **liable નથી** (SM Example 13).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **બે છત:** HDC શું વસૂલ કરી શકે તેની છત **stamp**, બીજા બધા માટે સહી કરનારનો **ઇરાદો**. અને delivery વિના તો ઇમારત જ ઊભી થતી નથી.

કાર્ડ 7.17 T5 · સંકલ્પના

★★ OL 5.6, 5.7 · Scanner TQ 5.1, TQ 7.2, CSQ 5.3 · SM p.7.15

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Ambiguous instrument (s. 17) એટલે શું? Alok પોતાના પર **draw કરેલા અને પોતે accept કરેલા** bill ની સ્થિતિ શું છે?

જવાબ

જે instrument **promissory note તરીકે અથવા bill of exchange તરીકે** અર્થઘટન કરી શકાય: **holder ને પસંદગી** હોય છે કે બેમાંથી એક તરીકે ગણે, અને પછી તે **તે મુજબ જ ગણાય** છે.

પસંદગી કર્યા પછી holder તેને બીજા પ્રકાર તરીકે ગણી **શકતો નથી**.

CSQ 5.3(3): Alok નું **પોતે draw કરેલું, પોતે accept કરેલું** bill માન્ય છે; holder Anand તેને **promissory note** તરીકે ગણીને Alok સામે enforce કરી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **એક રસ્તો પસંદ કરો, પછી તેમાં જ ચાલો:** holder ની પસંદગી અંતિમ છે.

કાર્ડ 7.18 T6 · યાદ કરો

★ OL 6.1 · Scanner TQ 6.2 · SM pp.7.15–7.17

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Negotiation (s. 14) એટલે શું? Instrument **delivery** થી અને **indorsement તથા delivery** થી કેવી રીતે negotiate થાય?

જવાબ

Section 14: કોઈ વ્યક્તિને **holder** બનાવવાના હેતુથી તેને transfer → instrument **negotiated** ગણાય.

- **Bearer** instrument → **delivery** થી (s. 47).
- **Order** instrument → holder ના **indorsement અને delivery** થી (s. 48).

In blank indorse થયેલું order instrument bearer બની જાય છે, તેથી પછી માત્ર delivery પૂરતી છે (TQ 6.2).

અપવાદ (s. 47): કોઈ ઘટના બને ત્યાં સુધી અમલમાં નહીં આવે એવી શરતે deliver થયું હોય → ઘટના બને ત્યાં સુધી **negotiable નથી**, સિવાય કે શરતની જાણ વિના મૂલ્ય ચૂકવનાર holder ના હાથમાં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **47 = Bearer: સોંપી દો. 48 = Order: સહી કરો, પછી સોંપો.** શબ્દોનો ક્રમ અને કલમોનો ક્રમ સરખો છે.

કાર્ડ 7.19 T 6 · સંકલ્પના

★★ OL 6.2, 6.3 · Scanner TQ 6.1, TQ 6.2, CSQ 6.2 · SM pp.7.16–7.17

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Delivery (s. 46) કેમ આવશ્યક છે? **Actual** અને **constructive** delivery એટલે શું? Delivery **conditional** હોય તો?

જવાબ

Bearer અને order બંને instruments માટે આવશ્યક; તે **સ્વેચ્છાએ** અને instrument ની **property** આપવાના હેતુથી થવું જોઈએ.

- **Actual:** instrument સીધું એક હાથમાંથી બીજા હાથમાં જાય.
- **Constructive: indorsee નો agent, clerk કે servant** ને delivery, અથવા indorsement પછી indorser તેને **indorsee નો agent** તરીકે પોતાની પાસે રાખે.
- **Conditional** કે ખાસ હેતુ માટેની delivery: indorse થયું હોય તો પણ **property પસાર થતી નથી**, સિવાય કે instrument **holder in due course** ને negotiate થાય.

Delivery સુધી contract **અધૂરો અને revocable** રહે છે. CSQ 6.2: **Arjun નો agent** ને delivery પૂરતી હતી, તેથી Arjun વસૂલ કરી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ V-P-A-C: Voluntary, Property-passing, પછી Actual અથવા Constructive.

કાર્ડ 7.20 T 6 · સંકલ્પના

★★★ OL 6.4 · Scanner CSQ 6.3, TQ 6.2 · SM p.7.17

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Gagan bill Akash ને indorse કરે છે પણ delivery પહેલાં મૃત્યુ પામે છે; તેનો પુત્ર Ankit બીજા દિવસે deliver કરે છે. શું Akash bill enforce કરી શકે?

જવાબ

ના (s. 57). જો indorser delivery પહેલાં મૃત્યુ પામે, તો તેનો **legal representative માત્ર delivery થી negotiate કરી શકતો નથી**.

Legal representative મૃતકનો **agent નથી**, તેથી તે instrument પૂર્ણ કરી શકતો નથી.

Negotiation અધૂરું રહે છે, તેથી Akash, Baban કે અગાઉના પક્ષકારો સામે enforce કરી શકતો નથી (CSQ 6.3).

સરખામણી (CSQ 6.2): **indorsee નો agent** ને delivery માન્ય constructive delivery છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ Indorsee નો agent ✔, indorser નો વારસદાર ✗. મૃત હાથ સોંપી શકતા નથી.

કાર્ડ 7.21 T 6 · સંકલ્પના

★ OL 6.5 · Scanner CSQ 6.1 · Not in SM (Scanner CSQ 6.1)

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Accommodation bill A → B (consideration વિના) → C (મૂલ્ય માટે) → D (consideration વિના) ફરે છે. Acceptor પાસેથી કોણ વસૂલ કરી શકે?

જવાબ

Section 43: consideration વિના transfer થયેલું instrument તે વ્યવહારના પક્ષકારો વચ્ચે **કોઈ obligation** ઊભી કરતું નથી.

પણ **consideration આપનાર holder**, અને તેની પાસેથી title મેળવનાર દરેક પછીનો holder, transferor for consideration કે કોઈ પણ અગાઉના પક્ષકાર પાસેથી વસૂલ કરી શકે.

CSQ 6.1: **A અને B વસૂલ કરી શકતા નથી**; **C** (મૂલ્ય માટે) અને તેનો અનુગામી **D** કરી શકે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ મફત → દાવો નહીં; ચૂકવ્યું → દાવો, અને દાવો D સુધી પહોંચે. A અને B બહાર; C અને D અંદર.

કાર્ડ 7.22 T 7 · યાદ કરો

★★★ OL 7.1 · Scanner TQ 7.2, CSQ 7.2 · SM pp.7.18–7.19

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 138 cheque ના dishonour ને ક્યારે offence બનાવે છે, અને સજા શું છે?

જવાબ

Drawer ના **પોતાના account** પર, બીજાને ચૂકવણી માટે, **કાયદેસર રીતે enforceable દેવું કે અન્ય liability** ના સંપૂર્ણ કે અંશતઃ discharge માટે draw કરેલો cheque.

Balance **અપૂરતું** હોવાથી, અથવા રકમ bank સાથેના **arrangement થી વધુ** હોવાથી **unpaid** પાછો ફરે.

Drawer ને **offence કર્યો ગણાય**: **2 years** સુધીની કેદ, અથવા cheque ની રકમથી **બમણા** સુધીનો દંડ, અથવા **બંને**.

CSQ 7.2: Y નો ₹10,000 નો cheque ભંડોળના અભાવે bounce થયો, તેથી Y s. 138 હેઠળ liable છે.

યાદ રાખવાની યુક્તિ 2 અને 2×: વધુમાં વધુ બે વર્ષ, વધુમાં વધુ cheque ની બમણી રકમ, અથવા બંને.

કાર્ડ 7.23 T 7 · યાદ કરો

★★★ OL 7.1, 7.5 · Scanner TQ 7.2, CSQ 7.4, CSQ 7.6 · SM pp.7.18–7.19

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 138 લાગુ પડે તે પહેલાં **ત્રણ કઈ શરતો** પૂરી થવી જોઈએ? કેટલા દિવસ પછી ફરિયાદ થઈ શકે?

જવાબ

- **(a)** Cheque તેની તારીખથી **3 months** ની અંદર અથવા તેની validity ની અંદર, જે **વહેલું** હોય, bank માં રજૂ થયો હોય.
- **(b)** Payee કે holder in due course, cheque unpaid પાછો ફર્યાની bank ની જાણ મળ્યાના **30 days** ની અંદર drawer ને **લેખિત notice of demand** આપે.
- **(c)** Drawer notice મળ્યાના **15 days** ની અંદર **ચૂકવવામાં નિષ્ફળ** જાય.

SM: dishonour ના **45 days પછી** ફરિયાદ થઈ શકે (30 + 15).

MCQ જાળ: **લેખિત demand** અને drawer ના **15-day default** પહેલાં s. 138 ફરિયાદ **થઈ શકતી નથી** (CSQ 7.6: એક મહિના પછીની રજૂઆત 3 months ની અંદર છે).

યાદ રાખવાની યુક્તિ 3 – 30 – 15, ફોન નંબરની જેમ ડાયલ કરો: present, notify, રાહ જુઓ. એક પગલું ચૂક્યા તો ફરિયાદ નહીં.

કાર્ડ 7.24 T 7 · યાદ કરો

★★★ OL 7.2 · Scanner TQ 7.2, CSQ 7.1, CSQ 7.2, CSQ 7.5 · SM p.7.18

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

s. 138 ની બહાર આવતા **cheque ના પાંચ પ્રકારો** કયા?

જવાબ

ભેટ, **દાન**, **security** તરીકે આપેલો, **માત્ર નૈતિક ફરજ** ના discharge માટે, અથવા **illegal consideration** માટે આપેલો cheque.

કારણ: s. 138 ને **કાયદેસર રીતે enforceable દેવું કે અન્ય liability** જોઈએ.

CSQ 7.1: Shiva નો ₹21,000 નો Raksha Bandhan ભેટ cheque, stop-payment instruction હોય તો પણ → s. 138 offence **નથી**.

CSQ 7.5: Ram નો ₹51,000 નો લગ્ન-ભેટ cheque → Ram s. 138 હેઠળ liable નથી; cheque કારની બાકી રકમ માટે આપ્યો ન હતો.

યાદ રાખવાની યુક્તિ G-D-S-M-I: Gift, Donation, Security, Moral obligation, Illegal consideration. પાંચેય 'દેવા' વગરના: ભેટ-દાન-ગીરો-નૈતિક-ગેરકાયદે.

કાર્ડ 7.25 T 7 · પરીક્ષા જાળ	★★★ OL 7.3 · Scanner TQ 7.1, CSQ 7.1 · SM p.7.19
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો Bholenath, Surendar ને cheque આપે છે, પછી તેને present ન કરવા કહે છે અને **bank ને stop payment ની સૂચના** આપે છે. શું તે s. 138 થી સુરક્ષિત છે?	જવાબ **ના.** Stop-payment instruction s. 138 થી **બચાવતી નથી** (TQ 7.1, Modi Cements Ltd. vs. Kuchil Kumar Nandi મુજબ). Cheque આપ્યા પછી **s. 139 presumption** લાગુ પડે છે; payee કે bank ને payment અટકાવવા કહેવાથી s. 138 હેઠળની કાર્યવાહી અટકતી નથી. SM Example 16: post-dated cheque સાથે stop payment → s. 138 લાગુ; 3 months cheque પરની તારીખથી ગણાય. ધ્યાન (CSQ 7.1): જો cheque **ભેટ** હોય, તો s. 138 બિલકુલ લાગુ પડતો નથી, તે અલગ કારણથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Stop ≠ સલામત.** Cheque આપ્યા પછી બ્રેક મારવાથી દેવું ભૂંસાતું નથી.

કાર્ડ 7.26 T 7 · સંકલ્પના	★★★ OL 7.4, 7.6 · Scanner CSQ 7.2, CSQ 7.6 · SM p.7.19
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **s. 139** હેઠળ presumption શું છે? Drawer એવી દલીલ કેમ ન કરી શકે કે cheque bounce થશે એવું માનવાનું **કોઈ કારણ ન હતું** (**s. 140**)?	જવાબ **s. 139:** dishonour થતાં, વિરુદ્ધ સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી, **presume** થાય છે કે holder ને cheque **દેવા કે અન્ય liability** ના સંપૂર્ણ કે અંશતઃ discharge માટે મળ્યો હતો. તે **rebuttable presumption** છે; તે **evidential burden** આરોપી પર મૂકે છે. **s. 140:** cheque આપતી વખતે drawer ને તે presentment પર dishonour થઈ શકે એવું માનવાનું **કોઈ કારણ ન હતું** તે **બચાવ નથી**. CSQ 7.6: Alok ના બંને બચાવ નિષ્ફળ જાય છે (બે દિવસમાં cheque ન વટાવ્યો; માનવાનું કોઈ કારણ ન હતું).

યાદ રાખવાની યુક્તિ **139 = ઊલટું સાબિત કરો; 140 = 'મને ખબર ન હતી' નહીં ચાલે.**

કાર્ડ 7.27 T 8 · યાદ કરો	★ OL 8.1, 8.2 · Scanner TQ 8.3, CSQ 8.2 · SM p.7.20
પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો **ss. 61, 62 અને 63** જણાવો: acceptance માટે presentment, note ના sight માટે presentment, અને drawee ને નિર્ણય માટે સમય.	જવાબ • **s. 61 (bill): sight પછી** payable bill, draw થયા પછી **વાજબી સમય** ની અંદર, business day ના business hours માં, drawee ને acceptance માટે present કરવું; ચૂક થાય તો ચૂક કરનારને કોઈ પક્ષકાર liable નથી. • **s. 62 (note): sight પછી** ચોક્કસ સમયે payable note, બન્યા પછી વાજબી સમયમાં **maker ને** sight માટે present કરવી. • **s. 63:** drawee માગે તો holder એ acceptance વિચારવા માટે **48 hours (public holidays સિવાય)** આપવા. CSQ 8.2: 14 Aug, 3 pm એ present; 15 Aug public holiday → 48 hours **17 Aug** એ પૂરા થાય, તેથી 16 Aug ને dishonour નહીં.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **61 Bill → accept; 62 Note → sight; 63 વિચારવાનો સમય.** Bill, Note, Time: આ ક્રમમાં.

કાર્ડ 7.28 T 8 · સંકલ્પના

★★ OL 8.3 · Scanner TQ 8.2, CSQ 8.1, CSQ 8.3 · SM pp.7.20–7.21

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Payment માટે instrument કોને present કરવું (s. 64)? Maker ને જવાબદાર ઠેરવવા **presentment ક્યારે જરૂરી નથી**?

જવાબ

Promissory note → **maker**; bill of exchange → **acceptor**; cheque → **drawee**, holder દ્વારા કે તેના વતી.

Presentment ની **ચૂક** → **અન્ય પક્ષકારો** તે holder પ્રત્યે liable નથી.

અપવાદ: on demand payable અને **નિર્દિષ્ટ જગ્યાએ payable ન હોય** એવી promissory note → maker ને જવાબદાર ઠેરવવા presentment જરૂરી નથી (CSQ 8.1: A discharge થતો નથી).

CSQ 8.3: bill Sanjay ના assistant પાસે મૂકવું ત્યારે જ માન્ય જો assistant તે લેવા માટે **authorised** હોય.

યાદ રાખવાની યુક્તિ આળસુ holder **અન્ય પક્ષકારો** પરનો દાવો ગુમાવે છે, પણ **જગ્યા વગરની demand note** માં maker ના દરવાજે ટકોરા મારવા પડતા નથી.

કાર્ડ 7.29 T 8 · યાદ કરો

★★ OL 8.4, 8.5 · Scanner CSQ 8.3, CSQ 8.4, CSQ 9.1 · SM pp.7.21–7.22

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Presentment ના સમય અને રીત અંગે **ss. 65, 66, 75 અને 75A** ના નિયમો જણાવો.

જવાબ

- **s. 65:** સામાન્ય **business hours** દરમિયાન; banker પાસે, **banking hours** માં.
- **s. 66: date કે sight પછી** ચોક્કસ મુદતે payable note કે bill → **maturity** પર present કરવું.
- **s. 75:** presentment **યોગ્ય રીતે authorised agent** ને, મૃત પક્ષકારના legal representative ને, અથવા insolvent ના assignee ને થઈ શકે.
- **s. 75A:** holder ના **કાબૂ બહારના** સંજોગોથી થયેલો વિલંબ, જે તેની ચૂક, ગેરવર્તણૂક કે બેદરકારીથી ન હોય, તે **માફ** છે; કારણ દૂર થતાં **વાજબી સમય** માં present કરવું.

CSQ 9.1: જ્વાળામુખી ફાટવાથી flights બંધ થઈ, block હટ્યાના બીજા દિવસે bill મોકલ્યું → વિલંબ માફ.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **H-M-A-B:** Hours, Maturity, Agent, Beyond-control: સમય, મુદત, પ્રતિનિધિ, કાબૂ બહારના સંજોગો.

કાર્ડ 7.30 T 8 · યાદ કરો

★★★ OL 8.6 · Scanner TQ 8.1 · SM pp.7.22–7.23

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Due date એ instrument dishonour થાય ત્યારે **payment માટે presentment ક્યારે બિનજરૂરી** છે (s. 76)?

જવાબ

- **(a)** maker, drawee કે acceptor **ઇરાદાપૂર્વક presentment અટકાવે**; અથવા business day ના સામાન્ય કલાકોમાં પોતાનું ધંધાનું સ્થળ **બંધ રાખે**; અથવા નિર્દિષ્ટ અન્ય સ્થળે **કોઈ હાજર ન હોય**; અથવા સ્થળ નિર્દિષ્ટ ન હોય ત્યારે યોગ્ય શોધ પછી તે **મળે નહીં**.
- **(b)** presentment ન થયું હોવા છતાં **ચૂકવવાની જવાબદારી લીધેલા** પક્ષકાર સામે.
- **(c)** જે પક્ષકાર, **maturity પછી અને instrument present થયું ન હતું તેની જાણ સાથે**, **ભાગરૂપ ચુકવણી** કરે, પૂર્ણ કે અંશતઃ **ચૂકવવાનું વચન** આપે, કે default **જતો કરે**, તેની સામે.
- **(d) drawer** સામે, જો presentment ના અભાવથી તેને **કોઈ નુકસાન થઈ શકે નહીં**.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **A-B-C-D** એટલે (a) થી (d): **A**voids (ટાળે), **B**ound (બંધાયેલો), **C**onduct (maturity પછીનું વર્તન), **D**rawer ને નુકસાન નહીં.

કાર્ડ 7.31 T 9 · યાદ કરો

★★ OL 9.1, 7.7 · Scanner TQ 7.3, CSQ 9.1 · SM p.7.23

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

Dishonour થતાં **holder s. 117 (a) અને (b)** હેઠળ કયું વળતર માગી શકે?

જવાબ

- **(a)** Instrument પરની **બાકી રકમ**, ઉપરાંત તેને **present કરવા, noting અને protest કરવા** માટે **યોગ્ય રીતે થયેલા ખર્ચ**.
- **(b)** જો જવાબદાર ઠરાવાયેલ વ્યક્તિ instrument જ્યાં payable હતું તેનાથી **અલગ** સ્થળે રહેતી હોય, તો holder ને તે બંને સ્થળો વચ્ચેના **current rate of exchange** મુજબ રકમ મળે.

CSQ 9.1: Binod bill ની રકમ, **noting ખર્ચ** અને **exchange-rate તફાવત** માગી શકે; Shah face value સુધી મર્યાદિત નથી.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **Face, Fees, Forex:** રકમ, ખર્ચ, exchange નો તફાવત.

કાર્ડ 7.32 T 9 · યાદ કરો

★★ OL 9.2, 9.3 · Scanner TQ 7.3 · SM pp.7.23–7.24

પ્રશ્ન · મોટેથી બોલીને યાદ કરો

ચૂકવી દીધેલો endorser શું માગી શકે, અને **s. 117 (c) થી (e)** હેઠળ **re-draft** શું છે?

જવાબ

- **(c)** જે endorser, liable હોવાથી, **ચૂકવી ચૂક્યો છે** તેને ચૂકવેલી રકમ, ચુકવણીની તારીખથી **tender કે realisation** સુધી **દર વર્ષે 18% interest** સાથે, ઉપરાંત dishonour અને ચુકવણીથી થયેલા બધા **ખર્ચ** મળે.
- **(d)** જો જવાબદાર ઠરાવાયેલ વ્યક્તિ અને endorser **જુદા સ્થળોએ** રહેતા હોય, તો તે સ્થળો વચ્ચેના **current rate of exchange** મુજબ રકમ.
- **(e)** હકદાર પક્ષકાર, જવાબદાર પક્ષકાર પર, બાકી રકમ અને ખર્ચ માટે, **at sight કે on demand** payable **bill draw કરી શકે**, સાથે **dishonoured instrument અને protest** (જો હોય તો) જોડીને.

જો તે bill dishonour થાય, તો તેને dishonour કરનાર પક્ષકારે મૂળ instrument ની જેમ જ વળતર આપવું.

યાદ રાખવાની યુક્તિ **E-18:** ચૂકવનાર Endorser વર્ષે **અઢાર** ટકા કમાય.